

AQUINCUMI FÜZETEK

16

BTM Aquincumi Múzeum 2010

A Budapesti Történeti Múzeum ásításai 2009-ben
Excavations at the Budapest History Museum in 2009

AQUINCUMI FÜZETEK 16

A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2009-ben

Excavations at the Budapest History Museum in 2009

Budapest, 2010

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:
Komjáthy Péter, Gálné Tóth Csilla

Object photos by:
Péter Komjáthy, Csilla Gálné Tóth

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Zománcos korongfibula a Kr. u. 2-3.
századból (Budapest, XXIII. ker.,
Soroksár, Vető-dűlő, M0 környéki).
Komjáthy Péter felvétele

Front cover:
Enameled discoid brooch from the
2nd-3rd century (Budapest, District
XXIII, Soroksár, Vető-dűlő, M0
motorway). Photo by Péter Komjáthy

A külső borítón hátul:
Római kori síremlékek leletmentése a
Rupp-hegyen. Kovács Olivér felvétele
(muemlekem.hu)

Back cover:
Rescue of Roman Period grave
monuments at Rupp-hegy. Photo by
Olivér Kovács (muemlekem.hu)

A belső borítón:
A 2009-ben végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of preventive
excavations in 2009

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

Budapesti Történeti Múzeum, 2010
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2010
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2009-ben (*Zsidi Paula*) 8

A Budapest közigazgatási határán
belül folyó kronológiai–topográfiai
kutatásokhoz kapcsolódó új adatok . . . 14

A 2009-ben végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 18

Feltárások az aquincumi
polgárváros keleti határán
(*Láng Orsolya*) 19

Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár
területén (*Lassányi Gábor*) 25

Megelőző feltárás az egykori
Fővárosi Tanács üdülőjének
területén (III. ütem)
(*Szilas-Gábor – M. Virág Zsuzsann*) . . . 39

Római kori temetőrészlet feltárása
Óbuda-Kaszásdűlőn (*Anderkó Krisztián –
Lassányi Gábor*) 53

Római kori épület és
telepjelenségek feltárása
Óbuda-Kaszásdűlőn
(*Lassányi Gábor – Anderkó Krisztián*) . . . 58

Feltárások az óbudai
Hajógyári-szigeten 2009-ben
(*Havas Zoltán – Tóth Anikó*) 68

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2009 (*Paula Zsidi*) 8

Recent data to the chronological–
topographic investigations within the
administrative borders of Budapest . . . 14

Sites of the larger preventive excavations
conducted in 2009 18

Excavations on the eastern edge
of the Civil Town of Aquincum
(*Orsolya Láng*) 19

Excavations in the area of the former
Óbuda Gas Factory (*Gábor Lassányi*) . . . 25

Investment-led excavations on the
territory of the former holiday house of
the City Council of Budapest (phase III)
(*Gábor Szilas – Zsuzsanna M. Virág*) . . . 39

Excavation of part of a Roman period
cemetery at Óbuda-Kaszásdűlő (*Krisztián
Anderkó – Gábor Lassányi*) 53

Excavation of a Roman building and
settlement phenomena at Óbuda-
Kaszásdűlő (*Gábor Lassányi – Krisztián
Anderkó*) 58

Excavations on Dockyard Island
in Óbuda in 2009
(*Havas Zoltán – Tóth Anikó*) 68

Esettanulmány a Budai Főgyűjtő csatorna Lánchíd – Döbrentei tér közötti szakaszán 2008-2009-ben végzett régészeti megfigyelési munkák kapcsán (Magyar Károly)	86	Archaeological supervision: a case study along a stretch of the Buda Main Collector between the Lánchíd and Döbrentei Square in 2008-2009 (Károly Magyar)	86
A Budai Főgyűjtő csatornához kapcsolódó tabáni és Ybl téri ásások (Papp Adrienn – Tóth Anikó)	105	Excavations in the Tabán and Ybl Square related to the Buda Main Collector (Adrienn Papp – Anikó Tóth)	105
Újabb kora császárkori települészet Lágymányoson (Beszédes József)	113	Part of a new Imperial period settlement at Lágymányos (József Beszédes)	113
Római kori faragott sírépítményelemek a Rupp-hegy lábánál (Beszédes József – Lassányi Gábor)	119	Carved Roman period grave monument elements by the foot Rupp-hegy (József Beszédes – Gábor Lassányi)	118
Kr. u. 3-5. századi temető és település valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán (Korom Anita – Szilas Gábor – Terei György)	129	3rd-5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of M0 motorway (Anita Korom – Gábor Szilas – György Terei)	129
Vaskori telepnyomok és avar temető feltárása az M0 autópálya Soroksár-Rétek-dűlői lelőhelyein (Horváth M. Attila)	152	Traces of an Iron Age settlement and an Avar period cemetery at the Soroksár-Rétek-dűlő sites in the path of the M0 motorway (Attila M. Horváth)	152
Szkíta temető és népvándorlás kori telepnyomok az M0 körgyűrű Soroksár-Akácós-dűlői lelőhelyén (Bencze Zoltán – Böröczky Blanka – Szigeti Judit)	161	Scythian period cemetery and marks of a Migration period settlement on the Soroksár-Akácós-dűlő sites of the M0 motorway (Zoltán Bencze – Blanka Böröczky – Judit Szigeti)	161
Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 körgyűrű nyomvonalán (Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter)	170	Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the path of the M0 motorway (Anna Endrődi – M. Attila Horváth – Eszter Kovács)	170

Árpád-kori településrészlet és késő középkori temető Szigetszentmiklós-Dunára-dűlőn az M0 körgyűrű nyomvonalán (Merkl Máté – Terei György)	180	Detail of an Árpád period settlement and late Medieval cemetery at Szigetszentmiklós-Dunára-dűlő along the path of the M0 motorway (Máté Merkl – György Terei)	180
A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2009. évben	188	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2009	203
A Budapesti Történeti Múzeum további feltárást nem igénylő próbaásatásai és régészeti célú megfigyelései 2009-ben	205	Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2009	205
Rövidítésjegyzék	208	Abbreviations	208
A 2009. évi feltárások közreműködői	209	Participants in the excavations in 2009.	209
A 2009. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	211	Employers and patrons of the most important excavations in 2009	211
A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2009-ben megjelent publikációi	213	Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2009.	213

Régészeti feltárások Budapest területén 2009-ben

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2009

A főváros régészeti hagyatékának korábbi egységes feltárási rendszere a 18/2001. NKÖM rendelet 2007. évi módosításának következtében két részre szakadt. A Budapesti Történeti Múzeum a jogszabályban meghatározott 500 millió Ft beruházási költség alatti fejlesztési területeken közvetlenül szerződött a beruházókkal. Azokon a területeken azonban, ahol a régészeti örökség fölé 500 millió Ft-ot meghaladó költségvetésű beruházás került, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSZ) kötötte meg a feltárási szerződést a beruházóval. A KÖSZ az általa végzett feltárások egy részének szakmai feladataiba bevonta a múzeumot, egy másik részét azonban – elsősorban a hatástanulmányok és a megfigyelések esetén – függetlenül azok szakmai indokoltságától, a múzeumi szakemberek és adatok bevonása nélkül végezte. Ez utóbbiakra vonatkozóan a BTM kérte a KÖSZ-től a szakmai adatszolgáltatást a jelen kiadvány számára, legalább listázás szinten, hogy a mintegy 120 évre visszatekintően teljes fővárosi régészeti topográfiai adatbázis továbbra is teljes maradjon, s e kiadványban a lehető leggyorsabban hozzáférhetővé tehesük az új adatokat. (Ez a lista azonban a kiadvány nyomdába kerüléséig nem érkezett meg, így azokról a régészeti munkákról, amelyekben a BTM

The formerly unified excavation system of the archaeological heritage of the capital has been split in the spirit of the modification of the NKÖM decree 18/2001 in 2007. The Budapest History Museum can directly sign a contract on territories only where the investment remained under the 500 million Ft limit stated in the law. On territories, however, where the budget of the investment to be carried out at an archaeological heritage site exceeded 500 million Ft, the Cultural Heritage Protection Service (KÖSZ) signed the contract with the investor. KÖSZ invited the museum to carry out certain archaeological works in the excavations they carried out, while other jobs, especially all impact studies and observation work, were carried out without involvement of the specialists and data from the museum, even when it would have been justified. Regarding the latter cases, the BHM asked the KÖSZ to provide archaeological data for this periodical, at least on the level of a list, so that the archaeological topographic database of the capital which contains data from nearly 120 years of excavation work, could remain complete and that the new data could be available as fast as possible on the pages of this edition. This list had not yet arrived when this edition went to press. We were thus, not able to provide informa-

nem vett – nem vehetett – részt, most nem áll módunkban egységben a főváros valamennyi régészeti beavatkozásával közre adni.) Intézményünk mindent megtett annak érdekében, hogy a főváros területén a múzeum közreműködése nélkül végzett régészeti munkák dokumentációját és az arról szóló jelentéseket, valamint a régészeti leletanyagot – a BTM gyűjtőkörének és feladatának megfelelően – begyűjtse. E dokumentumokat bekértük a KÖSZ-től, illetve nyilatkoztunk a leletek befogadásáról. A jelenlegi jogszabályok azonban nem térnek ki arra, hogy ezeket a KÖSZ köteles-e (és ha igen, akkor mennyi időn belül) átadni a múzeumnak.

A BTM a régészeti feltárásokat a korábbi években létrehozott integrált kutatási rendszerben végezte. A rendszer lényege, hogy a beruházások üteméhez és helyszínéhez alkalmazkodó régészeti kutatások eredményeit a régészeti szakmai osztályok a folyamatosan futó topográfiai-kronológiai kutatási programokba illesztik. A zömmel 2009. évben megkötött szerződések alapján (néhány munka a korábbi években megkezdett, áthúzódó jellegű) régészeink 19 megelőző és 13 próbafeltáráson vettek részt. A feltárások mellett 94 helyszínen végeztek szakfelügyeletet, megfigyelést. Valamennyi régészeti beavatkozás esetében megfigyelhető a radikális csökkenés, a 2009. évi munkák mennyisége az elmúlt évi munkának átlagosan a fele. A megfigyelések jelentős része a főváros közműhálózatának felújításához kapcsolódó, a munkálatok menetéhez igazodó régészeti felügyelet volt. A feltárások során az intézmény 23 régésze 1738 napot töltött terepen, ezen idő alatt 123976 m² területet kutattak át. A feltárások során legnagyobb mennyiségben természetesen kerámialeletek kerültek elő, de üveg, fém, csont

tion on archaeological work in which the BHM did not – could not – participate in and therefore not able to offer a complex publication of all the archaeological interventions in the capital.) Our institution did its best to collect the documentation, the reports and the find materials from the archaeological interventions carried out on the territory of the capital without the collaboration of the museum as this conforms to the field of collection and the tasks of the BHM. We asked for these documents from the KÖSZ as well as list of finds coming in to them from this territory. The current laws do not make it clear whether KÖSZ are obliged to pass them on to the museum and if so within what time limit.

The BHM museum conducted archaeological excavations according to the integrated system of investigation created over the past few years. The essence of the system is that all archaeological departments insert the results of the archaeological investigations, adjusted to the pace and the locations of the investments, into continuously running topographic-chronological projects. Based on the contracts, mostly signed in 2009 (a few interventions had begun in previous years), archaeologists at the museum took part in 19 investment-led and 13 test excavations. Beside the excavations, archaeological supervision and observation were conducted at 94 sites. A radical decrease could be observed in the number of each kind of archaeological intervention. The quantity of the work done in 2009 was, on average, half that of the previous year. A significant part of archaeological observation took the form of archaeological supervision adjusted to the phases of the renovation of the public utility system of the capital. During the

„kisleletekkel”, érmeikkel is bővült a gyűjteményi anyag. Múzeumunkba 420 láda leletanyag, 33 láda falfestmény, 251 láda állatcsont, 934 egyedi tárgy (fém, üveg), valamint 316 egység antropológiai anyag került az év folyamán.

Bár a feltárások száma csökkent, eredményeik azonban új településtörténeti adatokkal szolgáltak a főváros múltjára vonatkozólag. Kiemelendő a Hajógyári-szigeten végzett feltárás során előkerült középkori birtokközpont, melynek korábbi írásos vagy régészeti nyoma nem volt. Az Aquincumi híd bővítésének előkészítő régészeti feltárása során a polgárváros topográfiai kutatásának egyik hiányzó láncszemére derült fény. Kis szakaszon bár, de meggyőző adatokkal lehet alátámasztani a város egykori keleti lezárásának vonalát. Újabb római kori temetkezések kerültek elő a volt Óbudai Gázgyár területén, ezúttal a város legkésőbbi lakosainak sírjait tártuk fel. Kiemelkedő jelentőségűek voltak az évben az M0 déli szakaszán folytatott feltárások, melyek egy avar és egy ritkaságszámba menő szkíta kori temetőt hoztak felszínre. Átlagosan évente egy-egy olyan új lelet kerül a múzeumba, vagy új lelőhelyre derül fény, melyről lakossági bejelentés alapján szerez tudomást a múzeum. Ez évben egy római kori síremlék figurális és feliratot tartalmazó részletei kerültek elő a Rupp-hegy oldalán lévő telekről. Ezekről az újdonságokról, valamint a BTM legfontosabb ásatásairól és legjelentősebb új leleteiről a múzeum régészeti honlapján naprakész információkat és híreket találhat az érdeklődő. Városi régészettel foglalkozó honlapunkról (www.regesztet.hu) számos elektronikus portál veszi át a megjelenést követően a híreket, honlapunk éves nézettsége több tízezerre tehető.

excavations, 23 archaeologists from our institution spent 1738 days on field work, researching a surface of 123,976 m². Naturally, the most common finds were ceramic shards, beside which the collection was a variety of ‘small finds’ including glass, metal and bone as well as coins. This year, 420 cases of finds, 33 cases of wall-painting fragments, 251 cases of animal bones, 394 individual objects (metal and glass) and 316 units of anthropological material were transported to the Museum.

Although the number of excavations decreased, they yielded new settlement historical data on the evolution of the capital. The medieval estate center uncovered during excavations on Dockyard Island should be mentioned. No written or archaeological evidence of existence had previously been known. During the excavation preceding the enlargement of the Aquincum bridge, a missing link in the topographic research of the Civil Town was discovered. The line of the eastern edge of the former town could be identified with convincing data although only along a short stretch. A few more Roman period burials were uncovered on the territory of the Gas Factory in Óbuda; this time the graves of the last inhabitants of the town were unearthed. The excavations conducted this year in the southern section of M0 were of preeminent importance: an Avar and a Scythian period cemetery were uncovered, the latter one being a really unique phenomenon. Every year there is a find or a new site that simply arrives or is reported to the museum by the public. This year, parts of a Roman sepulcher with a figural depiction and an inscription were found in a lot on one slope of Rupp-hegy. Fresh information and news concerning these new objects, the major excavations and

A feltárások csökkenő tendenciája következtében a régészeti munka terepi részéről a hangsúly a dokumentáció készítésére, a muzeológiai munkára valamint a tudományos feldolgozásra tolódott. Munkatársaink 49 ásatási dokumentációt készítettek, a fotó és rajztári anyag 29282 nyilvántartott tétellel bővült. Növekedett a restaurált leletanyag mennyisége is: 962 láda kerámiatöredéket, 369 darab egyedi kerámiatárgyat és 1965 darab fémtárgyat konzerváltak és restauráltak részben a múzeum, részben pedig közbeszerzéssel kiválasztott külsős műhelyek restaurátorai. A legnagyobb előrelépést azonban a nyilvántartás területén tettük. Munkatársaink 18666 db tárgyat vettek hagyományos leltárba és 114261 tételt vettek nyilvántartásba digitális adathordozón. A leltározott leletanyag befogadásában jelentős előrelépést jelentett, hogy ez évben sikerült az Aquincumi raktárcsarnok keleti felét is tömörített polcokkal beépíteni. Részben a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárával kialakított kapcsolatnak köszönhetően, 2009-ben 1439 emberi váz tisztítására és muzeológiai feldolgozására került sor. Ezzel párhuzamosan a múzeumba érkezett archaeozoológiai anyagból 150 ládányit tisztítottunk meg és dolgoztunk fel, hozzáférhetővé téve a kutatás számára.

Igyekeztünk publikációs tevékenységünket is a korábban megszokott – a hazai intézményeket tekintve is magas – szinten tartani. A régészeti feltárások eredményeit három önálló kiadványunk mutatja be, melyek mindegyike magyar és idegennyelű. A rendszeresen megjelenő „Aquincumi füzetek” 15. kötete mellett elkészült a 2008-ban megnyitott állandó kiállításunk katalógusa, „Aquincumi Látványraktár” címmel. A 230 oldalas, színes

the most significant finds of the BHM can be found on the homepage of the museum. Numerous other homepages borrow the news from our homepage dealing with urban archaeology (www.regesztet.hu), and the number of visitors has far surpassed ten thousand.

As the result of the decreasing number of excavations, the emphasis shifted from field archaeology to the preparation of documentation, museum work and scientific analyses. Our collaborators prepared 49 excavation documentations and the photo and graphic collection was enriched by 29,282 registered items. The number of the conserved finds has also gone up: 962 cases of ceramic fragments, 369 unique ceramic objects and 1965 metal objects were conserved and restored partly by the conservators of the museum and partly by conservators from conservatory labs, chosen through a public competition. The greatest advance was made in the field of record-keeping. Our colleagues inventoried 18,666 objects in the traditional way and 114,261 objects on digital data media. The fact that the eastern half of the storeroom at Aquincum could be equipped with a compact storage system helped greatly in the deposition of inventoried material. Partly owing to a contract established with the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural Science, 1439 human skeletal remains were cleaned and analyzed in 2009. Of the archaeozoological material that were brought to the museum, 150 cases were cleaned, studied and prepared for analysis.

We did our best to keep up the, by now, routine standard of our publication activity, which is high even relative to the Hungarian situation. Three independent editions publish the results of the archae-

*Az Aquincumi Múzeum 2009. év folyamán megjelent régészeti kiadványai
Publications of the Aquincum Museum that appeared in 2009*

kiadványban a múzeum régészeti gyűjteményének legrészletesebb 1500 darabját mutatjuk be, településtörténeti és muzeológiai összefüggésben. A bécsi Wienmuseum és Stadtarchäologie munkatársaival 2008-ban megkezdett, a városi régészettel foglalkozó tapasztalatcserére ezúttal Bécsben került sor. Az előző évi munkát „Vindobona-Aquincum. Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie” címmel közös kiadványban dokumentáltuk, melyet mind Bécsben, mind pedig Budapesten eredményesen hasznosíthatunk. A BTM régész munkatársai 46 előzetes ásatási publikációt, 59 tanulmányt, 1370 szócikket és katalógus leírást készítettek, de ennél több a 2009-ben megjelent munkák száma, melyről e kötet végén elhelyezett bibliográfia tájékoztat.

ological excavations: all three of them in Hungarian and foreign languages. Beside volume 15 of the regularly edited “Aquincumi füzetek”, the catalogue of the permanent exhibition opened in 2008 has been published under the title “Aquincum Visual Storage”. The nicest 1500 new items in the museum’s collections are presented in their settlement history and museum contexts over the 230 pages in this color edition. The conference on urban archaeology, carried out in collaboration with the Wienmuseum and the Stadtarchäologie of Vienna (Austria) started in 2008 was organized this year in Vienna. The work done last year was documented in a joint edition entitled “Vindobona-Aquincum. Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie”, a volume that will be put to

A BTM nagy hangsúlyt fektet a beruházások során előkerült emlékek gyors közreadására, nemcsak a szakma, hanem a nagyközönség és a beruházók felé is. 2009-ben a régészeti feltárásokhoz kapcsolódóan három kiállítást mutattunk be az Aquincumi Múzeum területén. A „Van új a föld alatt...” című, a 2008. évi feltárások legszebb darabjait bemutató kiállításunkat számos beruházó is megtekintette, örömmel találkozza az általuk finanszírozott feltárásokból származó leletekkel, látva azok hasznosulását. Nemzetközi konferenciához is kapcsolódott „A harangedények népe” című kiállításunk. Az „Aquincumi régészet regénye” című bemutatónk pedig végigkíséri a régészeti örökségvédelem és a múzeum szorosán összekapcsolódó történetét. A kiállításokhoz és a nagyobb feltárásokhoz leporellók, valamint ismeretterjesztő kiadványok kapcsolódnak. Ez utóbbi kategóriát a „Régészeti kutatások Budapest peremén” című kiadvány jelzi, mely az M0 környékű keleti felén végzett régészeti feltárások legfontosabb eredményeit mutatja be, elsősorban a nagyközönségnek.

Zsidi Paula

good use in both Vienna and in Budapest. The archaeologists of the BHM prepared 46 preliminary excavation reports, 59 studies, 1370 dictionary entries and catalogue descriptions, and even more publications appeared in 2009. These publications appear in the biography at the end of the volume.

The BHM places great emphasis on the fast publication of the remains recovered from investments aimed at the scientific sphere as well as the public and investors. In 2009, three exhibitions were organized at the Aquincum Museum in connection with the excavations. The exhibition “There is something new under the ground...” showed the nicest objects from items of the excavations of 2008. Numerous investors visited it and expressed their pleasure in seeing the finds that had been unearthed during the excavations they had financed. The exhibition “The People of the Bell Beaker” was part of an international conference. The presentation “The Archaeology of Aquincum” illustrates the strongly intertwined history of archaeological heritage protection and the museum. Leaflets and popular scientific editions provide information about the exhibitions and the major excavations. This latter category is represented by the edition “Archaeological Investigations on the Periphery of Budapest” which describes, primarily for the public, the major results of archaeological excavations conducted in the eastern sector of M0 ring-road.

Paula Zsidi

A Budapest közigazgatási határán belül folyó kronológiai–topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok

Recent data to the chronological–topographic investigations within the administrative borders of Budapest

Az alábbi összeállítás az őskortól a római és a népvándorlás koron keresztül a középkorral bezárólag tekinti át a főváros területén folytatott, eredménnyel záródó régészeti beavatkozásokat.

The following list is meant to provide an overview of the results from excavations of Prehistoric, Roman, Migration period and finally Medieval period sites that took place in the territory of the Capital City.

Őskori településszerkezet

Középső neolitikum – Óbuda

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája fiatalabb, kottafejes és Zseliz időszaka, településrészlet (III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Középső rézkor – Óbuda

- Ludanice-kultúra, településrészlet (III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]
- Ludanice-kultúra, településrészlet (III. ker., Hajógyári-sziget, *Havas Zoltán – Tézer Zita*) [6]
- Ludanice-kultúra, településrészlet (III. ker., Záhony utca 7., *Lassányi Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [2]

Késő rézkor – Óbuda

- Baden-kultúra, településrészlet (III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Kora bronzkor – Óbuda

- Harangedény-Csepel csoport, településrészlet (III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Kora bronzkor – Albertfalva

- Nagyrév-kultúra, településrészlet (XI. ker., Építész utca, *Beszédes József – Tézer Zita*) [24]

Kora bronzkor – Csepel-sziget

- Harangedény-Csepel csoport, temető (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 005-ös lelőhely, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [14]
- Kora Nagyrev-kultúra, temető (Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 005-ös lelőhely, *Endródi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [14]

Középső bronzkor – Óbuda

- Válya-kultúra koszideri periódusa, településrészlet (III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Középső bronzkor – Lágymányos

- Válya-kultúra, településrészlet (XI. ker., Ulászló utca 4., *Beszédes József – Szilas Gábor*) [23]

Középső bronzkor – Albertfalva

- Válya-kultúra, településrészlet (XI. ker., Építész utca, *Beszédes József – Tézer Zita*) [24]

Bronzkor – Albertfalva

- Bronzkori településnyomok (XI. ker., Savoya park, *Beszédes József*) [25]

Kora vaskor – Soroksár

- Szkíta kori temető, Kr. e. 5. sz. (XXIII. ker., Soroksár-Akácós-dűlő, BP 008-as lelőhely, *Bencze Zoltán – Terei György*, konzulens: *Maráz Borbála*) [13]

Késő vaskor – Óbuda

- Kelta településrészlet (Budapest, III. ker., Királyok útja 291., *Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Késő vaskor – Gellért-hegyi kelta oppidum környezete

- Kelta településrészlet, tabáni telep (I. ker., Apród utca – Attila út közötti szakasz, *Papp Adrienn*) [8]
- Kelta településrészlet (XI. ker. Ulászló utca 4., *Beszédes József – Szilas Gábor*) [23]

Késő vaskor – Soroksár

- Kelta településrészlet (Kr. e. 1. sz. – Kr. u. 1. sz., XXIII. ker., Soroksár-Rétek-dűlő II., BP 004-es lelőhely, *Bencze Zoltán*) [12]
- Kelta településrészlet (Kr. e. 1. sz. – Kr. u. 1. sz., XXIII. ker., Soroksár-Rétek-dűlő, BP 005-ös lelőhely, *Horváth M. Attila*) [12]

Római kori topográfiai kutatások

Aquincumi katonaváros településszerkezete

- Helytartói palota környezete (III. ker., Hajógyári sziget, *Havas Zoltán*) [6]
- Településnyomok (III. ker., Fehéregyházi út 13–15., *Kirchhof Anita*) [17]

Aquincumi polgárváros és körzetének településszerkezete

- Településnyomok, védműrészlet (III. ker., Pók utca, *Láng Orsolya*, konzulens *Zsidi Paula*) [1]
- Településnyomok (III. ker., Szentendrei út 135–139., *Láng Orsolya*, konzulens *Zsidi Paula*) [16]
- Temetőrészlet, út (III. ker., Záhony utca 7., *Lassányi Gábor*, konzulens *Zsidi Paula*) [2]

Aquincum agglomerációs körzete (villaövezet, II. és III. ker. körzete)

- Temetőrészlet (III. ker., Huszti út 33/b, *Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor*) [4]
- Épületmaradványok (III. ker., Kunigunda útja 49–59., *Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor*) [5]
- Épületmaradványok (III. ker., Huszti út 42–44., *Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor*) [5]
- Településnyomok (III. ker., Góbé utca, *Lassányi Gábor*) [18]

Lágymányosi bemszüllött település

- Kora császárkori telepnyomok (XI. ker., Bercsényi út, *Beszédes József*) [9]
- Kora császárkori telepnyomok, ipari tevékenység objektumai (XI. ker., Lágymányosi utca 20–28., *Bechtold Eszter – Beszédes József*) [22]

Településszerkezet az aquincumi limesszakasz mögött

- Síremlék (XI. ker., Barackmag utca, *Beszédes József – Lassányi Gábor*) [10]

Római kori barbarikum, telepek és temetők a Duna bal partján

- Szarmata (2-5. század) településrészlet és temető (XXIII. ker., Soroksár-Vető-dűlő, BP 002-es lelőhely, *Korom Anita – Szilas Gábor*) [11]

Népvándorlás kor

- Avar kori (7-8. század) temető (XXIII. ker., Soroksár-Rétek-dűlő, BP 002-es lelőhely, *Horváth M. Attila*) [12]
- 8. századi településrészlet (XXIII. ker., Akácos-dűlő, BP 008-as lelőhely, *Bencze Zoltán – Terei György*) [13]

Középkori topográfia

Buda városa

- Nagyboldogasszony templom temetője (I. ker., Szentháromság tér, *B. Nyékhelyi Dóra*) [21]
- Középkori pince maradványa (I. ker., Pettermannbíró utca 9., *Bencze Zoltán*) [20]

Buda külvárosai

- Árpád-kori telepnyomok, 14-15. századi településrészlet, Kispest-Tabán (I. ker., Apród utca – Attila út közötti szakasz, *Papp Adrienn*) [8]

Buda török kori topográfiája

- Török kori településrészlet, Kispest-Tabán, Degbahane (I. ker., Szarvas tér, *Papp Adrienn*) [8]
- Török erődítés részlete (I. ker., Ybl tér, *Tóth Anikó*) [8]

Középkori Pest topográfiája

- Árpád-kori és 15-16. századi településnyomok (V. ker., Henszlmann Imre utca, *Zádor Judit*) [27]
- 14-15. századi ház maradványa (V. ker., Pesti Barnabás utca 6., *Zádor Judit*) [26]

Középkori falukutatás

- Árpád-kori (13-14. század) és késő középkori (15-16. század) település (III. ker., Hajógyári-sziget, *Havas Zoltán – Tóth Anikó*) [6]
- Árpád-kori (12-13. század) településrészlet (XVII. ker., Péceli út 197., *Kovács Eszter*) [28]
- Árpád-kori (10-11. századi és 11-13. századi) település (XXIII. ker., Soroksár, Vető-dűlő, BP 003-as lelőhely, *Terei György – Bencze Zoltán*) [11]
- Árpád-kori (12-13. század) település (Csepel-sziget, Szigetszentmiklós-Üdülősor, PM 006-009-es lelőhely, *Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*) [14]
- Árpád-kori (12-13. század) házak, késő középkori (14-15. század) temető (Csepel-sziget, Szigetszentmiklós-Dunára-dűlő, PM 010-es lelőhely, *Terei György*) [15]

A 2009-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

Sites of the larger preventive excavations conducted in 2009

(Jelölésük a belső borítón lévő térképen)

(Marked on the map on the inside cover)

1. Budapest, III. ker., Pók u. vonala (*Láng Orsolya*)
2. Budapest, III. ker., Záhony utca – Jégtörő utca (*Lassányi Gábor*)
3. Budapest, III. ker., Királyok útja 291. (*Szilas Gábor – M. Virág Zsuzsanna*)
4. Budapest, III. ker., Huszti út 33/b, (*Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor*)
5. Budapest, III. ker., Huszti út 42–44., Kunigunda útja 49–59. (*Lassányi Gábor – Anderkó Krisztián*)
6. Budapest, III., Hajógyári-sziget (*Havas Zoltán – Tóth Anikó*)
7. Budapest, I. ker., Budai Főgyűjtő csatorna Lánchíd – Döbrentei tér közötti szakaszán (*Magyar Károly*)
8. Budapest, I. ker., Tabáni és Ybl tér (*Papp Adrienn – Tóth Anikó*)
9. Budapest, XI. ker., Bercsényi út (*Beszédes József*)
10. Budapest, Budapest, XI. ker., Rupp-hegy (*Beszédes József – Lassányi Gábor*)
11. Budapest, XXIII. ker., Soroksár, Vetődűlő, M0 körgyűrű (*Korom Anita – Szilas Gábor – Terei György*)
12. Budapest, XXIII. ker., Soroksár, Rétek-dűlő, M0 körgyűrű (*Horváth M. Attila*)
13. Budapest, XIII. ker., Soroksár, Akácosdűlő, M0 körgyűrű (*Bencze Zoltán – Böröczky Blanka – Szigeti Judit*)
14. Pest megye, Szigetszentmiklós, Üdülősor, M0 körgyűrű (*Endrődi Anna – Horváth M. Attila – Kovács Eszter*)
15. Pest megye, Szigetszentmiklós, Dunára-dűlő, M0 körgyűrű (*Merkel Máté – Terei György*)

Feltárások az aquincumi polgárváros keleti határán

(Budapest, III. ker., Pók u. vonala, Aquincum – polgárváros, Hrsz.: 23235/1-2, 23236/1, 23237/2, 23239/2)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2009. július 20. és szeptember 4. között végezte az ún. „Aquincumi híd és kapcsolódó úthálózata” című projektet előkészítő régészeti feltárást. A területre épül majd a vasúttal párhuzamosan kiszélesített közút töltése, így a terület elfedésre kerül.

A 2009. évben az Aranyhegyi-patak déli oldalán, a Pók utca vonalában nyitott, öt darab kelet-nyugati irányú kutatóárok-ból teljes metszetét kaptuk a római kori település északi szegélyének és közvetlen környezetének. A feltárás során nemcsak a különböző korszakokról, hanem az egykori domborzatról is érdekes, új adatokat nyerhettünk. A Duna felé a korábbi időszakokban (még a 19. században is) erősen lejtős területet csak az utóbbi évszázadban töltötték fel a mai szintre. A Szentendrei út zónájában még csak 1-1,5 m mélységben kerültek elő objektumok, míg kelet felé haladva, a Jégtörő utcánál lévő vasúti aluljáró magasságában már 3-3,5 m mélyen dokumentáltuk a régészeti emlékeket.

A római kori település maradványait a kutatott terület nyugati részén (Szentendrei út zónája) a későbbi korok építkezései miatt már nem találtuk meg. Itt – feltehetően az Aranyhegyi-patak 19. századi védvonalához kapcsolódó – hevenyészett, római kori épületelemekből (többek között *hypocaustum* oszlopok) épített fal

Excavations on the eastern edge of the Civil Town of Aquincum

(Budapest III, along Pók St., Aquincum – Civil Town, Lrn: 23235/1-2, 23236/1, 23237/2, 23239/2)

The preliminary archaeological excavation linked with the project “The Aquincum bridge and the road system connected to it” was conducted by the Aquincum Museum of the BHM between July 20 and September 4, 2009. It is intended that the embankment for the enlarged road would be built on this territory, parallel to the railway line. Therefore this territory will be covered up.

In 2009, a complete cross-section was made of the northern periphery of the Roman period settlement and its direct environment in five east-west oriented test trenches opened along the line of Pók Street on the southern side of the Aranyhegyi streamlet. New data were obtained from various periods as well as information about the contemporary Roman period relief. The territory used to slope significantly towards the Danube (even in the 19th century) and was filled up to its present level only in the last century. The features were found at a depth of 1-1.5 m in the zone of Szentendrei Road, while towards the east, the archaeological remains were documented at a depth of 3-3.6 m in the height of the passageway under the railway line on Jégtörő Street.

The remains of the Roman period settlement could not be found in the western part of the investigated territory (zone of

1. kép: Újkori falrészlet (gát?) római kori épületelemekből

Fig. 1: Early modern period wall fragment (embankment?) built from Roman period building elements

2. kép: Széles, római kori falrészlet feltárás közben
Fig. 2: Broad Roman period wall segment during excavation

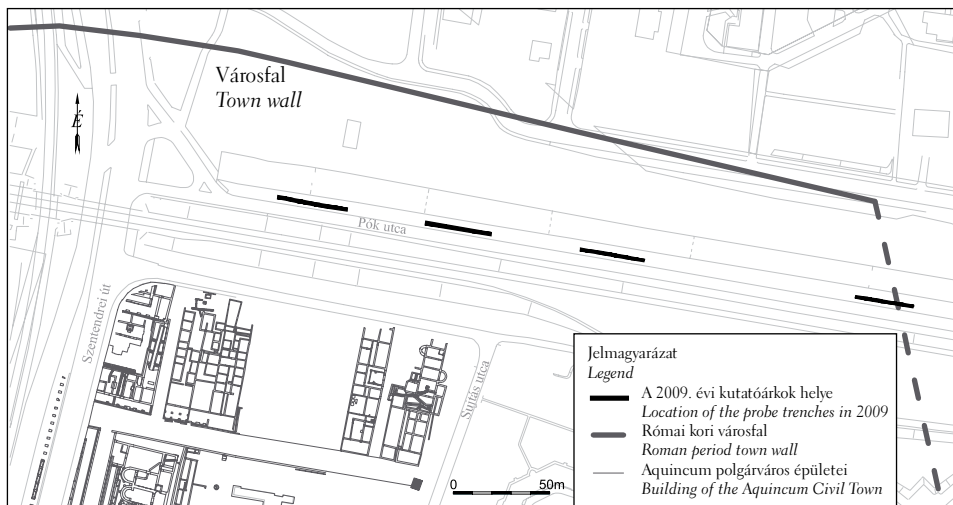
(1. kép) és kisebb földhányás (gát?), illetve egy Duna felé lefutó, szabályos trapéz keresztmetszetű, macskakövekből épített kis árok került elő. Ez utóbbi talán a Pók utca elődjét észak felől követő vízlevezető árok lehetett. Kelet felé a korábbi utcát szegélyező régi, még a 19. században kivágott nyárfasor tönkjeit is megtaláltuk (Grynaeus András meghatározása).

Kelet felé haladva az újkori bolygatás kisebb mértékű volt, így a feltöltés alatt a római kori város északi szélének épületeihez tartozó, észak-déli irányú, igen széles (90 cm!) falmaradványok (2. kép) és ugyancsak észak-déli irányú utcarészletek bukkantak elő (keréknyomokkal), illetve dunai áradásból származó homokrétegeket is dokumentálhattunk. Két, kövekkel megtámasztott, szögletes faoszlop helye

Szentendrei Road) because of later building work. A small wall roughly built from Roman building elements (including hypocaust columns, Fig. 1), a small earthen bank (embankment?) and a small drainage ditch with a regular trapezoidal cross-section constructed from cobblestones were found here. The former features were probably linked to the 19th century defensive line along the Aranyhegyi Streamlet, while the latter feature, which ran towards the Danube, may be the remains of the small drainage ditch that ran along the northern side of the antecedent to Pók Street. In the east, we could even find the stumps of the poplar row that had flanked the street and which were cut down in the 19th century (identification by András Grynaeus).

is előkerült, talán egy kelet-nyugati irányú fa *porticus* elemei. Hasonló konstrukciót már dokumentáltunk ezen a szakaszon (T. LÁNG 2006, 57). Szintén a kutatott terület keleti részén került napvilágra a feltárás legérdekesebb jelenség-együttese: egy kisebb és egy nagyobb (legalább 2 m széles) V metszetű, észak-déli irányú római kori vízvezető árok, a kettő között pedig elplanírozott, kő- és agyagtégla-darabos omladékok, égésréteg. A nagyobbik árok feltehetően a polgárváros keleti városfalát kívülről kísérő vizesárok lehetett (3-4. kép), hiszen a korábbi feltárások során Szilágyi J. ebben a zónában (Városfal – Őrlő u. – Tóga u.) az északi fal lekanyarodó sarkát vélte megtalálni, egy ún. „kítőrkapuval” (SZILÁGYI 1950, 311, 19. jegyzet). Az árokba beszakadt hatalmas kődarabok és agyagtégla-maradványok az egykori városfal elemei lehettek. A kisebbik árok a falat belülről kísérő körüljáró tövében kialakított kis vízvezető árok lehetett. A két árok között magát a város-

Less modern disturbances affected the territory towards the east. Thus, the north-south running, very broad (90 cm!) wall fragments from the buildings on the northern periphery of the Roman period town (Fig. 2) as well as north-south running street segments (with wheel ruts) and sand layers deposited by Danube floods could be documented under the leveling layer. Two wooden rectangular posts supported by stones were also discovered, probably part of an east-west oriented wooden portico. Similar construction was also documented in this zone earlier (T. LÁNG 2006, 57). The most interesting cluster of phenomena was also uncovered in the eastern part of the investigated territory: a small and a large (at least 2 m wide) north-south running Roman period drainage ditch with a V-shaped cross-section and a leveled layer with stone and clay brick fragments, debris and burnt soil deposited between them. The larger ditch must have been the

3. kép: Az aquincumi polgárváros alaprajza a szondák helyével és a keleti városfalat kísérő vizesárok vonalával
 Fig. 3: Ground plan of the Aquincum Civil Town with the location of the probe trenches and ditch following the eastern town wall

4. kép: A polgárváros keleti védműveihez tartozó árok és planírozási rétegek a kutatóárok déli metszetalában
 Fig. 4: Ditch from the eastern defenses of the Civil Town and levelling layers in the southern section wall of the test trench

falat az intenzív bolygatás és planírozások következtében már nem találtuk meg.

A két árok előkerülése azért különösen fontos új információ, mert a település három másik oldalán (északi, déli és nyugati) már több évtizede pontosan ismert a városfalzakaszok nyomvonala, míg a keleti, Duna felőli oldalon – Szilágyi János megfigyelését leszámítva – csak feltételezésekre hagyatkozhattunk a város keleti lezárására vonatkozóan (MÁRITY 1993, 138; ZSIDI 2003, 140).

Az ideai feltárás másik fontos eredménye egy római kori kút feltárása volt: a felső 1,5 méteren kőből épített, majd az alján hordódongákból készített konstrukció alját nagyobb kőlapokkal rakták ki, míg ez alatt az eredeti hordó fedele (alja?) volt megfigyelhető. E dupla aljzatmegoldás feltehetően a víz szűrésével állhatott összefüggésben. A kút már a város falán kívül, a kutatott terület keleti szélén került elő (5. kép). Betöltéséből kevés kerámia-töredék, illetve egy *mortarium* nagyobb darabja származik. A kút valószínűleg az egykori Gázgyár területén feltárt ún. keleti

water ditch that ran outside the eastern town wall of the Civil Town (Figs. 3-4). János Szilágyi found the corner of the northern wall with a so-called “outbreak gate” in this region (Town wall – Örlő Street – Tóga Street, SZILÁGYI 1950, 311, note 19). The huge stone blocks and adobe fragments collapsed into the ditch that was probably associated with the former town wall. The smaller ditch may be the small drainage ditch built down the length of the passageway running along the inside of the town wall. The wall itself between the ditches was not found due to heavy disturbance and levelling activities.

The two ditches represent especially important new pieces of information since we have known about the paths of the Aquincum Civil Town wall on the three other sides of the settlement (north, south and west) for a few decades. In the east however, on the side facing the Danube, we have only been able to hypothesize about how the eastern side of the town was closed off, disregarding

5. kép: Kút a polgárváros keleti városfalán kívül, feltárás közben
Fig. 5: Well lying outside the eastern town wall of the Civil Town during excavation

ipartelephez tartozott: Kuzsinszky Bálint 1911-ben a most kutatott területtel szemben, déli irányban összesen 30 kutat tárt fel, amelyek elszórtan helyezkedtek el és amelyekről már feltárójuk is megállapította, hogy számuk valószínűleg sokkal magasabb volt (KUZSINSZKY 1932, 71–87). Az intenzív gépi kotrás miatt a gázgyári kutaknak csak a faszervezete került elő, de nem zárható ki, hogy eredetileg azok is rendelkeztek kő felmenő-fallal.

A most feltárássra került kutat fedő rétegből újkori bronzérme származik, illetve ugyanitt egy nagytestű kutya ép csontváza is előkerült. Az előző lelet azt jelzi, hogy a területet igen nagy mélységben érintette az újkorban tereprendezés, amely így nagy valószínűséggel a későbbi római rétegsorokat (és a kút felső kősorait) is elpusztíthatta.

A most előkerült római kori objektumok tehát igen sok fontos új információval szolgáltak: A római épületfalak folyamatos városi beépítésre utalnak kelet felé, a vizesárkok „segítettek” lehatárolni a római kori várost, a kút pedig igazolta azon

János Szilágyi's observations (MÁRITY 1993, 138; ZSIDI 2003, 140).

The other important result of this year's excavation was the uncovering of a Roman period well. It was built from stone in its upper 1.5 m and was lined with barrel staves its the lower part. The bottom was covered with large stone slabs, under which the lid (bottom?) of the barrel could be observed. This double pavement solution was probably linked to water filtration. The well was found outside the town wall by the eastern edge of the investigated territory. (Fig. 5) A few shards and a large mortarium fragment were retrieved from its fill. The well was probably situated in the so-called eastern industrial district uncovered on the territory of the former Gas Factory. In 1911, Bálint Kuzsinszky unearthed 30 wells across what was then the recently investigated territory towards the south. They were scattered in the region and, according to the excavator, there must have been many more of them (KUZSINSZKY 1932, 71-87). Owing to

korábbi feltételezéseket, miszerint a római kori ipartelep az esztergomi vasúti töltés északi oldalán is folytatódott és egyben szintén jelezte a városi település határát.

Láng Orsolya

Irodalom/References:

KUZSINSZKY 1932 – Kuzsinszky B.: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban (Das grosse römische Töpferviertel in Aquincum). *BudRég* 11 (1932).

MÁRITY 1993 – Márity E.: Kronológiai problémák és városzerkezeti sajátosságok Aquincum polgárvárosában (Chronological Problems and Characteristics of Settlement Structure in the Aquincum Civil Town). *BudRég* 30 (1993) 137–148.

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945-1948 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.

T. LÁNG 2006 – T. Láng O.: Épület és útrészletek az aquincumi polgárváros északi városfalánál (Building and parts of a road by northern town wall of the Aquicum Civil Town). *Aqfüz* 12 (2006) 51–59.

ZSIDI 2003 – Zsidi P.: Verkehrsverbindungen, Wehranlagen, Straßennetz. In: Zsidi P. (Red.), *Forschungen in Aquincum 1969-2002. Aquincum Nostrum II. 2.* Budapest 2003, 137–143.

intensive mechanical dredging, only the wooden constructions of the wells could be found on the territory of the Gas Factory, but they, too, could have had masonry upper parts.

A bronze coin from the modern period and the intact skeleton of a large dog came from the layer overlying the well. The former find reveals that modern landscaping reached down deep in this territory, probably destroying the later Roman layers (and the upper stone rows of the well).

The recently unearthed Roman period features have provided important new pieces of information. The Roman building walls attest to continuous urban development in the east, the discovery of the water ditches have “helped” us draw the border of the Roman period town, while the well has justified earlier suppositions that the Roman period industrial district continued on the northern side of the embankment of the Esztergom railway line and that it also marked the edge of the urban settlement.

Orsolya Láng

Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár területén

(Budapest, III. ker., Záhony utca – Jégtörő utca, Hrsz.: 19333/36, 37, 40, 41, 42, 51)

Az aquincumi polgárvárostól keletre és délkeletre, az egykori Gázgyár területén, 2009-ben több helyszínen folytak régészeti munkák (1. kép). Az elmúlt másfél évtizedben, a Graphisoft Park építésével párhuzamosan, számos feltárás történt a területen, amelyek elsősorban a római város kiterjedt, keleti temetőjének részleteit, valamint bronzkori temetkezéseket hoztak a felszínre (ZSIDI 1997; 1998; 1999; 2001; ZSIDI–REMÉNYI 2003; LASSÁNYI 2005; 2006; 2007; 2008). Az ásatási dokumentációban a 2005 óta folyó ásatások során megkezdett rétegtani és sírszámozási rendszert folytattuk.

Tavasszal a 2006-2007. évi feltárások 9-es munkaterületének északi sarkában, régi épületalapok elbontásakor végeztünk régészeti munkát, melynek során egy csontvázas és egy szórthamvas sírt tártunk fel (1274. és 1275. sír).

A nyár folyamán a déli részen (Graphisoft Dél munkaterület) előkészítő, tereprendezési munkákhoz kapcsolódóan próbafeltárást folytattunk. Itt két hosszú (25×7 m-es észak-déli és 40×7 m-es kelet-nyugati), derékszögű szelvényt alakítottunk ki, amelyekből részletesen megismertük a sok helyen 2-3 méteres modern feltöltéssel fedett terület történeti és geológiai rétegeit. A feltárt zóna erősen mélyül délnyugati irányban, ez a

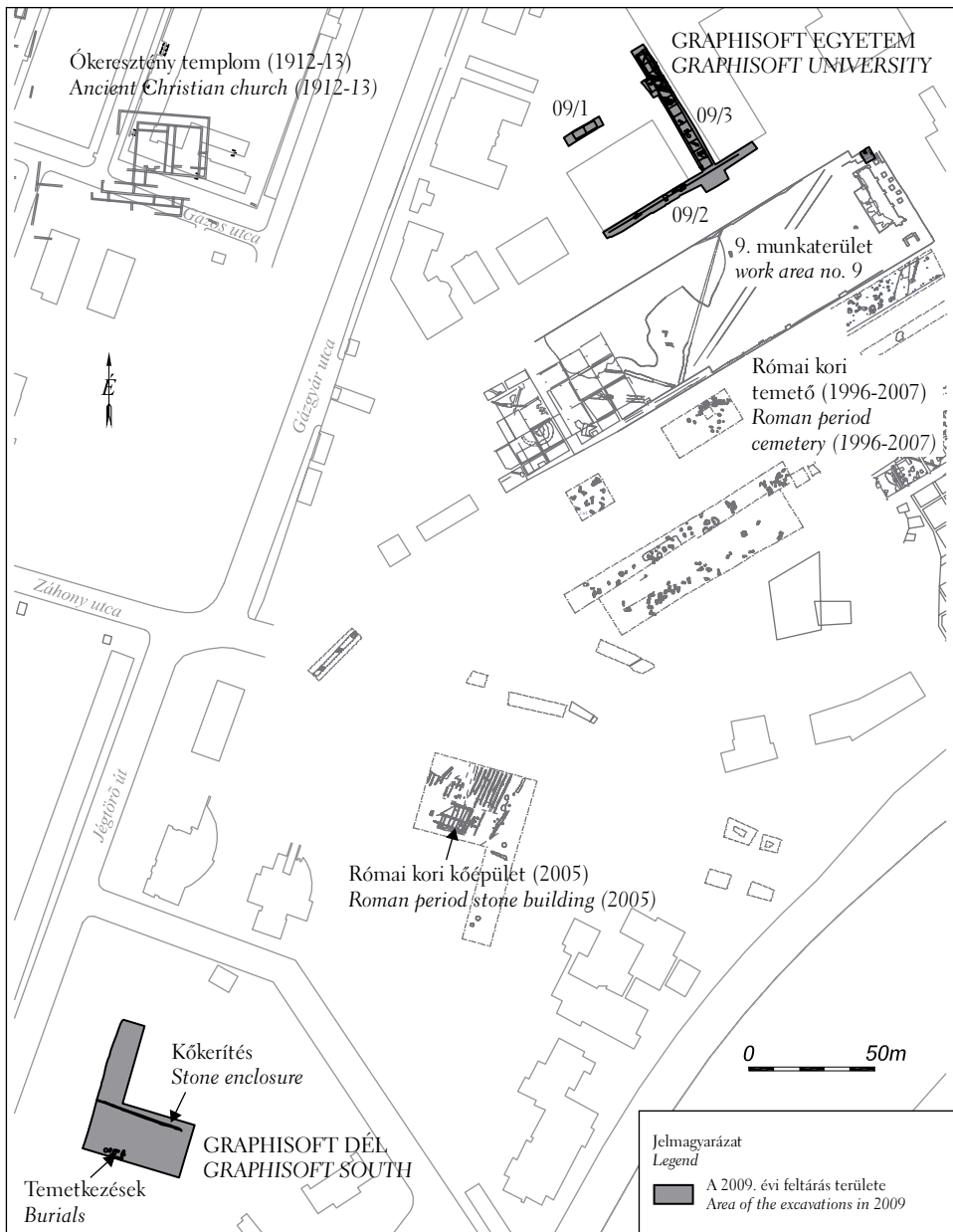
Excavations in the area of the former Óbuda Gas Factory

(Budapest III, 7 Záhony St. – Jégtörő St., Lrn.: 19333/36, 37, 40, 41, 42, 51)

Archaeological interventions were conducted in 2009 in a number of places in the area of the Gas Factory, east and southeast of the Civil Town of Aquincum (Fig. 1). In the last one and a half decades, numerous excavations were conducted on this territory in parallel with the construction of Graphisoft Park. In particular, all parts of the large eastern cemetery of the Roman town and Bronze Age cemeteries were uncovered (ZSIDI 1997; 1998; 1999; 2001; ZSIDI–REMÉNYI 2003; LASSÁNYI 2005; 2006; 2007; 2008) during the course of these excavations. The stratigraphical and numeration system used in excavation documentation during these excavations, began in 2005, remained consistent from start to finish.

In the spring of 2009, rescue excavations were conducted where old building foundations were being demolished in the northern corner of work area no. 9 of the excavations of 2006-2007. An inhumation burial and a scattered ash cremation burial were found (graves nos. 1274 and 1275).

In the summer, test excavations were conducted in connection with preparatory, landscaping activities in the southern part of the area (work area, Graphisoft South). Two long orthogonal trenches (a north-south oriented 25×7 m trench and an east-west oriented 40×7 m trench) were

1. kép: A feltárások összesítő alaprajza
Fig. 1: General plan of the excavations

2. kép: Koporsós gyermeksír kerámiaedényekkel és bronzéremmel
 Fig. 2: Coffin child burial with ceramic vessels and bronze coins

3. kép: Apró üvegedény gyermektemetkezésből
 Fig. 3: Small glass vessel from child burial

római korban feltehetően vízenyösebb terület lehetett. Kelet felé, a Duna irányában egy homokos kiemelkedésen római kori sírcsoportot találtunk, amelynek a szelvényben feltárt részlete öt csontvázas gyermektemetkezésből, egy négyszögletes, téglákkal körberakott és lefedett (megfigyelhető csontmaradványt azonban már nem tartalmazó) feltételezett csecsemősírből és egy hamvasztásos sírből állt (2. kép). A csontvázas gyermektemetkezések mind koporsós sírok lehettek, tájolásuk teljesen eltérő. Mellékletként apró kerámiaakorsók, üvegedények (3. kép) és fiolák, továbbá bronzérmek kerültek elő. Az apró vázából értékelhető csontmaradvány alig maradt. A hamvasztásos sír négyszögletes, lekerekített sarkú temetkezés volt, amelynek négy sarkába egy-egy kerámiaedény helyeztek el. Betöltésében számos apró,

opened here. Details of the historical and geological layers on the territory, covered with a 2-3 m thick modern fill, could be studied in detail. The uncovered zone sloped steeply towards the southwest. This territory may have been waterlogged during the Roman period. A group of graves from the Roman period was found on a sandy elevation in the east towards the Danube. The partial grave cluster that came to light in the trench consisted of five inhumation burials of infants, a cremation grave (Fig. 2), and a quadrangular grave, probably of a small infant, covered and surrounded with bricks. There were no bone remains in this latter grave. The inhumation burials of infants must have had coffins and their orientation was absolutely different. The grave goods included small ceramic jugs, glass vessels and vials

vékony, lapos, talán ruhadíszhez tartozó bronzszilánkot figyeltünk meg. A mellékletek alapján a temetkezések a Kr. u. 2. századra keltezhetőek.

A sírcsoport jelenlegi ismereteink alapján teljesen elkülönül a Gázgyár középső részén, többek között 2005 és 2007 között kutatott temetőrészről (LASSÁNYI 2006; 2007; 2008). A legészakabbra feltárt temetkezéstől közel 20 m-re északra egy délkelet-északnyugati irányú, hevenyészett kialakítású kősort, valószínűleg egy kerítőfal mintegy 40 m-es szakaszát sikerült dokumentálnunk (4. kép). Ez a konstrukció, a kövek között elszórtan megtalálható tegulatöredékek alapján, római kori. Ugyanitt, a modern feltöltés alatt

4. kép: Római kori kőkerítés maradványa
Fig. 4: Remains of a Roman period enclosure boundary

and bronze coins (Fig. 3). Hardly any valuable bone material was preserved from the small skeletons. The cremation grave was a quadrangular burial with rounded corners. A ceramic vessel was placed in each of the four corners. Numerous small, narrow, flat bronze flakes, perhaps from a dress ornament, were observed in its fill. Based on the grave goods, the burials can be dated to the AD 2nd century.

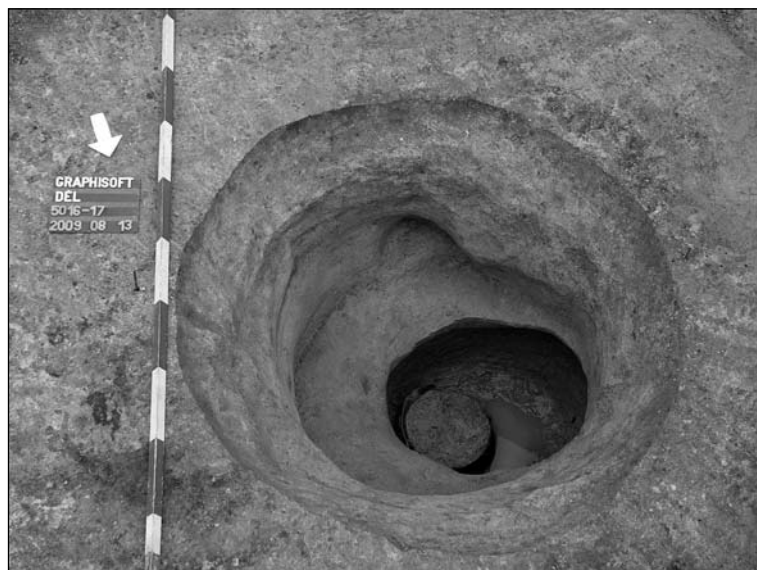
As far as we know, this grave cluster was not part of the cemetery investigated in the central part of the Gas Factory between 2005 and 2007 (LASSÁNYI 2006; 2007; 2008). About 20 m to the north of the northernmost burial, ran a 40 m long stretch of a rough-and-ready stone row aligned in a southeast-northwest direction, probably from a fencing wall (Fig. 4). This construction was built in the Roman period based on the scattered tegula fragments observed among the stones. A few Roman period shards and a fragment of a bronze coin dated between AD 364 and 378 was found in the uppermost historical humus layer preserved under the modern fill in the same spot.

The question of whether this cluster of graves represents an independent cemetery for infants or the periphery of a cemetery that extended farther to the south on the low elevation will hopefully be answered by continued excavations 2010.

A deep, oval well from the Middle Copper Age (Ludanice Culture) was found (Fig. 5) on the lower slopes of the hillside next to the uncovered graves. A ceramic vessel missing the base (Fig. 6) which had been cut-off was placed at its bottom, probably to help in the filtration of water (identified by Zsuzsanna M. Virág).

Public utilities were replaced inside the former Gas Factory (Graphisoft University

5. kép: Középső rézkori kút levágott aljú edénnyel
Fig 5: Middle Copper Age well with bottomless vessel

megmaradt legfelsőbb történeti humuszrétegben néhány római kori kerámiatöredéket, valamint egy Kr. u. 364 és 378 közé keltezhető bronzérem töredékét találtuk meg.

Arra a kérdésre, hogy ezen kis dombon valamilyen okból különálló gyermektemetőről vagy esetleg egy dél felé továbbhúzó sírmező pereméről van szó, előreláthatóan csak a 2010-ben folytatódó feltárások adják meg majd a választ.

A feltárt sírok mellett a domboldal alsó részén mély, ovális, a középső rézkorra datálható (Ludanice kultúra) kút is előkerült (5. kép), amelynek aljára – valószínűleg a víz szűrésének céljából – levágott aljú kerámiaedényt helyeztek (6. kép). (M. Virág Zsuzsanna meghatározása.)

Az egykori Gázgyár belsejében (Graphisoft Egyetem projekt) a régi igazgatósági épületek közötti közművek cseréjére került sor, amelyhez régészeti szakfelügyeletet biztosítottunk. Bár itt a Gázgyár építésekor, az 1910-es években nagyon sok régészeti emlék megsemmisült, a mostani

projekt) between the old administration buildings and the earth moving work associated with them was archaeologically supervised. Many archaeological remains were destroyed here during the construction of the Gas Factory in the 1910s. Nevertheless, our investigations yielded important pieces of information on the history of the Roman town. Three trenches were established (09/1, 09/2, 09/3) over the summer and autumn. Altogether, 31 inhumation burials were found, most of which had been badly damaged by the modern public utility works.

Trench no. 09/1 was 4×16 m and aligned in a northeast-southwest direction. Based on stratigraphic observations, it was opened at a lower point on the once undulating ground surface that dipped lower towards the north. A circular well shaft was found in the northeastern part of the trench, while a debris layer of stones and brick fragments was observed in its southwestern part, which indicated there had been a building located close by. A

kutatások így is nagyon fontos információkkal szolgáltak a római város történetével kapcsolatban. A nyár és az ősz folyamán három árokban (09/1, 09/2, 09/3) dolgoztunk, mely során összesen 31 csontvázas temetkezést tártuk fel, ezek jelentős része erősen sérült a modern közművek által.

A 09/1-es árok 4×16 m méretű, északkelet-délnyugat irányú volt, és régéztani megfigyelések alapján az egykori dombos térszint egy mélyebb pontjára esett és észak felé mélyült. Az árok északkeleti részén egy kerek, földbemélyített kutat találtunk, míg délnyugati felében – feltehetően közeli épületekre utaló – köves, téglatormelékes omladékréteg húzódott. Ebben Constans császár 324–330 közé keltezhető bronzérme is előkerült. Közvetlenül az omladékréteg alatt két, valamint a közelben egy harmadik, nyugat-keleti tájolású, nyújtott helyzetű csontvázas sírt tártunk fel (1285., 1286. és 1296. sír). Az első két sírban, a vázak lábánál egy-egy üvegedény mellékletet is találtunk (7. kép): az egyik egy hengeres nyakú, egyenes szájú, gömbtestű kisebb palack (8. kép), a másik egy

bronze coin of emperor Constans dated to AD 324–330 was also found in the debris layer. Two east-west oriented inhumation burials were found under the debris layer and yet a third one near it. All the deceased had been laid out in an extended position (graves nos. 1285, 1286 and 1296). A glass vessel was found at the feet of the deceased (Fig. 7) in each of these graves. One of the vessels was a small spherical flask with a cylindrical neck and a straight mouth (Fig. 8) and the other one was a narrow vial with pressed in walls. Two bands, reminiscent of wooden planks were observed in the clayey, sandy subsoil of the test trench.

The archaeological features extended deeper into the sandy layer and so were left intact by the former public utilities. Building foundations were uncovered over a circa 70 m long and, on average, 4 m wide zone in working pit 09/2 next to work area no. 9 unearthed in 2006-2007. In total, 15 inhumation graves were recovered here, most of them with a west-east or east-west orientation. One of the burials, which had

6. kép: Kerámiaedény a középső rézkori kút alján
Fig. 6: Ceramic vessel at the bottom of the Middle Copper Age well

7. kép: Csontvázás temetkezés (1296. sír) lábánál üvegedénnyel
 Fig. 7: Inhumation burial (no. 1296) with glass vessel at the feet

8. kép: Gömbtestű üvegedény az 1296. számú sírből
 Fig. 8: Spherical glass vessel from grave no. 1296

benyomott falú, keskeny fiola volt. A szonda agyagos-homokos altalajában két kelet-nyugati gerendaváz lenyomatára emlékeztető sávot is megfigyeltünk.

A 09/2 munkagödörben, a 2006-2007-ben feltárt 9. munkaterület szomszédságában egy mintegy 70 m hosszú, általában 4 méter széles zónában tártuk fel az egykori közművek és az épületalapok által meghagyott, a homokos rétegbe mélyebben ázott régészeti objektumokat. Összesen 15 csontvázás sír került elő innen, ezek jelentős része nyugat-keleti, vagy kelet-nyugati tájolású volt. Az egyik temetkezés, valószínűleg már az ókorban kirabolt, közmű által is megbolygatott, nyugat-keleti tájolású kőláda sír volt, amelynek csak másodlagosan felhasznált kövekből összeállított alja maradt meg. Ezek közül egy apró, vésett feliratot nem

already been robbed in the antique period and which was also disturbed by the public utility works, was a west-east oriented sarcophagus grave, of which only the bottom, constructed from secondarily used stones was preserved. Among the stones there were a small altar stone without an engraved inscription and a fragment from the upper part of a family grave stele depicting a male figure in a toga, an infant and a third person (Fig. 9).

One of the scientifically most significant finds of the 2009 excavation season, an antler comb, was found in the same trench. The object was found at the foot of an east-west oriented inhumation burial (grave no. 1294), which had nearly totally been destroyed by a modern gas pipe (Fig. 10). The person buried here wore boots fitted with iron on the soles. The

tartalmazó oltárkő és egy tógás férfialakot, egy gyermeket, valamint egy harmadik személyt ábrázoló családi sírsztélé felső részének részlete került napvilágra (9. kép).

Szintén ebben az árokban találtuk meg a 2009-es ásatás tudományos szempontból egyik legjelentősebb leletét, egy agancsból készült fésűt. A tárgy egy modern gázcső által szinte teljesen elpusztított, kelet-nyugati tájolású csontvázas sírból került elő (1294. sír), a térdtől lefelé megmaradt lábak mellől (ugyanitt a lábfejnél cipővasalás maradványai is megőrződtek, 10. kép). A három darabból összeállított, apró vasszöggekkel összefogott, geometrikus díszítéssel ellátott fésű (11. kép) jelentőségét az adja, hogy az ilyen tárgyak elsősorban a Dunától keletre élő népek körében voltak elterjedtek, és ezek – barbár hatásra – csak a római uralom utolsó évtizedeiben jelentek meg a pannoniai divatban (T. BIRÓ 2000, 87–90). Ez alapján a sírt a Kr. u. 4. század végére – 5. század első felére keltezhetjük. (A tárgyat Vas Lóránd vizsgálta meg részletesen.)

Bár a Gázgyár területén és a polgárváros déli előterében folytatott ásatások során előkerült csontvázas temetkezések egy részéről már a korábbi kutatás is feltételezte, hogy azok valószínűleg a Kr. u. 5. század elejére keltezhetőek (ZSIDI 2002, 121–122), egy állítólag a Gázgyár területén talált I. Theodosius császár 379–383 közötti érmét leszámítva (B. SEY–LÁNYI 1979) ez az első viszonylag jól datálható melléklet, amely bizonyítja, hogy a város keleti temetője még használatban volt ebben a korban.

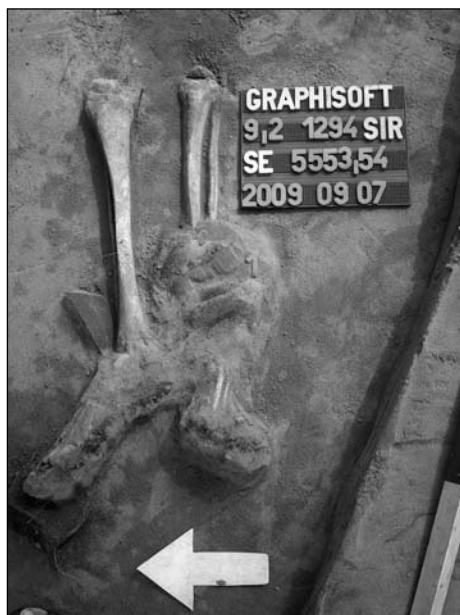
A szelvény délnyugati végében, a kevert modern feltöltés és a természetes homokos réteg határán több, festett geometri-

comb (Fig. 11) was composed of three elements fixed together with small iron nails and it was decorated with geometric patterns. The significance of the object lies in the fact that such objects were particularly common among peoples living east of the Danube. Antler combs only appeared in the Pannonian fashion as the result of the impact of Barbarian contacts in the last decades of the Roman occupation (T. BIRÓ 2000, 87–90). Accordingly, the grave can be dated to the end of the AD 4th century and the first half of the AD 5th century (Lóránd Vas studied the object).

It had already been suggested that certain inhumation burials uncovered during excavations on the territory of the Gas Factory and in the southern foregrounds of the Civil Town, could be dated from the beginning of the AD 5th century (ZSIDI 2002, 121–122), but, aside from a coin of Theodosius I dated AD 379–383, which was supposedly found in the area of the

9. kép: Kőláda sírhoz felhasznált sírsztélé töredéke
Fig. 9: Fragment of a burial stele used secondarily as a stone grave casket

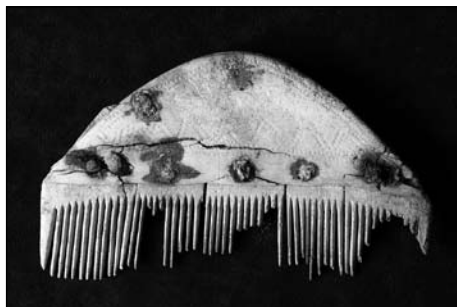

10. kép: Agancsfésű és vasalt talpú cipő maradványai a korábbi építkezések által megbolygatott sírból
 Fig. 10: Antler comb and remains of riveted boots in a grave disturbed by modern activities

kus díszítéssel ellátott vakolattöredéket is találtunk.

A 09/3 56×6 m-es északnyugat-délkelet irányú szelvény a 09/2-re merőlegesen húzódott, közvetlenül az egyik csarnok-épület mellett. A szelvény délkeleti részén valószínűleg eredetileg egy kisebb magaslat lehetett, így a kevert modern bolygatott réteg alatt már csak tiszta homokréteget és az ebbe beásott 13, a közművek által erősen roncsolt csontvázas, koporsós, melléklet nélküli sírt tártunk fel. Itt egy, a homokrétegbe vágott, kör alaprajzú mély kút is előkerült, amelynek betöltése Kr. u. 2-3. századi kerámiatöredékeket és egy ép ötögös méceszt tartalmazott (12. kép).

A szelvény északnyugati része a Gázgyár építése előtt mélyebben fekvő terület lehetett, így itt a modern bolygatás

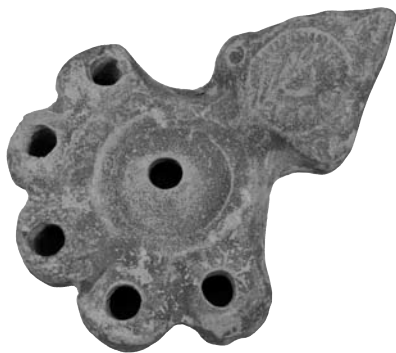
11. kép: Agancsfésű, Kr. u. 4. század vége – 5. század első fele
 Fig. 11: Antler comb, end of 4th century AD – first half of 5th century AD

Gas factory (B. SEY-LÁNYI 1979). This comb is therefore the first relatively exactly datable grave good that demonstrates that the eastern cemetery of the town was still used in this period.

Numerous plaster fragments with painted geometrical patterns were found on the border of the mixed modern fill and the natural sandy layer at the southwestern end of the trench.

The northwest-southeast oriented, 56×6 m trench 09/3 was set at a right angle to 09/2 right next to one of the construction works. There may have been a low elevation in the southeastern part of the trench since only a clean sandy layer was found under the mixed, disturbed modern layer with 13 inhumation burials in it, all badly damaged by the public utilities. The burials contained traces of coffins but no grave goods. A deep, circular well shaft dug into the sand layer was also found here. Its fill contained shards and an intact lamp with five holes from the AD 2nd-3rd centuries (Fig. 12).

The northwestern part of the trench (Fig. 13) may have been located in lower lying areas before the construction of the Gas Factory, so at least five periods of Ro-

12. kép: Ötégős kerámiamécses római kori kút aljáról
 Fig. 12: Five nozzleed oil lamp from the bottom of a Roman period well

alatti megmaradt kultúrrétegek alapján (13. kép) a terület római kori használatának legalább öt periódusát sikerült elkülöníteni (14. ábra).

Az 1. periódushoz egy mintegy 1,5 m széles, kelet-nyugat irányú, nyugat felé lejtő árok (SE-5658) és minimális kerámiát, valamint paticsdarabokat tartalmazó réteg tartozott. Nem kizárt, hogy szintén ehhez a periódushoz tartozik egy másik, azonos tájolású árok (SE-5615) is, az elsőtől mintegy 7 méternyire délre. Ezek a fő égtájaknak megfelelően tájolt objektumok nagyon hasonlóak a Gázgyár területén már a korábbi években feltárt árkokhoz, amelyek a rétegtani adatok alapján a Kr. u. 1. századra datálhatóak. Pontos funkciójuk nem tisztázott, talán a terület felparcellázására utalnak.

A 2. periódusban a terület mélyebben fekvő részeit és az árkot feltöltötték, majd egy sóderes, legalább 5 m széles, de helyenként kisebb kövekkel megerősített észak-déli irányú utat vezettek át a területen (SE-5651).

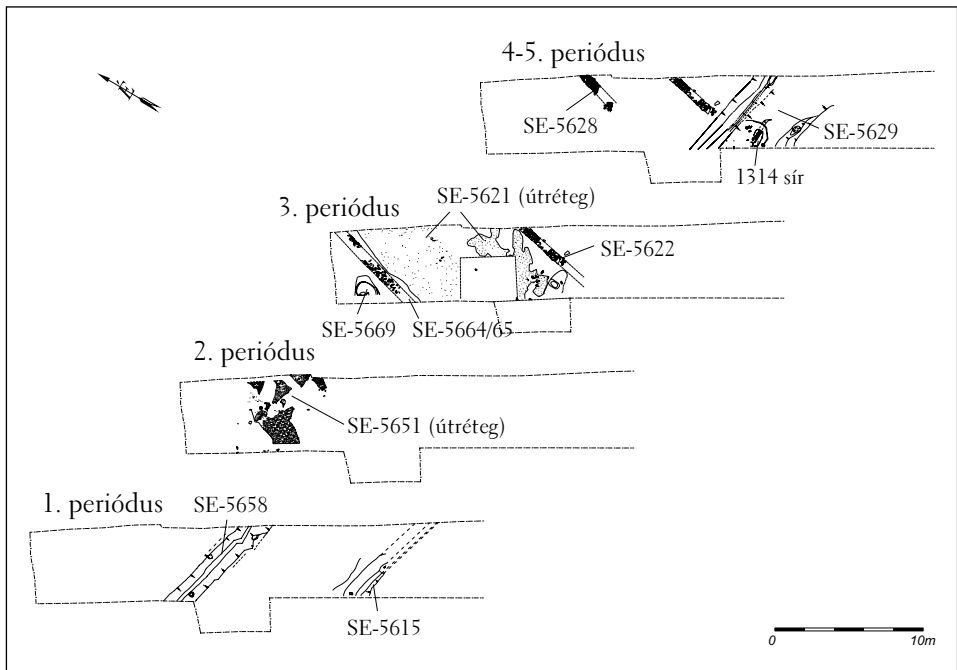
Ezt az utat a 3. periódusban sárga sóderes alapozással megújították és mintegy

13. kép: A 09/3-as szelvény nyugat felől az erősen bolygatott kőfal- és útmaradványokkal
 Fig. 13: Trench 09/3 from the west with the heavily disturbed stone walls and road remains

man period use of the territory could be differentiated in the culture-bearing layers preserved under the modern disturbances (Fig. 14).

A circa 1.5 m wide east-west running, westward sloping ditch (SE-5658) and a layer with a few shards and daub fragments could be dated to the earliest period in this territory, the AD 1st century. It is possible that another ditch about 7 m south of the first one, had the same orientation (SE-5615) and also dated to this period. These features, oriented along the cardinal directions, were very similar to ditches found during earlier excavations on the territory of the Gas Factory. Based on stratigraphic data, these were also dated to the AD 1st century. Their exact function has not been clarified although it has been suggested that they represent lot boundaries.

14. kép: A 09/3-as szelvény nyugati részének régészeti periódusai a legfontosabb objektumokkal
 Fig. 14: Archaeological periods in western part of trench 09/3 with the most important stratigraphical units

8 méteressé szélesítették ki (SE-5621). Az utat két oldalról egy-egy észak-déli irányú kőfal határolta. Az északkeleti, nagyrészt csak kiszedett formában megmaradt keskeny konstrukció (SE-5664/65), valószínűleg kerítőfal volt, ugyanis másik oldalán egy ovális, kitapasztott falú tárológödrt (SE-5669) találtunk. A délkeleti falhoz (SE-5622) a modern kor által erősen bolygatott, de néhol a metszetalban még megfigyelhető, agyagos, keskeny kultúrretek csatlakoztak.

A leletek alapján a 2. és a 3. periódus egyelőre 1. század végére – 2. század első felére keltezhető.

Későbbi időszakban, a 4. periódusban, egy széles, kelet-nyugati irányú, nyugat felé erőteljesen lejtő árok (SE-5629) vágta el az utat és a délnyugati kőfalat. Az árok betöltése igen nagy mennyiségű kerá-

In the second period, the lower lying areas of the territory and the trench were filled in and an at least 5 m wide gravelly, north-south running road, reinforced with small stones (SE-5651) in a few places, was built across the territory. This road was reconstructed with a yellow gravelly foundation (SE-5621) in the third period when it was widened to about 8 m. North-south running stone walls flanked the road on both sides. The narrow northeastern construction appeared mostly in the form of a ghost wall (SE-5664/65). It must have been a fencing wall, since an oval storage pit with daubed walls (SE-5669) was found on its other side. Narrow, clayey culture-bearing layers, badly disturbed in the modern period but still observable in the section wall, ran along the southeastern wall (SE-5622).

miatöredéket, köztük sok terra sigillatát, valamint állatcsontot, valószínűleg városi hulladékot tartalmazott. A leletek alapján az árok betöltése az Antoninus-korra keltezhető. (Vámos Péter előzetes meghatározása a terra sigillaták alapján.)

A területen található későbbi rétegek erősen roncsolódtak a modern tereprendezések által. Egy igen késői időszakhoz köthető az az *opus spicatum*-szerű, észak-déli irányú falalap (SE-5628), amelyet már a második útréteg tetejére alapoztak. Szintén késői, valószínűleg már a Kr. u. 4. századra keltezhető egy csontvázas, nyugat-keleti tájolású sír (1314. sír), amelyet a feltöltött SE-5629-es árokba ástak bele.

Összefoglalóan, a 2009-ben folytatott ásások fontos adatokkal szolgáltak a polgárváros keleti előterének római kori használatával kapcsolatban. A területen valamikor a Kr. u. 1. században, keskeny, mérőleges, a fő égtájak irányába tájolt árkokat nyitottak. Ezeknek az árkoknak a funkciója egyelőre nem tisztázott. Mivel az árkoknak vízelvezető szerepük csak nagyon korlátozott lehetett, ugyanis sok helyen homokos rétegre ásták azokat, így inkább telekosztásról lehet szó. (Hasonló korai árkokat figyeltek meg Brigetio polgárvárosának 2. számú temetőjében – Borhy László szíves szóbeli közlése.)

A 09/3-as szondában megtalált széles, Kr. u. 1. század végére – 2. század elejére keltezhető út – mérete, továbbá helyzete és iránya alapján – valószínűleg a város keleti peremén futó főútvonal lehetett. Irányát figyelembe véve, erre az útra tájolhatták rá azokat a sírépítményeket, amelyeknek csekély maradványait a mostani területtől délre 2006-2007-ben tártuk fel (LASSÁNYI 2008, 65–67, 4. kép). Az út mellett talált falmaradványok és erősen sérült rétegek a terület nyugati részének a

Based to the finds, the second and third periods can conditionally be dated to the end of the AD 1st century and the first half of the AD 2nd century.

Later, in the fourth period, a wide, east-west oriented ditch (SE-5629) that sloped steeply to the west cut across the road and the southwestern stone wall. The fill of the ditch contained a very large number of shards, among them many Samian ware shards and animal bones, probably refuse from the town. Based on the finds, the ditch was filled in during the Antonine period. (Péter Vámos's preliminary identification based on the Samian wares).

Modern landscaping works badly damaged later layers in the territory. The north-south running wall foundation with a building technique reminiscent of *opus spicatum* (SE-5628), which was laid on top of the second road layer and, thus, can be attributed to a very late period. A east-west oriented inhumation grave (grave no. 1314), which was dug into the, by then filled in ditch no. SE-5629, can also be dated to a late period, from the AD 4th century.

In sum, the excavations conducted in 2009 yielded important data on the Roman period use of the eastern foregrounds of the Civil Town. Narrow, perpendicular ditches running in the cardinal directions, were established in this territory sometime in the AD 1st century. The function of these ditches is not yet known. As they could have played only a limited role in draining the territory since many of them were dug into a sandy layer, it seems more likely that were used to divide the land into lots. (Similar early ditches were observed in cemetery no. 2 at the Civil Town of Brigetio – László Borhy's kind oral communication.)

Kr. u. 2. és valószínűleg a 3. századi elővárosi használatára utalnak.

A gázgyári temető Kr. u. 2-3. századi nyugati szélét egyelőre még nem sikerült azonosítani, de a most feltárt csontvázas temetkezések nagy valószínűséggel késő rómaiak. A 09/1 szondában megfigyelt épületomladék szintén a Kr. u. 4. századra keltezhető, amikor a temető valószínűleg nyugatra, a város felé terjeszkedett tovább. Az 1294. sírból előkerült csontfésű a temető használatát bizonyítja a Kr. u. 4. század utolsó, vagy az 5. század első évtizedeiben.

Lassányi Gábor

The road found in test trench 09/3, dated to the end of the AD 1st century and the beginning of the AD 2nd century, was probably the main road running along the eastern periphery of the town based on its size, location and direction. Judging from its direction, the grave monuments, a few remains of which were unearthed south of this territory in 2006-2007 (LASSÁNYI 2008, 65–67, fig. 4), were probably oriented to this road. The wall remains and the heavily damaged layers found along the road attest to the peripheral use of the western part of the territory in the AD 2nd and probably the AD 3rd century.

The western edge of the Gas Factory cemetery from the AD 2nd-3rd centuries has not yet been identified. The inhumation burials found this year came most probably from the late Roman period. The building debris observed in test trench 09/1 can also be dated to the AD 4th century, when the cemetery probably extended farther to the west, in the direction of the town. The antler comb recovered from grave no. 1294 shows that the use of the cemetery in the last decades of the AD 4th century or the early decades of the AD 5th century.

Gábor Lassányi

Irodalom/References:

B. SEY – LÁNYI 1979 – B. Sey, K. – Lányai, V.: Fundmünzenbericht 1976. Acta ArchHung 31 (1979) 391–401.

T. BIRÓ 2000 – T. Bíró M.: Pannoniai csontművészet. Budapest 2000.

LASSÁNYI 2005 – Lassányi G.: Budapest, III. ker. Záhony utca 7. Aqfűz 11 (2005) 228–229.

LASSÁNYI 2006 – Lassányi G.: Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén (Excavation of a Roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas factory [today known as Graphisoft park]). Aqfűz 12 (2006) 30–36.

- LASSÁNYI 2007 – Lassányi G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról (Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery [Gas Factory] of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 13 (2007) 102–116.
- LASSÁNYI 2008 – Lassányi G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjében 2007-ben végzett feltárásokról (Preliminary report on the excavations conducted in the eastern [Gas Factory] cemetery of the Aquincum Civil Town in 2007). Aqfűz 14 (2008) 64–70.
- ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre (Test excavations southeast of the Aquincum Civil town). Aqfűz 3 (1997) 54–57.
- ZSIDI 1998 – Zsidi P.: Bp., III. ker. Gázgyár (Bp., District III, Gas Factory). Aqfűz 4 (1998) 91–92.
- ZSIDI 1999 – Zsidi P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán (Research along the Danube Bank near the Aquincum Civil Town). Aqfűz 5 (1999) 84–94.
- ZSIDI 2001 – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen (Research in the territory east of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 7 (2001) 76–84.
- ZSIDI 2002 – Zsidi P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest 2002.
- ZSIDI – REMÉNYI 2003 – Zsidi P. – Reményi L.: Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre (Detail from the road on the Danube bank and prehistoric remains south of the Civil Town). Aqfűz 9 (2003) 86–94.

Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén (III. ütem)

(Budapest, III. ker., Királyok útja 291., Hrsz.: 63629/5)

2009. április 1. és május 26. között a BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztálya befejezte a Római Horizon Kft. megbízásából a Királyok útja 291. szám alatt 2007 őszen megkezdett (SZILAS 2008b), majd 2008-ban folytatott (SZILAS 2009a) feltárásokat. A III. ütem keretében folytattuk a telek északkeleti sarkában tervezett „C2”-es épület megelőző feltárását, valamint elvégeztük a 2007-ben már szondázott „Csónakház” területének szakmailag szükséges mértékű kutatását is. Az így megvizsgált 1198 m² területen csaknem 400 régészeti objektumot dokumentáltunk, melynek segítségével újabb információkat nyertünk a régészeti területhasználatot és az azt meghatározó geomorfológiai alakulatokat illetően. A „Csónakház” területén lokalizált kelet-nyugati irányú, jelentős kiterjedésű folyóvízi mederképződmény előkerülése, számos új kérdést felvetve, más megvilágításba helyezi a korábban a területre vonatkozó ősvízrajzi szempontú megfigyeléseinket, és jelentős mértékben módosíthatja a készülő felszínalaktani rekonstrukciót. A lelőhelyláncolat településtörténeti képét új adatokkal gazdagítja a 2009-ben a telek északkeleti sarkában önálló réteggel megjelenő középső rézkori településmaradvány is.

Investment-led excavations on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest (phase III)

(Budapest III, 291 Királyok Road, Lrn.: 63629/5)

Between April 1 and May 26, 2009, the Department of Prehistory and Migration period of the BHM completed excavations at 291 Királyok Road, started in the autumn of 2007 at the commission of Római Horizon Kft. (SZILAS 2008b) and continued in 2008 (SZILAS 2009a). In phase III, we continued the investment-led excavation of the future building “C2” in the north-eastern corner of the lot and carried out the necessary investigation of the territory of the “Boathouse” area, where a test trench excavation had already taken place in 2007. Nearly 400 archaeological features were documented on the investigated territory of 1198 m². These features provided new pieces of information on past archaeological land use and the geomorphological formations that determined it. The appearance of a large, east-west running river bed formation discovered on the territory of the “Boathouse” raises numerous questions. It was necessary to revise the ancient hydrological observations made earlier on the territory. This revision may also make it necessary to significantly modify the planned geographical reconstruction. The partial Middle Copper Age settlement, which appeared in a separate layer in the northeast corner of the lot in 2009 also

„C2” épület területe

Az ásátás leginformatívabb részének továbbra is a Dunához közelebb fekvő északkeleti teleksarok „C2”-es szelvénye bizonyult (SZILAS 2009a, 64, 1. kép). A területet teljes egészében rétegvizsgáló módszerrel, kézi mélyítéssel tártuk fel. A középső bronzkori szint (SE 630) és az alatta jelentkező, helyenként 120 cm vastagságot is elérő sötétbarna fekete agyagos réteg (SE 680) között a szelvényfalban egy humuszosodott rétegcső is megfigyelhető volt (SE 1090), mely a területhasználatban kisebb hiátusra utalhat a korai és középső bronzkor közötti időszakban (1. kép).

Az SE 680 mélyítése során kísérőjelenségek nélküli, gazdag kora bronzkori és késő rézkori rétegtanyagot találtunk. A későbbi beásásokkal jelentősen bolygatott területen e két korszak települési szintjeinek elkülönülését még a rétegvizsgáló módszerrel végzett feltárással sem lehetett megfigyelni. A települési jelenségeket, objektumokat többnyire csak a szubhumusz felső rétegében tudtuk megfogni (2. kép).

enriches the settlement history picture of the chain of sites.

Territory of building “C2”

Trench “C2” in the northeast corner of the lot closer to the Danube remained the most informative part of the excavation (SZILAS 2009a, 64, Fig. 1). The entire territory was manually uncovered by layers. A layer band of humus (SE 1090) could be observed in the section wall between the Middle Bronze Age level (SE 630) and the underlying, sometimes 120 cm thick dark brown, black, clayey layer (SE 680), suggesting a small hiatus in land use in the period between the Early and the Middle Bronze Age (Fig 1).

A rich Early Bronze Age and Late Copper Age layer find material was found without accompanying phenomena during the excavation of SE 680. The separation of the settlement levels of these two periods was impossible even using a method that follows the stratification because the territory had been significantly disturbed

1. kép: A „C2”-es szelvény északi metszetszfalának részlete az óskori települési rétegek és az újkori bolygatás jelölésével
Fig. 1: Detail of the northern section wall of trench “C2” with the prehistoric settlement layers and the modern disturbance

2. kép: Kora bronzkori-késő rézkori települési jelenségek a szubhumusz szintben („C2”-es szelvény)
 Fig. 2: Early Bronze Age and late Copper Age settlement phenomena on the sub-humus level (trench “C2”)

A zömében gödrökkel képviselt kora bronzkori település több objektumából kerültek elő harangedény töredékek, amelyek a Harangedény-Csepel csoport jelenlétét bizonyítják. A szubhumuszban történő nyésés során szintén ebből a korszakból tapasztott sütőfelületű kemence és hamuzógödrenek maradványai (SE 776, 778) is napvilágra kerültek (3. kép). A telek északkeleti részén feltárt teleprészlettel tovább bővültek ismereteink a terület kora bronzkorára vonatkozóan, amelynek több fázisa már eddig is képviseltette magát a korábbi években területünktől északra végzett kutatások során (CSÁNK 1964, SZILAS 2008a, 2008b).

A késő rézkori Baden-kultúra feltárt települési jelenségei zömmel gödrök voltak. Az objektumok között nagyméretű,

by later pits. Settlement phenomena and the features could generally be observed only in the upper layer of the sub-humus (Fig. 2).

The Early Bronze Age settlement was mostly represented by pits, several of which contained bell beaker fragments attesting to the presence of the Bell-Beaker–Csepel group. The scraping of the sub-humus revealed the remains of an oven with a daubed baking surface and its ash pit (SE 776, 778) from the same period (Fig. 3). Our knowledge of the Early Bronze Age in the territory, various phases of which were already known from investigations north of this territory (CSÁNK 1964, SZILAS 2008a, 2008b), has been enriched with the partial settlement uncovered in the northeast part of the lot.

Most of the settlement phenomena from the Late Copper Age Baden culture were pits. There were large beehive-shaped pits among the features, some of which contained a stratified fill with a large number of combustion products. A few features, similarly to the ones observed the past years, contained extremely many bivalve shells and sometimes fish scales, which attest to local processing. Often clusters of shells marked the surface from where the Late Copper Age features were dug down, a phenomenon that could also be observed in a few cases during the excavation of SE 680 (Fig. 4). Such an abundant occurrence of bivalves could, probably naturally, be observed at other Copper Age settlements along the Danube as well (ENDRÓDI 2005). The daubed baking surface with a diameter of 55 cm indicated the presence of a special type of fire place built into the fill of a pit (SE 929; Fig. 5). In addition, we uncovered a large pit filled with a layer sequence segmented

méhkas alakú vermek is szerepeltek, amelyek némelyike több rétegben, nagyobb mennyiségű égéstermékkel betöltést is tartalmazott. Az objektumok egy része a korábbi években megfigyeltékhez hasonlóan igen sok kagylóhéjat, esetenként halpikkelyt tartalmazott, mely helyben történő feldolgozásra utal. Többször jelentős mennyiségű kagylóhéj koncentrációja

by stripes of ash, charcoal and burned remains containing a quern fragment and uncommonly many animal bones. Two shallow postholes were also observed at the bottom of the pit. A similar pit with sacred traits from the same period was uncovered at 293 Királyok Road in 2007. Thus, the partial settlement uncovered on this territory in 2008-2009 was certainly

3. kép: Kora bronzkori kemence sütőfelületének maradványa („C2”-es szelvény)
 Fig. 3: Remains of the baking surface from an Early Bronze Age oven (trench “C2”)

4. kép: Késő rézkori kagyló-koncentráció az SE 680-as rétegben („C2”-es szelvény)
 Fig. 4: Late Copper Age bivalve shell concentration in layer SE 680 (trench “C2”)

5. kép: Késő rézkori tárológödör betöltésében kialakított kemence maradványa („C2”-es szelvény)

Fig. 5: Remains of an oven built in the fill of a Late Copper Age storage pit (trench “C2”)

jelezte a késő rézkori objektumok beásási szintjét, amelyet így néhány esetben már az SE 680 mélyítése során is észlelni lehetett (4. kép). A kagyló ilyen nagymérvű előfordulása, vélhetően törvényszerűségként, más Duna menti késő rézkori településen is megfigyelhető volt (ENDRŐDI 2005). A tüzelőhely speciális típusát mutatta egy gödör betöltésében kialakított, 55 cm átmérőjű, tapasztott sütőfelület (SE 929; 5. kép). Feltártunk továbbá egy hamus, faszenes, égett rétegsíkokkal rendelkező, őrlőkö töredéket és feltűnően sok állatcsontot tartalmazó, nagyméretű beásást is, melynek alján két sekély cölöplyukat is megfigyeltünk. Hasonló, szintén ebből a korszakból származó, szakrális jegyeket hordozó gödör 2007-ben a Királyok útja 293. számú telken is előkerült. A területünkön 2008-2009-ben feltárt településrészlet így minden bizonnyal összefügg az egykori BUVÁTI vízisport-telepen és a Királyok útja 293. szám alatt korábban már kutatott, alapvetően északi irányba továbbhúzódó késő rézkori lelőhellyel (CSÁNK 1964; SZILAS 2008a, 2009a). (Sz. G.)

connected to the Late Copper Age site investigated previously at the former water sport complex of BUVÁTI and at 293 Királyok Road, which extended farther to the north (CSÁNK 1964; SZILAS 2008a, 2009a). (G. Sz.)

A separate culture-bearing layer (SE 1070) and shallow pits starting from it indicated the location of the Middle Copper Age Ludanice culture settlement on a slightly sloping surface at an altitude of 101.25-101.40 m asl in the northeast corner of building “C2”. Beside the partial settlement uncovered over a small surface, scattered, disturbed finds from the period were also found mixed with the find units of later pits in the southern part of the surface. The low intensity settlement probably extended farther to the north. Investigations of the past years did not recover remains of this culture in the southern and western parts of the lot.

The settlement traces of the Ludanice culture had not previously been known in this region. Only a group comprising a few burials from this culture were brought to

A „C2” épület északkeleti sarkában, 101,25-101,40 mBf magasságnál, kissé mélyülő térszínen elkülönülő kultúrréteg (SE 1070), és az abból induló sekély beásások a középső rézkori Ludanice-kultúra megtelepedését jelezték. A kis felületen megfogható településrészlet mellett, a korszak szórványos leleteit bolygatottan, későbbi beásások leletegyütteseibe keveredve, a felület déli részén is megtaláltuk. A kis intenzitásúnak mutakozó település északi irányba húzódnak tovább. Az ingatlan déli és nyugati részén előző években végzett kutatások nem hozták felszínre a kultúra megtelepedésének emlékeit.

A Ludanice-kultúra településének nyomait eddig nem ismertük ebből a térségből. Korábban csak a kultúra néhány, összességében csoportot alkotó temetkezéséről tudunk, amelyek közvetlenül északra, ill. nyugatra, az egykori BUVÁTI vízisport-telepen (ma Királyok u. 295., CSÁNK 1964, 210), valamint a Királyok útja 293. alatt végzett feltárásokon (SZILAS 2008a, 93-94) kerültek felszínre. A környéken települési helyről eddig mindössze a messzebb délre fekvő Pünkösdfürdő környékéről voltak adataink (CSÁNK 1964; VIRÁG 2002). Jelenleg még kevésbé ismerjük a települések és temetkezések viszonyának törvényszerűségeit, bizonyosnak látszik azonban, hogy a telepeken szórványosan megjelenő sírok mellett azoktól különálló sírcsoportos temetkezési helyek is léteztek (VIRÁG 2002). A környékünkön végzett kifelületű kutatásokból mozaikszerűen kialakuló kép alapján, a 2009-ben megismert településrészlet is elkülönülni látszik az attól nyugatra húzódó, árvíztől védettebb magasparton (mintegy 104 mBf magasságnál) csoportosuló síroktól.

A Ludanice-kultúra Királyok útja 291. számú telken előkerült kicsiny település-

light to the north and west of this location in the area of the former water sport complex of BUVÁTI (to date 295, Királyok Road, CSÁNK 1964, 210) and at 293 Királyok Road (SZILAS 2008a, 93-94). The only other settlement trace documented in the region was on the territory of the more distant Püspökfürdő (CSÁNK 1964; VIRÁG 2002). At present, little is known of the patterned relationship between settlements and cemeteries although it seems certain that aside from burials scattered within settlements, separate cemeteries comprising groups also existed (VIRÁG 2002). Based on the mosaic-like picture that can be put together from small-scale excavations conducted in the region, the partial settlement unearthed in 2009 seems to have been separated from the cluster of graves located to the west of it on a higher, flood-free bank (at an altitude of 104 m asl).

Based on the features noted at the site, this small partial Ludanice settlement uncovered at 291 Királyok Road fits into the chain of settlements located along the Danube in the northern part of Buda (CSÁNK 1964; VIRÁG 2002, 2008, 2009; SZILAS 2009b). More and more elements in this series have been brought to light, most from low intensity habitation sites, established at lower levels, close to the water.

The remains of a, more or less, circular feature with cylindrical walls and a diameter of 120×100 cm, interpreted as a well shaft (SE 1043), was found dug into the natural ditch that crossed the territory of building “C2” in a northeast-southwest direction and gradually disappeared in a northeasterly direction. Its walls collapsed a few times, and the bottom could only be unearthed down to a depth of 100.37 m asl

részlete, eddig megismert jellegzetességei alapján, jól illeszkedik az észak budai Duna-parti sávban egyre több ponton ismeretessé váló lelőhelylángolatba (CSÁNK 1964; VIRÁG 2002, 2008, 2009; SZILAS 2009b), amely a korszak alacsonyabb fekvésű, vízközeli helyeket kihasználó, kis intenzitásúnak tűnő településeit foglalja magában.

A „C2” épület területén északkelet-délnyugati irányban áthúzódó, északkelet felé fokozatosan megszűnő természetes eredetű árokba ásva, 101,10 mBf magasságnál, egy földkútként értelmezhető, nagyjából kör alakú, 120×100 cm átmérőjű, hengeres oldalú objektum (SE 1043) maradványát tártuk fel. Oldala többször beomlott, alja a felszivárgó víz miatt csak 100,37 mBf-ig volt feltárható. Rétegtani helyzete és a betöltésből származó vastag falú, vörös színű edény oldaltöredéke alapján az objektumot vélhetően az újkőkori időszakára keltezhetjük (6. kép). A „C2” épület területén egyéb települési jelenséget nem találtunk és nem voltak felismerhetőek e korszak leletei a későbbi beásások leletgyűjtéseiben

because of seeping ground water. Its stratigraphic position and a wall fragment from a thick-walled red vessel probably means the feature dates to the Neolithic (Fig. 6). No other settlement phenomena were found on the territory of building “C2” and neither could finds from this period be identified in the materials of later pits. Accordingly, the well shaft unearthed by the southern edge of building “C2” indicates the southeast edge of Neolithic land use in this area. The settlement, which had been investigated the previous years (SZILAS 2008a, 2009a), did not extend here in this formerly low-lying territory. No traces were discovered on the excavation surfaces opened the previous years south of the line of buildings “B3-C2” either. Here, a gradually deepening territory could be observed which was certainly even more low-lying in Neolithic times.

Summing up what we have learned, it can be said that, based on the contemporary geomorphological situation, the center of the Neolithic settlement uncovered on the territory and north of building “B3”

6. kép: Újkőkori földkút bontás közben, a felhagyását követően képződött beomlási rétegekkel („C2”-es szelvény)

Fig. 6: Neolithic well shaft during excavation with the layers collapsed in the shaft after its abandonment (trench “C2”)

sem. Mindezek alapján a „C2” épület déli szélénél előkerült földkút az újkőkori területhasználat délkeleti periferiáját jelzi. Az előző években (SZILAS 2008a, 2009a) kutatott település erre az egykor alacsonyan fekvő területre már nem terjedt ki. Nem mutatkoztak nyomai a „B3-C2” épületek vonalától délre előző években megnyitott ásatási felületeken sem, amelyek feltárásakor egyre mélyülő, a neolitikum idején még bizonyára alacsonyabb fekvésű térszín megfigyelésére volt lehetőség.

Eddigi ismereteinket összefoglalva, az újkőkori település központja, az egykori geomorfológiai sajátosságokhoz igazodva, a telek északnyugati részében elhelyezkedő „B3” épület területén és attól északra, a Királyok útja 293. nyugati felében húzódó, 103-104 mBf magasságig kiemelkedő, áradásoktól védettebb, délen természetes mélyedéssel lehatárolt magasparton helyezkedett el. Északi irányban nyomai előkerültek az egykori BUVÁTI vízisporttelep (ma Királyok u. 295.) területén korábban végzett ásatás (CSÁNK 1964) során is, ahonnan a kora Zseliz időszak leleteit ismerjük (közöletlen anyag a BTM gyűjteményében). Hasonló korú leletek láttak napvilágot a Királyok útja 293. szám alatti feltáráson (SZILAS 2008a) is, továbbá kottafejes töredékeket találtunk 2008-ban a Királyok u. 291-es szám B3 épületének feltárásakor. Összességében az általunk kutatott területen egy vélhetően nyugati, illetőleg zömében észak felé húzódó, kottafejes, ill. kora Zseliz időszakra keltezhető település körvonalai rajzolódhatnak ki, amely jelenlegi ismereteink szerint mind topográfiai, mind időrendi szempontból is elkülönülni látszik a Pünkösdfürdő környezetére lokalizált (TOMPA 1936, 1942; CSÁNK 1964), szakirodalomban már sokat idézett késő Zseliz településtől.

in the northwest part of the lot and in the western part of 293 Királyok Road was located on a flood-free high bank rising to an altitude of 103-104 m asl, and edged by a natural depression on the south. Its traces were also found farther to the north during excavations conducted on the territory of the former water sports complex of BUVÁTI (now 295 Királyok Road) (CSÁNK 1964). Here, finds of the early Zseliz phase are known (unpublished, in the collection of the BHM). Finds from the same period were uncovered at 293 Királyok Road as well (SZILAS 2008a), and parts of a site from the Noten-kopf phase were found during the excavation of building B3 at 291 Királyok Road in 2008. On the whole, it seems clear that settlements of the Noten-kopf phase and early Zseliz culture can be delineated on the investigated territory. These settlements probably extended in a western and mostly northern direction and were apparently separate from the frequently cited late Zseliz settlement located in the region of Pünkösdfürdő (TOMPA 1936, 1942; CSÁNK 1964) both from a topographical and chronological point of view.

Recent investigations in Királyok Road support the above observation that the high bank along the Danube could have been continuously inhabited for various time intervals during the Middle Neolithic, in the later phases of the TLP (Zs. M. V.)

Territory of the “Boathouse”

It turned out during mechanical earth removal of the humus levels at the “Boathouse” that a filled-in streamlet bed had run through the area in a west-northwest – east-southeast direction over nearly two-thirds of middle section. Early mod-

7. kép: Bronzkori és késő vaskori megtelepedésre utaló jelenségek a „Csónakház” területén megfogott északi partszakaszon
Fig. 7: Phenomena attesting to Bronze Age and late Iron Age settlements on the northern bank observed on the territory of the “Boathouse”

A Királyok útján újabban végzett kutatások tovább erősítették azt a korábbi megfigyelésünket, amely szerint a Dunát közvetlenül kísérő, magaspárt a középső neolitikum folyamán, a DVK fiatalabb szakaszaiban hosszabb-rövidebb ideig mindvégig lakott lehetett. (M. V. Zs.)

A „Csónakház” területe

A „Csónakház” gépi humuszolása során nyilvánvalóvá vált, hogy annak középső, csaknem kétharmadnyi részén, egy nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti irányú egykori feltöltődött vízmeder húzódik, amelyet változó vastagságú és összetételű újkori-modern kori feltöltés borít. Rendkívül szerencsés módon azonban a tervezett sportlétesítmény északi és déli végénél sikerült feltárni a felemelkedő partszakasz egy-egy, már régészeti aktivitást is mutató részletét, megkönnyítve ezzel az egykori mélyedés ósvízrajzi és régészeti vonatkozású értelmezését.

A két felület között egy észak-déli irányú (1. árok), három keresztirányú (2, 6, 3. árkok) és az épület északkeleti sarkánál

ern and modern sediments had filled it to varying degrees. Luckily, however, a section of the higher bank could be unearthed both at the north and the south ends of the sports establishment. These section of bank both indicated archaeological activity and which helped in the archaeological and ancient hydrological interpretation of the former depression.

The extent of the modern fill and the natural ditch which it covered was identified in a north-south oriented (trench 1) and three transverse (trenches 2, 6 and 3) trenches between the two surfaces and an L-shaped (trenches 4 and 5) trench by the northeast corner of the building. At the height of the foundation level and at an altitude of 100.8 m asl, we found loose gravel and a debris layer from the early modern period spread over a great length in the eastern part of the territory. Underneath, the already mentioned, also early modern period compact yellowish brown humus fill appeared.

Bronze Age and late Iron Age settlement phenomena, mostly shallow oval

egy L-alakú (4, 5. árkok) kutatóárokka-
lkalizáltuk az újkori feltöltés és az általa fe-
dett egykori természetes árok kiterjedését.
Itt a 100,8 mBf alapozási sík magasságá-
ban a terület keleti felén hosszan meglévő
újkori, laza törmelékes, sóderes réteg alatt
a már említett szintén újkori, tömött, sár-
gásbarna humuszos feltöltést találtuk.

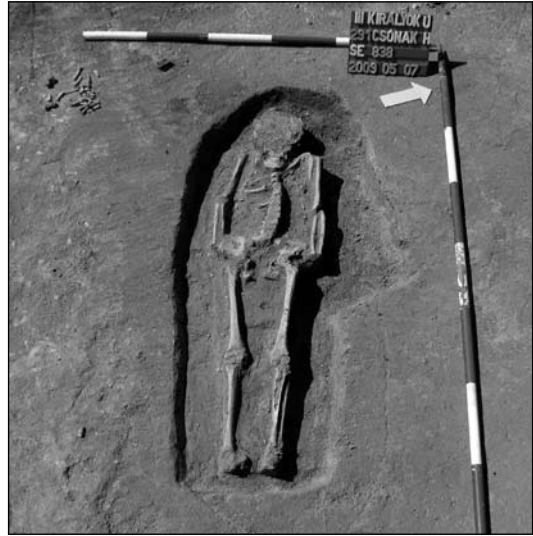
Az északi, „C2”-es épülethez közelebb
megnyitott felületen („A” felület) 64 m²-
en egy 25° fokban lejtő partmenti sávot
sikerült regisztrálnunk, melyen 100,94
mBf magasságban bronz- és késő vaskori
telepjelenségeket, főként sekély, ovális és
kerek agyagnyerő gödröket dokumentál-
tunk (7. kép). A tőle északra 20 m-re nyi-
tott „C2” szelvényben tapasztalt többre-
tegűség itt már nem volt megfigyelhető.
A 30-40 cm vastagságú, barna humuszos
kultúrréteg (SE 850) – követve a térszín
süllyedését – lemélyült és gazdag erodált
őskori leletanyagot tartalmazott. A felet-
te megjelenő újkori sárgásbarna, majd az
azon húzódó laza sóderes feltöltés a tér-
szín esésével párhuzamosan ékszerűen
megvastagodott. A régészeti aktivitás a
partrézsű területén, a továbbra is folyama-
tosan az alapozási sík alá mélyülő térszín-
en, 99,8 mBf magasságban szűnt meg.

A „Csonakház” déli végében nyitott szel-
vényben („B” felület) ezzel szemben egy
délnyugati irányban meredeken, 33,7° lejtő-
szögben emelkedő partoldalt észleltünk.
Ettől délre, mintegy 120 m²-nyi területen,
a dél-délnyugatra 2007-ben feltárt „C1”-es
és „B2”-es épületek helyén már lokalizált
dombhát északi periferiája húzódott. Itt
gyengülő intenzitású, középső bronzkori
és vaskori régészeti települési jelenségek
mellett egy északnyugat-délkeleti tájolású,
melléklet nélküli, háton fekvő, nyújtott
csontvázas temetkezés is napvilágra ke-
rült (8. kép), melyhez hasonló jellegű sírt

and round clay pits, could be documented
at an altitude of 100.94 m asl. over a sur-
face of 64 m² in a band sloping at a 25°
angle along the bank over the surface
(surface “A”) opened closer to the north-
ern building “C2” (Fig. 7). The stratifica-
tion observed in trench “C2”, 20 m to the
north could not be found here. The 30-40
cm thick brown humus culture-bearing
layer (SE 850) followed the depression on
the surface. It sank and contained a rich,
eroded prehistoric find material. The over-
lying early modern period yellowish brown
layer and the loose gravelly fill on top of it
thickened in a wedge shape parallel to the
depression on the surface. Archaeological
indications disappeared at an altitude of
99.8 m asl. over the surface that gradually
sank beneath the level of the foundation.

At the same time, a bank rising steeply
at an angle of 33.7° in a southwestern di-
rection was found in the trench (surface
“B”) opened by the south end of ‘Boat-
house’. South of this bank, on a territory
of about 120 m², the northern periphery
of the same hill ridge was found that had
been documented on the territory of
buildings “C1” and “B2” in 2007. Beside
Middle Bronze Age and Iron Age archaeo-
logical phenomena that became increas-
ingly less densely distributed, a northwest-
southeast oriented inhumation burial was
found. The deceased lay extended on
their back without grave goods (Fig. 8).
A similar grave was documented on the
territory of building “B2” in 2007. Three
trenches were opened by the northern
edge of surface “B” to document the in-
clination of the bank. A V-profiled ditch of
uncertain age (SE 1095) was found along
the curving bank. It had already cut into
the thickening Bronze Age fill on the bank
of the former river bed. A bronze hoard

8. kép: Bizonytalan korú
nyújtott csontvázas
temetkezés („Csónakház”)
Fig. 8: Extended inhumation
burial of an uncertain dating
“Boathouse”

2007-ben a B2 épület területén dokumentáltunk. A „B” felület északi szélén a partvonal esésének dokumentálása miatt három kutatóárkot húztunk. Ennek feltárása során egy, az ívelődő partoldalt kísérő V profilú, bizonytalan korú árkot (SE 1095) találtunk, melyet már az egykori meder szélén megvastagodó bronzkori feltöltésbe ástak. A réteg alján, szintén az altalaj esését követő, egykori planírozás maradványaként interpretálható vörös égett rétegben, 100,1 mBf mélységben, egy csomóban, egy 18 tárgyból álló bronzkincs került napvilágra. A leletgyűttes 6 darab, részben sérült bronzeszközt és 12 darab, különböző nagyságú bronz öntőlepenyt tartalmazott. Az átfúrt köpűs, babérlevél alakú lándzsahegy, peremes balta, bronzsarló pengetőredéke, egy kúpos csüngő, valamint két tömör, kerek átmetszetű, nyitott végű, bekarcolásokkal díszített karperec a Vátya-kultúrát lezáró, ún. koszideri periódusból származik (9. kép). A közvetlen környék, a Dunát 10-10 km szélességben kísérő partmenti zóna bővelkedik hasonló korú és összetételű leletgyűttesekben. Szentendrén a Du-

containing 18 objects was discovered in a heap at an altitude of 100.1 m asl. on the bottom of this layer within a red burned layer following the slope of the subsoil, and which can be interpreted as the remains of a former leveling layer. The find unit contained 6 partly damaged bronze tools and 12 bronze ingots of various sizes. The laurel leaf-shaped spearhead with a pierced socket, the flanked axe, the blade fragment from a bronze sickle, a conical pendant, and two solid open-terminalled bracelets with a round cross-section decorated by incisions are of types dated to the so-called Koszider period, which ends the Vátya culture (Fig. 9). The immediate region, in the 10 km zones along the Danube banks, is rich in find units of the same age and composition. Bronze hoards of the Koszider phase have been found in the Danube bed at Szentendre, (MOZSOLICS 1967, 166), on the hill-top settlement of Solymár-Mátyásdomb (VALKÓ 1941, 99-101), in the Remete cave in Budapest (MOZSOLICS 1988), at Rákospalota (MOZSOLICS 1967), at

na-mederből (MOZSOLICS 1967, 166), Solymár-Mátyásdombon magaslati telepéről (VALKÓ 1941, 99–101), Budapestről a Remete-barlangból (MOZSOLICS 1988) és Rákospatótáról (MOZSOLICS 1967), Budaörsről (KŐSZEGI 1981, 87–89), Százhalombatta-Téglagyár magaslati, erődített telepéről (MOZSOLICS 1984, 67), kissé távolabb Esztergomból, Mende, Alsónémedi, Ócsa és Áporka területéről kerültek napvilágra koszideri bronzkincsek. Az ilyen típusú leletegyütteseknek a mikrorégióban tapasztalható feltűnő mértékű koncentrációja a terület geopolitikai szempontból kiemelt jelentőségére utal a középső bronzkor végén. Korábban a bronztárgyak elrejtését a halomsíros kultúra inváziójával hozták összefüggésbe (MOZSOLICS 1957), az utóbbi időkben azonban deponálásukat egyre inkább a he-

Budaörs (KŐSZEGI 1981, 87–89), in the fortified hill settlement of Százhalombatta-Földvár (MOZSOLICS 1984, 67), and, somewhat farther away, around on the territories of Esztergom, Mende, Alsónémedi, Ócsa and Áporka. The uncommon concentration of these types of finds in this micro-region indicates the important geopolitical importance of the territory at the end of the Middle Bronze Age. Formerly, the hiding of these bronze objects had been explained by the invasion of the people of the Tumulus culture (MOZSOLICS 1957). Lately, however, their deposition is rather associated with the sacred activities of a local political elite. (In connection with the Late Bronze Age hoards see VÁCZI 2007, 135–138.)

With the excavation in 2009, we have finished the archaeological investigations

9. kép: A „Csónakház” déli parti részűjében előkerült, középső bronzkor végéről származó bronzkincs

Fig. 9: Bronze hoard from the end of the Middle Bronze Age recovered from the slope of the southern bank at “Boathouse”

lyi uralkodói elit szakrális tevékenységéhez kötik. (A késő bronzkori depók értelmezésével kapcsolatban lásd: VÁCZI 2007, 135–138.)

A 2009. évi feltárással befejeztük a Riverport Lakópark épülettömbjeihez kapcsolódó régészeti kutatásokat. A Királyok útja 293. szám alatti, szomszédos telken végzett kutatásokat is beleértve a 2007 januárjában kezdődő, kisebb-nagyobb megszakításokkal 2009 nyaráig csaknem 10 hónapon keresztül folytatott megelőző feltárások során a 250 m hosszú, 130 m széles területsávban 6170 m² alapterületen összesen 1596 őskori régészeti objektum került napvilágra több rétegben, az őskor kilenc régészeti korszakából.

A Királyok útja 291. szám alatti telken a közeljövőben még néhány kisebb földmunkával járó építkezésekhez (köz-műárkok, darualapok, utak és parkolók létesítése) kapcsolódóan újabb kutatások szükségesek, melyek várhatóan tovább pontosítják a területre vonatkozó eddigi ismereteinket. (Sz. G.)

Szilas-Gábor – M. Virág Zsuzsanna

Irodalom/References:

CSÁNK 1964 – Gáboriné Csánk V.: Megfigyelések a békásmegyeri őskori telepen (Observations faites dans la station préhistorique de Békásmegyer). ArchÉrt 91 (1964) 201–214.

ENDRÓDI 2005 – Endrődi A.: A késő rézkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván (Settlement phenomena of the Late Bronze Age Baden culture at Albertfalva). Aqfűz 11 (2005) 123–128.

connected with the building blocks of the Riverport Lakópark. Including the investigations at the neighboring lot at 293 Királyok Road, 1596 prehistoric archaeological features from nine archaeological phases of the prehistoric period were uncovered over a surface of 6170 m² along a 250 m long and 130 m wide surface during the 10 months of the investment-led excavations that began in January 2007 and finished in the autumn of 2009.

New investigations will be necessary in connection with certain small-scale earth moving activities (establishment of the ditches for public utilities, crane-bases, roads and parking lots) to be carried out on lot 291 Királyok Road. These new excavations will hopefully further enrich our knowledge of the territory. (G. Sz.)

Gábor Szilas – Zsuzsanna M. Virág

KŐSZEGI 1981 – Kőszegi, F.: Middle Bronze Age Hoard from Budaörs. MittArchInst 2 (1981) 87–89.

MOZSOLICS 1957 – Mozsolics, A.: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Große Wanderung ActaArchHung 8 (1957) 119–156.

MOZSOLICS 1967 – Mozsolics, A.: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdusámson und Kosziderpadlás. Budapest 1967.

- MOZSOLICS 1984 – Mozsolics, A.: Ein Beitrag zum Metallhandwerk der ungarischen Bronzezeit. BRGK 65 (1984) 19–72.
- MOZSOLICS 1988 – Mozsolics, A.: Der Bronzefund aus der oberen Remete-Höhle. ActaArchHung 40 (1988) 27–64.
- SZILAS 2008a – Szilas G.: Többrétegű őskori lelőhely feltárása a békásmegyeri Duna-parton (Excavation of multi-layered prehistoric site on the banks of the Danube bank Békásmegyer). Aqfűz 14 (2008) 89–104.
- SZILAS 2008b – Szilas G.: Budapest, III. Királyok útja 291., Hrsz.: 63629/5. Aqfűz 14 (2008) 172–175.
- SZILAS 2009a – Szilas G.: Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén – II. ütem (Investment-led excavation on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest – phase II). Aqfűz 15 (2009) 63–74.
- SZILAS 2009b – Szilas G.: Budapest, III. ker., Királyok útja 195–197., Hrsz.: 63588.; Királyok útja 199–203., Hrsz.: 63589. Aqfűz 15 (2009) 169–170.
- TOMPA 1936 – Tompa F.: Budapest őskora. TBM 4 (1936) 1–16.
- TOMPA 1942 – Tompa F.: Őskor. In: Szendy K. (szerk.), Budapest Története. Budapest az ókorban I. Budapest 1942. 1–134.
- VALKÓ 1941 – Valkó A.: A solymári rak-tárlelet (Der bronzezeitliche Verwahrfund in Solymár). FolArch 3-4 (1941) 99–101.
- VÁCZI 2007 – Váczi G.: Adatok az urnamezős kultúra fémművességéhez és deponálási szokásaihoz (A note on the metallurgy and hoards of the Urnfield culture). Ősrégészeti Levelek 8-9 (2006-2007) 130–140.
- VIRÁG 2002 – M. Virág, Zs.: Data on the Middle Copper Age archaeological topography of Budapest Environs (Adatok Budapest középső rézkorának topográfiájához). BudRég 36 (2002) 93–114.
- VIRÁG 2008 – M. Virág Zs.: Budapest, III. ker., Nánási út 69., Hrsz.: 23744/2. Aqfűz 14 (2008) 178–182.
- VIRÁG 2009 – M. Virág Zs.: Újkőkori és rézkori települések maradványai a Nánási úton (Remains of Neolithic and Copper Age settlements in Nánási Road). Aqfűz 15 (2009) 97–109.

Római kori temetőrészlet feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn

(Budapest, III. ker., Huszti út 33/b,
Hrsz.: 18997/2)

2009. április 6. és május 8. között próba- és megelőző feltárást végeztünk Kaszásdűlőn a Huszti út 33/b telken az Óbuda-Újlak-Ingatlan Kft. megbízásából. A feltárást egy új élelmiszeráruház építése tette szükségessé.

A terület az aquincumi polgár- és katonaváros közötti úgynevezett Benedek Elek utcai temető részét képezte, amelynek összesen 681 sírját tárta fel Kaba Melinda az 1960-as és 1980-as évek között (KABA 1973, 260; KABA 1976, 421; KABA 1984, 466).

A feltáráshoz fordított 22 munkanap alatt, a kiviteli tervben szereplő sávalapozásokhoz igazodva, több, egymástól különálló szakasz feltárására került sor. Az ütemezésnek megfelelően először a telek északi végén egy 18 m hosszú és 6 m széles területet tártunk fel, majd ettől déli irányban, két, egymástól 5 m-re párhuzamosan futó, 2 m széles, 55 m hosszú észak-déli irányú árkot nyitottunk. A nyugati árok déli végétől egy szintén 2 m széles árkot húztunk nyugat felé (1. kép). A tervezett épületet nyugati irányból lezáró, észak-déli irányú falalapozás kutatására nem került sor, mivel ennek vonala megegyezett a Kaba Melinda által már korábban feltárt szakasz nyomvonalával.

A kutatott terület rétegtani viszonyai egységes képet mutattak: a legfelső egy

Excavation of part of a Roman period cemetery at Óbuda-Kaszásdűlő

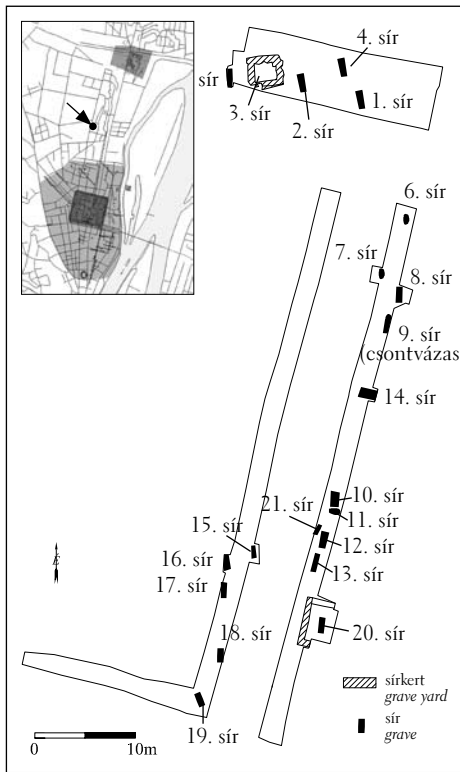
(Budapest III, 33/b Huszti Road,
Lrn.: 18997/2)

Commissioned by Óbuda-Újlak-Ingatlan Kft., test excavations were conducted on lot 33/b Huszti Road, Kaszásdűlő between April 6 and May 8, 2009 preceding the construction of a new grocery store.

The site was part of the so-called Benedek Elek Street cemetery situated between the Civil Town and the Military Town of Aquincum. Melinda Kaba uncovered 681 graves here between the 1960s and the 1980s (KABA 1973, 260; KABA 1976, 421; KABA 1984, 466).

During the 22 work days of the excavation, a series of separate sections were unearthed, adjusted to the long-strip footing marked in the working design. Following the construction phases, an 18 m long and 6 m wide zone was first unearthed in the north end of the lot. Then, two 2 m wide and 55 m long, parallel, north-south running trenches were opened 5 m apart from each other south of the former one. Another 2 m wide trench was started west of the south end of the western trench (Fig 1). The north-south oriented wall foundation closing the future building on the west was not investigated since its path matched the area already uncovered by Melinda Kaba.

The stratigraphy appeared uniform on the investigated territory. The uppermost 0.8-1 m thick modern layer sometimes

1. kép: Az ásás helye és helyszínrajza
 Fig. 1: Location and summary map the excavation

0,8-1 m vastag, helyenként erősen törmeléken, tisztán újkori réteg volt, amely néhány ponton beásás formájában egészen az altalajig nyúlt. Alatta egy humuszos, egységesnek tűnő, de a belőle előkerülő leletek alapján két részre választható barna réteg húzódott, amelynek a felső része még újkori leleteket, de alsó negyede már csak a római korra keltezhető régészeti jelenségeket, leleteket tartalmazott. Ez alatt egy barnássárga, kevert humuszos-agyagos átmeneti réteg következett. A legalsó szintet a sárga színű, kissé agyagos, déli irányban enyhén emelkedő altalaj jelentette.

A mai felszíntől számított 1,4-1,6 m-es mélységben a korábban már ismert sír-

contained much debris and in a few pits dug from this level, it extended down to the subsoil. Underneath a seemingly uniform, brown, humus layer followed. This layer was divided into two layers based on the finds recovered from it. The upper part still contained modern finds, while all the archaeological phenomena and finds in the lower quarter dated to the Roman period. A brownish yellow, mixed, humic-clayey transitional layer lay beneath it. The bottom layer comprised a yellow, slightly clayey subsoil, which rose gently in a southerly direction.

Another segment of the already known cemetery was found at a depth of 1.4-1.6 m from the actual ground surface. Twenty-one Roman period graves were uncovered, 20 of which were cremation burials. The scattered ash burials were clearly visible in the brown humus as generally oblong discolorations with rounded corners and daub fragments along the edges. Apart from two graves, the burials had a north-south orientation.

Most of the grave pits were very shallow (10-15 cm). In three of them, tegula and limestone pieces were used to completely or partially cover the graves. Vertically placed limestone slabs stood along the walls inside the graves.

Two cremation burials were enclosed in stone constructions. One burial was surrounded by a rectangular 1.8×2.65 m large limestone masonry construction 0.55 m thick, although only the foundation and the lowermost stone row of the superstructure could be documented from the walls.

The other one was a larger (poorly preserved because of modern disturbances) grave yard where the walls were 0.6 m thick and enclosed a surface that was 4.70 m

mező újabb részlete került elő. Az ásás során összesen 21 római kori temetkezést tártunk fel, amelyből 20 hamvasztásos sír volt. A szórthamvas rítusú temetkezéseket a barna színű, humuszos földben jól jelezték a zömmel lekerekített sarkú, téglalap alakú, paticsos szélű sírfoltok, ame-

long. The wall foundation was built from small limestone blocks without binding matter, over which larger limestone blocks were placed in mortar. The grave construction could not completely be unearthed since it ran beyond the investigated territory in the east (Fig. 2).

2. kép: Sírkert
hamvasztásos sírral
Fig. 2: Grave yard with
cremation burial

3. kép: Hamvasztásos
sírokból előkerült kerámia
edények
Fig. 3: Ceramic vessels
from cremation burials

lyek két sír kivételével észak-déli irányba voltak tájolva.

A zömmel igen sekély sírgödörök (10-15 cm mélységű) közül három esetben tegula- és mészkődarabokat használtak fel a sírok teljes vagy részleges fedéséhez, egy esetben pedig, a sír belsejében, annak szélein, függőlegesen felállított mészkőlapokat alkalmaztak.

Két hamvasztásos sírt egy-egy köépitmény vett körül: az egyiket mészkövekből falazott, négyszögletes, 0,55 m vastagságú, 1,8×2,65 m méretű falazat vette körbe, amelynek oldalfalaiból már csak az alapozás és a felépitmény legalsó kősora volt dokumentálható.

A másik, egy valamivel nagyobb (az újkori bolygatások miatt rossz megtartású), 0,6 m falvastagságú sírkert volt, amely 4,7 m hosszú felületet határolt. A kisebb méretű mészkövekből készült, kötőanyag nélküli falalapozásra ebben az esetben is nagyobb méretű, habarcsba rakott mészkövek kerültek. A sírépitményt teljes egészében nem lehetett feltárni, mivel az kelet felé kifutott a kutatási területről (2. kép).

A hamvasztásos sírokból – bár jelentős részük csak szegényes melléklettel (kerámiatöredékek) rendelkezett – a kalcinátumok mellett a korszakra jellemző temetkezési mellékletek: vörös bevonatos korsók, poharak (3. kép), mécsek, érmek kerültek elő.

A sírok (és a feltárt szelvények) ritkás elhelyezkedése ellenére is olyan sírcsoportok rajzolódtak ki a feltárás során, amelyek középpontjában sírkertek állhattak egykoron. Egy-egy csoportot 10-20 m szabad térség is elválasztott egymástól.

A feltárás során egyetlen csontváz, észak-déli irányú temetkezés került elő (4. kép). A váz körül megmaradt, szabályos formát kirajzoló vasszőgek koporsós

4. kép: Csontváz as sír koporsós temetkezésre utaló vasszőgekkel

Fig. 4: Inhumation grave with iron nails suggesting this was a coffin burial

Although most of the cremation burials yielded only modest grave goods (shards), contained charred bones and characteristic grave goods of the period, red slip jugs, cups (Fig. 3), oil lamps and coins were found.

Despite the scattered distribution of the graves (and the uncovered trenches), the outlines of grave groups with grave yards at their center were delineated as a result of the excavation. Sometimes 10-20 m wide empty zones separated these groups from one another.

A single north-south oriented inhumation burial was uncovered (Fig. 4). The iron nails around the skeleton outlined the regular shape of a coffin. The only grave goods found in the burial comprised

temetkezést jeleztek. Az egyetlen mellékletet egy a bal kéz ujjpercén talált, rossz megtartású bronzgyűrű jelentette.

A feltárt temetkezések az előzetes vizsgálatok alapján a Kr. u. 2. századra – 3. század első felére keltezhetőek.

Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor

a poorly preserved bronze ring on a digit of the left hand of the deceased.

Based on a preliminary analyses, the recovered burials can be dated from the AD 2nd century and the first half of the AD 3rd century.

Krisztián Anderkó – Gábor Lassányi

Irodalom/References:

KABA 1973 – Kaba M.: 22. III. Benedek Elek utca. BudRég 23 (1973) 260.

KABA 1976 – Kaba M.: 102. Benedek Elek utca. BudRég 24 (1976) 421.

KABA 1984 – Kaba M.: 46. Kaszás utca 12. BudRég 25 (1984) 466.

Római kori épület és telepjelenségek feltárása Óbuda-Kaszásdűlőn

(Budapest, III. ker., Huszti út 42–44., Kunigunda útja 49–59., Hrsz.: 19772/1)

2009-ben több helyszínen folytak régészeti feltárások a Huszti út–Bojtár utca–Kunigunda útja által határolt területen, az aquincumi polgárvárostól délnyugatra (1. kép). A környéken korábban több régészeti kutatás is történt. A területtől délre, a Szőlőkert utca 6. szám alatt 1995-ben és 1998-ban Zsidi Paula Kr. u. 2-4. századi római villagazdasághoz tartozó épületmaradványokat és objektumokat, valamint Kr. u. 3. századi temetkezéseket tárt fel (ZSIDI 1996; ZSIDI 1999), 2001-ben pedig további temetkezések és egy út részlete került elő a Kunigunda útja 39. szám alatt (LASSÁNYI 2002). Északi irányban 1980-ban, a Csikós utcában Zsidi Paula egy római villaépületet tárt fel (ZSIDI 1994).

2009. február 19. és március 13. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából feltárást folytattunk a Huszti út 42–44. szám alatt, az épülő Vám- és Pénzügyőrség irodájánál.

A feltárást az indokolta, hogy a telken építkezést bonyolító Wing Zrt. nem végeztette el a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) által előírt próbafeltárást, hanem engedély nélkül építkezésbe kezdett. Az előírások teljesítésének hiányában a KÖH az épület cölöpalapjai által esetlegesen sértett régészeti örökség felmérésére elrendelte az utólagos próbafeltárást.

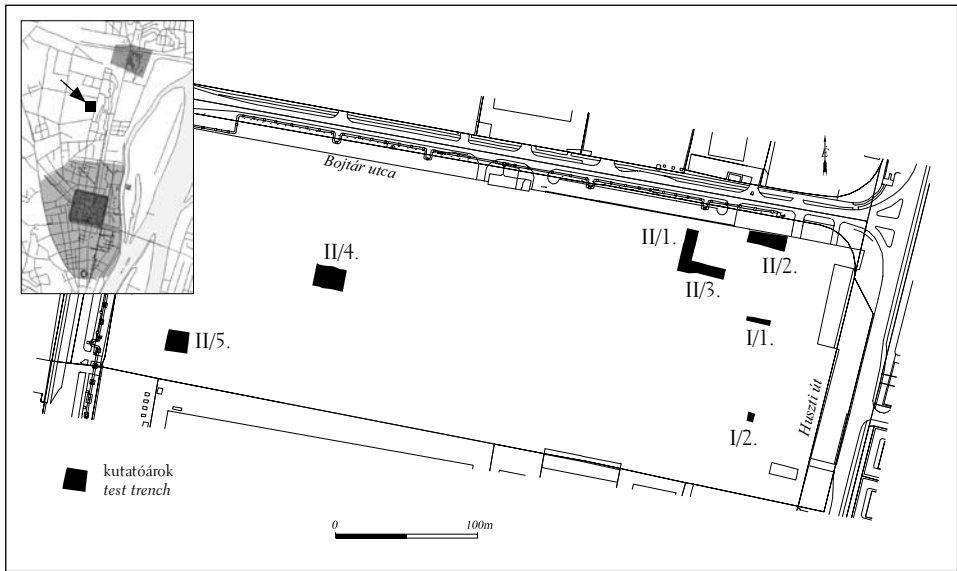
Excavation of a Roman building and settlement phenomena at Óbuda-Kaszásdűlő

(Budapest III, 42–44 Huszti Road, 49–59 Kunigunda St., Lrn: 19772/1)

In 2009, archaeological excavations were conducted at a series of sites lying southwest of the Civil Town of Aquincum, on a territory edged by Huszti Road, Bojtár Street and Kunigunda Road (Fig. 1). Several archaeological investigations had earlier been carried out in this area. In 1995 and 1998, Paula Zsidi uncovered building remains and features of a Roman villa farm from the AD 2nd-4th centuries and burials from the AD 3rd century at 6 Szőlőkert Street, south of this territory (ZSIDI 1996; ZSIDI 1999). In 2001, further graves and a part of a road were unearthed at 39 Kunigunda Road (LASSÁNYI 2002). To the north, Paula Zsidi excavated a Roman villa building in Csikós Street in 1980 (ZSIDI 1994).

Between February 19 and March 13, 2009, excavations were conducted at 42–44 Huszti Road at the future office building of the Board of Customs and Excise, commissioned by the Cultural Heritage Protection Service.

The excavation was required because Wing Zrt, which managed the construction on the lot, did not arrange that test excavations be carried out as specified by the Cultural Heritage Protection Office (KÖH) but started the construction work without permission. As a consequence, the KÖH ordered a posterior test excava-

1. kép: Az ásatás helye és helyszínrajza
 Fig. 1: Location and summary map the excavation

A területen két helyen nyitottunk kutatóárokot. Ezek közül a kivitelezés alatt álló épület belső udvarán kijelölt I/2. szonda gépi kiásása után a több mint 2,5 m mély modern feltöltés alatt elértük a termett, valószínűleg történeti korú talajréteget. Itt azonban vízbefolyás miatt és egyéb biztonsági okokból a munkálatokat kénytelenek voltunk abbahagyni.

A kelet-nyugati tájolású I/1. szondát az épülő irodaépülettől északra nyitottuk. A szonda alsó mérete mintegy 4×18 m-es volt, de mivel a területet itt is több mint 2,5 méteres modern, omlékony, törmelkes feltöltés borította, a munkagödört biztonsági okokból jóval szélesebbre kellett nyitni. A felső kevert réteget gépi erővel ástuk ki, a többit kézi földmunkával, régészeti módszerekkel tártuk fel.

A 1. szondában a következő régészeti megfigyeléseket tettük és a terület használatának alábbi fázisait különítettük el:

tion to assess impact on the archaeological heritage that might be damaged by the post foundations of the building

Test trenches were opened in two places on the territory. Test trench I/2, opened in the inner yard of the half-finished building, was opened with a machine. Soil, probably from historical periods, was reached at a depth of more than 2.5 m under the modern fill. Here, however, it was necessary to abandon the trench because of seeping ground water and other security reasons.

Test trench I/1 had an east-west orientation and was opened north of the half-finished office building. At its bottom, the test trench measured 4×18 m, but as the territory was covered with a more than 2.5 m thick modern, crumbling debris fill, the pit had to be widened for the sake of security. A machine removed the upper mixed layers and then manual archaeological work followed.

1. fázis: A legkorábbi régészeti korú, római kori kerámiatöredékek a sárga, agyagos, talajképző üledék (altalaj) feletti, szürkésbarna, humuszos-agyagos réteg felső részében találhatóak (SE-18, 15). Az altalaj erőteljesen lejtett nyugati és kismértékben északi irányban.

2. fázis: Az előző felett egy kissé sötétebb barna humuszos, történeti korú réteg húzódott (SE-12/13/14). Ehhez a fázishoz több római kori falmaradvány is köthető.

2a fázis: A szonda keleti felében egy épület falsarka (2. kép), azaz egy északkelet-délnyugati (SE-4) és egy délkelet-északnyugati fal (SE-16) találkozási rajzolódott ki. Nagyon valószínű, hogy ehhez a korhoz köthető az alsó agyagos, humuszos (SE-18) rétegbe beásott, egy kősor szélességű SE-19-es falalapozás is, amely párhuzamosan futott a SE-16 falal, de feltehetően – a közvetlenül felette húzódó, bolygatást (falkiszédést) nem mutató rétegek tanúsága szerint – befejezetlen maradt.

The following archaeological observations were made and the following phases of land use were differentiated in test trench 1:

Phase 1: The earliest archaeological finds, Roman period shards were found in the upper part of the grayish brown, humus, clayey layer (SE-18, 15) overlying the yellow, clayey soil forming the deposit (subsoil). The subsoil sloped steeply towards the west and slightly towards the north.

Phase 2: A somewhat darker brown humus layer connected to historical periods could be observed above the former layer (SE-12/13/14). A few Roman period wall remains can be linked to this phase.

Phase 2a: A wall corner (Fig. 2), that is, the meeting point of a northeast-southwest oriented wall (SE-4) and a southeast-northwest running wall from a building came to light in the eastern part of the test trench. Wall foundation no. SE-19 comprising a single stone width row dug into the lower clayey, humus (SE-18) layer,

2. kép: Római kori kőépítmény falalapozása az I/1-es szondában
Fig. 2: Foundation of Roman stone building in trench I/1

3. kép: Terra sigillata tál oldaltöredéke harcos ábrázolásával, Kr. u. 3. század első harmada
Fig. 3: Fragment of a samian ware vessel with depiction of a warrior, first third of AD 3rd century

2b fázis: Az SE-4-es falat később meghosszabbították északkelet felé (SE-17). Valószínűleg a szondán kívül derékszögben csatlakozhatott egy másik, északkelet-délnyugati irányú kis fal is, amelyből csak egy habarcsos csonk (valószínűleg falkiszédés) maradt meg (SE-11). Az összeépített SE-4/SE-17-es fallal párhuzamosan futott egy másik északkelet-délnyugati kőfal is (SE-8) a szonda nyugati felében.

3. fázis: Később, de még a római kor folyamán a falakat visszabontották és az épületromok mellett omladékrétegek keletkeztek.

3a fázis: A legkorábban az SE-16-os falat bontották el. (A kiszedett fal habarcsos betöltésű árka és betöltése az SE-9 és 10-es számot kapták.)

3b fázis: Az SE-9/10-re ráfed a hozzávetőlegesen az SE-4/SE-17 fal vonaláig tartó köves, építési törmelékes omladékréteg (SE-3). Nagyjából ezzel egy szinten vannak az SE-8-as fal két oldalán megfigyelhető SE-6 és SE-5/7-es köves, római építési törmelékes rétegek. Valószínűleg ugyanebben a periódusban részben visszabontották a SE-4/17 és SE-8-as falakat is.

also most probably came from this phase. It must have run parallel to wall no. SE-16 but it was not finished based on the overlying layers in which no disturbance (ghost wall) could be observed.

Phase 2b: Wall no. SE-4 was elongated towards the northeast (SE-17). It probably ran into another small northeast-southwest running wall at a right angle outside the test trench. Only some remains with mortar was preserved from it (probably a ghost wall) (SE-11). Another northeast-southwest running stone wall (SE-8) ran parallel to the elongated wall no. SE-4/SE-17 in the western part of the test trench.

Phase 3: The walls were later, but still date to the Roman period. They had been pulled down and debris layers accumulated along the ruins of the building.

Phase 3a: First wall no. SE-16 was pulled down. (The ditch for the ghost wall filled in with mortar. The fill was marked SE-9 and 10).

Phase 3b: SE-9/10 is overlapped by a stony debris layer (SE-3), which extended approximately to the line of wall no. SE-4/SE-17. The Roman period stone building debris layers nos. SE-6 and SE 5/7, observed on both sides of wall SE-8, lay more-or-less on the same level. Walls nos. SE-4/17 and SE-8 were probably also partly demolished in this period.

Phase 4: The archaeological layers were covered by an about 0.2-0.3 m thick brown, humic, clayey, fertile soil (SE-2) beneath the modern, mixed debris fill (SE-1). It contained a few modern shards and many Roman period pottery fragments and debris remains.

Based on the preliminary analysis of the shards recovered from the Roman period layers, phases 2 and 3 can be dated to the end of the AD 2nd century and the begin-

4. fázis: A régészeti korú rétegeket a modern, kevert, törmelékes feltöltés alatt (SE-1) egy mintegy 0,2-0,3 m vastag, barna humuszos, agyagos, termett talajréteg borította (SE-2), amelyből néhány újkori kerámiadarab mellett, nagy számban kerültek elő római kori kerámiatöredékek és építési törmelékdarabok.

A feltárt római kori rétegekből előkerült kerámiatöredékek előzetes vizsgálata alapján a 2. és 3. fázis a Kr. u. 2. század végére, a 3. század elejére datálható (3. kép). A területen tehát valamikor a Kr. u. 2. század folyamán (feltehetően annak utolsó évtizedeiben) egy kőépületet létesítettek, melyet legalább egy alkalommal biztosan átépítettek.

A falmaradványokat a feltárás végén geotextillal lefedtük és a szelvényt földdel visszatöltöttük. Az előkerült régészeti emlékekre tekintettel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal örökségvédelmi bírsággal sújtotta a kivitelező céget.

A feltárt területtel északnyugatra közvetlenül szomszédos a Kunigunda útja 49–59. számú telek, melynek egyes részein a WPR Média Kft. megbízásából ugyancsak próbafeltárást végeztünk. A 13000 m²-nyi területen három ütemben 5 szondaárkot létesítettünk.

Az első (2009. június 25 – július 21.) és második (2009. augusztus 3–19.) ütem árkait a VPOP északi előterében feltárt római kori épületrészlethez közel, a telek északi sávjának keleti felén, a Bojtár utca felőli telekrészen alakítottuk ki. (A fentebb tárgyalt I/1 szondaárokhoz a legközelebb – mintegy 60 méterre északra – az első ütemben kutatott, II/2. szondaárok helyezkedett el.)

A kelet-nyugat irányú, 27 m hosszú, 9 m széles és 2,4–2,6 m mélységig feltárt II/2. szonda kutatása negatív eredménnyel

ning of the AD 3rd century (Fig. 3). Thus, a stone building was constructed on the territory sometime in the AD 2nd century (probably during the last decades), which was reconstructed at least once.

The wall remains were covered with geotextile at the end of the excavation period and the cut was refilled with earth. Because of the uncovered archaeological monuments, the Cultural Heritage Protection Office imposed a heritage protection penalty on the building contractor.

Lot 49-59 on Kunigunda Road lies directly northwest of the above uncovered territory. Test excavations were conducted in certain parts of the lot at the commission of the WPR Média Kft. Five test trenches were opened in three phases over a territory of 13,000 m².

The trenches from the first (June 25 – July 21, 2009) and the second phases (August 3 – 19, 2009) were opened in the eastern part of the northern zone of the lot on Bojtár Street, close to the partial Roman period building brought to light in the northern foreground of the VPOP. (Test trench II/2 of the first phase lay closest to the test trench I/1 discussed above – it lay about 60 m to the north of it.)

The east-west oriented, 27 m long and 9 m wide test trench II/2 was deepened down to 2.4–2.6 m but without result. A 2 m thick modern fill, strongly mixed with building debris, lay at the top of the test trench. A grayish brown clayey layer appeared in spots in the lower part of the above layer. A few Roman period finds were recovered from it mixed with early modern finds. The yellow, sometimes sandy, sometimes clayey sterile subsoil was found under the layers dated to the early modern period.

The north-south running, 30 m long and 9 m wide test trench II/1 was deepened to

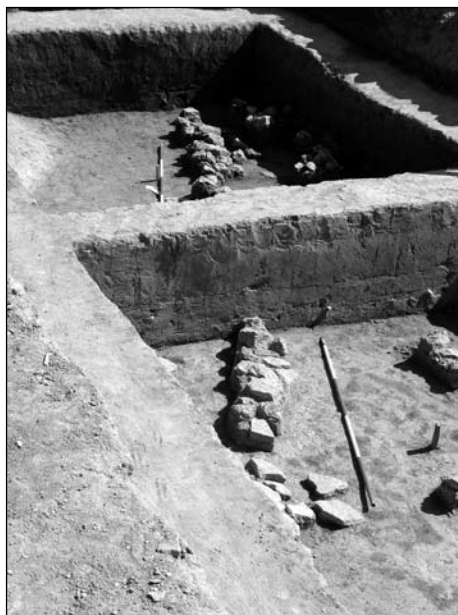
zárult. A szonda felső részén 2 m vastag, építési törmelékkel erősen kevert újkori feltöltés húzódott. Ennek a rétegnek az alsó részén helyenként csak foltokban jelentkező, szürkésbarna agyagos réteg volt, amelyből újkorival keverten minimális mennyiségű római kori leletanyag is előkerült. Az újkorra keltezhető rétegek alatt már a leletanyag nélküli, sárga színű, helyenként homokos, helyenként agyagos altalaj jelentkezett.

A II/2. szondától 50 m-re nyugatra alakítottuk ki az észak-déli irányú, 30 m hosszú, 9 m széles, 2,7-3 m mélységig feltárt II/1. szondaárkot. A modern kori tereprendezés miatt felül itt is kb. 2 m vastag, törmelékes feltöltés húzódott, amelyet – az 1. szondaárokhoz hasonlóan – szürkésbarna színű, agyagos, az újkori mellett római kori leletanyagot is tartalmazó réteg zárt le. Az alatta előkerült, szintén szürkésbarna színű, humuszos rétegben viszont már csak és kizárólag a római korra keltezhető leleteket találtunk. Ennek a rétegnek az alsó negyedéből (a szonda déli felén) került elő az a 0,4 m széles, kötőanyag nélküli, észak-északkelet – dél-délnyugati irányú, sárgásfehér mészkövekből álló, 8 m hosszán követhető régészeti jelenség, amely rendkívül rossz megtartása ellenére, valamiféle falalapozás – talán kerítésfal – maradványaként értelmezhető (4. kép).

Ezen objektumot tartalmazó rétegből, különösképpen annak a jelentkezési szintjéből, viszonylag nagy számban kerültek elő építményhez kapcsolható kísérőleletek, *tegula*-, *imbrex*-, és *tubus*-töredékek. A fentiekén kívül jelentős mennyiségben találtunk szürke és sárga színű házikerámia töredékeket, továbbá a Kr. u. 2. század végére és a 3. század első felére datálható rheinzaberni és westerndorfi műhelyekben készített terra

2.7 – 3 m. It was opened 50 m to the west from test trench II/2. A circa 2 m thick fill mixed with debris lay at the top resulting from modern landscaping. Similarly to test trench 1, it was ended in a grayish brown clayey layer containing early modern and Roman period finds. The underlying, also grayish brown humus layer, only contained finds from the Roman period. In the lower quarter of this layer (in the southern part of the test trench) a 0.4 m wide, north-northeast – south-southwest running dry-walled archaeological phenomenon built from yellowish white limestone blocks was followed along a stretch of 8 m. Despite the very poor condition of the archaeological phenomenon it could be identified as the remains of a wall foundation, perhaps a fencing wall (Fig. 4).

Relatively many finds linked to this construction including tegula, imbrex

4. kép: Kerítésfal maradványai a II/1-es szondában
Fig. 4: Remains of a fencing wall in trench II/1

5. kép: Ezüst denarius, előlapján Septimius Severus császár babérkoszorúval, hátlapján Moneta, kezében mérleggel és bőségszarúval
 Fig. 5: Silver denarius with laureated Septimius Severus on the obverse and with Moneta holding scales and cornucopia on the reverse

sigillaták töredékeit (Vámos Péter régész meghatározása).

Említésre méltóak még a szintén ebből a horizontból származó mécsstörödékek, egy rossz megtartású bronz- és két ezüst-érem (Septimius Severus [193–211; 5. kép] és Philippus Arabs [244–249] *antoninianus*), egy közepén átfúrt, téglalap alakúra csiszolt karneolgyöngy, továbbá egy számszeríjfibula és egy kerek ólom-bulla.

A szonda középső részén, annak nyugati oldalán, már a falszerű objektum előkerülési szintje felett – mintegy földnyelv-szerűen – megjelent a sárga színű, homokos-agyagos talajképző üledék (altalaj), amely meredeken lejtett nyugati és déli irányban. A kutatóárok északi végén, közvetlenül az altalaj felett került elő egy barna színű földdel kevert, faszenes-paticsos folt, amelyből a szürke és sárga kerámiatörödékeken kívül újabb terra sigillata töredékek is előkerültek, melyek – a fentiekhez hasonlóan – rheinzaberni és westerndorfi műhelyekből származnak.

A leletek zömét tartalmazó szürkésbarna színű, humuszos réteget, közvetlenül csak az altalaj kiemelkedő pontjain regisztráltuk, a mélyebben lévő részeket sötétszürke agyagos réteg töltötte ki, amely-

and tubus fragments, were brought to light in the feature layer, especially at the level it appeared during excavation. In addition, a significant number of shards of grey and yellow household ceramics and fragments of Samian ware produced in the Rheinzabern and Westerndorf workshops, dated to the end of the AD 2nd and the first half of the AD 3rd century (as identified by Péter Vámos, archaeologist) were found.

Worth mentioning from the same horizon are lamp fragments, a poorly preserved bronze coin and two silver coins (Septimius Severus [AD 193–211; Fig. 5] and Philippus Arabs [AD 244–249] *antoninianus*), a cornelian bead perforated through its center and polished into an oblong shape, an arbalest-shaped brooch and a round lead seal.

A yellow, sandy-clayey soil forming deposit (subsoil) appeared in the shape of a headland in the middle of the test trench on its western side, above the appearance of the wall-like feature. It sloped steeply to the west and south. A spot of charcoal and daub mixed with brown earth was found directly above the subsoil at the northern end of the test trench. In it, grey and yellow shards and a few more Samian ware

ből kis mennyiségben még római kori kerámiatöredékek kerültek elő. Bontását azonban az egyre magasabb talajvíz miatt fel kellett függeszteni.

A szondában előkerült falszerű objektum miatt került sor a II/3. szondaárok feltárására egy újabb ütem (2.) folyamán. A kelet-nyugati irányú, 25 m hosszú és 8 m széles II/3. árok közvetlenül csatlakozott az első árok déli végéhez. A rétegződés ugyanúgy alakult: a vastag, törmelékes újkori feltöltés alatt itt is megtaláltuk a szürkésbarna színű, humuszos, római kori leleteket tartalmazó réteget, amelyből egy Kr. u. 4. század közepére keltezhető hagymafejes fibula (6. kép) is előkerült.

Alatta, az árok nyugati felén, viszonylag hamar megjelent a sárga színű altalaj, amely itt szintén magasabban húzódott, a szonda középső részén még jobban kiemelkedett, majd meredeken esett nyugat felé. Helyét az első szondához hasonlóan az a sötétszürke agyagos réteg töltötte ki, amelynek az alján itt is hamar megjelent a talajvíz. Az altalaj tehát – legalábbis az első és harmadik szondák alapján – egyenletlenül, mélyedésekkel tarkítva, esetleg egy észak-déli irányú árkot képezve húzódott.

A II/4. szondaárkot a 3. ütemben (2009. november 5 – december 7.) az előbbiektől mintegy 250 m-re nyugatra nyitottuk. A kelet-nyugati irányú, 20 m hosszú, 16 m széles felület rétegsora részben az előzőekéhez hasonlóan alakult. Felül kb. 2,3 m vastag, erősen törmelékes újkori réteg volt, alatta húzódott az a két szürkésbarna színű, humuszos és agyagos réteg, amely kis mennyiségű, római korra keltezhető kerámiát tartalmazott.

Ettől a ponttól – mivel régészeti objektum előkerülésére már nem számíthattunk – a szonda északi és déli oldalán két, 1 m széles kutatóárkot nyitottunk és

6. kép: Bronz hagymafejes fibula volutadísztéssel
Fig. 6: Bronze military brooch with volute decoration

fragments also from the Rheinabern and the Westerdorf workshops were found.

The grayish brown humus layer, which yielded the majority of the finds, could be found only in the elevated areas of the subsoil, while a dark grey clayey layer filled in the lower lying areas. A few Roman period shards were recovered from it. The uncovering of this layer had to be abandoned because of the increasingly intensive seepage of ground water.

Test trench II/3 was opened in the next excavation phase (2) because of the wall-like feature unearthed in the test trench. The east-west running, 25 m long and 8 m wide trench II/3 was connected to the southern end of the first trench. The stratification was the same: the grayish brown, humus layer with Roman period finds was found under the thick modern debris fill. It yielded, among other things, a military brooch (Fig. 6) from the middle of the AD 4th century.

The yellow subsoil appeared relatively soon in the western part of the trench where it lay at a higher elevation. It rose even higher in the middle of the test trench and then steeply sloped towards

mélyítettünk. Ezekben teljesen átvágtuk a fenti rétegeket, amelyek alatt egy olyan szürkés-barnás színű, régészeti leletanyag nélküli, üledékes réteg következett, amely rendkívül nagy mennyiségben tartalmazott csigamaradványokat. Ez a réteg egy olyan, feltehetőleg a római korra is keltezhető időszakból származik, amikor a terület ezen része vizenyős, mocsaras képet mutatott. A sárga színű, homokos, kelet felé lejtő általajt csak az északi árok nyugati felében sikerült elérni, mert a folyamatosan szivárgó talajvíz miatt a felület fokozatosan víz alá került, így a mélyítést be kellett fejezni.

A szintén a 3. ütemben feltárt, 16 m hosszú és 15 m széles II/5. szondaárok már a terület Kunigunda utca felőli részén feküdt. A felület rétegsora a 2. szondaárokhoz hasonlóan negatív eredménnyel zárult. A kb. 2 m vastag újkori feltöltés felső részén erősen törmelékes, alsó részén homogénebb, agyagosabb rétegződés volt, amely közvetlenül a sárga színű, helyenként kavicsos, agyagos altalajon feküdt.

A 2009-ben végzett feltárások alapján megállapítható, hogy az érintett területen a Kr. u. 2. század végén – 3. század első felében a mai Huszti út közelében legalább egy kőépület, valószínűleg egy kisebb birtokközpont állhatott, amely minden bizonnyal kapcsolatban áll az 1998-ban Szőlőkert utca 6. szám alatt talált egykorú épületmaradványokkal. A megtalált házikerámia töredékek, szórványos vastárgyak és néhány importkerámia töredék, valamint a lelőhely topográfiai helyzete valószínűvé teszi, hogy a Huszti út 42–44. szám alatt előkerült épületek egy aquincumi polgárváros közvetlen közelében álló gazdasághoz, villához tartozhattak.

A lelőhely pontos kiterjedése észak felé egyelőre nem tisztázott, azonban a római

the west. Similarly to the first test trench, it was filled with a dark grey clayey layer with ground water seeping out of its bottom. Thus, the subsoil, at least based on what was found in the first and the third test trenches, was uneven, segmented by depressions, and perhaps forming a north-south running ditch.

Test trench II/3 was opened about 250 m to the west from the trenches described above in excavation phase 3 (November 5 – December 7, 2009). The layer sequence of the east-west oriented, 20 m long and 16 m wide territory was similar to the ones mentioned above. At the top, there was a circa 2.3 m thick modern layer heavily mixed with debris and two grayish brown, humus and clayey layers containing a few Roman period shards lay beneath it.

As no archaeological phenomena were expected, two 1 m wide test trenches were opened from this point on the northern and the southern sides of the trench. Their upper layers were cut through and we reached a grayish brown sterile sediment rich in snail shells. This layer probably came from a period in the Roman period when this territory was waterlogged and swampy. The yellow sandy subsoil, which sloped to the east, could only be found in the western part of the northern trench since the surface was slowly covered by the seeping ground water and we had to abandon the excavation.

The 16 m long and 15 m wide test trench II/5, which was also opened in excavation phase 3, already lay on the part of the territory close to Kunigunda Street. The layer sequence was sterile, similarly to the second test trench. The circa 2 m thick modern fill was heavily mixed with debris in its upper part and more homog-

kori telepjelenségeket a Kunigunda útja közelében nyitott szondákban már nem észleltük, itt már leletanyag is csak szórványosan került elő. Néhány lelet alapján feltételezhető, hogy a terület a Kr. u. 4. században is használatban lehetett.

Lassányi Gábor – Anderkó Krisztián

Irodalom/References:

LASSÁNYI 2002 – Lassányi G.: Feltárások az aquincumi municipium közelében (Excavations in the area of the Aquincum municipium). *Aqfűz* 8 (2002) 59–66.

ZSIDI 1994 – Zsidi, P.: Die römische villa von Kaszás-dűlő – Csikós utca und die Frage der Villen im Territorium des Munizipiums von Aquincum. *Balácai Közlemények* 3 (1994) 292–311.

ZSIDI 1996 – Zsidi P.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárváros és a katonaváros közötti szakaszon (Studies of Roman Period settlement density between the Civil and Military Towns in Aquincum). *Aqfűz* 2 (1996) 63–68.

ZSIDI 1999 – Zsidi P.: Római kori villagazdaság részlete az aquincumi katonaváros és polgárváros között (Details of a Roman Period villa farm situated between the Aquincum Military and Civil Towns). *Aqfűz* 5 (1999) 99–108.

enous and clayey in its lower part. It lay directly over the yellow, sometimes pebbly, clayey subsoil.

Based on the excavations conducted in 2009, it can be said that at least a stone building, the center of a small estate, may have stood at the end of the AD 2nd century and the first half of the AD 3rd century in an area near Huszti Road. The construction was probably linked with a coeval construction remains found at 6 Szőlőkert Street in 1998. The shards of unearthed household ceramic fragments, the few iron objects, the imported pottery fragments and the topographic position of the site suggest that the buildings unearthed at 42–44 Huszti Road were part of a farm, a villa estate located close to the Civil Town of Aquincum.

The exact extent of the site to the north has not yet been determined. However, no other Roman period settlement phenomena were observed and only scattered finds could be collected in the test trenches opened near Kunigunda Road. A few stray finds suggest that the territory must have been used in the AD 4th century as well.

Gábor Lassányi – Krisztián Anderkó

Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2009-ben

(Budapest, III., Hajógyári-sziget,
Hrsz.: 23798/1, 23798/3, 23796/7)

2009. március 19 – október 2. között az Álomsziget 2004 Ingatlanfejlesztő Kft. megbízásából próbafeltárásokat végeztünk az óbudai Hajógyári-szigeten. Az idei feltárások a 2006-2007 telén folytatott geofizikai felmérések (HAVAS 2008), és a 2007-2008. év folyamán elvégzett próbafeltárások (HAVAS-TÉZER 2009) szerves folytatását képezték, így továbbra is az óbudai Nagy-sziget déli részén, vagyis az Álomsziget beruházás tervezett központi területén dolgoztunk, ahol mintegy 101059 m² területet terveznek részfalal körülvenni.

A feltárások idén három munkaterületen folytatódtak, három különböző lelőhelyre irányultak. A 2008-ban már nagyobb felületen érintett Árpád-kori, 11-13. századi falu (5. lelőhely, 1. munkaterület) újabb, 1017 m²-ét volt lehetőségünk feltárni (2009. augusztus 18 – október 2.) a 2008. évi kutatás közvetlen nyugati szomszédságában. A 3. számú, római, középkori és őskori objektumokat tartalmazó lelőhelyen idén 3969 m² feltárását végeztük el (2009. március 25 – június 2.). Csaknem teljes egészében bontakozott ki előttünk a 2. lelőhely (4. munkaterület, 8130 m² 2009. március 19 – szeptember 29.) középkori, 13-16. századi birtokközpontja. Utóbbi lelőhelyen a feltárás megtartandó, bemutatásra javasolt régészeti emlékeket

Excavations on Dockyard Island in Óbuda in 2009

(Budapest III, Dockyard Island,
Lrn: 23798/1, 23798/3, 23796/7)

Between March 19 and October 2, 2009, test excavations were conducted on Dockyard Island in Óbuda, commissioned by Álomsziget 2004 Ingatlanfejlesztő Kft. This excavation represented the organic continuation of the geophysical surveys carried out in the winter of 2006-2007 (HAVAS 2008) and the test excavations conducted in 2007-2008 (HAVAS-TÉZER 2009). Work continued on the southern part of Nagy-sziget (Large Island) of Óbuda, the central area of the future Álomsziget investment, where a territory of about 101059 m² would be surrounded by a slurry wall.

Three different sites in three work areas were excavated this year. Another 1017 m² of the Árpadian period 11th-13th century village were unearthed (site no. 6, work area no. 1, August 18 – October 2, 2009) directly west of the large territory that had been investigated in 2008. This year, 3969 m² were uncovered at site no. 3. Roman period, medieval and prehistoric features were revealed (March 25 – June 2, 2009). The medieval 13th-16th century estate center at site no. 2 (work area no. 4, 8130 m²; March 19 – September 29, 2009) was nearly completely uncovered. This site has yielded archaeological remains that have been proposed for preservation and exhibition including two medieval buildings with walled cellars. (Fig. 1)

is eredményezett két középkori, kifalazott pincével ellátott épület formájában (1. kép).

A feltárások eredményeit az egyes korszakokra és munkaterületekre vonatkozóan az alábbiakban foglaljuk össze.

Őskor

Idén mindhárom kutatási felületen kerültek elő őskori leletek. Leginkább összefüggő, és a 2007-2008. évi feltárásokat is figyelembe véve, már jelentősebbnek nevezhető eredményeket az 1. munkaterületen (5. lelőhely) értünk el. Az idei feltárás áttörést jelentett a terület őskori (középső rézkor, Ludanice-kultúra kései időszaka) használatának megismerése terén, hiszen a 2007. évi egy, majd 2008. évi újabb egyetlen gödör után, immár négy, csoportot alkotó, eltérő méretű és leletgazdagságú, azonban azonos korú gödört tárhattunk fel. A 120-300 cm átmérőjű, 40-50 cm mély, kerekded vagy ovális beásások, melyek a 2008. évi gödör déli szomszédságában fekszenek, változatos leletanyagot adtak. Számos, részben összeilleszthető kerámiatöredék (fazék, tál, csőtalpas edény) mellett pattintott kőeszközök és készítési hulladékok, rézhuzalból kialakított horog, spirál voltak a legkiemelkedőbb leletek (2. kép).

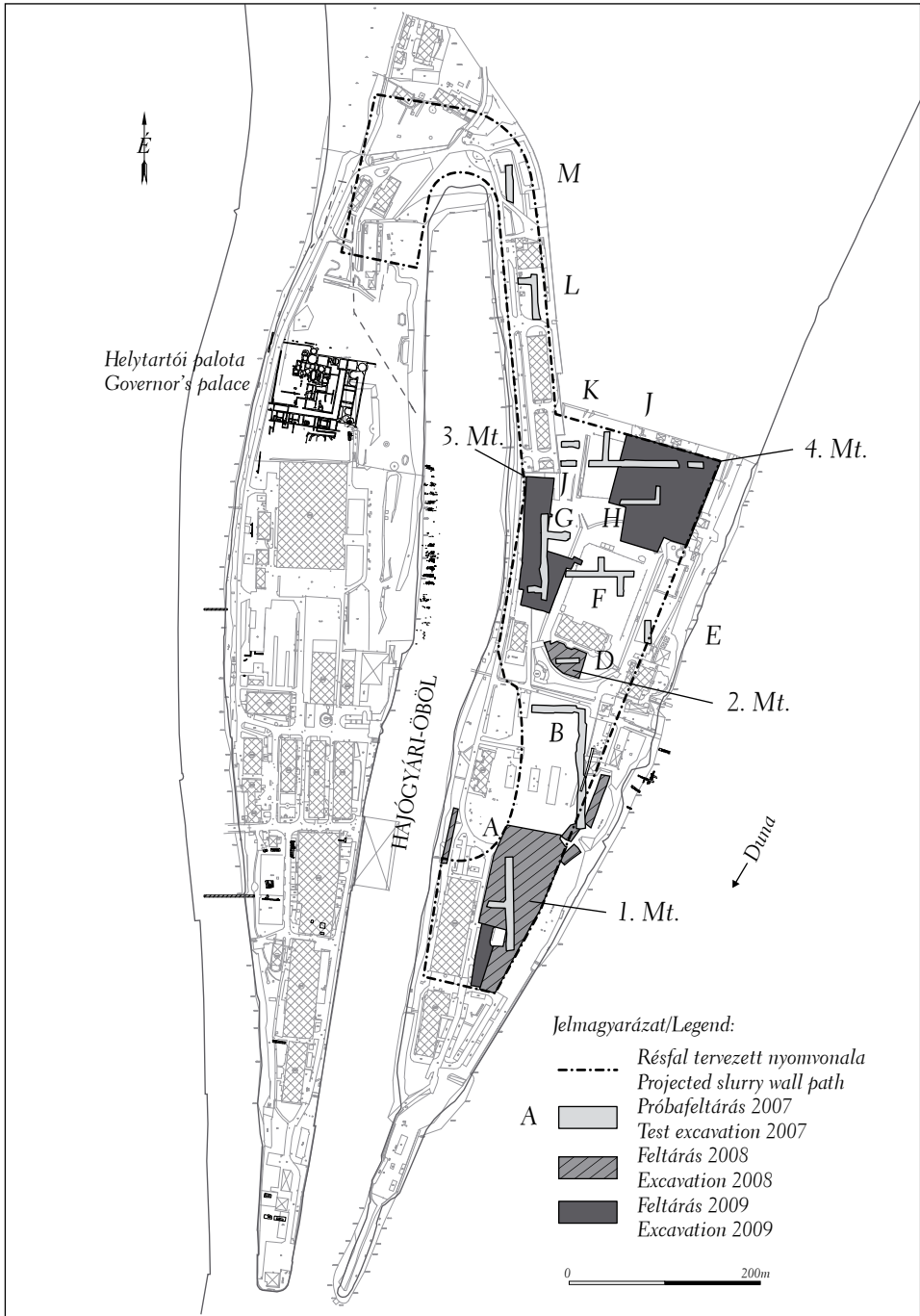
Az idei feltárás középső és déli részén ismét nagyobb felületeken dokumentálhattunk a korszakhoz kapcsolódó szórványleleteket. Az egykori terepfelzárkán szórványosan szétterülő kerámiatöredékek és kagylóhéjak alatt azonban objektumokat idén sem találtunk. A déli metszet közvetlen közelében idén is rábukkantunk egy helyben összeroskadt, díszítetlen edény töredékeire, amit a múlt évi leletekhez hasonlóan nem övezett beásásra utaló folt. Mivel hamvak nem kerültek elő, urnasír-

In the following, the results of the excavations will be summed up by period and work areas.

Prehistory

This year, prehistoric finds were found in all three excavation surfaces. The most comprehensive and significant results, also based on the 2007-2008 excavations, came in work area no. 1 (site no. 3). This excavation brought a breakthrough in the investigation of the prehistoric land use of the region (middle Copper Age, late phase of the Ludanice culture) since besides a single pit from 2007 and yet another from 2008, a cluster of four coeval pits of diverse measurements and find numbers were uncovered. A varied find material was recovered from the 40-50 cm deep, round or oval pits with diameters ranging from 120 to 300 cm, which lay south of the pit unearthed in 2008. Beside numerous, partly refittable shards (pots, bowls, hollow-pedestalled bowls), flaked stone tools and waste, a hook and a coil made from copper wires were among the notable finds. (Fig. 2)

Stray finds from this period could again be documented over large surfaces in the central and southern parts of the excavation territory, but no features could be discovered under the scattered accumulations of shards and bivalve shells. The fragments of an collapsed, undecorated vessel were found in primary position next to the southern cross-section but no pit discoloration appeared around it. The same thing had been observed with the finds recovered last year. As no ashes were found, this phenomenon cannot be interpreted as an urn burial although it may be some kind of offering vessel. The carefully placed, collapsed on-the-spot vessel found in the

1. kép: A 2007-2009. évi feltárások összesítő helyszínrajza
Fig. 1: Summary map of the excavations, 2007-2009

2. kép: Horog végződésű
rézspirál töredékei (középső
rézkor)

Fig. 2: Fragments of a hook-
terminal copper coil (Middle
Copper Age)

ként nem interpretálhatjuk a jelenséget, esetleg áldozati edényre gondolhatunk. Az idén délen, múlt évben pedig keleten talált, gondosan elhelyezett, helyben össze-roppant edények talán a telep periferiáit, míg a gödrök és a felszíni leletszóródás a telep központját, belső területét jelzik.

A 3. munkaterület (3. lelőhely) középső és délkeleti részén szórványos, rétegből előkerült kerámiatöredékek jelezték a terület középső rézkori időleges használatát, illetve északon két újabb gödör egy-egy előkerült lelettel talán szintén ehhez a korszakhoz köthető.

A 4. munkaterület nyugati szélén a 3. területen tapasztaltnál hasonló módon szórványos őskori kerámiák is kerültek elő rétegből, de határozott objektum itt sem volt korszakhoz köthető. (Az őskori leletanyag meghatározásáért Horváth Lászlónak és Virág Zsuzsannának tartozunk köszönettel.)

Római kor

Az előzetes várakozásoknak megfelelően az elmúlt három ásatási év során tapasztalt legösszefüggőbb, római ob-

south this year and the one found in the east last year perhaps marked the peripheries of the settlements, while the pits and the scattered surface finds indicated the interior areas, the center of the settlement.

Scattered shards from the same layer indicated temporary land use in the middle Copper Age in the central and southeastern parts of work area no. 3, and two more pits in the north, with a find each can perhaps also be dated to this period.

Similarly to work area no. 3, scattered prehistoric shards were recovered from the layer on the western edge of work area no. 4 although no definite feature could be associated with this period. (I am grateful to László Horváth and Zsuzsanna Virág for the identification of the prehistoric find material.)

Roman period

As expected, the most coherent system of Roman features observed during the last three excavation seasons was unearthed in work area no. 3. The interpretation of the uncovered phenomena, however, is still

jektumokból álló rendszer feltárását a 3. munkaterületen végezhettük el. A feltárt jelenségek értelmezése azonban továbbra is problematikus, a lelőhely kisebb intenzitása, és a leletanyag kis mennyisége csak óvatos következtetések levonását teszi lehetővé.

A római jelenségek zöme a munkaterület déli, enyhén kiemelkedő részén csoportosul, itt a lelőhely szerkezetét több, 2-3. századra keltezhető, egyes szakaszain már 2007-ben érintett árok határozza meg. Az árkok kelet-nyugati és észak-déli szakaszokból alkotnak összetett rendszert, melynek pontos rendeltetése továbbra sem határozható meg (3. kép). Az egyenetlen, időnként hirtelen változó árokmélység vízvezetést nem tett lehetővé, ilyen funkcióra a betöltés szerkezete sem utalt. Ugyanakkor az 1 m körüli átlagos szélesség, 20-40 cm mélység védelmi funkcióra nem elég, de ennek az olykor igen rövid szakaszokból álló, sarokpontoknál nyitott alaprajz is ellentmond. Épületalapozás a rendszer szabálytalan szögei, girbegurba vonalai miatt nem merül fel. A kevés, job-

problematic: the lower density of habitation at the site and the low number of finds permits only cautious conclusions to be drawn.

The majority of the Roman phenomena clustered in the southern, slightly elevated part of the work area, where numerous ditches from the AD 2nd-3rd centuries, a few stretches of which had already been found in 2007, defined the structure of the site. The ditches form a complex system of east-west and north-south running segments. Their exact function cannot be identified. (Fig. 3) Their uneven, sometimes abruptly changing depths would not have permitted their use as drainage ditches nor did the fill support this supposition. At the same time, their average width of 1 m and depths of 20-40 cm were inadequate for them to have been parts of defense works while their ground plan comprising sometimes very short stretches and open corner points also refutes this idea. They could not be part of a building foundation because of the irregular angles and the curved lines. Judged from the

3. kép: A 3. munkaterület római árokrendszere (kiemelve)
Fig. 3: Roman ditch system in work area no. 3 (marked)

bára egy-egy nagyobb kerámiatöredékből és egy 2. századi bélyeges téglából álló leletanyagot is figyelembe véve leginkább kertészeti, esetleg gazdasági, mezőgazdasági területhasználatra gondolhatunk.

Utóbbi összefüggésre utalhat az árkokat kiegészítő nagyszámú cölöplyuk is, melyek a legdélebbi és legészakabbi római árok által határolt területen belül csoportosulnak. Az alacsony dombként kiemelkedő, legintenzívebb lelőhelyrészt ezek a cölöplyukak nyugaton kettős, keleten egyedül álló szabályos sorban határolják, a cölöpsorokban az egyes oszlophelyek 3-4 m távolságban helyezkednek el. Számos további cölöplyuk rendszerbe nem foglalható, de jelezheti a terület valamilyen ideiglenes kiépítését, rendezését. A szélesebb koncepció mentén történő területrendezést már csak az a tény is megkövetelhetette, hogy ez a helytartói palotakomplexum főhomlokzatának déli részével szemben elhelyezkedő partszakasz.

A 3. munkaterület északi részén, mind nyugati, mind pedig északi irányban túlnyúlik a feltárt terület határain egy észak-déli, sűrű cölöpsorból és hozzá kapcsolódó további cölöplyukakból álló rendszer, mely talán hosszúkás, barakkszerű épületként értelmezhető. Biztos keltezés ugyan nem adható az építményhez, de az egyik cölöplyukból előkerült cipőszeg talán a római korra utalhat. Három, szórványként előkerült bronz övcsat, illetve verettöredék, rövid idejű katonai területhasználat lehetőségét is felveti.

A lelőhely déli folytatódását, túlnyúlását az ideji 3. munkaterület határain jól jelzi a legdélebben előkerült, több mint 2 m átmérőjű, 50 cm mély, igen gazdag leletanyagot adó szemétdödör. A gödör betöltésében tipikus háztartási hulladékot, állatsontokat, égett csont- és kerámiatöre-

poor find material composed of a few large shards and a stamped brick from the AD 2nd century, it seems likely that this area was used in horticulture or filled some other economic function as agricultural land use.

The large number of postholes that complement the ditches support the last idea. They cluster in the southernmost and northernmost territories enclosed by the Roman ditch. The low knoll of the most intensively occupied part of the site is bordered by a double row of postholes in the west and a single regular row of postholes in the east that follow each other at a distance of 3-4 m. Numerous other postholes do not form a system but may mark some kind of temporary development on the territory. The fact that this stretch of the bank faced the southern part of the façade of the proconsul's palace complex could in itself have required the development of the territory following a general concept.

A system of a north-south running row of densely distributed postholes and other related postholes extends over the borders of the uncovered territory in the northern part of work area no. 3 both in a westerly and northerly direction. These postholes may perhaps be interpreted as an elongated barrack-like building. This building cannot be evidently dated, although a boot nail found in one of the postholes suggests they date to the Roman period. Three stray bronze belt buckles and mount fragments suggest that, for a short period, the army may have used the territory.

The southernmost feature of the site, a 50 cm deep refuse pit with a diameter of more than 2 m with a rich find material in it indicates that the site continues in a southern direction, extending over the

4. kép: Leletek a 3. munkaterület római kori személgödörének anyagából

Fig. 4: Finds from the Roman period refuse pit in work area no. 3

dékeket, import-, asztali- és házi kerámiák összeállítható töredékeit, ép firmamécsest, üvegedény töredékeket találtunk (4. kép). A közelben már a déli metszet alá nyúlt egy másik, kisebb, szintén római leleteket adó gödör.

Az 1. és 4. munkaterületeken a római kort idén is csak másodlagos összefüggésben, a középkori telep-objektumokban, vagy szórványként előkerült késő római érmek, valamint kőfaragványok és téglatöredékek képviselték. A másodlagos vagy többedleges kontextusból előkerült római leletek közül mindenképpen kiemelt figyelmet érdemel a 4. munkaterületen előkerült 1. századi sírsztélé felső részének töredéke (5. kép), valamint ugyanitt, a középkori lelőhely fölé a 20. században deponált, a helytartói palotából származó, nagymennyiségű festett vakolattöredéket és mozaikszemeket tartalmazó talajréteg.

Középkor, újkor

Az 1. munkaterületen (5. lelőhely) a 2008. évi kutatás déli részének közvetlen nyugati szomszédságában, újabb, 1017 m² felület megnyitására volt lehetőségünk. Mint ahogy ezt már tavaly is láttuk, az Ár-

edge of work area no. 3. The fill of the pit contained typical household refuse: animal bones, burnt bone and ceramic fragments, refittable fragments of imported goods, tableware and household ceramics, an intact firma lamp and fragments of glass vessels. (Fig. 4) Not far from it is another small pit containing Roman period finds that extended under the southern cross-cut.

In work areas nos. 1 and 4, the Roman period was represented, this year as well by late Roman coins, carved stone fragments and brick fragments found in secondary position in medieval settlement features or as stray finds. Among the Roman finds found in secondary or multiple contexts in work area no. 4, a fragment of the upper part of a AD 1st century stele (Fig. 5) and also a large number of painted plaster fragments and tesserae from the proconsul's palace collected from the soil layer deposited over the medieval site in the 20th century.

Middle Ages, Early Modern Age

A surface of 1017 m² was opened next to the southern part of the 2008 excava-

pád-kori település déli részén egy ön-
mágában is zárt, a falu központjánál jóval ké-
vésbé intenzív egység helyezkedik el. Talán
ennek is köszönhető, hogy az idei feltárás
során nem találtunk újabb házat vagy lakó-
objektumot. A területet kisebb és közepes
méretű, többnyire észak-déli irányú árok
uralják, melyek jól kiegészítik az eddig
megismert árokrendszert, ugyanakkor egy
dél felé és négy nyugat felé továbbfutó árok
jelzi a telep további kiterjedését a feltárá-
si terület határain túl (6. kép). A 2008-ban
feltárt legdélebbi gödörház nyugati szélét
az idei feltárás során bontottuk ki. A ház
közvetlen közelében egy észak-déli, és egy
kelet-nyugati árok találkozási pontját is
megtaláltuk, utóbbi árokról már tavaly be-
bizonyosodott, hogy vágja a ház betöltését.

A legdélebbi területrészen egy kisebb,
földbe mélyített, északnyugat-délkeleti
irányú, délkelet felé nyíló sütőkemencét
tártunk fel, az önálló, házon kívüli kemen-
cék száma a telepen még ezzel együtt is
relatív kevés.

A 2008. évi feltárás nyugati szélén ta-
lált cölöpszerkezetes épület közvetlen déli

tion territory in work area no. 1 (site no.
5). As observed last year, a closed unit,
much less intensively inhabited than the
village center, can be found in the south-
ern part of the Árpád period settlement.
This may be why no new houses or dwell-
ings were found this year. The territory
was covered with small and medium large,
generally north-south running ditches
which complement the already recognized
ditch system. A ditch running towards the
south and four ditches to its west indi-
cate the further extension of the settle-
ment over the borders of the excavation
territory. (Fig. 6) The western edge of the
southernmost semi-subterranean house
unearthed in 2008 was uncovered this
year. The meeting point of a north-south
and an east-west running ditch was also
unearthed next to the house. The latter
was found last year where it intersected
the house fill.

A small, northwest-southeast oriented
baking oven was found in the south-
ernmost part of the territory. It was dug
halfway into the ground with its mouth

5. kép: 1. századi
sírsztélé töredéke
Fig. 5: Fragment of
the AD 1st century
grave stele

6. kép: Az 1. munkaterület középkori árokrendszere
Fig. 6: Medieval ditch system in work area no. 1

szomszédságában, de még az itt keresztülhaladó, szélesebb kelet-nyugati ároktól délre is további cölöplyukakat találtunk, melyek egy része ugyan rendszert alkot (észak-déli és kelet-nyugati sorok), de újabb épület alaprajzát egyelőre nem rekonstruálhattuk. Nem zárható ki az sem, hogy az oszlopok egy része karámokhoz, kerítésekhez tartozott.

A már említett 2008. évi cölöpszerkezetes épület déli részén és környezetében ipari tevékenységre utaló nyomokat találtunk, az előző feltárási szezonban előkerült paticsos, vashulladékös zónának a déli folytatását, ahol további, nagyobb felületen szétterített paticсот dokumentálhattunk.

A 3. munkaterületen (3. lelőhely) a római kori objektumokon kívül a késő középkortól a 19. századig legalább négy további területhasználati periódust különíthettünk el, délkeleten pedig kiterjedt modern bolygatás semmisített meg korábbi jelenségeket.

Elsőként a 19. század közepén – második felében kivitelezett nagyarányú feltöl-

opening to the southeast. The number of outdoor ovens is relatively very low in the settlement even including this item.

Further postholes were found next to the southern edge of the post-structure house unearthed in 2008 on the western edge of the excavation territory and even south of the broad east-west running ditch that intersected this territory. A few of them formed a system (north-south and east-west running rows) although the ground plan of a new building could not yet be reconstructed. A few of the postholes may be parts of corrals or fences.

Traces suggesting industrial activity were found in the southern part of the above-mentioned post-structure building from 2008. This area was the southern continuation of the zone of daub and iron waste uncovered in the previous excavation season when another large surface of spread daub could be documented.

Besides the Roman features, at least four more periods of land use could be differentiated dating from late medieval times to the 19th century in work area no. 3. In

tés szintje alól induló, 19. század első felére keltezhető, sóderes betöltésű árkokkal, és az árkokból kihányt földből kialakított töltésekkel szembesültünk. Az árkok több, a Hajógyári-öböl partjával párhuzamos vonalban, nagyjából észak-déli irányban haladnak végig a munkaterületen, profiljuk szögletes, függőleges oldalakkal és egyenes aljjal. Mivel az árkokat a történeti humuszba mélyítették, aljuk több helyen régészeti jelenségeket is érintett. Árkok és töltések ezen rendszerét leginkább árvízvédelmi rendeltetésűnek látjuk, egyben földutak víztelenítését is lehetővé tették.

A következő területhasználati periódust a lelőhely legintenzívebb, a terepből enyhén kiemelkedő déli részének közepén dokumentálhattuk, itt öt nyugat-keleti csontvázas sírt találtunk, melyek észak-déli sírsort alkotnak. Keltezhető melléklet csupán egy sírban volt, itt egy 17. század végére, 18. század elejére datálható kisméretű, nyakban viselt bronz feszületet találtunk. A többi sírből csupán a viselethez tartozó bronzhuzalból hajlított franciakapcsok kerültek elő. Kisebb bolygatás a legdélebbi sírt érte egy modern vízcső-fektetés során, egyéb tekintetben a sírok sekély voltak ellenére is viszonylag épen maradtak. A temetkezések rétegtani elhelyezkedése azt mutatta, hogy nemcsak a római kori árkoknál, hanem a már 2007-ben érintett észak-déli irányú cölöpároknál is későbbiek.

A 2007. évi feltárás során talált két, egymással közel párhuzamos, csaknem az egész területen végighaladó keskeny árok értelmezésében fordulatot hozott az idei munka, több relatív rétegtani megfigyelés segítette a keltezés pontosításában. Az újonnan feltárt területen több helyen egyértelműen megfigyelhető volt, hogy a nyugatabbi, teljes szakaszán cölöpároként

the southeast, a large modern disturbance destroyed earlier archaeological phenomena.

First, ditches filled in with gravel and embankments built from the earth removed from the ditches in the first half of the 19th were encountered. These ditches started from under the level of large-scale landscaping works from the middle of the 19th century. The ditches ran parallel to the bank of Dockyard Bay across the work area in more than one line, more-or-less, in north-south directions. Their profiles were angular with vertical walls and flat bottoms. As the ditches were dug into the historical humus, they touched a few archaeological phenomena. This system of ditches and embankments has been interpreted as part of flood defense work, which, at the same time, served to drain the dirt roads.

The next land use period was documented in the most intensively occupied area, the center of the slightly elevated southern part of the site. Five west-east oriented inhumation burials were found here forming a north-south oriented row. Only a single grave contained a find that could be assigned a date, a small bronze crucifix meant to be worn suspended around the neck and dated from the end of the 17th and the beginning of the 18th century. Only French hooks bent from bronze wires attached to the dresses were found in the remainder of the graves. The southernmost grave had been slightly disturbed by a modern water pipe; otherwise the graves were relatively intact despite being shallow. The stratigraphic position of the graves showed that they were later in date than the Roman period ditches and the north-south directed post ditch discovered in 2007.

kialakított vonulat vágja a római kori árkokat. Ez a cölöpárok a 2007. évi 'G' szonda északi végétől északra derékszögben keletre fordul, és a másik, sekélyebb keskeny árkot vágva halad tovább a feltárássra előkészített területen kívülre. A cölöpárkot a sírok már vágják, az enyhén kiemelkedő területrészen az árok vonala is kissé megtörik délnyugat felé a partot követve, majd a síroktól délre kisméretű (gyalogos) kapu szakítja meg, ezután tovább haladva délen megint csak túlfut a feltárási területen. A keletkebbi árkokcska a lelőhely déli, intenzív részének északi peremén összecsatlakozik egy másik hasonló, kelet-nyugati árokkal, amely nyugat felé fut ki a feltárási területről. Mivel a két árok betöltéséből idén kisebb mennyiségű középkori leletet is gyűjthettünk, és jellegüket tekintve elsősorban a szomszédos középkori lelőhely legkésőbbi periódusához kötődő, észak-déli, kelet-nyugati árkaival vethetőek össze, leginkább a 16-17. század közötti keletkezést tartjuk lehetségesnek. Mivel az árkokhoz egyértelműen kapcsolódó egyéb jelenségeket idén sem azonosíthattunk, elsősorban mezőgazdasági területek határait jelölhették.

Késő középkori leletanyagot adott a lelőhely déli, intenzív részének nyugati oldalát elfoglaló négy nagyobb beásás is. Ezek méretükben, alakjukban igen változatos képet mutatnak. A legnagyobb, több mint 6 m átmérőjű, 2 m mély, tölszerű gödör leginkább homok kitermelésére lehetett alkalmas, viszonylag kevés lelet került belőle elő. Tőle északra két másik, amorf, tagolt, változatos aljú, ismeretlen rendeltetésű, talán szintén anyaggyerő gödröt találtunk, délre pedig egy téglalaphoz közelítő, nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti irányú, részben bedöngölt, egyenes aljú objektumot tártunk fel. Utóbbi gazdag ké-

This year brought a change in the interpretation of the two, more-or-less, parallel, narrow ditches found in 2007, which crossed nearly the entire territory. A series of stratigraphic observations helped to date them exactly. It became clear in several parts of the territory unearthed this year that the westerly ditch that had posts along its entire length, intersected the Roman period ditches. This post ditch turned east at a right angle by the northern end of test cut 'G' of 2007 and continued beyond the excavation territory after having intersected the other shallower, narrow ditch. The graves already intersected the post ditch. The line of the ditch broke somewhat towards the southwest on the slightly elevated territory where it followed the bank with a small (pedestrian) gate broke the line of it south of the graves. From there the ditch continued toward south and running beyond the excavation territory. The small easterly ditch intersected with another similar, east-west oriented ditch by the northern edge of the southern, more intensively occupied area of the site which passed beyond the excavation territory in the west. As this year a few medieval finds could be collected from the fills of both ditches, and as their character is comparable with the north-south and east-west running ditches from the latest period at the neighboring medieval site, they most probably date to the 16th-17th centuries. Since no other phenomena could be evidently linked with these ditches, it seems likely that they probably marked the borders of cultivated territories.

The four large pits on the western side of the southern, more intensively occupied part of the site yielded late medieval finds. They revealed a varied picture in terms of their measurements and shapes. The

7. kép: A 4.
munkaterület
légifotója
Fig. 7: Aerial photo of
work area no. 4

ső középkori leletanyagot adott, kerámia-, üveg- és fémleleteket, köztük két érmet is. A gödör déli oldalán egy kisebb, kiégett, tűzhelyre utaló foltot is találtunk.

Nem volt datálható két, a munkaterület legdélebbi illetve keleti részén feltárt, párhuzamos, keskeny, sekély gödrökből, valamint ovális cölöplyukakból álló rendszer, melyek talán kertművelés nyomaiként értelmezhetőek. (H. Z.)

A 4. munkaterületen (2. lelőhely) 8130 m² megkutatására került sor, mely során egy többfázisú középkori település objektumait, egy valószínűleg középkori soros temető 8 sírját, s egy ezekhez valószínűleg nem köthető, magányos csontvázas sírt tártunk fel. A 2007-ben feltárt 'H' és 'J' szonda eredményei alapján kijelölt terület szerencsés módon a lelőhely teljes egészét magába foglalta (7. kép).

A település jellege alapján nem falu volt, valószínűleg egy nagyobb birtoktest központi része lehetett. Időben és térben is két részre bontható: egy korábbra keltezhető, nagyobb alapterületű telepet, és egy

largest, 2 m deep, funnel-shaped pit had a diameter larger than 6 m. Sand was probably extracted from it and it contained relatively few finds. North of it, two other, amorphous, segmented pits with variable bottoms were found. Their function is unclear although perhaps they were also sand pits. South of these pits was found a west-northwest running, more-or-less oblong feature with a flat, partly pounded down bottom. This pit yielded a rich late medieval find material including ceramic, glass and metal finds, among them two coins. A small burned spot, probably from a hearth, was found on the southern side of the pit.

It was not possible to date the two systems comprising parallel, narrow and shallow pits and oval postholes in the southernmost and the eastern parts of the work area. They may, perhaps, represent traces of horticulture. (Z. H.)

A territory of 8130 m² was investigated in work area no. 4 (site no. 2). Features from a multi-phase medieval settlement, 8

8. kép: A korábbi
árok bejárata
Fig. 8: Entrance of
the older ditch

9. kép:
Terménytároló pince
Fig. 9: Grain storage
cellar

10. kép: Kővel
falazott középkori
pince
Fig. 10: Medieval
cellar with stone
walls

későbbi, kisebb területen, kissé az előzőre ráfedve létesített egységet lehetett elkülöníteni.

A korábbi egységet egy nagyméretű, trapéz alakú, széles, mély árok veszi körül, mely feltöltési rétegei alapján hosszú időn keresztül vizesároként funkcionált. Bejárata keleten volt, melyet kétoldalt az árok felső részén ívelt, alján szögletesedő lezáródás, és két nagyméretű cölöplyuk jelzett, egy szekér által éppen átjárható méretben (8. kép). (Ennek az ároknak került elő egy részlete a 2007-es 'J' szondában.) Az árkon belül, ill. közvetlenül hozzá kapcsolódva kívülről, különböző felszíni, faszerkezetes építményekhez tartozó cölöplyukak, kisebb vízelvezető árkok, gödrök, kővel falazott kutak, nagyméretű élelem- vagy terménytároló pincék/vermek kerültek elő (9. kép). Az árkon kívül, attól északra egy nagyméretű (19,8×6 m alapterületű), kőalapozású, az alapfal szélessége alapján fa felmenő falú épület maradványai kerültek elő, sajnos csak az alapozás legalsó kőszintjén. Szerencsés módon azonban a ház délnyugati sarkában lévő (7,8×4,6 m alapterületű), szintén kővel falazott pince fala helyenként 1,5 m magasságig megmaradt (10. kép). Mind a felmenő falak, mind pedig a pince falazása agyagba, földbe rakott, vegyes, többnyire mészkő anyagú volt. A kövek közt számos újrahasznosított római faragvány is találtunk, az omladékból kibontott darabok alapján pedig néhány téglát is tartóztatta a falazatot. A pincébe a házban belülről keletről, és kívülről, észak felől is vezetett altalajba vágott lépcsőjű lejárattal. A háztól keletre kővel falazott kút került elő, szerkezetileg hozzá tartozó, szintén kővel kirakott cölöplyukkal (11. kép). Az objektumokat nem egyszerre használták: Legkorábbra egy tárlóverem és egy kút keltezhető, mindkettőnek 13. századi volt

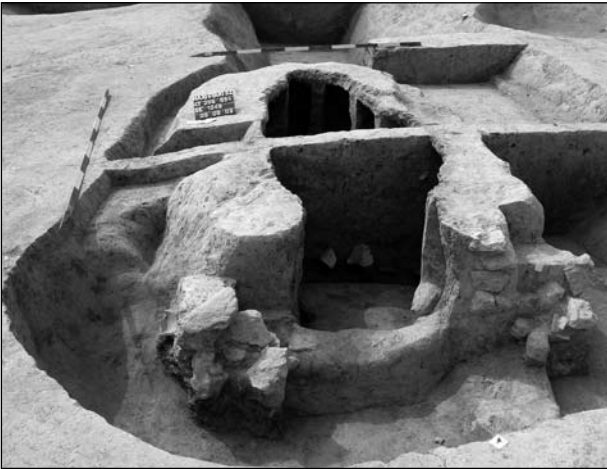
graves from what was probably a medieval row cemetery and an individual inhumation grave which did not seem to be linked with the cemetery were uncovered. The territory identified on the basis of results from test trenches 'H' and 'J' from 2007 luckily included the entire site. (Fig. 7)

The settlement was not a village but more like the center of a large estate. It can be divided into two parts both in time and space with a larger settlement dating from an earlier period and a smaller unit which somewhat overlapped it.

The earlier unit was surrounded by a large, broad, trapezoidal, and deep ditch, which, based on its fill layers functioned as a water ditch for a long period. Its entrance opened in the east. Its end, marked by two large postholes, was arched on both sides of the upper part of the ditch and angular at the bottom. The postholes enclosed a gap wide enough for a cart (Fig. 8). (Part of this ditch had been found in test trench 'J' in 2007.) Postholes of various over-ground timber-structure buildings, small drainage ditches, pits, masonry wells and large pits/cellars used for food or crop storage were found within the ditch or just next to it on the outside. (Fig. 9) The remains of a large (with a groundplan of 19.8×6 m) building with a stone foundation. Based on the width of the foundation wall there must have been vertical wooden walls were found to the north beyond the ditch. Regrettably, only the lowest stone row of the foundation was preserved. Luckily, however, the stone wall of a cellar (with a 7.8×4.6 m ground plan) in the southwest corner of the house survived in a few places up to a height of 1.5 m. (Fig. 10) Both the vertical walls and the walls of the cellar were made of mixed building materials: mostly limestone blocks laid

11. kép: Kővel falazott
oldalú kút
Fig. 11: Masonry well

12. kép: Kerámiaégető
kemence
Fig. 12: Pottery kiln

13. kép: 15-16. századi
árok és épületmaradvány
Fig. 13: Ditch and
building remains from
the 15th-16th centuries

a betöltése. Egy másik nagy, földbe ásott pince vagy verem, a betöltése alapján a 14. század első feléig volt használatban. Az legkésőbbi objektumokat (köztük az épületet és a kerítőárkot is) a leletanyag alapján a 15. század első felében töltötték be, de az említettek folyamatos használata is elképzelhető a 13. század végétől.

A korábbi településrész megszüntetése után az árok délkeleti szakaszának 15. századi betöltésébe nagyméretű, ovális alakú, kerámiaégetésre használt kemencét építettek. A kemence munkagödre nagy mennyiségben tartalmazta selejtes, gyengén égetett, azonos típusú vörös kerámiedények töredékeit (12. kép).

A későbbi egység a terület déli felén, kissé ráfedve a korábbi településre, jóval kisebb alapterületen létesült: a korábbihoz hasonló, de némileg sekélyebb, enyhén szilvamag alaprajzú kerítőárkot ástak, melynek szűkebb (kocsi által már nem járható) bejárata észak felé nézett, s betöltése alapján szintén vízesárok volt hosszú ideig. Ennek közepén, nagyjából azonos alapterületre épített, de két különböző épület maradványai kerültek elő (13. kép). A későbbi, kissé szélesebb falú ház alapozásának legalsó kőszora, illetve helyenként csak falkiszédeése maradt meg, használatának idejéről semmit nem tudunk. Ennek belsejében, kissé eltérő tájolással egy szárazon rakott kövekből épült pince jó állapotú, közel másfél méter magasságban megmaradt falai álltak (9×8,10 m alapterületen), melyhez észak felől, a pincefalat visszabontva, később egy földbe vájt kamararészt toldottak. Építésének pontos ideje nem ismert, betöltése alapján pusztulása a 16. század közepére-második felére tehető, s ugyanebben az időben tölthették fel a hozzá tartozó árkot is. A pince felhagyása szerencsés módon nem járt a falak

14. kép: Román kori kőfaragvány töredéke
Fig. 14: Fragment of a Romanesque stone carving

in clay. Numerous secondarily used carved Roman stones were found among the stone blocks, and a few bricks must have give color to the wall based on items found in the debris. The cellar could be reached by stairs cut into the subsoil both from the house in the east and from outside to the north. A masonry well was found east of the house with a structurally linked post-hole, which was also walled-in with stones. (Fig. 11) The features were not in use at the same time. A storage pit and a well were the oldest features. Their fills date to the 13th century. Another large storage pit/cellar dug into the earth was used until the first half of the 14th century based on its fill. The oldest features (among them the building and the fencing ditch) filled in the first half of the 15th century based on the find material, although they may have been in continuous use from the end of the 13th century.

After the abandonment of the earlier settlement area, a large, oval pottery kiln was built into the 15th century fill

kiszedésével, vagy jelentősebb elomlásával. Azok közt a kövek közt, amelyek mégis beomlottak, szintén találtunk római kori faragványokat, az omladék alatt pedig több nagyobb kőtömb között egy 1. századi sírsztélé felső, reliefes része is fennmaradt az elhunyt ábrázolásával (5. kép). Ebből az omladékból került ki a terület egyetlen igazán jó minőségű román kori faragott kőve is, melynek közeli párhuzamai az óbudai prépostság anyagából ismertek (14. kép). A falazat anyaga itt is vegyes, főként mészkő, de kevés téglá itt is került a falakba, a fal szövete pedig a másik épület esetében megfigyeltnél jóval gondosabb, precízebb kivitelezésre utal, bár az alaprajz itt nem szabályos.

A feltárt terület északnyugati és délkeleti részén leletanyaggal nem keltezett, s mindkét kerítőárkon kívül eső, cölöpszerkezetes építmények nyomai kerültek elő.

15. kép: Középkori sír
Fig. 15: Medieval grave

of the southeastern stretch of the ditch. The working pit from the kiln contained a large number of shards from spoilt, poorly baked, red vessels of the same type. (Fig. 12)

The later unit was established on a much smaller ground surface somewhat overlapping the earlier settlement. A slightly shallower fencing ditch was dug with a ground plan resembling a plum pit. Its narrow entrance (not wide enough for a cart) opened to the north. Based on its fill, it also functioned as a drainage ditch for a long time. The remains of two building with approximately the same ground area were found at the center of the fenced-in area. (Fig. 13) The lowermost stone row or sometimes only the removed wall of the foundation of the later house was preserved. This foundation wall had somewhat broader walls. It is not known when it was in use. The well preserved dry-walled stone walls from a cellar stood to a height of nearly one and a half meters inside with a slightly different orientation (over a ground surface of 9×8.1 m). Later, the wall of the cellar was pulled down and a subterranean pantry was annexed to it in the north. It is not exactly known when it was built. Based on its fill, it was destroyed in the middle – second half of the 16th century, and its ditch must have been filled in at the same time. Luckily, the walls of the cellar were not pulled down and they did not collapse. Among the stones that had fallen in, we found carved Roman items and the relief-decorated upper part of a AD 1st century Roman grave stele lay among large stone blocks under the debris with the depiction of the deceased on it. (Fig. 5) The only really high quality Romanesque carved stone from the territory was found in the same debris. Its closest

A terület déli részén, két sorban jelentkező nyolc, nyugat-keleti irányítású sír pontosan nem datálható, egyetlen mellékletként egy jellegtelen bronz karikagyűrű került elő (15. kép). A stratigráfiai helyzet alapján (egy gyermeksírt a későbbi árok bolygatott) a korábbi település időszakához köthető a kis temető (melynek ez csak az el nem bolygatott részlete), valószínűleg a birtokközpont ellátásában részt vevők és családtagjaik számára létesült. A terület keleti oldalán, az egyik vízvezető árok fölött előkerült, szintén nyugat-keleti tájolású, melléklet nélküli sír – elhelyezkedése és a többi objektumhoz viszonyított helyzete alapján – inkább a 3. munkaterület déli részén előkerült sírokkal lehet kapcsolatban. (T. A.)

Havas Zoltán – Tóth Anikó

Irodalom/References:

HAVAS 2008 – Havas Z.: Szondázó kutatások az óbudai Hajógyári-szigeten (Test excavations on Óbuda (Dockyard) Island). Aqfűz 14 (2008) 24–39.
HAVAS–TÉZER 2009 – Havas Z. – Tézer Z.: Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2008-ban (Excavations on the Dockyard Island in Óbuda in 2008). Aqfűz 15 (2009) 30–43.

analogues come from the promontory of Óbuda. (Fig. 14) The walls were made from mixed stones, mostly limestone while a few bricks were also inserted in the wall structure. The execution of these walls was much more precise compared to the other house despite its irregular ground plan.

Traces of post-structure buildings were found outside both fencing ditches in the north-west and southeast parts of the uncovered territory but these could not be dated by find materials.

Eight west-east oriented graves were found in two rows in the southern part of the territory. They could not exactly be dated since the only grave furniture was a not particularly distinctive bronze finger-ring (Fig. 15) According to the stratigraphic position (the later ditch disturbed an infant's grave), the small cemetery (this was only a surviving fragment) could be connected with the earlier settlement phase. It was probably established for the persons who ran the estate center and their families. Another west-east oriented grave without grave furniture was found located over one of the drainage ditches on the eastern side of the territory. Based on its location and position compared to the rest of the features, it seems to have been related to the graves found in the southern part of work area no. 3. (A. T.)

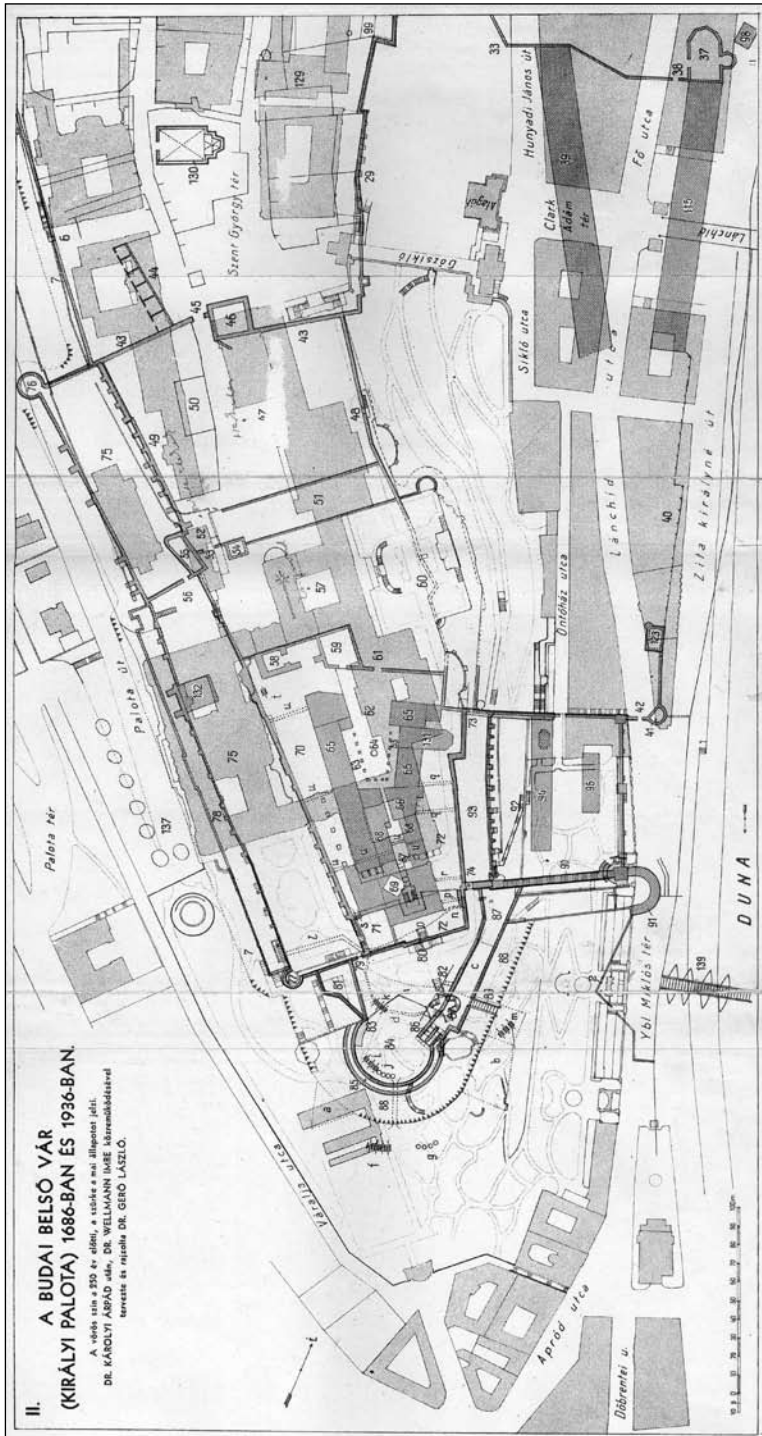
Havas Zoltán – Tóth Anikó

Esettanulmány a Budai Főgyűjtő csatorna Lánchíd – Döbrentei tér közötti szakaszán 2008-2009-ben végzett régészeti megfigyelési munkák kapcsán

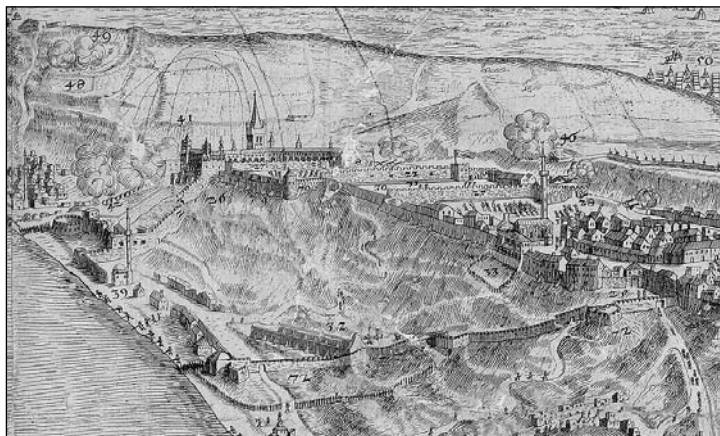
Az alábbiakban leírtak jó példáját adják annak az ellentmondásnak, amely az egyes, régészeti szempontból megkutatandó, illetve megfigyelendő területekről előzetesen rendelkezésre álló információk és az azokon ténylegesen „realizált” eredmények között mutatkozik. Az érintett szakaszra vonatkozóan – akárcsak a Főgyűjtő csatorna nyomvonalának egésze esetében, pontosabban annak részeként – a Budapesti Történelmi Múzeum illetékes osztályainak közös munkájaként előzetes régészeti hatástanulmány készült még jóval a munkák megkezdése előtt. Ebben igyekeztünk kitérni minden, a sávban ismert lelőhelyre, illetve ezeknek a tervezett létesítményt és az építési munkákat potenciálisan érintő vonatkozásaira. A hatástanulmány csak annyira vonatkozott (a szakmai korszakhatár miatt csak annyira vonatkozhatott – lásd erre a következőket!) a helyszín 18-20. századi emlékéanyagára, amennyire ezek a régészeti emlékek helyzetét, illetve állapotát befolyásolhatták. Más kérdés, hogy – mint látni fogjuk – jelen esetben a tanulmány korszakhatárának kibővítése sem segített volna az új- és modern kori emlékek korrek előrejelzésben. A régészeti munka „felső korszakhatárának” kérdése amúgy is komoly elvi problémát vet fel: mit tegyünk mindazokkal az 1711 utáni építészeti és egyéb maradványokkal kapcsolatban, ame-

Archaeological supervision: a case study along a stretch of the Buda Main Collector between the Lánchíd and Döbrentei Square in 2008-2009

The following study offers an excellent example of the contradiction that may arise between the preliminary information available on territories that need to be archaeologically investigated or observed and the “realized” facts. Long before the start of the work, a preliminary impact study was made along the relevant stretch, just as had been made along the entire length of the Buda Main Collector by archaeologists from departments of the Budapest History Museum concerned in the project. We tried to include all the sites known in this zone and aspects of them that were relevant to the planned utility and connected construction work. The impact study mentioned 18th-20th century remains only when they affected the position or the condition of the archaeological remains (within archaeological chronological limitations – see the following!). It is another question that, as shall be seen, not even extending the chronological limits of the archaeological work would have helped archaeologists to correctly forecast what early modern and modern period remains would be encountered. In any case, the question of the “upper age limit” of archaeological work raises a serious theoretical problem: what should be done with architectural and other remains later than 1711 that are found expectedly or unex-

1. kép: A budai királyi palota alatti rakpartszakasz 1936-os és 1686-os állapotának összehasonlítása a Haury-Rabatta helyszínműz (1687) felhasználásával; kész. id. Gerő László, a Károlyi-Wéllmann-féle Buda visszavívása c. munkából
 Fig. 1: The topographical situation of the riverside sector of the Danube under the Palace area; a comparison of the state in 1936 and in 1686 based on the Haury-Rabatta survey (1687)

2. kép: A partszakasz madártávlati képe északról; részlet a Fontana–Nessenthaler-féle metszetről (1686)
 Fig. 2: The sector of the riverside under discussion from a bird's eye view, seen from the north ; detail from the engraving of Fontana–Nessenthaler (1686)

lyek várva vagy váratlanul, de kizárólag a régészeti feltárás következtében, illetve megfigyelés során bukkannak napvilágra, és ugyanakkor kétség kívül valamilyen kulturális örökségi értéket képviselnek?

I. A helyszín jelentőségéről és az előzetesen várható eredményekről

A konkrét helyszín, a Lánchíd és az Erzsébet híd közötti rakpartszakasz mind régészeti, mind általános kulturális örökségvédelmi szempontból fontosnak ígérkezett, ezen belül pedig kiemelkedő fontosságúnak számított a Lánchíd hídfője és az Ybl Miklós tér, illetve a Várkioszk déli oldala közötti terület. Utóbbi rész nemcsak mint eredeti (értsd: eredeti állapotát többé-kevésbé megtartó, *in situ* régészeti leleteket produkáló) régészeti ásatási és megfigyelési helyszín jött számításba, hanem mint potenciális másodlagos, sőt harmadlagos régészeti lelőhely is.

A Duna-partnak ebben a budai királyi palota alatti sávjában több olyan középkori és török kori eredetű építészeti objektum volt ismert, mint amelyek régészeti, történelmi és kulturális örökségvédelmi szempontból alapvetően meghatározták a helyszín képét (1. kép). Mindenekelőtt

pectedly to light only as a consequence of archaeological excavations or archaeological observation work and that evidently represent a value from the point of view of our cultural heritage?

I. On the significance of the site and the expected results

The site, located as it was on the embankment between the Lánchíd (Chain Bridge) and Elisabeth Bridge promised important results both from an archaeological and a general cultural heritage protection view point. The territory between the bridge head at the Lánchíd and Apród Street (the southern side of Várkioszk) had clear significance: the latter because it was regarded as an primary archaeological excavation and observation site (meaning archaeological finds would be discovered preserved in more-or-less original, *in situ* position) and also as a potential secondary or tertiary archaeological site.

A series of medieval and Turkish period architectural features had already been discovered in this zone of the Danube bank under the Royal Castle of Buda. These features already defined the predicted character of the site from an ar-

a középkori palota Dunához lenyúló, ma is álló védműve, az ún. Keleti falszoros említendő, melyet a barokk kortól Öntőház udvarként is emlegetnek. Ehhez a török korban két kiegészítő jellegű erődítést csatoltak (1-2. kép). Előbb a falszoros délkeleti sarkánál egy nagy, kerek bástyát (az ún. Vízi rondellát, 1. kép 91) építettek fel, amelyben már a török kor végén vízmű helyezkedett el. Ez utóbbi több helyreállítás, átépítés után egészen az 1870-es évekig működött. (Magát a bástyát azonban már a 18. század vége táján lebontották.) Valamikor, már jóval a bástya felépítését követően a falszoros északkeleti sarkától keletre kiindulva, a Dunához vezető, de a parton derékszögben északra forduló falat emeltek, amelynek töréspontjába kisebb, kerek tornyot állítottak (1. kép 41). A nyugat-keleti irányú falszakaszon – az itt elhaladó, észak-déli irányú parti út átbocsátására – kapu nyílt (1. kép 42), míg az észak-déli falszakasz északi végében egy kisebb dzsámi állt (1. kép 123). Az így létrejött komplexumot csak a 19. század folyamán bontották el – valószínűleg több részletben. Míg előzetes ismereteink szerint a lebontott Vízi rondella körvonalai egyértelműen kívül kellett, hogy essenek a Főgyűjtő csatorna tervezett nyomvonalán, az utóbbi komplexumnál ebben nem lehettünk biztosak. Ezért, az esetleg szükségessé váló nyomvonal-módosítás miatt, még a kivitelezés megkezdése előtt, próbaátást javasoltunk a szóba jöhető helyszínen. Mivel a Főgyűjtő csatorna beruházási összege sokszorosán meghaladta az 500 millió forintos értékhatárt, az érvényben lévő rendelkezéseknek megfelelően, a régészeti munkák elvégzésére intézményünk nem tudott közvetlenül a kivitelező STRABAG-gal szerződni, hanem csak a KÖSZ-szel. Az így szükségszerűen átté-

chaeological, historical and culture heritage protection point of view (Fig. 1). In particular there was the so-called Eastern Wall Passage, the still standing defensive line of the medieval castle running down to the Danube should be mentioned. In the Baroque period this area was also known as the Foundry Yard. Two complementary fortifications were attached to it in the Turkish period (Figs. 1-2). First, a large round bastion was built at the south-eastern corner of the wall passage (the so-called Vízi rondella [waterside round bastion, Fig. 1, 91]) in which waterworks already operated at the end of the Turkish period. It operated until the 1870s following a series of reconstructions. (The bastion itself was demolished at the end of the 18th century.) Sometime, long after the construction of the bastion, a wall was constructed from the northeastern corner of the wall passage towards the east, down to the Danube, turning to the north at a right angle on the bank. Another round bastion was constructed at the point where the line of the wall broke (Fig. 1, 41). A gate opened (Fig. 1, 42) in the west-east running wall section to let through the road that ran along the river bank in a north-south direction. A small jami (holy tomb) stood at the northern end of the north-south running wall (Fig. 1, 123). This complex was demolished only in the 19th century, probably in subsequent phases. Although as far as we knew, the outlines of the demolished Vízi rondella must have stood beyond the path of the Main Collector, we could not be certain of the latter complex. Thus, a test excavation was suggested on its likely site before the beginning of excavations to establish whether the direction of the sewer path would need to be modified. As the budget

telessé vált hivatali ügymenet a tényleges munkavégzést, a kivitelezővel történt kapcsolattartást koránt sem tette egyszerűvé.

A próbaásatás során, 2008 nyarán Tóth Anikó kolléganőmnek sikerült azonosítania a saroktorony maradványait (lásd erről külön cikkben a 111. oldalon), amelyeket végül is nem érintett a csatorna nyomvonala. Előbbihez hasonlóan, a csatorna közvetlen vonalán kívül helyezkedett el a terület többi fontos, középkori eredetű objektuma is: a Zsigmond-kori vízmű tornya (a mai Lánchíd utca 19–21. szám alatt, tehát a Várhegy lejtője felé eső oldalon), és az az északabra állott két, hatalmas istálló- és csűrépület (*I. kép 39 és 115*, amelyeket a barokk korban raktárként hasznosítottak, majd a Lánchíd építéséhez kapcsolódóan, több lépcsőben bontottak le a 19. század közepén. Összességében tehát – a saroktorony pozíciójának azonosítása után – előzetes ismereteink szerint középkori és török kori *in situ* építészeti maradványokra közvetlenül már nem kellett számítanunk a munkára kijelölt sávban. Ezzel szemben várható volt a fenti épületek pusztulásából, illetve bontásából származó maradványoknak másodlagos, tömeges – akár planírozási rétegszerű – megjelenése is. (Vö. a török kor végi bontás és romtalánítás, majd a barokk korban még megőrzött, helyreállított középkori és török kori épületek későbbi lebontása. Itt kell megjegyeznünk, hogy ilyen formában még a hegytetőn állt palota maradványainak felbukkanása sem volt kizárható, mivel az 1686-os ostrom során ott történt robbanás az épület köveit egészen a Dunába leszórta.) Feltételezhető volt továbbá maradványok harmadlagos előfordulása is, ugyanis a török kor végi romokat elszeretettel használták fel az erődítések kijavításához és a környékbeli civil barokk épületekhez. Utóbbiakat azután a

of the Main Collector surpassed by far the 500 million Ft limit set by law, our institution could not directly sign a contract with the building contractor STRABAG. We had to sign a contract with the KÖSZ. Administration through an intermediary institution did not help the effectiveness of the work and maintaining contact with the building contractor.

During the test excavation in summer of 2008, my colleague, Anikó Tóth, identified the remains of the corner bastion (see the relevant study on p. 111), which indeed lay outside the path of the Main Collector. The remainder of the important medieval features in the area were also located outside the track path of the sewer including the tower of the Sigismund-period waterworks (to date under 19–21 Lánchíd Street on the side facing the slopes of Castle Hill) and the two huge shed buildings (*Fig. 1, 39 and 115*) north of it, used as store-houses in the Baroque period, and which were gradually demolished during the construction of the Lánchíd in the middle of the 19th century. Thus, after the identification of the position of the corner tower, we did not expect the appearance of *in situ* medieval or Turkish period architectural remains in the zone of the investment. At the same time, the appearance of ruins in secondary positions related to the demolition of the above constructions was highly probable in piles or perhaps in the form of a leveled layer. (Compare the demolition and rubble clearance at the end of the Turkish period, and then the later demolition of the medieval and Turkish period buildings that were preserved until the Baroque period. It should be mentioned here that even the occurrence of the remains of the castle that stood on top of the hill

19. század 70-es 80-as éveiben – részben a Várkert Bazár építése kapcsán – ismét lebontották.

Az építészeti maradványok mellett azonban igen fontosnak látszott maga a „természetes” part is. A török kor végi ábrázolásokon (lásd például a Hallart-Wening-féle, délről készült metszeten, 3. kép) ugyanis a falszoros alatti szakaszon és attól északra nagyszámú kikötött hajó látható, és ezt összevetve a korábbi leírásokkal, ide lokalizálhattuk az egykori királyi kikötőt is. Ezen túl, kissé délebbre a falszoros vonalától helyezkedett el a török kor végén a Budát Pesttel összekötő hajóhíd (1. kép 139), és annak hídfőerődítménye (1. kép 2) is. A hidat utóbb, a 18-19. század során még egy kissé délebbre, kb. a mai Várkioszk vonalába helyezték át. Mindezek alapján tehát előzetesen parti kikötői és hídfő létesítmények, sőt akár hajómaradványok felbukkanására is számíthattunk.

could be expected since an explosion during the siege of 1686 scattered the stones of the building down to the Danube.) The tertiary appearance of remains was also likely since the ruins from the late Turkish period were often used for the renovations of the fortifications and the construction of nearby civilian baroque buildings. These latter structures were demolished in the 70s and 80s of the 19th century at the time of the construction of the Várkert Bazár building.

It also seemed very important to locate the “natural” bank of the Danube itself in addition to the architectural remains. In depictions from the end of the Turkish period (e.g. the Hallart-Wening engraving made from the south, Fig. 3), many moored ships can be seen under the wall passage and north of it. By comparison with earlier descriptions, the former royal harbor may also have been found here. The floating pontoon bridge (Fig. 1, 139) that

3. kép: A királyi palota déli és keleti védművei, a keleti falszoros alatti kikötővel délről; Hallart–Wening metszete (1686)

Fig. 3: The southern and eastern defences of the Royal Palace with the harbour situated along the eastern outer ward, seen from the south; engraving of Hallart–Wening (1686)

A szűken értelmezett régészeti korszakokon túl (lásd „hivatalos” korszakhatár: 1711) tágabb kulturális örökségvédelmi szempontból nem kevésbé tűnt érdekesnek a terület későbbi időszaka sem. A nyugati sávban az 1870-es évekig, a Várkert Bazár építésének kezdetéig polgári épületek (pl. szálló és takarékpénztár) sorakoztak. Számításunk szerint ezek bontási anyaga ugyanúgy a parti sávban kerülhetett elterítésre, mint a korábbiak. Mi több, ezek között is előfordulhatnak – itt már másodlagosan felhasznált – középkori építészeti maradványok. (Vö. fentebb, harmadlagos leletek.) Végül, de nem utolsósorban, a Várkert Bazár és a hozzá kapcsolódó rakpartrész 1870-es évekbeli kialakítása külön is figyelmet érdemelt volna, ez azonban már minden tekintetben kívül látszott esni a régészeti érdekeltségen.

Fentieket figyelembe véve, az említett a területen folytatott talajmunkákhoz kapcsolódóan a szűkebb, régészeti, illetve a tágabb, „kulturális örökségvédelmi” szempontú vizsgálatra nyilvánvalóan egyaránt szükség volt. Az intézményüket „hivatalból érintő” előbbire biztos ismeretek (pl. korábbi feltárások eredményei, konkrét tereprendezési és helyrajzi adatok) hiányában itt két eszköz jött számításba: a megelőző ásatás és a szoros, folyamatos régészeti megfigyelés. A dolog sajátossága folytán azonban végül az „örökségvédelmi” vizsgálat is a feladatunkká vált.

II. A megfigyelési munkák menetéről, eredményeiről

1. A Főgyűjtő csatorna konkrét nyomvonala a Lánchíd és az Ördög-árok dunai bekötése (Döbrentei tér) közötti, mintegy 900 m hosszú szakaszon a felső rakparton, a villamospálya alatt volt kijelölve.

connected Pest and Buda in the late Turkish period and its bridge head fortification (Fig. 1, 2) had been found somewhat farther to the south from the line of the wall passage. In the 18th-19th centuries, this bridge was replaced farther to the south approximately at the line of the modern Várkioszk. Thus, we expected to find parts of the harbor, the bridge head and even the remains of ships.

Crossing archaeological periods in a strict sense (see the “official” age limit: 1711), the later periods in this territory seemed equally interesting from a broader heritage protection point of view. Civilian buildings (e.g. a hotel and a savings bank) stood in the western zone until the 1870s when the construction of Várkert Bazár started. We calculated that the demolition debris of these buildings was leveled along the bank, similarly to the practice in earlier periods. Moreover, this building debris was likely mixed with secondarily used medieval remains (comp. above, tertiary finds). Last but not least, the construction of the Várkert Bazár and the neighboring embankment in the 1870s deserved attention even though they seemed to fall outside the purview of archaeology in all respects.

Considering the above circumstances, archaeological observations in a strict sense and a “cultural heritage protection” inspection in a broader sense were necessary during earth-moving work carried out in this territory. Given a lack of certain data (e.g. results from former excavations, correct landscaping and lot registry data), only two means remained available to carry out the former task, which was “officially” the duty of our institution: an investment-led excavation and rigorous, continuous archaeological observation.

A fent leírt területen az eredeti, KÖSZ-től kapott megbízás szerint munkánk 6 db + 1 (délről északra 1-6. + „3/A” = a Várkioszk alagútjának kibontását szolgáló) akna régészeti ásására szolt, abból kiindulva, hogy az aknák közötti többi szakaszon az új csatorna a föld alatt sajtoltva kerül kialakításra. Ez kiegészült még a fővonallhoz csatlakozó keresztirányú, nyíltárkos bontású mellékágak földmunkáinak megfigyelésével. Végül a megbízóval egyeztetve – költségkímélési alapon – az aknák mélyítése esetében is a régészeti felügyelet mellett döntöttünk, azzal a megkötéssel, hogy szükség esetén a megfigyelést megelőző feltárássra váltjuk át. A döntésnél figyelembe vettük Benda Juditnak a csatornafektetés északabbi szakaszán, a Batthyány tér környékén végzett munkája (2008 ősze, rövid ismertetését lásd a 192-193. oldalon) során szerzett tapasztalatait, amelyek szerint ott az aknában a csatorna tervezett fektetési mélységéig (- 5,5 m körül) csak újkori feltöltési rétegek mutatkoztak. (Tóth Anikónak a jóval közelebb, az Ybl Milkós tér északi oldalán végzett, említett szondázó kutatása – amire a csatorna nyomvonalának végleges kijelöléséhez volt elengedhetetlenül szükség - e tekintetben nem jelentett közvetlen segítséget. Az ugyanis az egykor ott állt 19. századi épület kontúrjai között, modern feltöltésben zajlott, és így a csatorna vonalára nem szolgáltatott adatokat.)

Munkánkat 2008. november 24. és 2009. január 14. között hajtottuk végre. Ennek során az aknák szakaszos, olykor párhuzamosan végzett mélyítését kísértük figyelemmel (4. kép), illetve dokumentáltuk: fotóztunk, rajzoltunk, és a bontás során előkerült leletanyagot (többnyire kerámiatöredékeket) gyűjtöttük össze. Az aknában az elért legnagyobb mélységek-

4. kép: A Főgyűjtő csatorna 2. aknája bontás közben, délről

Fig. 4: Shaft No 2 under digging carried out by excavators, seen from the south; Main Buda Sewer, south part of the sector between Lánc híd and Döbrentei tér

Due to the specific nature of the situation, the “heritage protection” investigation was also allotted to us.

II. On the course and results of the observation work

1. The path of the Main Collector ran under the tram line on the upper embankment for about 900 m between Lánc híd and the mouth of Ördög-árok (ditch) at the Danube (Döbrentei Square).

According to the commission given to us the KÖSZ, we had to excavate 6 + 1 shafts (from the south to the north 1-6 + “3/A” = which serves the opening of the tunnel of Várkioszk) since according to the plans, the new sewer main would be built using a trenchless method between the shafts. This work was to be complemented by

ben (-5,20/5,50 m körül) már megjelentek a török és középkori leletek, azonban csak csekély számban, szórványszerűen, az újkorral erősen keverve. (A leletanyag újkori részét válogatás után a Tabáni Helytörténeti Gyűjteménynek tervezzük átadni.)

Az aknák felső, a villamospálya betonágya alatt -120–150 cm-ig terjedő részében többnyire vízszintesen elhelyezkedő modern feltöltési rétegek, köztük II. világháborús planírozásokat figyelhettünk meg, amelyeket a különböző közművek igen erősen megbolygattak. Alattuk jellegzetes, erősen keletre lejtő rétegsor mutatkozott, amelynek meghatározó elemét rendszerint egy vagy két, összesen 1,2-2 m vastag, márgás réteg alkotta. Utóbbiak szerkezete a tömött agyagostól a laza sziklatörmelékesig változott, azonban azonoságuk még az egymástól több száz méterre lévő aknában is világosan felismerhető volt. Nyilvánvalóan egységesen kerültek a helyükre – minden valószínűség szerint a rakpart 1870-es évekbeli rendezésekor. Alatta, illetve alattuk kevert, szemetes, helyenként nagyobb mennyiségű épülettörmelék tartalmazó, különböző vastagságú pseudo-rétegsor húzódott. Ezt rendre nagyszámú 18-19. századi kerámia- és üvegtöredékek keltezték. Elképzelhető, hogy a feltöltéshez használt nagy mennyiségű márgaszikla a Várkert Bazár építését megelőző, nagyszabású tereprendezésből származik, illetve, hogy az épülettörmelék feltöltési berétegződés az itt állt korábbi, újkori házak lebontásából került ide. Ezeket a rétegeket rendszerint már csak egy vagy két észak-déli irányú, „modern” téglacsatorna bolygatta, néhol azonban ennél korábbi, mélyebben elhelyezett keresztirányú (nyugat-keleti) csatornákat is megfigyeltünk. Utóbbiak vegyes, kő-tégla szerkezetűek voltak, nagyméretű kő-

observation of earth-moving work in the open trenches running perpendicularly to the main line. Finally, after discussions with the commissioner, we decided to conduct observation work at the shafts as well to save expenses on the condition that excavations could be started whenever it seemed necessary. Making this decision we took into consideration Judit Benda's experiences in the more northerly stretches of the Main Collector in the region of Batthyány Square (autumn 2008), where only modern layers appeared at the planned depth of the channel (about -5.5 m). (The above-mentioned test excavation by Anikó Tóth in the much closer northern side of Ybl Miklós Square, which was indispensable for the final determination of the path of the sewer, did not help in this respect. It was carried out within a 19th century building in a modern layer, so it did not yield data regarding the path of the sewer.)

The work was carried out between November 24, 2008 and January 14, 2009. The periodic, sometimes parallel digging of the shafts was observed (*Fig. 4*), documented, photographed and drawn and the finds (mostly shards) that came to the surface were collected. The Turkish and the medieval finds appeared at the lowest depths reached in the shafts (around -5.20/5.50 m), although there were only a few scattered finds heavily mixed with early modern period finds. (After these finds are separated from each other, we intend to hand over the modern finds to the Tabán Local History Collection.)

In the upper part of the construction trench at a depth of -120-150 cm under the concrete foundation of the tram line, horizontal modern fill layers, among them leveling layers from WW II could be ob-

5. kép: Késő gótikus boltozati borda töredéke a csatornaszakasz gépi bontásából, kb. az Ybl-szobor vonalában

Fig. 5: Fragment of a late gothic vaulting rib found between Shaft 3 and 4; Main Buda Sewer

lapokkal lefedve. (A 3. akna környékétől délre a rétegeket keleten, a rakparti járda alatt, függőleges kavicsfeltöltés vágta el.) Az alsó, szemetes berétegződés alatt, az akna legmélyén általában sötét, szürkés, iszapos, viszonylag enyhe lejtésű réteg, illetve rétegsor mutatkozott (helyenként barnás, szerves-anyagos berétegződéssel), jelezve a part feltöltés előtti újkori szintjét. Ebben több helyen találtunk alakatlan (uszadék-?) fa- és bőrmaradványokat. Mindezeket túl a markológépes bontás során kiemelésre került még néhány nagyméretű, részben közép-, részben újkori jellegű, de igen egyszerű műformát mutató építészeti faragvány, pl. szárkő- és párkányszerűség is. Ezek azonban, azon túl, hogy fotózás útján dokumentálásra kerültek, kőtári elhelyezést nem igényeltek, elszállításuk amúgy is megoldhatatlan volt. A faragott kövek közül mindössze egy késő gótikus boltozati bordatöredéket őriztünk meg (5. kép).

Külön figyelemmel kísértük azt a korábban ismeretlen, észak-déli irányú újkori támfalat, amely a 4. majd a 3. akna területén fokozatosan bukkant elő (6.

served, all badly disturbed by the public utilities. A characteristic, eastwardly steeply sloping layer sequence appeared underneath, the determinant element of which was generally one or two, 1.2-2 m thick marly layers. The structure of the latter layers ranged from compact clayey to loose rubble, but they could be identified even in shafts dug hundreds of meters apart. This material was certainly transported here at the same time, probably during the embankment development in the 1870s. A mixed pseudo-layer sequence of varying thickness containing refuse and sometimes a large amount of demolition debris could be observed under it. This layer was dated by a large number of ceramic and glass fragments from the 18th-19th centuries. The large number of marl rocks in the fill could come from the large-scale landscaping work preceding the construction of the Várkert Bazár while the debris fill could come from the demolition of the early modern period houses that used to stand here. These layers were disturbed by only a few north-south running “modern” brick channels, although in a few places earlier and deeper channels running in a west-east direction could also be observed. These latter ones were built from stones and bricks and covered by large stone slabs. (South of the area of shaft no. 3, a vertical pebble fill intersected the layers in the east under the pavement of the embankment.) Generally, a gently sloping dark, grayish, loamy layer or layer sequence appeared on the bottoms of the shafts (sometimes with brownish layers of organic origin in-between) indicating the early modern level of the bank before the fill was put down. It often contained amorphous drift wood and leather remains. In addition, a few large architectural elements with me-

kép). Később, az aknák közötti 70-80 m hosszú, „nyíltárkosított” szakaszon is jól nyomonkövethető volt, ahol folyamatosan figyelemmel kísértük gépi bontását, mivel ennek során másodlagosan beépített, újkori faragott kövek kerültek napvilágra. Maga a fal – úgy tűnik – valamilyen félbemaradt partvédő létesítmény lehetett, amelynek a formája, és ezzel együtt a szerepe is teljesen megváltozott építés közben. Iránya nem egyezett a ma is álló, az alsó és felső rakpartot elválasztó támfallal; a két akna közötti szakaszon nyugatra enyhe ívben behajlott. A falazat alját a megfigyelt szakaszok teljes hosszában 1–1,20 m széles, 0,7–0,8 m vastag öntött betonalap képezte, amelyre – ugyancsak teljes hosszban – egyetlen sorba rakott, hatalmas kőtömbök kerültek. A kemény mészkőből készült kőtömbök keleti oldalát, „homlokzati” síkját teljesen szabályos kváderformára faragták ki: egységes, 36-37 cm magassággal és változó, 70-120 cm hosszúsággal, egymáshoz pontosan, vékony fugával illesztve. A kősor nyugati oldalát viszont csak igen elnagyol-

diával and modern traits were turned up by the excavator. These included simple forms like jambs and cornice fragments. They were photographed, but not could not be transported into a lapidary for practical reasons (Fig. 5).

We paid special attention to the formerly unknown north-south running modern period buttressing wall, which gradually appeared in the areas of shafts no. 4 and then no. 3 (Fig. 6). It could later also be observed in the 70-80 m long open trenches between the shafts. Here we continuously watched the mechanical digging since secondarily built-in, early modern period carved stones had come to light here. The wall seems to have been part of an unfinished defensive work on the bank. Its shape and also its function changed during construction. Its direction differed from the still standing wall that separates the lower and the upper embankment. It curved slightly to the west between the two shafts. The foundation of the wall comprised a 1-1.20 m wide and 0.7-0.8 m

6. kép: Korábbi parti támfal maradványai a 4. akna területén
Fig. 6: Section from an earlier retaining wall of the embankment found in Shaft 4; Buda Main Sewer

7. kép: A Várkioszki épületéből a Duna partra vezető déli alagút bontás közben, a 3/A akna területén

Fig. 7: The destroyed section of the 'south tunnel' once connecting the building of 'Várkioszki' with the Danube; Shaft 3/A

tan, durván alakították ki, s így nyilvánvaló, hogy ez lett volna a fal támasztott, feltöltött oldala. A terv azonban valamilyen okból a kivitelezés közben megváltozott. Ahelyett, hogy az alsó kőorra további, hasonló sorokat raktak volna, azok belső, nyugati oldalára, egy teljesen más, vegyes, kő- és téglasorokból rakott falazatot emeltek, nyugati síkkal(!), azaz az új fal már kelet felé támasztott meg valamilyen, talán gátszerű földtömeget. Ez az előzőekhez képest hevenyészett, és részben másodlagos kövekből rakott építmény a különböző helyszíneken különböző, 0,8–1,5–2 m magasságig maradt fenn. Elképzelhető, hogy a két, teljesen eltérő falazat építése között valamennyi szünet állhatott be a munkában.

Hasonlóan megkülönböztetett figyelemben részesítettük a „3/A” aknában annak a viszonylag kis belmértű (1,45 × 1,45 m), téglából épült alagútnak a bontását (7. kép), amely egykor a 19. századi Várkioszki pincéjének délkeleti részéből a Duna-hoz vezetett, s amely napjainkig köz-

thick concrete foundation, which could be observed along the entire length of the stretches being observed. A single row of huge stone blocks were also placed on it down its entire length. The eastern sides, the front face of the limestone blocks were carved into a regular ashlar shape. The blocks were 36-37 cm high and 40-120 cm long, and they exactly fit together with thin joints. The western side of the stone row was roughly finished so this would have constituted the buttressing, the filled side of the wall. The plans were, however, changed during construction. Instead of raising similar blocks on top of the first one row, a completely different, mixed stone and brick wall was built on the interior western side where the front face was in the west (!), so that the new wall must already have buttressed something, perhaps the bulk of an earthen embankment on the east. This coarse construction, which looked improvised compared to the earlier one, was built partly from secondarily used stones. It survived to a height of 0.8-1.5-

műalagútként funkcionált. Mindeközben tevékenységünk végig a kivitelezés üteméhez igazodott. Régészeti ásatásra vagy az építési munkák régészeti okból történő, huzamos leállítására sehol nem volt szükség.

2. 2009. február elejére azonban kitűnt, hogy az aknák megfigyelésével feladatunk nem ért véget, mert a kivitelezés formája a korábbi tervekhez képest megváltozott. Kiderült többek között, hogy a parti sáv déli végén, a Döbrentei térnél egy újabb akna („0”-ás) közbeiktatására van szükség, illetve több szakaszon (a „0”-ás aknától délre, a 3-4. akna között, valamint az 5. aknától északra) nyíltárkos fektetésre kerül sor. Először, a „0”-ás akna (és az ahhoz nyugatról bekötő nyíltárkos szakaszok) részletes dokumentálása mellett, az 5. aknától

2 m in different locations. A certain time may have passed between the constructions of the two totally different walls.

Similarly special attention was paid to the excavation of the relatively narrow (1.45×1.45 m) brick tunnel in shaft “3/A”, which once led from the southeast part of the 19th century Várkioszk to the Danube and which has since been used as a public utilities tunnel (Fig. 7). At the same time, we adjusted our activities to the pace of the execution work. There was no need for an archaeological excavation or to suspend the construction work for archaeological reasons.

2. It became clear by the beginning of February, 2009 that our task had not ended with the observation work because the method of execution had changed.

8. kép: Földalatti sajtolás közben előbukkant víztároló-helyiség az csatorna déli, Döbrentei tér felé eső részén

Fig. 8: Vaulted underground water tank (?) room found during ‘tunnelling’ type of works; south part of the sector, close to Döbrentei tér

9. kép: A Várkioszkból a Duna partra vezető, korábban ismeretlen, északi alagút bontás közben
Fig. 9: Section of the ‘north tunnel’ once used to connecting the Várkioszk with the bank of the Danube, but later forgotten and now cut through by the trench of the Main Sewer unexpectedly

10. kép: Átlós irányú alagút bontása a munkaárok 3. és 4. akna közötti szakaszán, az Ybl-szobor vonalában
Fig. 10: Section of an 'unknown' tunnel crossing the trench of the Main Sewer diagonally, found close to the Ybl statue

északra folyó nyíltárkos csatornafektetést kísértük figyelemmel (február 6–21.).

A munka indulásával egy időben azonban egy olyan, a sajtolt szakaszon mutatkozó objektum megfigyelésére is sor került, amelynek felbukkanására előzetesen nem lehetett számítani. Az 1. aknától délre, a „0”-ás akna felé haladó alagút az utóbbihoz közelítve egy földalatti, pincészerű helyiségbe ütközött. A téglafalú helyiség kb. 2×2 m-es mezőkre osztott boltozatát közepén két sorba rendezett pillérek támasztották meg (8. kép). Pontos belméretei nem voltak megállapíthatók, mert jórészt törmelék töltötte ki, s itt csak egyes részleteinek fotózására volt módunk. Formája szerint kevésbé pincének, mint víztárolónak tűnt, amelyet a téglanyaga és a falazat jellege alapján a 19. századra véltünk keltezhetőnek. Rendeltesége, összefüggései bizonytalanok maradtak; a sajtolt csatornaalagút továbbépítése érdekében betonnal töltötték fel.

Ezt követően, a 3-4. akna között végzett nyíltárkos csatornafektetés során (március 5-6.) tudtunk megfigyelni egy eddig teljesen ismeretlen, kelet-nyugati

It turned out, among other things, that in the southern end of the bank zone, at Döbrentei Square, another shaft (no. “0”) had to be dug and trenches had to be opened in a few stretches (south of shaft “0”, between shafts 3-4, and north of shaft 5). First, shaft “0” was documented in detail (along with the open trenches that ran into it on the west) and work in the open trenches was observed north of shaft 5 (February 6–21).

In parallel to the beginning of this work, an unexpected feature appeared in a trenchless stretch. South of shaft 1, the tunnel running towards shaft “0” ran into a subterranean cellar-like room. The dome of the brick-walled space was divided into 2×2 m fields supported in the center by two rows of pillars (Fig. 8). The exact interior measurements could not be determined since it was filled in with debris and only a few details could be the brick photographed. Regarding its shape, it looked rather like a cistern and not like a cellar. Based on the material and the walling technology, this structure can probably be dated to the 19th century. Its

irányú alagutat, amely a korábban említett (l. „3/A” akna) párhuzamosan, de jóval északabbra keresztezte a munkáárkot, s amely egykor szintén a Várkioszktól vezetett a Duna-partra (9. kép). Ugyancsak újkori, de a munkáárokra átlósan húzódó (északkelet-délnyugati irányú) alagút előbukkanását figyelhettük meg jóval északabbra, a Kioszk előtti park mellett (március 26.). Ennek összefüggései akkor még nem voltak világosak (10. kép).

A 3. aknától északra indított munkával csaknem egy időben, február 25-én, egy, a beruházáshoz kapcsolódó, de a csatorna nyomvonalától jóval nyugatabbra eső kábelárók ásása során, csekély, 60-70 cm-es mélységben téglából épített kürtő, „kút” bukkant elő (11. kép). Erről utóbb kiderült, hogy egy nagyobb méretű, boltozatos földalatti helyiségbe, „ciszternába” vezet (12. kép). Ez, kezdetben, magában álló

11. kép: Kábelárók ásása közben előbukkant téglakürtő az Ybl Miklós téren
Fig. 11: Well-like funnel found meanwhile digging trenches for cables beside the Main Sewer's trench, Ybl Miklós tér, middle part

function and context remains uncertain. For the sake of advancing in the construction work on the sewer tunnel, it was filled in with concrete.

Next, a previously unknown east-west running tunnel could be observed in the open trenches between shafts 3-4 (March 5-6), which crossed the construction pit in parallel to the above-mentioned one (see shaft 3/A) but much farther to the north and also leading from the former Várkioszk to the Danube bank (Fig. 9). Another early modern period but diagonal (northeast-southwest directed) tunnel appeared farther to the north beside the park in front of the Kioszk. (March 26) Its context was not clear at that time (Fig. 10).

On February 25, nearly at the same time when work started north of shaft 3, a brick funnel, a “well” appeared at a depth of 60-70 cm during the digging of a cable ditch far west of the path of the Main Collector in connection with an investment (Fig. 11). Later, it was discovered that it lead to a large, domed subterranean space, a “cistern” (Fig. 12). Initially, it seemed to be an independent feature (which, however, was indirectly connected with the Várkioszk) and its eastern part looked like it might run into the path of the Main Collector. Later, it gradually became clear (March 26, March 28) that this subterranean space had “twins” both in the south and the north and may be connected with a north-south running tunnel, which ran along them in the east (Fig. 13).

As a result, dr. Judit Janotti, regional officer of the KÖH, decreed during a conference held on the spot on April 6 that, before the sewer construction could be continued, the subterranean features should be uncovered and their ground plans surveyed to determine their size and

12. kép: Boltozatos földalatti helyiség a kürtő alatt, amely egykor – öt társával együtt – víztároló, illetve szűrő komplexumként működött
Fig. 12: Vaulted underground room discovered under the funnel, once used – with five others – as a water-storage and filtration complex; Ybl Miklós tér, middle part

(ámde a Várkioszkkal áttételesen összefüggésben lévő) objektumnak tűnt, amely keleti irányú kiterjedése folytán ütközhet a csatorna nyomvonalával. Később azonban fokozatosan (március 26., március 28.) tisztázódott, hogy e földalatti helyiségnek mind dél felé, mind északra „testvérei” vannak, sőt összefüggésben lehet egy, közvetlenül azok mentén, keletre húzódó, észak-déli irányú alagúttal, amely a helyiségek északi záródásával egyvonalban egy lépcső elhelyezését szolgáló aknában ért véget (13. kép).

Mindezek nyomán egy, a helyszínen, április 6-án tartott értekezlet során a KÖH területi felügyelője, dr. Janotti Judit előírta, hogy a csatornafektetési munkák folytatása előtt, annak feltételeként a földalatti objektumokat a kiterjedésük és működési elvük tisztázása érdekében fel kell támi, alaprajzukat felmérni. A kivitelező által végzendő „feltárás” közvetlen műszaki szakmai irányítására Bánszki László építésvezetőt (STRABAG), míg örökségvédelmi szakmai irányítására a BTM-nek a helyszínen régészeti megfigyelést végző képviselőjeként jelen sorok íróját jelölték ki. (A rendszer hidrológiai működésével

mechanizmus. László Bánszki, building engineer (STRABAG), was charged with the technical direction of the excavation to be carried out by the building contractor. The author of this study was appointed on behalf of the BHM as the archaeologist to carry out the archaeological observation here to direct heritage protection tasks. (Géza Révi from Aquifer was commissioned through FÖMTERV to make observations concerning the hydrological operation of the system and to organize the survey.)

As a result of this “joint excavation” (in April) 6 “cistern spaces” with various measurements were identified. They stood side by side in a north-south row (separated only by dividing walls). First, they were identified from the funnels that led into them and then, when we descended through the funnels, their ground plans were also revealed. It turned out that they were all built according to a single “model”: a 2.55×2.55 m large, cross-vaulted space. It was always used in a multiple form based on the same system. Three spaces were placed side by side east to west, while their number differed in the

kapcsolatos megfigyeléseket, illetve a felmérés megszervezését a FŐMTERV-en keresztül az Aquifer munkatársára, Révi Gézára bízta.)

A „közös feltáró munka” (április folyamán) eredményeként végül 6 különböző méretű, észak-déli irányban közvetlenül egymás mellett, egy sorban elhelyezkedő (pusztán válaszfalakkal osztott) „ciszternahelyiséget” sikerült azonosítani. Először az azokba levezető kúrtók alapján, majd – utóbbiakon át leereszkedve – alaprajzi formájukban is. A szemrevételezés során kítűnt, valamennyi alaprajza egyetlen „modulra” épül: egy 2,55×2,55 méteres keresztboltozatos mezőre. Ezt minden esetben azonos rendszer szerint többszörözve alkalmazták. Kelet-nyugati irányban mindig három mező került egymás mellé, míg észak-déli irányban számuk helyiségenként változott (nyilván funkció szerint). Az egyes boltmezőket masszív, négyzetes alaprajzú (0,8×0,8 m) pillérek (a külső falak mentén félpillérek) és a közük kifeszített hevederívek választották el egymástól. Így a helyiségek kelet-nyugati irányú belmérete, „szélessége” valamennyi esetben azonos volt, mintegy 10,25 m, míg észak-déli irányban „hosszuk” helyiségenként változott. Összességében a hat helyiség az alábbi boltozati, illetve alaprajzi rendszert adta ki északról dél felé haladva: egy 5×3 osztatú, kettő 1×3 osztatú, majd ismét egy 5×3-as, és végül, legdélebbre kettő 2×3-as boltozati beosztású. A nagyobb, 5×3-as osztású helyiségekbe 2-2 kúrtó nyílt (szimmetrikusan, a hosszanti középtengely második és negyedik boltmezőjének közepén elhelyezve), addig a kisebb méretűekbe pedig csak egy-egy. Míg az északi négy helyiséget alul vastag sóderréteg takarta (ami egyértelműen azok

various spaces from north to south (probably depending on their function). The individual vault spaces were separated by massive, quadrangular (0.8×0.8 m) pillars (engaged pillars by the exterior walls) with archivolts extending between them. Thus, the interior measurements, the “width” of the east to west spaces was identical, about 10.25 m, while the north-south “length” was different in every space. The six spaces formed the following vault or rather ground plan system from north to south: one comprised 5×3 components, two comprised 1×3 components, followed by one again comprised of 5×3 components and finally, in the south two comprised of 2×3 components. Each had two funnels opening into the spaces with 5×3 components (symmetrically placed in the centers

13. kép: Lejárati akna a földalatti víztároló, illetve szűrő helyiségsor keleti oldalán húzódó, észak-déli alagút északi végén

Fig. 13: The north staircase-shaft of the ‘unknown’ Tunnel of north-south direction, once built along the east side of the underground complex of water filtration rooms, Ybl Miklós tér, middle part

vízszűrő rendeltetésére utal!), a déli két-
tőben ez hiányzott. Valamennyi helyiség
átfolyókkal kapcsolódott a tőlük keletre,
közvetlenül mellettük húzódo, észak-déli
irányú földalatti folyosóhoz. Utóbbiról
kiderült, hogy egy északkelet-délnyugati
irányú, rövid, enyhe „S” kanyar közbeiktatásával (lásd a csatornaárokban korábban
előbukkant „átlós irányú alagút”) lehúz
egészen a Várkioszk, az egykori vízmű vonaláig. Bár az alagút déli végén mutakozó modern betöltés miatt a kettő fizikai kapcsolata nem volt közvetlenül kimutatható, a „feltárások”-kal párhuzamosan végzett levéltári kutatásaim (Budapest Főváros Levéltára – BFL) során feltáru-
ló írott dokumentumok egyértelműen bizonyították, hogy a két objektum egyetlen, a Duna vizét kiemelő, tisztító és a várba felpumpáló rendszert alkotott. Sajnos, a BFL-ben az írott forrásokon kívül egyéb, a létesítményre vonatkozó anyagot, pl. ter-
veket nem sikerült fellelnem.

A „feltárások” és a felmérés után a KÖH hozzájárult az észak-déli alagút azon szakaszának bontásához, mely közvetlenül a Főgyújtó csatorna nyomvonalába esik. Utóbb, május 5-től e bontást kísértük figyelemmel, és a munka ütemétől függően fotózással dokumentáltuk az objektum pusztulását.

Összességében elmondható, hogy a Lánchíd és a Döbrentei tér közötti csatornaszakasz kiásása alatt végzett régészeti megfigyeléseink során a vártnál jóval kevesebb középkor- és török kori leletanyag, kőfaragvány került elő, egyéb, *in situ* jelenség pedig sajnos egyáltalán nem. Úgy gondolom azonban, hogy a Várkert Bazar kiépítéséhez (1875-80) kapcsolódó vízműrendszer feledésbe merült földalatti elemeinek felfedezése és „feltárása” a vártnál sokkal nagyobb jelentőségű, a szé-

of the second and fourth vault units along the longitudinal axis). The smaller spaces each had one funnel. A thick gravel layer covered the bottom of the four northern spaces (which evidently attests to their water filtering function), was missing from the two southern spaces. Every space was connected to a north-south running subterranean corridor that ran right east of these spaces with through-pass channels. It turned out about the corridor that, with the insertion of a short and gentle “S”-shaped northeast-southwest bend (see the “diagonal tunnel” found earlier in the ditch for the Main Collector), ran to the Várkioszk, to the line of the former waterworks. However, no physical contact between the two could be demonstrated because of the modern fill at the southern end of the tunnel.

The author searched in the archives in parallel to the “excavations” (Archives of Budapest – BFL) and found documents that evidently demonstrated that the two features comprised a single system. Its purpose was to withdraw the water from the Danube, clarify it and pump it up to the castle. Regrettably, no other material, that is, designs could be found beside the written sources in the BFL.

After the “excavations” and the survey, the KÖH agreed to the demolition of that part of the north-south running tunnel that lay in the path of the Main Collector. This demolition was watched from May 5 and we documented the destruction of the features with photographs as the work proceeded.

On the whole, it can be said that the archaeological observation of the digging of the connected to the Main Collector line between the Lánchíd and Döbrentei Square yielded fewer medieval and

lesebb értelemben vett kulturális örökség tárgykörébe eredményt hozott. Különösen, hogy e rendszer legfontosabb elemei közreműködésünk nyomán megőrzésre kerülhetnek...

III. *Epilógus*

A fentiek alapján az a következtetés látszik leszűrhetőnek, hogy a jövőben célszerű lenne a szűken vett régészeti munka „fennhatóságát” (értsd kibontás, dokumentálás) hivatalból kiterjeszteni minden olyan későbbi, de a kulturális örökség tárgykörébe tartozó objektumra, jelenségre, amelyek gyakorlatilag amúgy is csak régészeti tevékenység eredményeként kerülnek napvilágra. (Ennek ideje és költsége természetesen beépítésre kell, hogy kerüljön a feltárás, illetve megfigyelés keretei közé. Jelenleg ugyanis az a helyzet, hogy az ilyenek előbukkanása esetén a beruházó gyakran kétségbe vonja a régészet kompetenciáját.) A történelem folyamata, jelen esetben Budapest múltja ugyanis nem vágható el egyetlen évszámmal.

Másrészt elmondható, hogy – az előbbieket figyelembe véve – a hatástanulmányok által vizsgált időszakok határát is érdemes lenne – akár megfelelő külső szakemberek bevonásával – kibővíteni. (A BTM és a legtöbb megyei múzeum esetében azonban ez többnyire házon belül is megoldható.) Hozzá kell azonban tenni, hogy a dolog természete folytán a régészeti munka összes vonatkozása a jövőben sem lesz tökéletesen előre jelezhető.

Magyar Károly

Turkish period finds than expected. Only stone carvings were found but no *in situ* features. I think, however, that the discovery and “excavation” of the forgotten subterranean elements of the waterworks linked to the construction of the Várkert Bazár (1875-1880) is a much more significant result from the point of view of the cultural heritage of Budapest in a broader sense. This is especially the case because the major elements of this system will now be preserved owing to our efforts...

III. *Epilogue*

The conclusion that can be drawn from the above case study is that the “authority” of archaeological work in a strict sense (excavation and documentation) should be officially extended to all later features and phenomena connected to the field of cultural heritage as revealed through archaeological activities. (The time and expenses needed for it should naturally be built into the budget for excavation and observations. At present, the investor often questions the usefulness of archaeology in such cases.) The course of history, in this case the past of Budapest, cannot and should not be cut off at a single arbitrary date.

It can also be said that the chronological limits of impact studies should be widened, perhaps with the invitation of specialists from outside. (In the BHM and in most of the county museums this can be resolved locally.) It should, however, be added that according to the nature of this kind of work, it will never be possible to forecast all the aspects of surprise inherent to archaeological work.

Károly Magyar

A Budai Főgyűjtő csatornához kapcsolódó tabáni és Ybl téri ásatások

(Budapest, I. ker., Hrsz.: 14388, 6171,
6172, 6271/1, 6271/2, 6272, 6318)

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából a Budai Főgyűjtő csatorna építéséhez kapcsolódóan több helyszínen végeztünk régészeti munkát 2008-2009-ben. A csatorna építése során elkészítették azt a bekötést is, mely az Ördög-árokából a szennyvizet a Duna-parton haladó Főgyűjtő csatornába vezeti. A 8-9 m mélységben haladó új csatornát sajtolták, ezért csak az ehhez kapcsolódó indító- és fogadóaknak megelőző régészeti feltárására került sor, melyeket minden esetben az altalajig kutathattunk. Az Apród utcától az Attila út 2. számú ház előteréig húzódó aknák szerencsés módon úgy helyezkedtek el, hogy kívül estek a Garády Sándor által 1936-ban feltárt területen (GARÁDY 1943, 1945), ezáltal gyakorlatilag megszondázhattuk a Tabán eddig feltáratlan részét (*I. kép*).

Az Apród utca – Döbrentei utca – Lánchíd utca kereszteződésében lévő akna volt a legközelebb a Dunához, illetve innen a Duna felé vezetett egy nyíltárkos csatornaszakasz, ahol a jelentős újkori bolygatás ellenére, a márgaomladékos altalajon, a mai felszíntől közel 4 m mélységben Árpád-kori kultúrrétegek kerültek felszínre. Ugyanakkor a Dunától távolabb eső területen Árpád-kori jelenségeket már nem találtunk.

A terület késő középkorára vonatkozóan a 7. szelvényben nyerhettünk információ-

Excavations in the Tabán and Ybl Square related to the Buda Main Collector

(Budapest, District I, Lrn.: 14388, 6171,
6172, 6271/1, 6271/2, 6272, 6318)

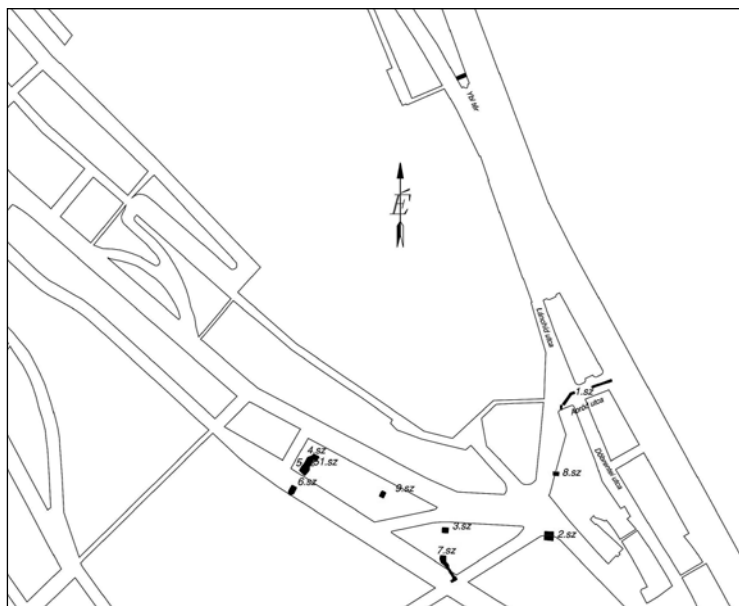
In 2008-2009, archaeological work was carried out at a number of sites in connection with the construction of the main collector, commissioned by the Cultural Heritage Protection Service. Ördög-árok was also connected to the system: the new sewer takes sewage from Ördög-árok to the main collector running along the Danube embankment. The new pipe was laid at a depth of 8-9 m was pushed into place so that the preventive excavations were limited to the shafts at the starting and end points. Here, it was possible to investigate down to the subsoil. The shafts dug from Apród Street to the foregrounds of house 2 on Attila Street were luckily distributed so that they were all located outside the territory uncovered by Sándor Garády in 1936 (GARÁDY 1943, 1945). Thus, it was possible to probe into an area of the Tabán that has not yet been investigated. (*Fig. 1*)

The shaft at the crossing of Apród, Döbrentei and Lánchíd Streets was the closest to the Danube, and a sewer stretch ran in an open trench from here toward the Danube. Despite significant modern disturbances, culture-bearing layers of the Árpád period were found on top of the subsoil of marl debris in a depth of about 4 m from the actual ground surface were found in it. At the same time, no Árpád

kat. Itt kb. 2 méterre a mai felszín alatt, feltártuk az Ördög-árok melletti támfal egy szakaszát (2. kép). Ennek északnyugatabbi részlete már napvilágra került Garády Sándor ásatásán is (GARÁDY 1945, 411–416), amelyet ő középkorinak határozott meg. A jelenleg felszínre került szakasz mellett nagymértékű újkori bolygatást figyeltünk meg, de a falat építéstechnikája, felhasznált kőanyaga és ennek megmunkálása miatt mi is a középkorra, azon belül is ennek kései időszakára datáljuk. (Ennek megállapításában Végh András és Magyar Károly voltak segítségünkre, melyet ezúton is köszönünk nekik.) Garády feltárta ennek a falnak a keleti irányba történő befordulását is. Az ettől északabbra eső 4., 5. és 51. szelvényekben a patak árterét találtuk meg (3. kép), melybe egy török kori gödör mélyült. (A fal Ördög-árok felőli oldala mellé készült el 1873-ban a máig működő boltozott csatorna.) Összegezve: az Ördög-árok felől támfallal megerősített és északi irányban is (legalább részben) fallal hatá-

period phenomena were found farther away from the Danube.

Trench 7 contained information on the late medieval history of the territory. A stretch of a buttressing wall was uncovered along Ördög-árok about 2 m under the actual ground surface (Fig. 2). Another fragment of it farther to the northwest had already been recovered by Sándor Garády (GARÁDY 1945, 411–416) who dated it to the Middle Ages. Extensive modern disturbances could be observed beside the stretch of wall recently uncovered. Nevertheless we also date the wall to a late phase of the Middle Ages, more exactly a late phase based on the walling technology, the stone material and the way the stones were dressed. (I thank András Végh and Károly Magyar for their help in this identification work.) Garády had also uncovered the point where this wall turned east. The floodplain of the streamlet was found north of here in trenches 4, 5 and 51 where a Turkish pit was dug (Fig. 3)

1. kép: Az ásatások helyszínrajza
Fig. 1: Survey map of the exhibitions

2. kép: Ördög-árok melletti középkori támfal
(7. szelvény)

Fig. 2: Medieval buttressing wall along Ördög-árok
(trench 7)

rolt középkori településsel számolhatunk. A fal a török kor folyamán is állt, ekkor azonban maga a település északi irányban már túlnőtt a középkori városon.

Sűrűn beépített területre utaló nyomok kerültek felszínre a 2-3. szelvényekben (a Szarvas tér közelében), de északnyugatabbra, a 9. és 4., 5., 51. szelvényekben már lényegesen csökkent a jelenségek sűrűsége. Erre sejthetjük a település török kori szelét, a középkori külváros pedig már nem ért el eddig a távolságig.

A 2. szelvényben 1,8 m-re a mai felszíntől egy török kori út részletét (alatta középkori előzményével) tártuk fel, mely a mai Szent Katalin templom irányába vezetett. A nagyméretű kövekből rakott utat török kori paticosos omladék fedte. Mellette egy ugyancsak török kori ház részlete került felszínre, ennek az omla-

(The still active vaulted canal was built beside, closer to Ördög-árok, in 1873.) In sum, we can expect a medieval settlement reinforced with a buttressing wall in the direction of Ördög-árok and, at least partly, bordered by a wall in the north as well. The wall still stood during the Turkish occupation, although the settlement outgrew the territory of the medieval town in a northerly direction.

Traces of densely constructed houses were found in trenches 2 and 3 (close to Szarvas Square), while the density of the phenomena significantly decreased to the northwest in trenches 9, 4, 5 and 51. The Turkish period edge of the settlement may have been located here, while the medieval periphery did not extend so far.

A segment of a Turkish period road (with its medieval antecedent beneath it) was uncovered 1.8 m under the actual ground surface in trench 2. It ran in the direction of the modern Saint Catherine church. The road was constructed from large stone blocks and covered with daub debris from the Turkish period. In addition, part of a Turkish period house was unearthed next to it. Its debris was spread over the road as well. The road sloped steeply towards the Danube so that its southeastern part lay under modern cellars. The northern part of the road must have been demolished during the construction of these cellars. (Fig. 4).

Bits of large pits from various time periods were unearthed in trench 3. Part of a Celtic pit was found under a Turkish pit filled with stove tiles. The Celtic feature probably belonged to the Celtic settlement of Tabán.

Trench 9 was opened outside the medieval settlement enclosed by a wall. Part of a semi-subterranean Turkish period house

dékát terítették el az út felett is, amely erősen lejtett a Duna irányába, így a délkeleti része már az újkori pincék alá esett, míg északabbi szakaszát ezek építésekor bonthatták el (4. kép).

A 3. szelvényben nagyméretű, különböző korú gödrök részletei kerültek felszínre. A kályhaszemekkel feltöltött török kori gödör alatt egy kelta gödör részletét is feltártuk, mely az egykori tabáni kelta telephez tartozhatott.

with a repeatedly renewed floor, probably some kind of an out-building, came to light.

As already mentioned, the former embankment of the Ördögárok was unearthed 5 m under the modern ground level in trenches 4, 5 and 51. This embankment had been somewhat filled by the Turkish period and existed as on a very faint slope running toward the streamlet. The fact that up until the end of the period the

3. kép: Az Ördög-árok partjának feltöltődése (51. szelvény)

Fig. 3: Filled embankment of Ördög-árok (trench 51)

4. kép: Török kori út és ház részlete (2. szelvény)

Fig. 4: Detail of the Turkish period road and house

A 9. szelvény már a fallal megerősített középkori településen kívül helyezkedett el. Itt egy földbe mélyített, többszörösen megújított agyagpadlójú török kori építmény részlete került felszínre, mely feltehetően valamilyen gazdasági épület lehetett.

Mint fentebb már említettük, a 4., 5., és 51. szelvényekben felszínre került az Ördög-árok egykori partja, mely 5 méterrel a mai járászint alatt húzódott. A feltárt területen megfigyelhettük, hogy a török korra ez a part kissé feltöltődött és csak nagyon kis mértékben lejtett a patak felé. Jól jelzi a későbbi változásokat, hogy míg a korszak végéig szinte alig töltődött fel a partmenti terület, addig az újkorból már több nagyobb áradás 1,5 m vastag elterített hordalékát találtuk felette (3. kép). A 19. századi járászint több mint 2 méterrel a mai felszín alatt került napvilágra.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az új csatornalétesítmények ezen szakaszán a középkori és török kori település határaitól, a korabeli földrajzi viszonyokról nyertünk új adatokat, melyek jól kapcsolódnak Garády Sándor eredményeihez. (P. A.)

Szintén a Budai Főgyűjtő csatorna beruházásához kapcsolódott az Ybl Miklós téren végzett próbafeltárás is. Az Öntőház lépcső Duna felé meghosszabbított vonalában, az úttest, a villamossínek és a járda által erősen behatárolt területen egy kb. 30 m² nagyságú szondában volt lehetőség kutatásra (1. kép). A feltárás célja az eddig csak alaprajzokról, illetve látképekről ismert, török kori dunai védmű maradványainak pontos lokalizálása volt, s annak kiderítése, hogy a Főgyűjtő csatorna villamossínek alá tervezett szakasza veszélyezteti-e az erődítés falait.

A felső humuszréteg eltávolítása után, a modern feltöltésben két észak-déli irányú,

5. kép: Török védmű saroktoronyának előkerült szakasza (Ybl tér)

Fig. 5: Part of the corner tower of the Turkish defenses (Ybl square)

area along the embankment had barely been filled, while in the modern period, a series of inundations spread deposit of 1.5 m in thickness illustrates later changes very well. (Fig. 3) The 19th century floor level was found more than 2 m under the actual ground level.

In sum it can be said that that in this stretch of the new sewer system, we gained data on the edges of the medieval and Turkish period settlements and their contemporary surroundings, complementing Sándor Garády's results. (A. P.)

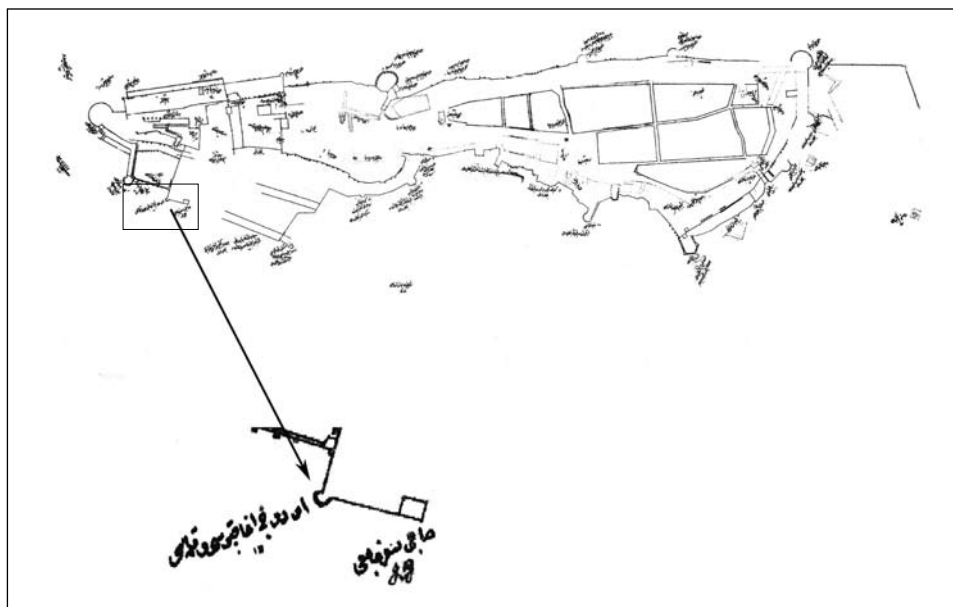
The test excavation in Ybl Miklós Square was also connected to the investment in the Buda Main Collector. A territory of about 30 m² could be investigated in the line of the Öntőház-lépcső in the direction of the Danube, wedged between the road, the pavement and the tram rails.

vegyes kő-tégla fal bukkant elő: egy újkori épület 120 cm vastag, Dunára néző homlokzati fala a szonda keleti negyedében, és egy 60 cm vastag osztófal a nyugati harmadában, amelyek pinceteret határoltak le. A falak az eredetileg a Lánchíd utca 10. szám alatt álló, Ybl Miklós által Széchenyi Béla gróf számára 1883-84-ben épített palotához tartoztak (YBL 1956), mely Budapest ostroma során annyira megrongálódott, hogy a világháború befejezése után teljesen elbontották.

A szelvény keleti, pincén kívüli sávjában modern, majd újkori kerámiával keletkezett rétegeket bontottunk ki. Ezen a részen 3 m mélyen, egységesen egy nagyon csekély mennyiségű téglaszemcsét tartalmazó budai márgaréteg jelentkezett, mely az épület alapozásával lehet kapcsolatban. A homlokzati fal alja ebben a mélységben még nem jelentkezett, de statikai okok miatt tovább itt nem mélyíthettünk.

(Fig. 1) The purpose of the excavation was to localize the Turkish period Danubian defenses, known only from ground plans and views, and to find out if the stretch of the main collector running under the tram rails would pose a danger to the walls of the fortification.

After the upper humus layer had been removed, two north-south oriented, mixed stone-and-brick walls appeared in the modern fill: a 120 cm thick front wall from an early modern building facing the Danube in the eastern quarter of the test trench, and a 60 cm thick dividing wall in its western third. Both walls enclosed the cellar space. They had originally been part of the palace at 10 Lánchíd Street built by Miklós Ybl for Count Béla Széchenyi in 1883-1884 (YBL 1956). It was so heavily damaged during the siege of Buda that it had to be demolished following the end of WW II.

6. kép: Marsigli 1686-os török térképe (VERESS 1906, 143)

Fig. 6: Turkish map compiled by Marsigli in 1686 (VERESS 1906, 143)

A két pincefal között és az osztófaltól nyugatra 3,70–3,80 m mélységig a II. világháború utáni tereprendezésből származó, jelentős mennyiségű éles robbanószert (melyeket az előzetes lőszermentesítés során nem sikerült kimutatni) tartalmazó köves-téglás, szemetes, omladékos, vashulladékot bontottunk ki.

A pince teljes kibontása és dokumentálása után mindkét pincetérben egy-egy kisebb szondában áttörtük a 20–25 cm vastag, téglából és igen erős kötőanyagból készült alapozást. A keleti oldalon az engedélyezett mélységig (-5 m) csak a ház építése előtti planírozás maradványai, majd északkelet felé erősen lejtő, újkori kerámiával kelezett rétegek jelentkezték. A nyugati szondában az alapozás és a terpegyengetés rétegei alatt, az északnyugati sarokban 4 m mélyen, ívelődő kőfal részlete bukant elő, melyhez újkori rétegek húztak (5. kép). A falat további 85 cm mélységig bonthattuk, ezen a szinten a kiugró alapozásának indulását még regisztrálhattuk, de a feltörő talajvíz miatt az ásást be kellett fejezni.

A kőfal jellege, helyzete és iránya alapján megállapíthattuk, hogy a dunai védmű saroktoronyának kelet-délkeleti részlete, melyet Marsigli olasz hadmérnök 1686-os török térképe alapján Orudzs aga tornyaként (VERESS 1906, 143) azonosíthatunk (6. kép). Legnagyobb mérhető szélessége 70 cm volt, feltárással külső síkja került. Mivel helyzete alapján kiserkesztve a torony nem húzódnhatott a villamospálya alá (nagyobb része a Lánchíd utca alatt lehet), a beruházás nem veszélyeztette, s így tervmódosításra nem volt szükség, ám ezzel együtt teljes kibontása és felmérése a közeljövőben biztosan nem lehetséges. (T. A.)

Rapp Adrienn – Tóth Anikó

Layers dated by modern and early modern period shards were uncovered outside the cellar in the eastern part of the trench. A uniform layer of Buda marl mixed with a few small brick fragments appeared here at a depth of 3 m. These fragments could be linked with the foundation of the building. The base of the front wall did not yet appear at this depth, but statically it was unsafe to go deeper.

A debris layer of stones, bricks, refuse, debris and iron waste with a significant amount of ammunition (which could not be detected during the pre-excavation study of the area) deriving from landscaping work following the end of WW II was found to a depth of 3.70–3.80 m between the two cellar walls and west of the dividing wall.

After the cellar was cleaned and documented, the 20–25 cm thick foundation built from bricks and a very strong binding matter was broken through with small test trenches in each cellar space. On the eastern side, the remains of the leveling layer from before the construction of the house and northeastwardly strongly sloping layers dated by early modern period shards were found down to the allowed depth (5 m). In the western trench, a fragment of an arched stone wall was found in the northwestern corner at a depth of 4 m under the foundation and the leveling layers, into which early modern period layers ran (Fig. 5). The wall could be cleaned to the depth of another 85 cm, where the start of the protruding foundation could be documented. Seeping ground water stopped us at this depth.

Based on its features, position and direction, the stone wall was a eastern-southeastern part of the corner tower of the Danubian defenses, which can be identified with Aga Orudzlis tower (VE-

Irodalom/References:

GARÁDY 1943 – Garády S.: Jelentés az 1936-42. évben végzett ásatásokról. *BudRég* 13 (1943) 403–438.

GARÁDY 1945 – Garády S.: Budapest területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1931-1941. II. rész. *BudRég* 14 (1945) 399–448.

YBL 1956 – Ybl E.: Ybl Miklós. Budapest 1956.

VERESS 1906 – Veress E.: Gróf Marsigli Alajos Ferdinánd olasz hadi mérnök jelentései és térképei Budavár 1684-1686-iki ostromairól, visszafoglalásáról és helyrajzáról. *BudRég* 9 (1906) 104–170.

RESS 1906, 143) according to the Turkish map from 1686 compiled by Marsigli, an Italian military engineer. (*Fig. 6*) The largest measurable width of the walls was 70cm: the exterior wall face was uncovered. The tower, as could be reconstructed from this fragment, did not extend under the tram rails (the largest part must be under Lánchíd Street), so the investment work did not pose a danger to it and the designs did not need to be modified. This also means that its complete uncovering and survey will certainly not be possible in the near future. (A. T.)

Adrienn Papp – Anikó Tóth

Újabb kora császárkori teleprészlet Lágymányoson

(Budapest, XI. ker., Bercsényi út, Hrsz.: 4275/14, 4275/15, 4275/19, 4275/20)

Az utóbbi években jelentősen megnövekedett a régészeti feltárások száma a XI. kerület lágymányosi városrészében. A főváros ezen területének római kori történetéről korábban csupán szórványos jellegű régészeti adatokkal rendelkezünk (elsősorban PETŐ 1976; 1979), ami részben a sűrű beépítettségéből, részben az itt folytatott feltárások kisebb volumenéből adódott. Az újabb keletű feltárások közül több nagyobb kiterjedésű felületet érintett, mint pl. a volt Budai Skála parkolója területén 2007-ben (BESZÉDES–HORVÁTH 2008), vagy a Móricz Zsigmond körtéren 2006-ban (REMÉNYI–HORVÁTH 2007) végzett ásatások, amelyek révén jelentősen módosulni látszik a Gellérthegytől délre elterülő terület római kori története.

Jelen munkában, a leletanyag teljes értékű feldolgozása előtt nem kívánunk elharmarkodott kijelentéseket tenni, azonban annyi megállapítható, hogy Lágymányos területén egy összefüggő, nagy kiterjedésű, kora császárkori bennszülött jellegű település (*vicus?*) húzódott, ahol az ipari jellegű objektumok (fémöntő műhelyek, fazekaskemencék) mellett lakóobjektumok is nagyobb számban kerültek elő, tehát nem pusztán iparosnegyedről van szó. A települést, amely valószínűleg a Gellért tértől egészen az Október 23. utcáig hú-

Part of a new Imperial period settlement at Lágymányos

(Budapest XI, Bercsényi Road, Lrn.: 4275/14, 4275/15, 4275/19, 4275/20)

The number of archaeological excavations has significantly increased in the Lágymányos area of District XI. To date, there are only a few scattered archaeological data on the Roman period history of this part of the Capital (primarily PETŐ 1976; 1979), related partly to the many buildings covering the area and partly to the small-scale excavations conducted here. A few of the recent excavations extended over large surfaces such as the territory of the parking lot of the former Buda Skála in 2007 (BESZÉDES–HORVÁTH 2008), or on Móricz Zsigmond Circle in 2006 (REMÉNYI–HORVÁTH 2007), all of which have significantly modified the Roman period history of the territory south of Gellért hill.

Although we cannot draw any firm conclusions before the analysis of the find material is complete, it is nevertheless possible to say that a large, complex, early Imperial period autochthonous settlement (*vicus?*) stood on the Lágymányos territory. Besides industrial features (metal-casting workshops and pottery kilns) a large number of dwellings were also uncovered (thus, it was not simply an industrial settlement). Streets and roads, a few of them paved, crossed the settlement, which probably extended from Gellért Square to Október 23 Street.

*1. kép: A Bercsényi
úti ásátás részlete
felülnézetben*

*Fig. 1: Detail of the
archaeological excavations
in Bercsényi Road from a
bird's eye view*

zódott, utak, utcák tagolták, amelyek egy részét lekövezték.

Ugyanennek a kora császárkori (Kr. u. 1-2. századi) településnek került elő újabb részlete a Bercsényi út lesüllyesztéséhez kapcsolódó, 2009. március 4. és május 2. között végzett feltárásunk során. A Bercsényi út közvetlenül a volt Budai Skála parkolója mellett húzódik, így a két ásátás térben jól kiegészíti egymást.

A Bercsényi úton, a mintegy 3000 m² terület átkutatása több mint 200 régészeti jelenséget eredményezett. Némiképp meglepő volt, hogy valamennyi régészeti objektum a római korból származott, más történelmi korszak emlékei nem kerültek elő (1. kép).

A teleprészet lakóobjektumait a lekerített sarkú téglalap, vagy kissé ovális formájú, félig földbemélyített veremházak (lakógödrök) jellemezték. Ezekből hatot tártunk fel. Padlójuk jellemzően döngölt volt, melyeken nem mutatkoztak tapasztásra utaló nyomok. A lakógödrök belsejében általában nem találtunk cölöplyukakat. Leletanyagukat tekintve a

Another part of the same early Imperial period (AD 1st-2nd centuries) settlement was found during excavations linked with the sinking of Bercsényi Street between March 4 and May 2, 2009. Bercsényi Street runs along the parking lot of the former Budai Skála and thus, the two excavations complement each other.

The investigation of a surface of about 3000 m² on Bercsényi Street resulted in the recovery of more than 200 archaeological phenomena. It was astonishing that all the archaeological features came from the Roman period and that no other historical periods were represented at the site (Fig. 1).

The dwelling features of the partial settlement were characterized by slightly oval or oblong semi-subterranean houses with rounded corners. A total of six houses were unearthed. The floors were generally pounded with no trace of daubing. No postholes were found inside them. Central Gallic Samian wares and Pannonian stamped grey bowls were also found in addition to ceramics in the La Tène D

La Tène D hagyományú kerámia és a közönséges római provinciális áru mellett több ízben előfordultak közép-galliai terra sigillaták, valamint pannoniai pecsételt sűrű tálak is.

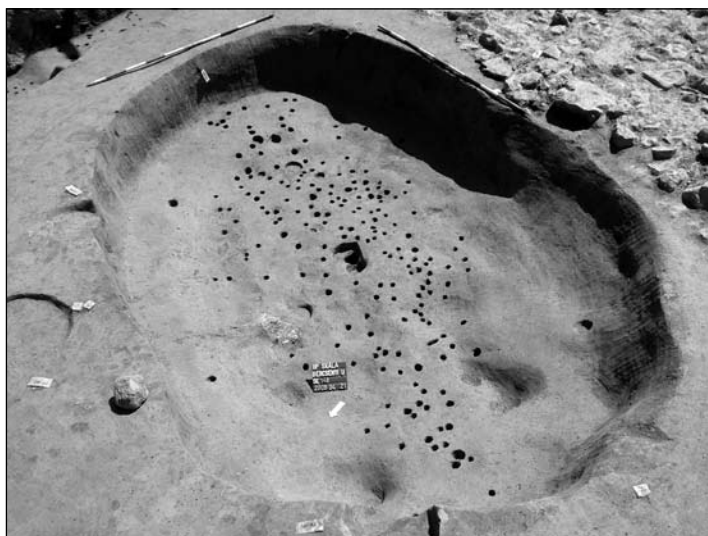
Sajátos csoportot alkotnak a lakógödörökkel azonos formájú és méretű, félig földbe mélyített objektumok, melyek padlósíntjén több (nem egy esetben több száz!), 2-7 cm átmérőjű, változó mélységű karólyuk volt megfigyelhető. A karólyukakat a padlóba leszúrt szövőbot nyomainak tarthatjuk, így ezen gödrök funkcióját a szövő-fonó tevékenységi körben kereshetjük (2. kép). Összesen négy ilyen jellegű objektum került elő, közülük az egyikben a gödör két rövidebbik végének közepén egy-egy ferde leásott cölöplyukkal.

Akárcsak a Budai Skála parkolójában folytatott feltáráson, a Bercsényi úton is több edényégető kemencét sikerült feltárni. Valamennyi edényégető kemence a kör, vagy körte alaprajzú, kettős tüzelőterű, közép bordás típust képviselte, amely általános volt a császárkor első két évszázadában

tradition and common Roman provincial goods.

Semi-subterranean features with the same shapes and measurements as the dwelling pits form a special group. Several (sometimes hundreds of) stake holes with diameters of from 2-7 cm and with varying depths were observed on their floor levels. The stake holes may possibly be interpreted as the remains of weaving poles that had been fixed in the ground. Perhaps, the function of these pits can be linked with activities including spinning and weaving (Fig. 2). Four features of this type were found. In one of them, an obliquely dug posthole could be observed in the middle of each of the two shorter ends of the pit.

Similarly to the excavation in the parking lot of the Buda Skála, a number of pottery kilns were uncovered in Bercsényi Street as well. All the pottery kilns were of a type with a round or pear-shaped ground plan and a double firing space with a central rib. This kiln type was common in Pannonia in the first two centuries of the

2. kép: Ovális alakú objektum, alján szövésre utaló karólyukakkal
Fig. 2: Oval feature with stake holes that may be interpreted as weaving post

3. kép: Közös munkagödörből táplált fazekaskemencék
Fig. 3: Kilns fed from common joint working pit

Pannoniában, főként a kelta alaplakosságú régiókban.

Külön kiemelendő az SE-003 jelű kemence, amelynek rostélya fölötti betöltésből, *planta pedis*-be foglalt DEVSO F fenékbélyeges pecsételt tál töredéke került elő (NAGY-BESZÉDES 2009).

További két edényégető kemencét egy közös munkagödörből tápláltak (SE-048 és SE-052), rostélyaik nem maradtak meg, a tüzelőtérben kerültek elő darabjaik (3. kép). Egy másik kemence (SE-006) alját pedig rendhagyóbb módon, lapos kövekkel rakták ki.

Gazdag leletanyag került elő a településen feltárt négy földkútból. A kutak bélést hordódongákkal oldották meg, az egyik aljából sikerült megmenteni hordódongák maradványait.

A településen egyetlen kőépítményre utaló kisebb falszakaszt találtunk. A

Imperial period especially in the regions inhabited by the Celtic population.

Kiln no. SE-003 should be mentioned separately: a fragment of a bowl with a bottom stamp of DEVSO F enclosed in a *planta pedis* was found in the fill over the kiln grate (NAGY-BESZÉDES 2009).

Two other pottery kilns were fed from a common working pit (SE-048 and SE-052). Their grates were not preserved and only fragments of them were recovered in the firing space (Fig. 3). Uniquely, the bottom of another kiln (SE-006) was covered with flat stones.

A rich find material was recovered from the four well shafts brought to light in the settlement. The wells were lined with barrel staves, the remains of which could be rescued from the bottom of one of the wells.

Only a single, short section of wall, indicative of a stone construction was found in the settlement. The limestone wall had a east-west orientation and an average width of 50 cm. The extent and the function of the building to which the wall belonged could not be determined.

A paved road was also found. The north-west-southeast running road was built mostly from white and sometimes yellow limestone rubble with gravel between the stones. The original width may have been 3 m. A Hadrian coin was found among the stones in the cross-section. A nearly 2 m wide ditch with a rounded bottom ran along the southern side of the road, nearly parallel to it. It may perhaps have been a water channel.

The paved road may have been a side road of the 3.5 m wide, north-south running multi-period gravel road documented in the parking lot of Budai Skála in 2007 (BESZÉDES-HORVÁTH 2007, 15). The

mészkövekből rakott, átlagosan 50 cm széles fal nyugat-keleti tájolású volt. A falhoz tartozó egykori kőépítmény kiterjedése és funkciója nem állapítható meg.

Feltárásunk során előkerült egy kövezett út is. Az északnyugat-délkeleti irányú utat, főként fehér, kisebb részt sárgás színű tört mészkövekből készítették, a kövek között sóderozás volt megfigyelhető. Eredeti szélessége 3 m lehetett. Átvágása során, a kövek közül Hadrianus érem került elő. Az út déli szélén, azzal párhuzamosan egy csaknem 2 m szélességű, ívelt aljú árok futott, amely talán csapadékelvezető árokként funkcionálhatott.

A most feltárt kövezett út a Budai Skála parkolójában 2007-ben dokumentált 3,5 méter szélességű, észak-déli irányú, többperiódusú sóderes út (BESZÉDES–HORVÁTH 2007, 15) egyik bekötőútja lehetett. A bekötőutak megléte a település szerkezetére és „oldalirányú” kiterjedésére is fontos adattal szolgál.

Az ásás leletanyaga közül kiemelkedik Minerva istennő bronzból készült büsztje, amely alsó részének kiképzése alapján valószínűleg bútor, esetleg kocsidíszként szolgálhatott (4. kép).

A Bercsényi úti feltárás bőséges új adatokat nyújtott a lágymányosi kora császárkori településre vonatkozó egyre bővülő ismereteinkhez. Egyre világosabban bontakozik ki a Gellért-hegytől délre egy nagy-kiterjedésű, bennszülött alaplakosságú telep képe, amely a Kr. u. 2. század közepő harmadáig működhetett.

Beszédes József

4. kép: Bronz Minerva büszt
Fig. 4: Bronze bust of Minerva

existence of side roads provides important data on the settlement structure and the “lateral” extent of the settlement.

The bronze bust of goddess Minerva is one of the best of the finds from the excavation. Based on the form of its lower section it may have decorated a piece of furniture or a chariot (Fig. 4).

The excavation in Bercsényi Road has provided ample new data enlarging what is known of the early Imperial period settlement in Lágymányos. The nature of a large settlement south of Gellért hill, probably inhabited until the middle third of the AD 2nd century and inhabited by local Celts is becoming increasingly clear,

József Beszédes

Irodalom/References:

BESZÉDES–HORVÁTH 2008 – Beszédes J. – Horváth L.: Őskori és római kori lelőhelyek a Budai Skála bontása során (Prehistoric and Roman period sites uncovered during the demolition of the Budai Skála department store). Aqfüz 14 (2008) 141–157.

NAGY–BESZÉDES 2009 – Nagy A. – Beszédes J.: Koracászárkori edény bennszülött fazekas nevével Lágymányosról. In: Bíró Sz. (szerk.), *Ex Officina...* Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 389–401.

PETŐ 1976 – Pető M.: Koracászárkori fazekastelep a Gellérthegy déli oldalán

(Frühkaiserzeitliche Töpfersiedlung am südlichen Hang des Gellérthegy). ArchÉrt 103 (1976) 86–85.

PETŐ 1979 – Pető, M.: Neuere topographische und archäologische Angaben zum Leben der Siedlung Gellérthegy-Tabán und Umgebung in der frühen Kaiserzeit. ActaArchHung 31 (1979) 271–285.

REMÉNYI–HORVÁTH 2007 – Reményi L. – Horváth L. A.: Régészeti lelőhelyek a 4. számú metróvonal Lágymányosi állomásain (Archaeological excavation at Lágymányos stations for underground line 4). Aqfüz 13 (2007) 187–195.

Római kori faragott sírépítményelemek a Rupp-hegy lábánál

(Budapest, XI. ker., Rupp-hegy, Barackmag utca, Hrsz.: 1518/3)

2009. március 23. délutánján a BTM Aquincumi Múzeuma telefonos bejelentést kapott Imre Gábortól, a Földgáz Zrt. munkatársától, hogy a XI. kerületi Barackmag utcában a munkaterületük mellett réginek tűnő faragott köveket látnak egy munkagödörben.

A helyszínre még aznap kérkezvén megállapíthattuk, hogy egy markoló által, valószínűleg földkitermelés céljából kiásott gödör alján hat darab, nagyméretű, faragott mészkőtömb hever (*1. kép*), amelyek közül az egyiken emberábrázolásos reliefdíszítés található. Az elsődleges vizsgálatok alapján úgy tűnt, a köveket helyben, a hegyoldalból bontották ki.

A következő napokban a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal (KÖH), a XI. kerület jegyzőjével és a telek tulajdonosával egyeztetve sikerült megállapodni a köemlékek beszállításról, valamint a hegyoldal megbontott rétegsorának megvizsgálásáról. A köemlékek beszállítására március 25-én került sor.

Március 30-án a KÖH és a Múzeum képviselői a helyszínen egyeztettek a telek tulajdonosának megbízottjaival, amelyről külön jegyzőkönyv készült. A tulajdonos megbízásából megjelentek azt nyilatkozták, hogy a területen az elmúlt évben ismeretlen nagyméretű, mintegy 2-3000 m³-nyi földet halmoztak fel a természetes mélye-

Carved Roman period grave monument elements by the foot Rupp-hegy

(Budapest XI, Rupp-hegy, Barackmag St., Lrn.: 1518/3)

In the afternoon of March 23, 2009, the Aquincum Museum of the BHM received a telephone call from Gábor Imre, working for the Földgáz Zrt. He reported that large seemingly old carved stones had been discovered in a construction pit next to their territory in District XI on Barackmag Street.

We visited the site the same day and found that six large carved limestone blocks (*Fig. 1*), one of them with a relief ornament depicting a human figure, lay at the bottom of a pit that had been dug by an mechanical excavator to obtain earth. From our preliminary examination it appeared that the stones had been locally turned out of the hillside.

Over the following days we carried out discussions with the Cultural Heritage Protection Office (KÖH), the notary of the XIth district and the owner of the lot and agreed that the stone remains would be transported to the museum and the disturbed layer sequence of the hillside would be examined. The stone remains were transported to the museum on March 25.

On March 30, the representatives of the museum and the KÖH met the representatives of the owner of the lot where special records were taken. The representatives of the owner said that unknown persons had

*1. kép: Római kori
kőemlékek a Rupp-hegy
oldalában*

*Fig. 1: Roman period
stone monuments on the
side of Rupp-hegy*

désben. Noha a tulajdonos tett lépéseket, hogy az illegális földlerakót tetten ériék, nem járt sikerrel. A megbízottak, valamint a gépkezelő arra kaptak megbízást, hogy a terület eredeti állapotát helyreállítsák, illetve a földet a szomszédos platón szétterítsék. A gépkezelő azt nyilatkozta, hogy a kövek a feltöltésből kerültek elő. Megállapodás született arról, hogy a földmunkák esetleges folytatását a BTM régészeti megfigyelés keretében felügyeli majd.

A megfigyelés során 2009. április 1-én két fő kézi földmunkással megvizsgáltuk a kövek előkerülésének helyét és 6,5 m hosszú, dél-délnyugat–észak-északkelet irányú, 2 méter magas metszetsfalat tisztítottunk meg. Ez alapján a következő megfigyeléseket tettük: a rétegsor tetején 0,8–0,2 m vastag kevert, kőzettörmelékes, humuszos, agyagos feltöltés volt. Ez alatt dél-délnyugati irányban lejtő 0,4–0,5 m vastag kőzetszemcsés humuszos termett talajréteg következett, amelyben két humuszos és egy égett, faszenes, paticos beásást figyelhettünk meg. A réteg alján, állati állkapocs mutatkozott a metszetsfalban. A faszenes,

deposited 2000-3000 m³ earth in the natural depression during the previous year. The owner had taken measures to catch the illegal earth mover red-handed but had failed. The representatives and the operator of the excavator had been instructed to restore the lot to its original condition and to spread the earth over the neighboring plateau. The operator said that the stones had been found in the deposited earth. We agreed that an archaeologist of the BHM would observe the on-going earth moving work.

On April 1, 2009, during the observation work, we examined the place where the stones had been found with the help of two manual workers, and cleaned a circa 6.5 m long south-southeast-north-northwest running 2 m high section of wall. The following observations could be made: A 0.8–0.2 m thick mixed humus, clayey fill with debris lay on top of the layer sequence. Underneath, there was a 0.4–0.5 m thick humus soil layer followed with pebbles, sloping in a south - south-west direction in which two humus pits

paticsos beásás nagy valószínűséggel egy hamvasztásos sír szélét jelezte. A humuszos réteg alatt sárga, agyagos, természetes réteg húzódtott.

A megfigyeltek alapján a következő következtetésekre jutottunk: bár a metszetfalban valóban jól megfigyelhető a gépkezelő által említett modern feltöltés, a gépi munka jelentős mértékben helyi rétegeket is érintett, tehát igen nagy a valószínűsége annak, hogy a kőtömböket a helyi humuszos, agyagos rétegből fordította ki a marcoló, azaz azok nem a feltöltéssel kerültek ide. A helyi rétegekben megfigyelhető beásások történeti korúak lehetnek.

További régészeti feltáráásra nem volt lehetőség, de a Múzeum jegyzőkönyvben jelezte, hogy szakmailag feltétlenül indokolt a területen a jövőben esetleg folytatódó földmunkák régészeti szakfelügyelete.

A Rupp-hegyen előkerült római kori maradványok jól illeszkednek a Budai hegyvidéken szórványosan megtalálható római telepek rendszerébe.

A legközelebbi feltárt lelőhely a hegy lábánál található, ahol Kr. u. 2. század második negyedétől-közepétől a 4. századig mutatható ki a területhasználat (HÁRSHEGYI 2007, 164). Itt Nagy Tibor 1960-ban három, a Kr. u. 3. századra datált temetkezést (BTM Adattár Ltsz.: 501-77), később pedig, 2006 és 2007 folyamán, Hárshegyi Piroska római kori követett utat, egy négyszögletes kőépítményt, továbbá egy kerítőfal maradványait tárta fel (HÁRSHEGYI 2007; HÁRSHEGYI 2008). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a két lelőhely közötti területen, a Rupphegyi út – Hosszúréti utca – Törökbálinti út által határolt kelet-nyugati domboldalon, Lassányi Gábor 2008-ban egy rövid terepbejáráson római kori kerámiatöredékeket fgyelt meg a köves fel-

and a burned pit containing charcoal and daub could be observed. An animal mandible appeared in the section wall at the bottom of the layer. The pit with charcoal and daub was probably the edge of a cremation burial. The yellow, clayey natural subsoil ended the layer sequence under the humus layer.

The following conclusions could be drawn from these observations. Although the modern fill mentioned by the operator could really be observed in the section wall, the mechanical earth digging had significantly disturbed the local layers so it seems highly likely that the stone blocks had been turned out from the local humus, clayey layer and not transported here with the earth fill. The pits observed in the local layer sequence may have dated to historical periods.

There was no possibility for further archaeological excavation work but the museum noted in the official report that an archaeological supervision would be justified at any earth-moving work to be carried out on the territory in the future.

The Roman period remains discovered on Rupp-hegy are consistent with the system of the Roman settlements scattered in the Buda hills.

The closest such site that has been brought to light is located at the foot of the hill where use of the land can be demonstrated from the second quarter-middle of the AD 2nd century to the AD 4th century (HÁRSHEGYI 2007, 164). In 1960, Tibor Nagy uncovered three burials here dated to the AD 3rd century (BTM Archives Inv. no.: 501-77), while later in 2006 and 2007, Piroska Hárshegyi unearthed a Roman period paved road, a quadrangular stone building and the remains of a fencing wall (HÁRSHEGYI 2007; HÁRSHEGYI

színen (BTM Adattár Ltsz.: 2852-2008). Szintén nincsen túl távol a lelőhelytől a Zsidi Paula által 1983-ban Gazdagréten feltárt késő római temető sem (ZSIDI 1987), amelynél a hozzá tartozó település egyelőre nincsen azonosítva. (L. G.)

A leletegyüttest összesen hat, mészkőből faragott kőemlék alkotja. Ezek a következők:

1. Vésett felirattal ellátott, téglalap alakú kőlap, melynek egyik hosszanti szélén oszlopot faragtak ki (a faragványt a másodlagos felhasználás során jórészt lefaragták). Az oszlopot a kőlap keskeny oldalán is kifaragták (3a kép, Ltsz.: 2009.1.2.).

2. kép: Reliefdíszes sírépítmény elem szolgálfiú (camillus) ábrázolásával
Fig. 2: Element of a grave monument with relief depicting a servant boy (camillus)

2008). It should be added that in 2008, Gábor Lassányi observed Roman period shards on the stony surface in the territory between the two sites on the east-west running hillside bordered by Rupphegyi Road – Hosszúréti Street – Törökbálinti Road (BTM Archives Inv. no.: 2852-2008). The Roman cemetery that Paula Zsidi found in Gazdagréti in 1983 is also not very far from the site (ZSIDI 1987). The settlement with which it was associated has not yet been identified. (G. L.)

The find unit is composed of six carved limestone slabs that may be described as follows:

1. An oblong stone slab with an engraved inscription and a column carved along one of the longer edges (it was mostly carved away as part of its secondary use). Part of the column was carved on the narrow side of the slab as well (Fig. 3a, Inv. no.: 2009.1.2).

2. An oblong stone slab with an engraved inscription and a column carved along one of the longer edges. Part of the column was carved on the narrow side of the slab as well (Fig. 3b, Inv. no.: 2009.1.3).

3. An oblong stone slab with the depiction of a servant boy on its front. He holds a sacrificial bowl in his hands and stands on an altar within a semi-circular niche. Columns were carved along the longer edges of the slab and the left hand one was also carved on the narrower side of the slab (Fig. 2, Inv. no.: 2009.2.18).

4. An undecorated oblong stone slab (Inv. no.: 2009.2.19).

5. An undecorated oblong stone slab (Inv. no.: 2009.2.20).

6. A slotted stone block supporting the base of the stele (Inv. no.: 2009.2.21).

2. Vésett felirattal ellátott, téglalap alakú kőlap, egyik hosszanti szélén faragott oszloppal. Az oszlopot a keskeny oldalon is kifaragták (3b kép, 2009.1.3.).

3. Téglalap alakú kőlap, homlokzati oldalán félköríves fülkében oltáron álló, kezeiben áldozati tálat tartó szolgálfiú ábrázolásával. A kőlap hosszanti szélein oszlopokat faragtak ki, amelyek közül a bal oldalt a kőlap keskenyebbik oldalán is kidolgozták (2. kép, Ltsz.: 2009.2.18.).

4. Téglalap alakú, díszítés nélküli kőlap (Ltsz.: 2009.2.19.).

5. Téglalap alakú, díszítés nélküli kőlap (Ltsz.: 2009.2.20.).

6. Sztélé befogadására szolgáló perselykő (Ltsz.: 2009.2.21.).

Az 1-5. számmal jelzett kőemlékek a teljesen azonos kőanyag és a faragási stílusban mutakozó egyezések alapján összetartoztak, egyazon sírépítmény részei voltak. A 6. számú darab ezektől független kőemlék, amely egy sztélé talapzataként funkcionált.

Két kőlapon volt felirat (3. kép). Már a lelőhelyen megállapíthattuk, hogy a feliratos kőlapok eredetileg összetartoztak, ugyanis a méret- és anyagbeli egyezésen túl a feliratuk is összefüggő volt; a sírfelirat bal fele az egyik kőlapon, míg jobb fele a másikon volt olvasható. A két kőemlék eredetileg tehát egyetlen, nagyjából négyzet alakú feliratos kőlapot alkotott, amelyet csak egy későbbi, másodlagos felhasználás során vágtak ketté, nagyjából középen. A kettévágással nyert téglalap alakú kőlapokat minden bizonnyal a késő római korban használták fel, valószínűleg csontvázas sírok számára készítették belőlük kőládát. Korábbi sírkövek, kőemlékek szétdarabolása és másodlagos felhasználása egyáltalán nem ritka jelenség a késő római korban.

Stone remains nos. 1-5 belonged together as elements of the same grave stele based on their identical stone material and the matching style of their carving. Item no. 8 was an independent piece that acted as the supporting pediment of the grave stele.

Two of the stone slabs had inscriptions (Fig. 3). It could be determined at the scene of the recovery that the inscribed stone slabs had originally belonged together since, beside being similar in size and material, the inscription was continuous. Half the grave inscription could be read on one slab and the other half of the inscription the other. Thus, the two pieces of stone had originally formed a single, approximately square stone slab that was only later split during its secondary exploitation. The resulting oblong stone slabs were probably used in the late Roman period when they were used to create a stone casket for inhumation burials. The splitting and secondary use of earlier grave steles and stone monuments was fairly common in the late Roman period. On the territory of Carnuntum (today: Bad-Deutsch Altenburg and Petronell, Austria) e.g. the overwhelming majority of the steles from the first decades of the imperial period were found, built secondarily into late Roman stone casket graves. The cheap and abundant early Roman stone relics were preferred building material in late Roman military constructions as well (see e.g. the *spolia* in the fortification at Március 15 Square).

The grave inscription reads as follows:

M(arcus) Aur(elius) Aelianus h(ic) s(itus) e(st) an(norum) X(?) / M(arcus) Aur(elius) Mogetmarus vet(eranus) / al(ae) I Thr(acum) et Aur(elia) Dumnom(a)ra fil(io) pient(issimo) et sibi vivi p(ost)uerun(t)

3. kép: A sír építmény felirata

Fig. 3: Inscription of the grave monument

Carnuntum (ma: Bad-Deutsch Altenburg és Petronell, Ausztria) territoriumán pl. a császárkor első két évszázadából származó sírkövek túlnyomó többsége másodlagos felhasználásból, késő római kőládásokba beépítve kerül elő. De késő római katonai építkezéseknél is előszeretettel nyúltak az olcsó és nagy mennyiségben rendelkezésre álló korai kőemlékekhez (lásd pl. a Március 15. téri erőd *spolia*anyagát).

Ezek után nézzük a sírfelirat olvasatát és értelmezését:

M(arcus) Aur(elius) Aelianus h(ic) s(itus) e(st) an(norum) X(?) / M(arcus) Aur(elius) Mogetmarus vet(eranus) / al(ae) I Thr(acum) et Aur(elia) Dumnoma/ra fil(io) pient(issimo) et sibi vivi po/suerun(t)

Itt nyugszik Marcus Aurelius Aelianus, aki 10(?) évet élt. (A síremléket) Marcus

Here lies Marcus Aurelius Aelianus who lived 10(?) years. Marcus Aurelius Mogetmarus, the veteran soldier of the first mounted auxiliary troop of the Thracians and Aurelia Dumnomara had (the sepulchre) raised while they still lived for their darling son and themselves.

Thus, the inscription tells us that the parents raised the grave monument for their son who died young at the tender age of 10. The father (Marcus Aurelius Mogetmarus) was a veteran of the auxiliary troop *ala I Thracum veterana sagittaria*, which was stationed in Campona (today's Nagytétény) in the second half of the AD 2nd century and during the AD 3rd century. After his discharge the veteran settled with his family near his former military unit (for these troops see: LŐRINCZ 2001) The name of the head of the family also tells us a lot. Mogetmar-

Aurelius Mogetmarus, a trákok első számú lovas segédszázadosának kiszolgált katonája és Aurelia Dumnomara állították még életükben, drága gyermeküknek és saját maguknak.

Amint arról a feliratról értesülünk, a síremléket egy 10 évesen elhunyt kisfiú számára állították szülei. Az apa (Marcus Aurelius Mogetmarus) a 2. század második felében és a 3. század folyamán Camponában (ma Nagytétény) állomásozó *ala I Thracum veterana sagittaria* nevű segédszázados kiszolgált katonája volt, aki leszerelését követően egykori katonai egységének közelében telepedett le családjával (a csapatról: LŐRINCZ 2001). A családfő neve is sok mindent elárul. A Mogetmarus összetett, bennszülött kelta név (MEID 2005, 111). A név első tagjában a „hatalom”, esetleg „vagyon” jelentésű „mag/mog” kelta szó ismerhető fel, míg a „-marus/-mara” utótag jelentése „nagy”. Így a teljes név jelentése nagyjából így adható vissza: „nagy hatalmú” vagy „nagy vagyonú”. Maga a Mogetmarus név pontosan ilyen alakban nem volt még ismert feliratokról, de Mogitmarus formában találkozunk vele Pannonia Inferiorban (Alsószentiván, Fejér megye, RIU 1484), Mogitmarus és Mocetimarus alakban pedig Gallia Narbonensisben (CIL XII 378, CIL XII 731).

A Marcus Aurelius *gentilicium* arra utal, hogy a római polgárjogot legkorábban Marcus Aurelius császár uralkodási ideje alatt (Kr. u. 166–180), legkésőbb Caracalla császár Kr. u. 212-ben kiadott, széleskörű polgárjog-adományozásról határozó rendeletében kapta meg Mogetmarus (vagy esetleg valamelyik felmenője). Az anya, Aurelia Dumnomara, neve alapján ítélve ugyancsak kelta származású volt (MEID

us is a compound autochthonous Celtic name (MEID 2005, 111). The Celtic word “mag/mog” meaning “power” or perhaps “wealth” can be recognized in the first element, while the “-marus/-mara” second part means “big”. Thus, the approximate meaning of the name is “of great power” or “of great wealth”. The name Mogetmarus has not yet been encountered in inscriptions. It is known in the forms Mogitmarus from Pannonia Inferior (Alsószentiván, Fejér County, RIU 1484) as well as Mogitmarus and Mocetimarus at Gallia Narbonensis (CIL XII 378, CIL XII 731).

The *gentilicium* Marcus Aurelius implies that Mogetmarus (or perhaps one of his forebearers) received Roman citizenship during the reign of Emperor Marcus Aurelius at the earliest (AD 166–180) or, at the latest, as part of a large-scale granting of citizenship initiated by Emperor Caracalla in AD 212. The mother of the dead boy, Aurelia Dumnomara, must also have been of Celtic origin based on her name (MEID 2005, 107). Dumnomara is a compound Celtic name: the word “dubno/dumno” means “world”, while we have already spoken of the word “marus/-mara” meaning “great”. The other component of the name (Aurelia) can most probably be connected with the above-mentioned granting of citizenship during the reign of Caracalla. Based on the name and historical data, the inscription (and thus, the grave monument) can be dated to the first third or perhaps the first half of the AD 3rd century.

The fact that the parents of Celtic origin, who had only recently been given Roman citizenship gave a Latin sounding (Aelianus) name to their son indicates the gradual Romanization of the family. The stones tell not only of the origin of the

2005, 107). A Dumnomara összetett kelta név: a „*dubno/dumno*” szó jelentése „világ”, míg a „nagy” jelentésű „*marus/mara*” utótagról már volt szó. Nevének másik tagja (Aurelia) legnagyobb valószínűséggel a fent említett Caracalla kori polgárjog adományozással függhet össze. A névtörténeti adatok alapján a felirat (és így a síremlék) leginkább a Kr. u. 3. század első harmadára, esetleg első felére keltezhető.

A család fokozatos romanizációjára utalhat, hogy a kelta származású, valószínűleg frissen római polgárjogot nyert szülők, gyermeküknek már latin hangzású nevet adtak (Aelianus).

De nemcsak a család eredetéről, az egyes személyek jogállásáról „beszélnek” a kövek, hanem például arról is, hogy a feliratot állító szülők tehetősebb társadalmi réteghez tartozhattak.

Az összetartozó Rupp-hegyi kőemlékeken ugyanis több olyan nyom figyelhető meg, amelyek arra engednek következtetni, hogy a kőlapok egy több emeletes, összetettebb – tehát költségesebb – síremlék elemei lehettek egykoron (4. kép). Erre utal többek között a feliratos kőlap tetejének szélein kiképzett, további oldalirányú kőelemek becsatlakozását lehetővé tévő két csaplyuk, valamint a feliratos és a szolgálbrázolásos kőlapok magasságában mutatkozó jelentősebb eltérés is (így ezek a síremlék más-más szintjén kellett, hogy álljanak).

A több kőelemből álló, rendszerint emeletes, díszes síremlékek a költségesebb temetkezési szokások közé tartoztak, amit nem mindenki engedhetett meg magának.

Az egykori Római Birodalom területéről számos helyreállított, régi pompájában megtekinthető síremléket is-

4. kép: A síremlék számítógépes rekonstrukciója (Németh Ádám grafikája)

Fig. 4: Computer reconstruction of the grave monument (graphic by Ádám Németh)

family and the legal status of the individuals but they also reveal that the parents who had the inscription made belonged to a wealthier social strata.

A number of traces on the associated stone remains from Rupphegy suggest that the stone slabs had once been part of a complex (Fig. 4), that is, a more expensive grave monument of more than one story. The multi-level nature of the monument is suggested by the two mortises at the edges of the inscribed stone slab that could hold tenons on the sides of other elements. Also, the significant difference in the height between the inscribed stone slabs and the slab with the depiction of the servant indicates that they must have

merünk. A szlovéniai Šempeterben (az ókori Celeiatól nyugatra) helyreállított sírípítmények talán a legismertebbek és egyben legszebb példái e síremléktípusnak (KLEMENC–KOLŠEK–PETRU 1972; KREMER 2001, 27–52). Noha a Rupp-hegyi kőemlékekből rekonstruálható emeletes sírípítmény mind méreteiben, mind díszítését tekintve elmarad a šempeteri példáktól, szerkezeti elemeiket, technikai megoldásaikat tekintve azonban mégis egymás párhuzamainak tekinthetők. Sok a hasonlóság L. Poblícus *legiós* veterán kölni sírípítményével is, ahol ugyancsak oszlopokkal keretelt feliratos kőlap alkotja az alsó szint fő elemét, a sírípítmény emeleti oldalfalainál pedig a Rupp-hegyihez hasonlóan keskenyebb reliefes lapokat találunk (NOELKE 1999, 39).

Annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy a Rupp-hegyi sírípítmény emeleti részén a fülkeszerű cellában volt-e (és ha igen milyen) további szobrászati díszítés, nem áll rendelkezésre komolyabb adat.

Összefoglalva tehát a Rupp-hegyen lelt kőemlékekről leírtakat, a következő történetet rekonstruálhatjuk. A Camponában állomásozó *ala I Thracum* nevű segédcsoport egyik kelta származású, leszerelt katonája (M. Aurelius Mogetmarus), egykori állomáshelyétől nem túl messze, valahol a mai Budaörs keleti határában telepedett le családjával. Miután fia (M. Aurelius Aelianus) 10 éves korában elhunyt, a szülők költséges sírípítményt emeltek emlékére a Kr. u. 3. század első harmadában. Ez a síremlék az idő múlásával megrongálódhatott. Valamikor a 4. században, amikor az említett család és közeli rokonsága már nem élt, valamint a kőnyersanyag beszerzésében nehézségek merülhettek fel, a sírípítmény ledőlt elemeit újrashasznosították. A négyzet alakú lapokat kettévágva,

stood on different levels in the grave monument.

Ornamented grave monuments composed of several stone elements and generally built on more than one level represented some of the more expensive funeral traditions that not everybody could afford.

Numerous reconstructed grave monuments can be seen in their original pomp within the territory of the former Roman Empire. Perhaps the grave monuments reconstructed in Šempeter (west of the antique town of Celeia) are the best known and also the nicest examples of this grave monument type (KLEMENC–KOLŠEK–PETRU 1972; KREMER 2001, 27–52). Although the two-storied grave monument that can be reconstructed from the stone remains from Rupp-hegy was smaller and less ornamented than those found in Šempeter, they seem analogous in terms of their structural elements and technical solutions. There are also many similarities with the grave monument of the legion veteran L. Poblícus in Cologne. Here also an inscribed stone slab flanked by columns is the central element on the lower storey, and, similarly to the Rupp-hegy stone slab, narrower slabs with relief ornamentation can be found on the walls of the second storey (NOELKE 1999, 39).

There are no convincing data to answer the question of whether was a sculptural ornament in the niche-like cell on the upper part of the Rupp-hegy grave monument and if so, what it would have been like.

To sum up what we have written about the stone remains from Rupp-hegy, the following story can be reconstructed. A discharged veteran (M. Aurelius Mogetmarus) of the *ala I Thracum* auxiliary

a téglalap alakú elemeket pedig kisebb átfaragásokkal csontvázas sírok kibélelésére használták fel. Ezt a 4. századi temetőt bolygathatta meg egy újkori építkezés, miáltal újból felszínre kerültek a kőemlékek. (B. J.)

Beszédes József – Lassányi Gábor

troop stationed in Campona settled with his family not far from his former garrison, somewhere on the eastern periphery of modern Budaörs. After their son (M. Aurelius Aelianus) died at the age of 10, the parents had an expensive grave monument raised in honor of their son in the first third of the AD 3rd century. This grave monument probably became damaged after a certain period of time. In the AD 4th century, when the family and their close relatives had already died and when there might have been difficulties in obtaining raw stone material, the collapsed elements of the grave monument were put to a new use. The square stone slabs were split and the resulting oblong elements slightly re-carved to line inhumation burials. Modern construction work disturbed this AD 4th century cemetery and brought the stone remains to the surface. (J. B.)

József Beszédes – Gábor Lassányi

Irodalom/References:

HÁRSHEGYI 2007 – Hárshegyi P.: Budapest, XI. ker., Madárhegy (Budaörsi út – Rupphegyi út). Aqfűz 13 (2007) 269–270.

HÁRSHEGYI 2008 – Hárshegyi P.: Római kori településrészlet feltárása Budaörs határában (Excavation of part a roman period settlement at Budaörs). Aqfűz 14 (2008) 158–164.

KLEMENC–KOLŠEK–PETRU 1972 – Klemenc, J. – Kolšek, V. – Petru, P.: Antične grobnice v Šempetru, Katalogi in monografije 9 (1972).

KREMER 2001 – Kremer, G.: Antike Grabbauten in Norikum. Sonderschriften des ÖAI 36 (2001).

LŐRINCZ 2001 – Lőrincz, B.: Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. Teil I: Die Inschriften. Wiener Archäologischen Studien 3. Wien 2001.

MEID 2005 – Meid, W.: Keltische Personennamen in Pannonien. Archaeolingua, Series Minor 20. Budapest 2005.

NOELKE 1999 – Noelke, P.: Die Römerstadt Köln. Köln 1999.

ZSIDI 1987 – Zsidi P.: Budapest XI. kerületi Gazdagréten feltárt 4-5. századi római temető (Das auf dem Gazdagrét [Budapest XI.Bez.] freigelegte Gräberfeld aus dem 4-5 Jahrhundert). CommArchHung 1987, 45–72.

Kr. u. 3-5. századi temető és település valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán

(BP 002-003-as lelőhelyek)

Kr. u. 3-5. századi temető és település (BP 002-es lelőhely)

2009. május–október között folytattuk a 2008 őszén, az M0 Déli szektor, Vető VII. dűlőn megkezdett megelőző régészeti feltárásokat (BENCZE–KOROMTEREI–TÉZER 2009, 130–149). A két év alatt összesen 23235 m²-nyi felületen 2351 objektumot, ezen belül 135 sírt tártunk fel, ezzel a péceli úti temető és település után a második legnagyobb ismert komplex – a császárkori Barbaricum időszakára datálható – lelőhely Budapest területéről. Kiemelkedő jelentőségét az adja, hogy a nagy felületű feltárásnak köszönhetően a teljes temető és a hozzá tartozó település együtt került napvilágra. Budapest területéről az elmúlt évekig szórványosan előkerült barbár emlékek után a fenti két lelőhely feldolgozása számos új információval szolgálhat a *limes*hez közeli Barbaricumban élők anyagi kultúrájáról.

Temető: 2009-ben, az északnyugat-déleleti irányú dombháton elterülő barbár temető újabb 79 csontvázas rítusú sírja került elő, melyek közül 28-at övezett kerítőárok. Számuk ennél minden bizonnyal nagyobb lehetett, de a dombháton az intenzív talajművelés, máshol pedig a császárkori barbár és az Árpád-kori település objektumai semmisítették meg. Ez alap-

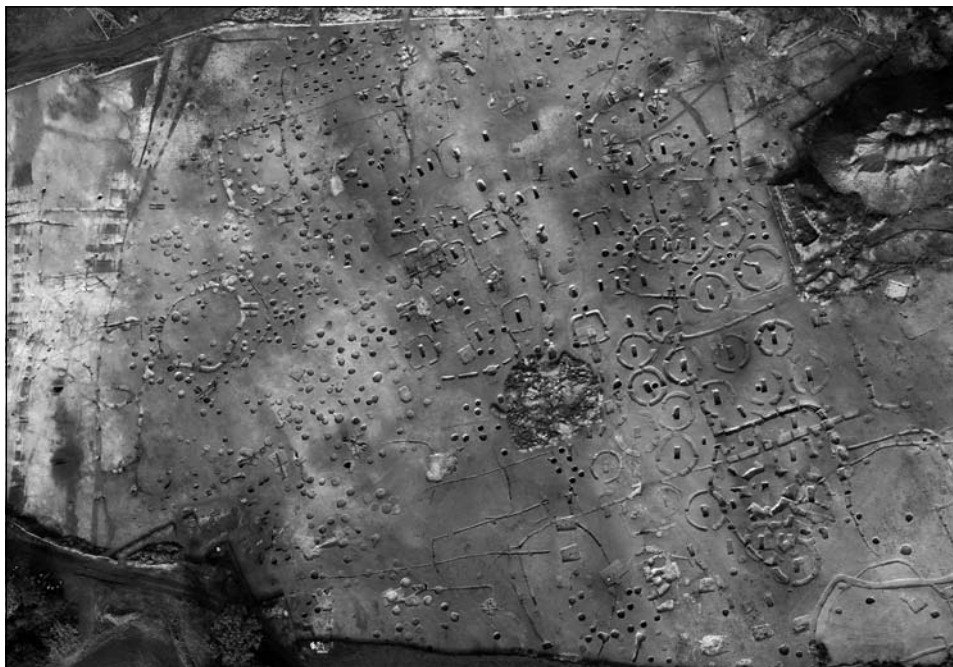
3rd-5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of M0 motorway

(Sites BP 002-003)

Cemetery and a settlement from the AD 3rd century to the 5th century (site BP 002)

Between May and October 2009, we continued the excavations started in the autumn of 2008 in the M0 motorway, southern sector, at Vető VII dűlő (BENCZE–KOROMTEREI–TÉZER 2009, 130–149). Over two years, 2,351 features, including 135 graves, were uncovered on a surface of 23,235 m². Thus, the Soroksár site is the second largest complex dated from the time of the Imperial period Barbaricum on the territory of Budapest after the cemetery and settlement at Péceli Road. The greatest importance of the site comes from the fact that owing to the excavation conducted over such a large surface, the cemetery and the associated settlement were unearthed together. In conjunction with the scattered Barbarian remains discovered on the territory of Budapest, the analysis of these two sites will provide many new pieces of information on the material culture of the people living in the Barbaricum close to the *limes*.

Cemetery: In 2009, 79 more inhumation graves were found in the Barbarian cemetery located on the northwest-southeast oriented hill ridge. Of this number, 28 graves were surrounded by ditches. This number must have been higher but in-

1. kép: A császárkori barbár temető és település légifotója (Civertan Bt.)

Fig. 1: Aerial photo of the Imperial period Barbarian cemetery and settlement (photo courtesy Civertan Bt.)

ján több, egymástól viszonylag nagy távolságban lévő – árkolt sírok által alkotott sorokban elhelyezkedő – temetkezés valószínűleg körbekerített lehetett. Számos esetben az árokkeretek csak részlegesen maradtak meg (pl. az 1534-es sír dombhát felőli oldalán teljesen hiányzik), a dombhát gerincébe ásott sírok közül pedig feltűnő módon csak két esetben tudtunk minimális, árokra utaló nyomot megfigyelni.

A kerítőárkok alaprajzi szempontból alapvetően két típusba sorolhatók, melyek a temetőn belül területileg is elkülönültek egymástól. A hat kör alakú árkot a temető keleti-délkeleti felében, a 2008-as ásatási felület folytatásában tártuk fel. A 20 négy-szög alaprajzú kerítőárkos sír ezzel szemben a temető nyugati-északnyugati részén helyezkedett el (1. kép). Határvonaluk a C18–H16 szelvény között húzott kép-

tensive cultivation and the features from the Imperial period Barbarian and Árpád period settlement destroyed them. Several of the graves located at relatively large distances from one another in the rows of graves with ditches may also once been surrounded by ditches. The ditches were often only partially preserved (e.g. the ditch is completely missing at grave no. 1534 on the hill slope). Remarkably, traces of ditches could be observed around only two of the graves on the hilltop.

The ditches can be grouped into two types based on their ground plans. These types were also spatially separated within the cemetery. The six circular ditches were found in the eastern-southeastern part of the cemetery in the continuation of the excavation territory from 2008. The 20 quadrangular ditches, at the same time,

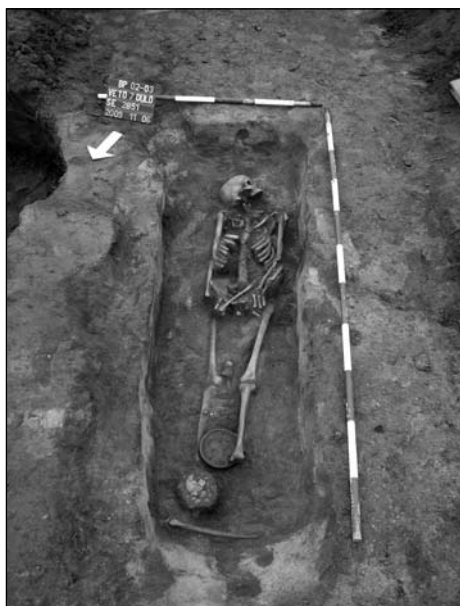
zeletbeli egyenes mentén volt, e szabályszerűségtől csupán az 1754-es feltűnően kisméretű, négyzetes árokkal övezett sír tért el. A temető északnyugati szélén két, előbbiektől eltérő, lekerekített sarkú négyzet alakú árokkal övezett sír is napvilágra került. Az épen megmaradt árkok közös jellemzője a déli oldalon kialakított bejárat, míg külső paramétereik tágabb határok között mozogtak. A kerek árkok 8-10 m átmérőjűek, a négyzetesek azonban csupán 5-7 m oldalhosszúságúak, utóbbiaknál több esetben a bejáratnál rendelkező északnyugati és a szemközti, délkeleti oldalak kissé rövidebbek. Bejáratuk szélessége 60 cm és 3 méter között ingadozott, mélységük részben a felszín pusztulása következtében még nagyobb arányú – akár egy árkon belül is előforduló – eltéréseket mutatott (10-70 cm). Aljuk enyhén ívelt, faluk eltérő szögben törő rézsús kialakítású volt.

Az árokkeretes sírok szerkezeti rekonstrukciójával kapcsolatban megoszlanak a vélemények abban a kérdésben, emeltek-e fölējük halmokat vagy csak rituális okból, a temetés utáni szertartások elvégzése

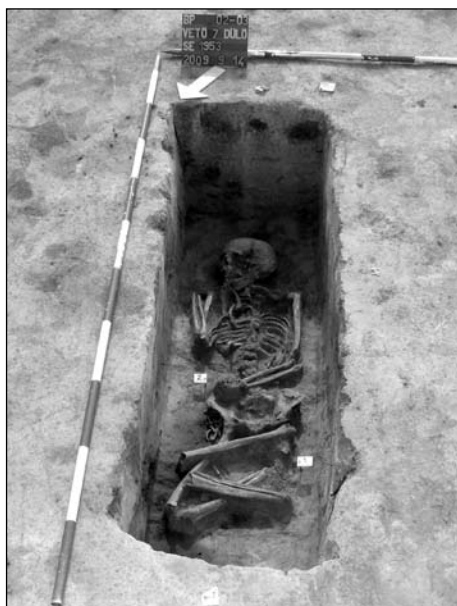
were located in the western-northwestern part of the cemetery (Fig. 1). The border between them ran along an imaginary straight line between trenches C-18 and H-16. Grave no. 1754, surrounded by an unexpectedly small quadrangular ditch, is the single exception. Two graves surrounded by quadrangular ditches with rounded corners were uncovered by the northeastern edge of the cemetery. The common trait of the preserved ditches was that their entrance faced south, while their exterior measurements ranged between broad limits. The circular ditches had diameters ranging between 5-10 m, while the sides of the quadrangular ones measured only 5-7 m. In the latter cases, the northwestern sides with the entrances and the opposing southeastern sides were slightly shorter. The width of the entrances ranged between 60 cm and 3 m. The depths of the ditches displayed even greater divergences even within the same feature (from 10-70 cm) partly owing to the heavy erosion of the surface. The bottom was slightly curved and the walls slanted to various degrees.

2. kép: Sírt kerítő árokokban talált lókoponyák
Fig. 2: Horse skulls found in the ditch surrounding a grave

3. kép: Bronz tükörrel, tállal eltemetett nő sírja
 Fig. 3: Grave of a woman buried with a bronze mirror and a bowl

4. kép: A korszakban ritka, zsugorított csontváz
 temetkezés a temető északi szélén került elő
 Fig. 4: A rare phenomenon from this period, a
 crouched inhumation burial found at the northern
 edge of the cemetery

céljából kerítették körbe a sírokat. Újabb ásatási megfigyelések Pilis-Horgásztó lelőhelyen az előbbi feltételezést erősítik meg: a nyitott árokkeretes sírok fölött 40-50 cm-es kis halmot dokumentáltak (GULYÁS 2009). Sajnos az intenzív talajművelés és a nyomvonalon húzódó erdősáv miatt lelőhelyünkön nem tudtunk hasonló megfigyeléseket tenni. Az árkokban néhány esetben megfigyelt állatcsontok, állatkoponyák (pl.: SE 1799; 2. kép) pedig talán az árkon belüli szakrális térben lezajlott halotti tor, vagy egyéb, a temetéssel összefüggésbe hozható vallási esemény maradványai lehettek (KULCSÁR 1998, 39).

A sírok egységesen dél-délkelet-észak-északnyugati tájolásúak voltak és – a 2009-es ásatási területen – viszonylag jól elkülöníthetően, egymástól 6-10 méter

There are various opinions concerning the structural reconstruction of the graves with ditches, namely, whether these graves had mounds over them or whether the graves were surrounded by the ditches after the end of the funeral ceremonies only for ritual reasons. Recent excavations at Pilis-Horgásztó site support the existence of mounds. Small 40-50 cm tall mounds were documented over graves with open ditches (GULYÁS 2009). Regrettably, it was not possible to observe similar phenomena at our site because of the intensive cultivation and the belt of forest planted along the path of the M0. The animal bones and skulls observed in a few ditches (e.g. SE 1799; Fig. 2) may have been the remains of a funeral feast or another religious event linked with the funeral and

5. kép: Árokkeretes sír és rablóakna sötét foltjának előkerülése a tükrönyesést követően

Fig. 5: Appearance of a grave surrounded by a ditch and the dark discolouration of the robber's shaft after scraping

távolságban elhelyezkedő 11, északkelet-délnyugati irányú sorba rendezve helyezkedtek el. A „jelöletlen”, árokkal nem kerített temetkezések több csoportban, főleg a temető északi és nyugati szélén, illetve az árokkeretes sírok között, szórtan, helyenként egymástól igen nagy távolságban kerültek elő.

A feltárt sírok túlnyomó többségében a halottakat nyújtott, háton fekvő pózban temették el (3. kép), két esetben a korszakban ritka, zsugorított testhelyzetű, bolygatatlan vázat találtunk, egyiket (SE 1953; 4. kép) a temető északi szélén. A kutatás ezekben a rendellenesen eltemetett, minden esetben női, melléklettel rendelkező sírokban idegen etnikai csoport tagjait feltételezi, de felmerült a boszorkányság lehetősége is (KULCSÁR 1998, 33).

Koporsó maradványait egy esetben sem lehetett megfigyelni, ám több sír betöltéséből vas ácskapcsok, vasszegek kerültek elő. A sírgödörök túlnyomórészt lekerekített sarkú téglalap alakúak, függőleges falúak, vízszintes aljúak voltak. A sírokba

carried out in the sacred area within the confines of the ditch (KULCSÁR 1998, 39).

The graves were uniformly oriented in a south-southeast – north-northwest direction and on the excavation territory of 2009, they were distributed in 11, relatively clearly separated, northeast-southwest oriented rows separated from each other by gaps of 6-10 m. The “unmarked” graves without ditches were found in several groups, mostly at the northern and western edges of the cemetery or they were found scattered among the graves with ditches, sometimes at great distances from one another.

The dead lay on their backs in an extended position in the overwhelming majority of the graves (Fig. 3). In two cases, the intact skeletons lay in a crouched position, a rare phenomenon in this period. One such grave was found by the northern edge of the cemetery (SE 1953; Fig. 4). It has always been supposed that the members of an different ethnic group were

általában egy halottat temettek, de egy bolygatatlan kettős és egy bolygatott kettős vagy hármias temetkezés is előkerült. A vázak – más szarmata temetkezésekhez hasonlóan – rossz megtartásúak voltak, így a csontok egy része a talajviszonyok és főként a gyereksíroknál tapasztalt gyenge csontozat következtében felemészthődtek.

A korszakban általános arány szerint a sírok kétharmadát kirabolták, a gyakran teljesen szétszórta elhelyezkedő csontok tanúsága szerint jóval a temetést követően. A 2008-as megfigyeléseinkhez hasonlóan nagyobbrészt az árokkeretes sírok estek a rablók áldozatául, de a temető északi szélén elhelyezkedő „jelöletlen” sírok nagy részét is erősen bolygatva találtuk. Nyilvánvaló, hogy az árokkeret nélküli sírokat is elátták valamilyen jellel, Kiskundorozsma-Daruhalom III lelőhelyen például egy sír északi végében fejfára utaló nyomot figyeltek meg (MÉSZÁROS–SÓSKUTI 2005, 124).

Összesen 20, ép vázat tartalmazó bolygatatlan sírt tártunk fel, közülük hármát két korábbi árokba ásva (SE 73, 301). Ezen kívül több, a sírsorokba szervesen nem illeszkedő temetkezés került még el a rablók figyelmét. Ugyanakkor az árokkeretes

buried in the graves with irregularly positioned skeletons. The bodies were always those of women, buried with grave goods. The idea that these women may have been considered witches has also been raised (KULCSÁR 1998, 33).

No trace of the coffins could be observed although iron clamps and nails were found in the fills of several graves. Most of the graves were oblong with rounded corners, vertical walls and flat, horizontal bottoms. Generally, a single corpse was laid in each grave, although we found an undisturbed double and a disturbed double or triple burial as well. The skeletons, similarly to other Sarmatian burials, were poorly preserved. Certain skeletal elements were destroyed as the result of the soil conditions and poor bone structures, especially for infant skeletons.

Typically for this period, two thirds of the graves had been disturbed. Judging from the totally scattered bones, these intrusions happened long after the funeral. Similarly to the observations made in 2008, it was mostly graves with ditches that were robbed, although many of the “unmarked” graves at the northern edge of the cemetery were also badly dis-

6. kép: Válogatás a sírokból előkerült fibulákból
Fig. 6: Selection from the brooches unearthed in graves

és a sírsorokba rendezett aknasírok túlnyomórészt rablottak voltak. Az érintetlenül maradt „jelöletlen” sírok többsége – hasonlóan a temető korábban feltárt részéhez – csak egy-egy edényt tartalmazott.

A teljes temetőben három sírablási módszert dokumentáltunk. Legtöbbször az egész sírgödörré ástak rá, ez esetben a halott csontjai és a mellékletek rendezetlenül helyezkedtek el. Kisebb számban figyeltük meg a szarmata barbár síroknál leggyakrabban előforduló – a nemesfém ékszerek, bronz viseleti tárgyak reményében – speciálisan mellkas tájékára történő ráásást, mely érintetlenül hagyta a medencétől lefelé eső testrészeket. Két esetben oldalirányból leásott rablóknak tártunk fel (5. kép).

A különböző formájú ruhakapcsoló tüket (erősprofilú, pelta alakú, korong-, térd- és trombitafibulák; 6. kép) többször eredeti helyzetükben tudtuk dokumentálni. Az ásatás talán legnagyobb szenzációja egy kirabolt sírban talált zománcos korongfibula, amely minden jel szerint elkerülte a tolvajok figyelmét. A nagyméretű, 10 dkg

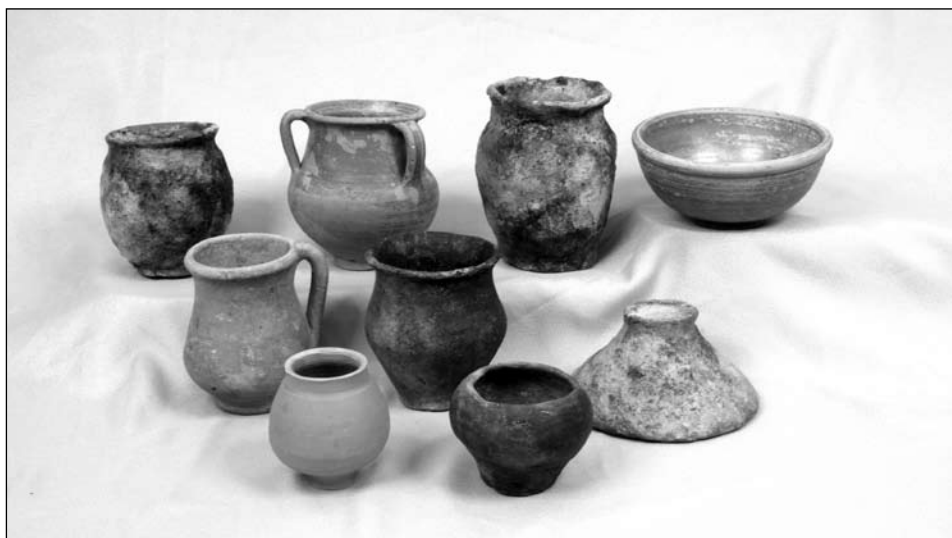
turbed. The graves without ditches were obviously also marked. For example, at site of Kiskundorozsma-Daruhalom III, traces suggesting the former presence of a wooden grave-post could be observed in the northern end of one of the graves (MÉSZÁROS-SÓSKUTI 2005, 124).

In total, 20 undisturbed graves with complete skeletons were uncovered, three of them dug into two former ditches (SE 73, 301). In addition, a few burials outside the grave rows were missed by the grave robbers. At the same time, the graves with ditches and the shaft graves in rows were mostly violated. The majority of the undisturbed “unmarked” graves, similarly to the earlier uncovered part of the cemetery, contained only a single vessel.

Three types of grave disturbances were documented in the cemetery. Generally, the entire grave shaft was opened, in this case, the bones of the skeleton and the grave goods became disarrayed. Less often, the robbers aimed at the chest area in the hope of finding precious metal jewelry and bronze clothing mounts, which was

7. kép: Válogatás a sírokból előkerült gyöngyökből
Fig. 7: Selection from the beads unearthed in graves

8. kép: Válogatás a lelőhelyről előkerült kerámiákból
 Fig. 8: Selection from the ceramics unearthed from the site

súlyú, 2-3. századra datálható ruhakapcsoló tű római műhely terméke, párhuzamát Öcsöd-Bábocka és Augst lelőhelyekről ismerjük (VADAY 2003, 332)

A szarmata női viselet jellegzetességét, a ruházathoz, ékszerhez tartozó üveg-, kalcidon-, korall-, karneol-, mészkő-, borostyángyöngyöket a sírok több mint egynegyedénél (21 esetben) tudtuk megfigyelni (7. kép). Eredeti helyzetükben, az alsóruházatot, lábbelit ékesítő, több sorban egyenként felvarrt gyöngyökből álló sorokat azonban a sírrablások és állatjáratok miatt csupán 4-5 esetben volt lehetőségünk dokumentálni.

A barbár férfiak viselete „szegényesebb” a nőkhöz képest. Felsőruházatukat fibulával fogták össze, övüket egy- és kéttagú ún. szarmatacsattal, később félkörös és D alakú bronzcsattal rögzítették. A kisebb méretű szarmatacsatok a lábbeli szíjazatának összefogására szolgáltak. A vaskést, tűzkészességüket, a csiholót és kovát a medence környékén figyeltük meg.

the most common find type in Sarmatian Barbarian graves. In such cases, the skeletons were found intact from the pelvis down. In two cases, the robbers' shaft was dug in from the side (Fig. 5).

Brooches of diverse shapes (strongly-profiled, discoid, pelta-shaped, knee-shaped, horn-shaped brooches, Fig. 6) could often be documented in their original positions. Perhaps the greatest sensation of the excavation was an enameled discoid brooch from a robbed grave which seems to have escaped the attention of the thieves. The large, 100 g brooch can be dated to the AD 2nd-3rd centuries and must have been manufactured in a Roman workshop. Analogies to it can be found at the sites of Öcsöd-Bábocka and Augst (VADAY 2003, 332).

The characteristic ornaments on the dresses of Sarmatian women, the glass, chalcedony, coral, cornelian, limestone and amber beads and pieces of jewelry could be observed in more than a quarter

9. kép: Terra
sigillata csésze
Fig. 9: Samian
ware cup

A sírmellékletek között több esetben előfordult útravalóul szánt pénzérme, orsógomb.

A sírok csaknem harmadában (24 esetben) figyeltünk meg kerámiaedényt (8. kép), melyeket minden dokumentálható esetben a lábfej mögé, mellé, vagy az alsó lábszárhoz helyeztek. A kerámiák egy része szarmata fazekasok terméke. A korongolt edények, a kézzel formált kisméretű korsók, fazekak, tálak mellett római bepecsételt tálát és Faltenbecher utánzatot is készítettek. Az egy-egy sírba helyezett mesterbélyeges terra sigillata (9. kép) és üvegpalack viszont római műhely terméke.

Talán betegség következtében elhunyt házaspárt temethettek egy kerítőárok-kal övezett sírba, akiknek koponyáját a sírba helyezést követően, valószínűleg rituális okokból összenyomták, taposták. (10. kép; antropológiai meghatározás alatt) A férfi mellé vaskést, bepecsételt díszű edényt helyeztek, a nő fülbevalót, torquest, három karperecet, fibulát és gyöngyökkel ékesített ruházatot viselt.

Kiemelkedő társadalmi helyzetű személy nyugodhatott abban a sírban, amely tükör töredékét, bronz- és üvegbetétes ezüstgyűrűt, üvegpalackot és nagyméretű kalcedon illetve üvegpaszta gyöngyöket tartalmazott (SE 1978).

(21) of the graves (Fig. 7). Rows of beads sewn individually on the under garments and the footwear could be observed in their original position in only four or five cases because of the grave disturbances and the holes of burrowing animals.

The costume of the Barbarian men was less ornamented than that of women. The upper clothing was held together with a brooch, the belts were fixed with a solid or an articulated so-called Sarmatian buckle. Later, semicircular and D-shaped bronze buckles appear. The smaller Sarmatian buckles held together the straps of the footwear. Iron knives, strike-a-lights and flints were observed around the pelvic region.

The grave goods often contained a coin for the journey to the other world or a spindle-whorl. Ceramic vessels were observed in nearly one third (24) of the graves (Fig. 8). They were placed behind or beside the feet or the legs. Some of the vessels were made by Sarmatian potters. Besides the wheel-thrown vessels and the small hand-formed jugs, pots and bowls, Roman stamped bowls and Faltenbecher imitations were also prepared. The Samian wares with a potter's mark (Fig. 9) and the glass flasks found in a few graves were produced in Roman workshops.

10. kép: Összenyomott koponyájú kettős temetkezés
 Fig. 10: Double burial with crushed skulls

A temetőt a leletanyag alapján a Kr. u. 2-3. század fordulóján nyithatták meg és – a szemcsés, szürke kerámia alapján – az 5. század elejéig használták. A korai fázisát az erősprofilú, az aláhajlított lábú fibulák, emailos tárgyak és a horgonyfibula képviselik. A késő császárkorra datálhatók a szélesen feltekereselt végű fülbevalót, a körte alakú zárószervezetes torqueseket tartalmazó sírok.

A XXIII. ker., Soroksár-Vető VII. dűlőn feltárt temető déli, keleti és nyugati széle a feltárási terület elhelyezkedésének köszönhetően egyértelműen lokalizálható. A sírsorok egymástól való távolságának figyelembevételével kijelenthető, hogy északi határa szintén feltárási területünkbe esik, így a temető teljesen feltártnak tekinthető, mely 135 csontvázas sírjával a főváros

Perhaps a couple who had both died from an illness were buried together in a grave with a ditch. After their bodies were placed in the grave, the skulls were crushed with the hands or the feet probably as part of some kind of ritual (Fig. 10). (The anthropological identification of the bones is underway.) An iron knife and a vessel with a stamped ornament were placed beside the man, while the woman wore earrings, a torque, 3 bracelets, a brooch and a dress decorated with beads.

A person of a high social status may have lain in the grave that contained a fragment of a mirror, a bronze ring and a silver ring with glass inlay, a glass flask and large chalcedony and glass paste beads (SE 1978).

Based on the find material, the cemetery was opened at the turn of the AD 2nd-3rd centuries, and, based on the granular grey ceramics, it was used until the beginning of the AD 5th century. The early phase at the cemetery is represented by strongly-profiled brooches with a returned foot, enameled objects and an anchor-brooch. The graves with earrings with broad spiral terminals and torques with pear-shaped terminals can be dated to the late Imperial period.

The southern, eastern and western borders of the cemetery found at XXIII. district, Soroksár-Vető VII. dűlő can be clearly identified thanks to the location of the excavation territory. The northern border most probably also lies within the excavated territory judging from the distances between the grave rows, so this cemetery has been completely unearthed and with its 135 inhumation graves represents the second largest Imperial period Barbarian cemetery from the territory of the Capital.

területéről ismert második legnagyobb császárkori barbár temetője.

Település: A 3-5. századi temetőhöz hasonlóan, a dombhát vonalát követve, döntően annak nyugati lejtőjén húzódik a császárkori barbár település. Az autópálya nyomvonalának – e lelőhelyhez képest – keresztirányú elhelyezkedése következtében a feltárás során észak-déli irányban 140 m hosszan, kelet-nyugati irányban mintegy 200 m szélességben tanulmányozhattuk a 3-5. századi településszerkezet sajátosságait. Utóbbi ténynek köszönhető, hogy a nagy felületen végzett megelőző feltárás által nem csupán a császárkori barbár település belső szerkezeti elemei, bizonyos telepobjektumok csoportosulása, szegregációja, hanem a központi terület és a perifériális zóna sávosan megfogható átmenete is kiválóan tanulmányozható volt.

E változatos településszerkezeti képet hordozó tér geomorfológiai szempontból egy nyugati irányban fokozatosan lejtő, 200 m alatt csaknem 4 m-t eső térszín, melyhez szintén sávosan húzódó, egyre növekvő nedvesség- és agyagtartalmú alta-

Settlement: The Imperial period settlement, just like the AD 3rd-5th century cemetery, is located along the hill ridge, mostly on its western slopes. As the settlement lies perpendicular to the path of the motorway, details from the AD 3rd-5th century settlement structure could be studied over a territory that was 140 m long in a north-south direction and 200 m long in an east-west direction. It was the latter factor that, during the course of the investment-led excavation conducted over this a large surface, permitted study, not only of the interior structural elements and the clustering and the segregation of certain settlement features within the Barbarian settlement but also of the zonal transition between the central and the peripheral areas.

From a geomorphological point of view, varied settlement structure is located on a surface sloping gradually in a westwards direction, falling nearly 4 m in 200 m. The site is characterized by bands of subsoil types with increasing moisture and clay content. The layers, still sandy on the hill-top, become increasingly loessy-sandy, and

11. kép: Hossztengelyben három ágasfa által tartott tetőszerkezetű épület maradványa

Fig. 11: Remains of a building with a roof construction supported by three posts along the longitudinal axis

12. kép: Félig földbe mélyített ház és padlójába beásott malomkő másodlagos felhasználásával kialakított tűzhely

Fig. 12: Semi-subterranean house with an oven constructed with a secondarily used millstone dug into its floor

lajtípusok társulnak. A dombtető vonalában még homokos réteg nyugati irányban egyre inkább löszös-homokossá, agyagos-löszössé válik, a feltárási terület nyugati szélén pedig már kemény, agyagos jellegű. E természetföldrajzi adottságok érzékelhetően befolyásolták a barbár település szerkezetét, a települési objektumok típusainak területi eloszlását.

A feltárt településrészlet zömében egyrétegűnek mutatkozott, de a D10-G10, D11-F11 szelvények sávjában egy 80-100 m²-es területen – az erőteljesebb altalaj süllyedés következtében megvastagodó, még meglévő humuszrétegben – a felső szántott szint alatt egy 15-20 cm vastag szürkésbarna, hamus, égéstermékkel is tartalmazó szint (SE 30), ez alatt pedig egy barna kultúrréteg (SE 40) is húzódtott. Ebben a többrétegű zónában, az SE 30 alól indultak a császárkori telepjelenségek, így ezt a szintet lokálisan megőrződött járósínt maradványként interpretálhatjuk, amely a dombhát magasabb részén a mélyszántás következtében megsemmisült. A többrétegű sávban – réteggkövető

clayey-loessy towards the west, and finally become hard and clayey at the western edge of the excavation territory. These geomorphological conditions obviously influenced the structure of the Barbarian settlement and the spatial distribution of the settlement features.

The partial settlement appeared to be single-layered although on a territory of 80-100 m² in trenches D10-G10, D11-F11, a 15-20 thick greyish brown level with ash and combustion products (SE 30) was found under the upper ploughed layer and a brown culture-bearing layer lay underneath (SE 40) in the still existing humus layer that became thicker as the result of a more marked depression in the subsoil. In this stratified zone, the Imperial period settlement phenomena began beneath SE 30. Thus, this level can be interpreted as the locally preserved remains of a floor level which deep plowing has destroyed higher up the hillside. During the manual excavation by layers, the levels of the stratified zone could be differentiated and a number of shallow features

módszerrel – történő kézi mélyítés során, a szintek elkülönítése mellett több olyan sekélyebb objektumot is feltártunk, melyek nem érték el a színváltó altalaj szintjét (tapasztott padlók, sekély tüzelőgödörök, egy ívelődő árokszakas). Ebből arra is következtethetünk, hogy hasonló jelenségek a település egyéb részein is előfordultak, de a mezőgazdasági művelés folytán elpusztultak.

A dombhát nyugati oldalának felső harmadában-felében, azaz a többperiódusú telep központi részén tapasztaltuk a legintenzívebb területhasználatot.

A félig földbe mélyített, általában 3×3 m alapterületű, tapasztott-döngölt padlójú épületek egy részénél a hossz tengelyben három (pl.: SE 518; *11. kép*), vagy a két rövidebbik oldal közepén egy-egy oszlophely (pl.: SE 1691) utalt az ágasfás-szelemenes, nyeregtetős szerkezetre. Dokumentáltunk a belső tér közepén egy-egy oszlophellyel rendelkező épületmaradványt is (pl.: SE 1636), esetükben egyetlen ágasfa által hordott sátozott szerkezetre gondolhatunk. Legtöbbször azonban tartóoszlop nyomát nem tudtuk megfigyelni; ezekben az ese-

were unearthed that did not extend down to the level of the color changing subsoil (daubed floors, shallow pits of hearths and curved ditch section). This implies that similar phenomena may have been present in other parts of the settlement as well but was destroyed by agricultural activity. The most intensive land use was observed in the upper third to half of the western hill ridge slope, the central part of the stratified settlement.

In a few semi-subterranean houses, generally built with a ground plan of 3×3 m with daubed and rammed floors, three (e.g. SE 518, *Fig. 11*) or a posthole each in the middle of the shorter sides (e.g. SE 1691) indicated the saddle roof had a prop-and-purlin structure. Other houses had just one posthole in the center (e.g. SE 1636), where a single post supported the tent roof. Often, however, not even a posthole could be observed, in which cases a roof resting on the ground level or on a timber frame can be reconstructed. The remains of three over-ground post-structure houses were also found. Thanks to the thicker stratified zone, the daubed

13. kép: Letapasztott kerámiatöredékekkel alapozott sütőfelületű kemence és hamuzógödrének maradványa
Fig. 13: Remains of an oven with shards daubed into its baking surface and its ash pit

tekben járászintre támaszkodó, esetleg gerendavázon nyugvó tetőszerkezet rekonstruálható. Megtaláltuk három földfelszíni oszlopvázas épület maradványát is. A vastagabb töbrétegű zónának köszönhetően, két építmény tapasztott padlóját is feltárhattuk, ezek nagysága szintén a 3×3 m-es méretet követte. A telepet a mélyebb térszínen határoló árok mentén, egy 13×6 m alapterületű, két belső oszlopsorral négy részre osztott nagyméretű, bizonytalan korú épület maradványai is előkerültek.

Épület belsejében kialakított tüzelőhelyet, más császárkori barbár lelőhelyhez hasonlóan, csak kevés esetben találtunk. Ezek általában agyagtapasztásba ágyazott kisebb kövekből álltak, sütőfelülettel nem rendelkeztek. Az SE 1687-es házban – speciális módon – egy, a padlóba vájt égett falú tüzelőgödörbe helyezett malomkő biztosíthatta a fűtéshez, főzéshez szükséges hőt (12. kép). Ehhez hasonló megoldást az M0 autópálya Péceli úti csomópontjánál végzett császárkori telepfeltárás során sikerült megfigyelni (KOROM 2006, 186, 187, 5. kép).

A településen előforduló kemencék túlnyomórészt egyéb objektumokhoz kapcsolódva, azok részeként kerültek elő. A kemencéket általános szokás szerint egy nagyobb beásás – földbe mélyített épület, műhely, gödörkomplexum vagy árok – oldalfalába vájták, így alakítva ki a boltozatos szerkezetet, amely a mezőgazdasági művelés következtében csak ritkán őrződött meg épségben. Az 5×6-7 m alapterületű, tüzelési tevékenységet mutató, műhelyként interpretálható, beásások (pl.: SE 577, 600, 710, 1652, 1966) az uralkodó szélirány következtében a feltárt településrészlet déli harmadában koncentrálnak. Az eredetileg téglalap alakú, földbe

floors of two constructions could also be observed. These conformed to the 3×3 m size seen elsewhere on the site. The remains of a large building of uncertain date were also found by the ditch that bordered the settlement in the lower lying territory. Its ground plan measured 13×6 m and it was divided into four parts by two interior post rows.

Only a few fire places were uncovered inside the buildings, similarly to other Imperial period Barbarian sites. They were generally built from small stones embedded in clay daub and lacked a baking surface. In house no. SE 1687, there was a millstone placed into the hearth pit dug into the floor of the house thus securing in a unique way, the heat necessary for heating and cooking (Fig. 12). A similar solution was observed during the excavation of the Imperial period settlement by the Pécel Road junction of the M0 motorway (KOROM 2006, figs. 186, 187:5).

Most of the ovens found at the settlement were attached to other features. The ovens were generally dug into the walls of large pits – a semi-subterranean house, a workshop, a pit complex or a ditch. The dome of such ovens was rarely preserved because of later agricultural activity. The 5×6-7 m pits displaying traces of fire, can be interpreted as workshops (e.g.: SE 577, 600, 710, 1652, 1966). They clustered in the southern third of the partially recovered settlement because of the dominant wind direction. The originally oblong semi-subterranean features were used in subsequent phases according to the relative chronology of the one or two ovens and the working and storage pits cut into their walls. The foundations of the baking surfaces of the ovens contained pebbles or ceramic shards (Fig. 13). Sometimes the

mélyített objektumok – az oldalfalukba vájt egy, vagy több kemence, munka- és tárológödörnek a beásáshoz való relatív időrendi viszonya alapján – többfázisúak lehettek. A kemencék sütőfelületét kavicsal, vagy kerámiatöredékekkel alapozták (13. kép), több helyen megfigyelhettük, hogy a nagyobb, ívelt oldaltöredékeket a letapasztás során helyben roppantották össze, így alakítva ki a vízszintes alapozási síkot.

A tüzelőberendezések második csoportját a gödrök között rendszertelenül elhelyezkedő, kisebb téglalap alakú, vagy kerek munkagödörrel rendelkező külső kemencék alkották, köztük az egyik példány boltozata csaknem teljes épségben megőrződött (SE 831, 832).

A tüzelőhelyek jóval gyengébb minőségben kivitelezett típusába tartoznak azok a kisméretű, humuszba vájt, szűk szájnylással rendelkező tüzelőgödrök (pl.: SE 991, 992, 995), melyek minden jel szerint időszakosan használt, kisebb hőfokot elérő, sütőfelülettel nem rendelkező égetőhelyek lehettek. Bár egy tömbben, az F10-G10 szelvények területére koncentráálódtak, mivel aljuk egy esetben sem érte el a színváltó sárga altalajt, nem zárható ki, hogy a település más részein is előfordultak (egy hasonló példány távolabb délre, az M10-es szelvényben is kibontásra került).

A telep speciális objektumai az élelmiszer tartósítására kialakított füstölők, a császárkori Barbaricum jellegzetes műhelytípusai, melyek rendszerint három eltérő formájú és funkciójú részből állnak (pl.: SE 607, 2835, 2139, 2832, 2657, 2191, 2729). A többnyire tárológödörkhöz hasonló, gyakran azok felhasználásával kialakított, égett, kormos falú tüzelőteret keskeny, alagútszerűen kivájt, több eset-

large, curved wall fragments were crushed in spots during the daubing process to create a horizontal foundation.

Another group of firing places was composed of outdoor ovens with smaller oblong-shaped or round working pits scattered irregularly among the pits. The dome of one of their representatives was nearly completely preserved (SE 831, 832).

The small fire pits dug into the humus with narrow mouths represent a much poorer quality type of fireplace (pl.: SE 991, 992, 995). They were most probably temporary fireplaces, which attained only lower temperatures and lacked baking surfaces. Such fireplaces were found clustered in trenches F10-G10 but, since their bottoms did not extend into the color changing yellow subsoil, they may have occurred in other parts of the settlement as well but gone unnoticed (a similar one was uncovered farther to the south in trench M10).

The food smoking installations connected to preserving food were the special features of the settlement. They represent characteristic workshop types from the Imperial period Barbaricum and generally comprise three parts with diverse shapes and functions (e.g. SE 607, 2835, 2139, 2832, 2657, 2191, 2729). The firing space with its burned and sooty walls, generally resembled and was often built from former storage pits. It was connected with the narrow, elongated oblong smoking space with its horizontal base through a narrow, tunnel-like, barrel-vaulted funnel, often preserved intact (Fig. 14).

The food was stored in so-called beehive-shaped pits which had narrow mouths. Their walls widened downwards in a straight or an curved line and the bottoms of them were horizontal. They were the most common features at the settlement.

ben épségben megmaradt dongaboltozatos kürtő kötötte össze a szintén keskeny, nyújtott téglalap alakú, vízszintes aljú füstölőtérrel (14. kép).

Az élelem tárolása a szűk szájú, lefelé rézsűsen, vagy enyhén ívelődve szélesedő, vízszintes aljú, ún. méhkas alakú tárolóvermekben történt, melyek a legnagyobb számban előforduló objektumok a telepen. Túlnyomó részüket a puhább altalaj alatt húzódó kemény szürke, agyagos rétegbe vájták, betöltésük sűrűn rétegzett, bennük, sok esetben időszakos tüzelés nyomait is megfigyeltük.

Ebben a zónában több, rendszerint derékszögben megtörtő árokrendszert is dokumentáltunk. Egységes, északkelet-dél-nyugati, valamint északnyugati-délkeleti irányú szakaszai a település alapstruktúrájához igazodtak, és feltételezhetően házhelyek, porták, esetleg bizonyos nagyobb teleprészek lehatárolását, egyben víztenítését szolgálhatták. Koruk a kevés leletanyag miatt kérdéses. Egy részük, mint pl. a három császárkori rátemetkezést (SE 2241, 2412, 2834) magában foglaló SE

The overwhelming majority of them had been cut into the hard clayey layer beneath the softer subsoil. Their fills are densely stratified and often traces of intermittent fire can be observed in them.

A number of ditch systems were documented in this zone, generally breaking off at a right angle. Their uniformly running northeast-southwest and northwest-southeast stretches were adjusted to the basic structure of the settlement and probably served to separate lots, or perhaps large parts of the settlement. At the same time, they may have been used to drain water from the settlement. Their dating is not certain because of the few finds they contained. A few of them, like the longitudinal ditch system containing three Imperial period burials (SE 2241, 2412, 2834) certainly dates to the Imperial period, but most of the ditches intersected the graves and the ditches of the cemetery (e.g. SE 1846, SE 1936).

The number of the pits decreased in the middle third of the western slope and a number of large fencing ditch systems

14. kép: Földbe ásott füstölő-aszaló kerek tüzelőgödre, oldalfalba vájt kürtője és nyújtott füstölőtere
Fig. 14: Round firing space of a subterranean smoker-desiccator, its funnel cut into the wall and its elongated smoking space

15. kép: Használaton kívüli gödörbe rituális okokból eltemetett kutya csontváza

Fig. 15: Dog skeleton buried for ritual purposes in an abandoned pit

73-as hosszanti árokrendszer, minden bizonytalansággal császárkori, túlnyomó többségük azonban vágja a temető sírjait, kerítőárkait (pl. SE 1846, SE 1936).

A nyugati lejtő középső harmadában a beásások számának csökkenése mellett, több, nagyobb kerítőárok rendszer került napvilágra, amelyek minden esetben korábbi települési objektumokat (méhkas alakú vermek, házak) vágta. Az északabbra elhelyezkedő téglalap alakú, részösen szűkülő falú, lekerekített aljú árokrendszer (SE 930) egy $19 \times 15,6$ m alapterületű térséget övezett, amelynek területe az objektumok sűrűsödése tekintetében nem mutatott eltérést. Aljában egyes szakaszokon két-három vájatot figyeltünk meg, amely alapján az árokrendszer többszörös megújítását, karbantartását, vagyis huzamosabb ideig történő használatát feltételezhetjük. Ettől délre egy $18 \times 19,4$ m alapterületű, szabálytalan kör alakú, déli oldalán bejárattal rendelkező árokrendszer (SE 82) került elő, amely több gödör mellett egy félig földbe mélyített épületet is megbolygatott. A helyenként

were uncovered, all of which intersected earlier settlement features (beehive-shaped pits, houses). The more northerly, oblong ditch system with slanting narrowing walls and rounded bottoms (SE 930) enclosed a territory measuring $19 \times 15,6$ m. However there was no observable difference in the density of the features with it. In certain sections, 2-3 channels were observed on the bottom of the ditch. This implies that the ditch system was renewed several times and maintained, which means that it was used for a longer period of time. South of it, an irregular circular ditch system was found on a territory of $18 \times 19,4$ m (SE 82). Its entrance was on its southern side, disturbing a number of pits and a semi-subterranean house. The ditch system sometimes with ditches that had a trapezoidal cross-section and sometimes with ditches having a trough-shaped bottom was enclosed by a much shallower ditch at a distance of 3-6 m (SE 653). Only the northwestern part could be observed. The number of the settlement features was much lower in the enclosed

trapéz átmetszetű, helyenként teknős aljú árokrendszert 3-6 m távolságra egy jóval sekélyebb árok övezte (SE 653), melynek csupán északnyugati felét sikerült megfognunk. A behatárolt térben jóval kisebb számú telepjelenséget tapasztaltunk, így ez esetben állattartásra szolgáló karám funkcióra gondolhatunk.

A kutyáknak a szarmatáknál kiemelkedő, talán rituális szerepe lehetett, hiszen a telepek többségében már használaton kívüli gödörben számos ép vázat dokumentáltak (KULCSÁR 1998, 72). Telepünkön is többször figyeltünk meg gödörbe helyezett ép kutyacontvázakat. Az SE 535-626 felső részében egy enyhén zsugorított testhelyzetű emberi csontváz alatt három rétegben összesen négy kutya maradványait tártuk fel (15. kép).

A települést határoló árkon túl nyugatra elterülő alacsony, bizonyos időszakokban vízzel borított, ingoványos, mocsaras területen többször megújított, belvíz lecsapolására szolgáló vagy területlehatároló, több kisebb párhuzamosan futó árokból álló árokrendszereket (pl.: SE 2089, SE 2090, SE 2310) és koncentráltan elhelyezkedő, egymásba ásott agyaggyerő gödöregyütteseket találtunk.

A magasabb talajvízszintet kihasználva ebben a zónában helyezkedtek el a települést ivóvízzel ellátó földkutak. A hat feltárt kútnál fabélésre utaló nyomot nem tudtunk megfigyelni. Három típusba sorolhatók: a meredek falú, hengeres, a lefelé egyenletesen szűkülő, tölcéses formájú mellett egy négyszögletes aknájú víznyerő (SE 2322) is előfordult. Két kút (SE 2471, 2337) visszaiszapolóadási rétegekből ép füles korsó, egy kerámiaedény töredékei, illetve néhány fából készült tárgy maradványai kerültek napvilágra. (K. A. – Sz. G.)

territory, so this feature may have been an animal pen.

Dogs must have played an eminent, perhaps a ritual role for the Sarmatians since in most settlements many intact skeletons were documented in abandoned pits (KULCSÁR 1998, 72). We observed intact dog skeletons placed in pits in our settlement as well. The remains of four dogs were observed in three layers under the human skeleton laid in a flexed position in the upper part of SE 535-626 (Fig. 15).

In the low, intermittently waterlogged, swampy territory west of the ditch bordering the settlement, repeatedly renewed ditch systems composed of smaller parallel ditches (e.g.: SE 2089, SE 2090, SE 2310) were observed. These either served to drain the ground water or define lots. Groups of clay pits were found in a cluster in this area dug into each other.

Making use of the higher ground water level, the well shafts that provided water for the settlement were dug in this zone. No traces of wooden linings could be observed in the six wells that were found. Three types have been identified. One of the types had steep, cylindrical walls, another one gradually narrowed downwards in a funnel-shape (SE 2322), while the third type had a quadrangular shaft. An intact handled jug, the fragments of a ceramic vessel and the remains of a few wooden objects were recovered from the loam layers of the two wells (SE 2471, 2337). (A. K. – G. Sz.)

An Árpád period village (site BP 003)

Between May 11 and November 6 last year, investigations were conducted on the M0 BP 003 territory. Together with last year's excavations (BENCZE-KOROM-

Árpád-kori falu (BP 003-as lelőhely)

Az elmúlt évben május 11. és november 6. között folytattunk kutatásokat az M0 BP 003-as területen, ahol az előző évi (BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009, 138–143) ásatással együtt összesen 15361 m²-nyi területet tártunk fel. Az M0 BP 003-as lelőhely a domb patak felőli oldalán húzódik. Itt két időszak, a 10-11. század és a 12-13. század emlékényaga található meg. Megfigyelhető, hogy mindkét korszakban „elkerülték” a szarmata temetőt, ettől keletebbre települtek le (16. kép). Valószínűleg még 5-600 év múltán is látszódtak a temetkezéshez tartozó dombok. Ebben az évben a 10-11. századi periódushoz tartozó objektumok nem kerültek elő, azok inkább a domb oldalában húzódtak.

A 12-13. századi település újabb földbe mélyített házait tártuk fel, összesen 17-et. A 10-15 m² alapterületű házakban

TEREI-TÉZER 2009, 138–143), a surface of 15361 m² has been uncovered. Site no. M0 BP 003 lies on a hillside facing a brook. Remains from two periods, the 10th-11th centuries and the 12th-13th centuries were found here. Remains from both periods “circumvent” the Sarmatian cemetery with people settling farther to the east (Fig. 16). The knolls formed by the burials were probably still visible even after 500-600 years. This year, no features from the 10th-11th century period were brought to light since the inhabitants from this phase occupied the hillside.

Altogether 17 semi-subterranean houses from the 12th-13th century settlement were unearthed. Two or three postholes were found in houses with ground plans of 10-15 m² (Fig. 17). Apart from a few exceptions, daubed ovens were documented in the corners and trench-like extension on

16. kép: Légifotó az Árpád-kori objektumokról (Civertan Bt.)

Fig. 16: Aerial photo of the Árpád period features (photo courtesy Civertan Bt.)

két-három oszlophelyet találtunk (17. kép). Sarkukban, néhány esetet kivéve, tapasztott kemencét dokumentálhattunk, és nem volt ritka a szemközti oldalon található árokszerű nyúlvány sem, ami a szellőztetéssel hozható kapcsolatba. Padlójuk gyakran tapasztott volt. Több esetben megfigyeltük, hogy a ház pusztulása után egyik oldalába kemencét vájtak. Így a hamuzógödört nem kellett kiásniuk, hiszen erre felhasználhatták az egykori lakógödört (18. kép). Az előkerült kis mennyiségű Árpád-kori kerámiát többségében a fehér anyagú csigavonaldíszes fazéktöredékek képviselték. Ugyancsak elenyésző mértékű volt a vasleletek száma is.

Több, szabadon álló kemencét is feltártunk, közülük kettő teljesen épnek volt mondható. Mindkét esetben egyenes oldalú, kisméretű hamuzógödörből nyílt a kis belméretű, barlangszerűen kialakított, és kikapasztott kemence (19. kép). Sütőlapjuk tapasztásában kavicsokat találtunk. Több kemence aljában tapasztott kerámiadarabok kerültek elő (20. kép), melyeket felszedésük után a restaurátorok egész edénnyé tudtak összeállítani. A kemencékhez tartozó hamuzógödörök formája a legtöbb esetben csepp alakúra volt kialakítva.

A házakon és a kemencéken kívül fontos megemlíteni az ugyancsak Árpád-kori és már a 2008-as feltárás során is jelentkező árkokat, melyek újabb szakaszai kerültek elő. Ezek megközelítően észak-déli valamint kelet-nyugati irányúak voltak, és feltehetően telekosztásként, illetve karámként funkcionálhattak. Ez idő tájt még látszódnak az a (középkori árkokhoz képest) nagyméretű, mély, egykori szarmata árok, amelyet a középkorban másodlagosan újra használatba vettek: az újonnan létesített árkokat merőlegesen rácsatlakoztatták erre.

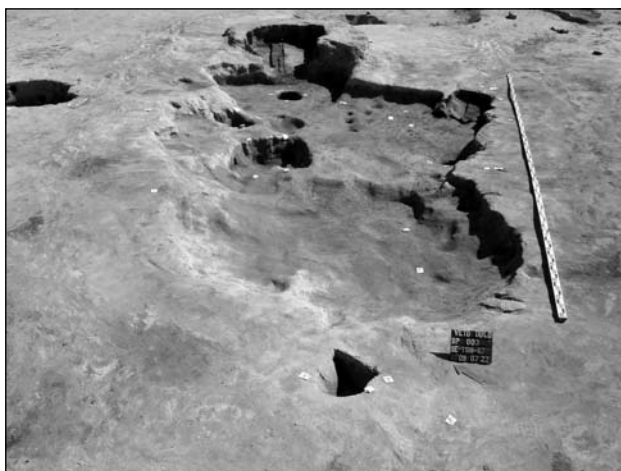

17. kép: Az Árpád-kori falurészlet rekonstrukciója (Németh Ádám rajza)

Fig. 17: Reconstruction of the Árpád period village (drawing by Ádám Németh)

the opposite side, which contributed to ventilation was frequently encountered. The floors were often daubed. In a number of cases, an oven was cut into one of the walls of the abandoned houses. Thus, there was no need for digging an ash pit because the depression from the previous house served this purpose (Fig. 18). Most often, white pot fragments decorated with spiral lines represented the poor Árpád pe-

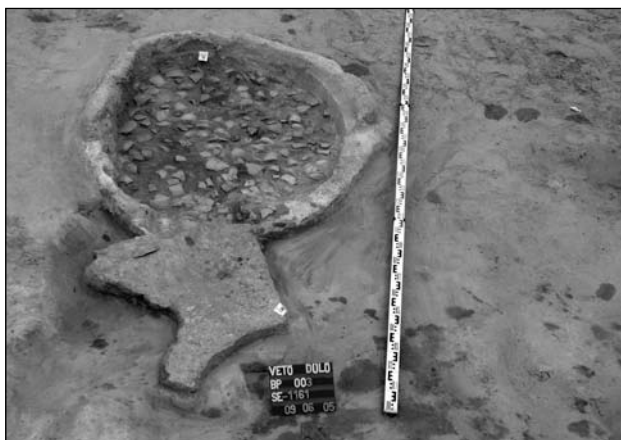
18. kép: Az elpusztult házra
ráásott kemence
Fig. 18: Oven dug into an
abandoned house

19. kép: Ép állapotban
megmaradt szabadon álló
kemence
Fig. 19: Entirely preserved
outdoor oven

20. kép:
Kerámiatöredékekkel
letapasztott kemence
Fig. 20: Oven daubed with
shards

Az árkok közül a legjelentősebb egy 18×8 m területű részt körbevevő, leke-rekített sarkú, nyugati oldalán 1 m széles bejárattal rendelkező karám. A bejárat két szélén két-két cölöplyuk került elő, feltehetően az ezekben álló faoszlopok tarthaták a karám ajtaját.

A település szerkezetére vonatkozóan csak részleges információkkal rendelkezünk mivel a 12-13. századi objektumok határa csak a feltárt terület délnyugati oldalán került elő. Megfigyelhettük ugyanakkor, hogy a délkeleti rész egy nagyobb területén csak elvéve létesítettek házakat. Itt főként karámok kerültek elő, a lakóépületek a feltárt terület északi részén sűrűsödtek. A falu egykori határa valószínűleg a patak lehetett, hiszen túloldalán, a szondázó kutatások során, nem került elő Árpád-kori lelet vagy objektum. Feltehetően ezen az időszakon belül is több periódussal kell számolnunk, hiszen a középkori objektumok között számtalan szuperpozíciót figyelhettünk meg, ezek pontos meghatározása majd a leletanyag kiértékelése után lesz lehetséges.

A lelőhely feltáráásával egy újabb szeletet ismertünk meg a dél-pesti terület Árpád-kori helyrajzából. Az elmúlt évek, évtizedek során a környéken (M0, Soroksár) történt hasonló korú feltárások eredményeit összesítve, egyre tisztább kép bontakozik ki a 800 évvel ezelőtti topográfiairól. (T. Gy.)

*Korom Anita – Szilas Gábor
– Terei György*

Irodalom/References:

BENCZE–KOROM–TEREI–TÉZER
2009 – Bencze Z. – Korom A. – Terei Gy. – Tézer Z.: Régészeti kutatások az

riod ceramic material. The number of iron finds was also negligible.

A number of outdoor ovens were also uncovered, two of which were intact. Both cavern-like daubed ovens of small interior spaces opened from a small ash pit with straight walls. (Fig. 19) Pebbles were found in the daub of their baking surfaces. A number of outdoor ovens had shards in its daubed bottom (Fig. 20) which could be fitted together into whole vessels in the conservator's workshop. The ash pits of the ovens generally had a drop form.

Beside the houses and the ovens, Árpád period ditches, already observed in 2008, deserve mention. The new stretches of ditches were oriented approximately north-south and east-west. Probably they were either associated with divided lots or enclosed corrals. The large (compared to medieval ditches) and deep Sarmatian ditch could still have been visible at that time. It was used secondarily in the Middle Ages when new ditches were run into it at a right angle.

The most significant ditch enclosed a 18×8 m territory of a corral with rounded corners and a 1 m wide entrance on the west side. Two postholes were found, one on each side of the two sides of the entrance and the posts standing in these holes must have supported the gate of the corral.

We do not have full information on the settlement structure since the edge of the 12th-13th century features was found only in the southwest side of the territory that has been brought to light. At the same time it could be observed that only a few houses were built over a large area in the southeast section. Mostly corrals were found here, while the dwellings were clustered in the northern part of the un-

M0 autópálya soroksári nyomvonalán (Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway). *Aqfűz* 15 (2009) 130–149.

GULYÁS 2009 – Gulyás Gy.: Szarmata temetkezések Abony és Cegléd környékén. Szentendre 2009 (megjelenés alatt).

KOROM 2006 – Korom A.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának 06. lelőhelyén (Archaeological investigations at site no. 06 in the eastern sector of the M0 ring highway). *Aqfűz* 12 (2006) 181–195.

KULCSÁR 1998 – Kulcsár V.: A Kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai. *Múzeumi Füzetek* 49. Aszód 1998.

MÉSZÁROS–SÓSKUTI 2005 – Mészáros P. – Sóskuti K.: Megjegyzések a szarmata kori sírablásokhoz. *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében* 2005. Szeged 2006, 117–132.

VADAY 2003 – Vaday, A.: Cloisonné brooches in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin. *ActaArchHung* 54 (2003) 315–421.

earthed territory. The streamlet must have been on the border of the village since no Árpád period finds and features were found on the other bank during test investigations. It is likely that there are subsequent phases even within this period as numerous super-positioned features could be observed between the medieval features. They can precisely determined only after the evaluation of the find material.

The excavation of the site has added another piece to the Árpád period topography of south Pest. Combining the results of excavations of the same period in this area (M0, Soroksár) conducted over the past years and decades, an increasingly clear picture can be drawn of the topographical situation of 800 hundred years ago. (Gy. T.)

*Anita Korom – Gábor Szilas
– György Terei*

Vaskori telepnyomok és avar temető feltárása az M0 autópálya Soroksár-Rétek-dűlői lelőhelyein

(BP 004-005-ös lelőhelyek)

A Budapesti Történeti Múzeum az M0 déli szektor Dunaharaszti és Vecsés között kijelölt módosított nyomvonalán 2008-ban kezdte meg a régészeti kutatásokat. A feltárások már ekkor is jelentős leletekkel gazdagították Budapest múltjáról szóló ismereteinket (BENCZE–KOROMTEREI–TÉZER 2009, 130–149).

A Soroksár külterületén található Rétek-dűlő, a Gyáli-patak egykori második ága mentén terül el. A 2001-ben elvégzett terepbejárások során két lelőhelyet azonosítottunk, egyet a pataktól délre húzódó domb gerincén, egyet pedig annak keleti lejtőjén (BENCZE 2003, 155).

2009 nyarán a területen húzódó két lelőhely szondázását végeztük el. A Rétek-dűlő első, BP 004. számon nyilvántartott lelőhelyén a szondázások szerény eredménnyel jártak (1. kép, a). A nyomvonal déli részén húzódó mocsaras sáv, illetve az északkeleti rész jelentős eróziója miatt mindössze két, feltételezhetően a késő vaskorra datálható kelta veremházat (2. kép) sikerült feltárunk a területen (a munkálatokat Bencze Zoltán végezte el). A második, BP 005. számon nyilvántartott lelőhely (26+95 és 27+150 km szelvény) előzetes kutatása azonban jelentősebb eredményekkel kecsegtetett. A szondákban lévő gödör- és árokreszletek előkerülése nyomán nagyobb felület megnyitása vált szükségessé. A

Traces of an Iron Age settlement and an Avar period cemetery at the Soroksár-Rétek-dűlő sites in the path of the M0 motorway

(Sites BP 004-005)

The BHM began archaeological investigations along the modified path of the southern sector of the M0 motorway between Dunaharaszti and Vecsés in 2008. These excavations have already significantly contributed to what is known about the history of Budapest (BENCZE–KOROMTEREI–TÉZER 2009, 130–149).

Rétek-dűlő, lying within the territory of Soroksár, was located by a former secondary branch of the Gyáli Streamlet. Two sites were identified during field walking in 2001, one on the hill ridge south of the streamlet and another on its eastern slope (BENCZE 2003, 155).

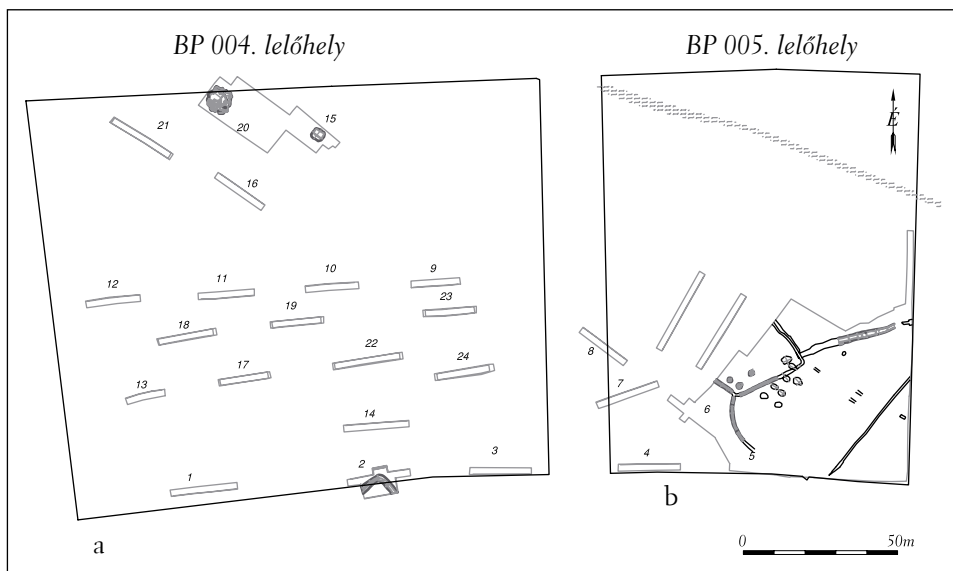
The two sites were investigated in the summer of 2009 with a test excavation. It brought modest results at the first site in Rétek-dűlő marked BP 004 (Fig. 1a). Because of the waterlogged zone in the southern part of the path of the M0 motorway and the significant erosion in the northeast part of the site, only two, probably late Iron Age semi-subterranean houses (Fig. 2) could be unearthed on the territory (Zoltán Bencze conducted the investigations). Preliminary investigations at the second site marked BP 005 (section 26+95 and 27+150 km) was more promising. After the appearance of segments of pits and ditches in the test trenches, a larger surface was opened up. About 20 features were identified during

lehumusolás és az azt követő nyesések során mintegy 20 további objektum került elő, melyek egy része síroknak, míg más része településobjektumnak bizonyult (a munkálatokat ekkor Bencze Zoltán irányítása mellett, Böröczky Blanka és Szigeti Judit végezték).

Az első sírok feltárása után kiderült, hogy azok az avar korszakba sorolhatók és leletanyaguk nagy része a korabeli rablások

the removal of the humus and the surface scraping. Some of the features proved to be burials while others were settlement features (the investigations were carried out by Blanka Böröczky and Judit Szigeti under the direction of Zoltán Bencze).

After the first burials were uncovered it was found that they dated to the Avar period and that the majority of their finds had been stolen by contemporary grave robbers.

1. kép: A nyári hónapokban szondázott területek térképe
Fig. 1: Map of the territories investigated in the summer

2. kép Kelta veremház a BP 004. lelőhelyről
Fig. 2: Celtic semi-subterranean house from site no. BP 004

áldozatává vált. A településobjektumokból (egy kemence, egy tárolóverem és gödrök), valamint a nyesésekből előkerülő jellegtelen és meglehetősen gyér leletanyag alapján arra lehetett következtetni, hogy azok is az avar kor, esetlegesen egy más periódusához tartozhatnak. Ezzel szemben a kemence tapasztása alól előkerült kerámiatöredékek inkább a korai vaskorba sorolhatók.

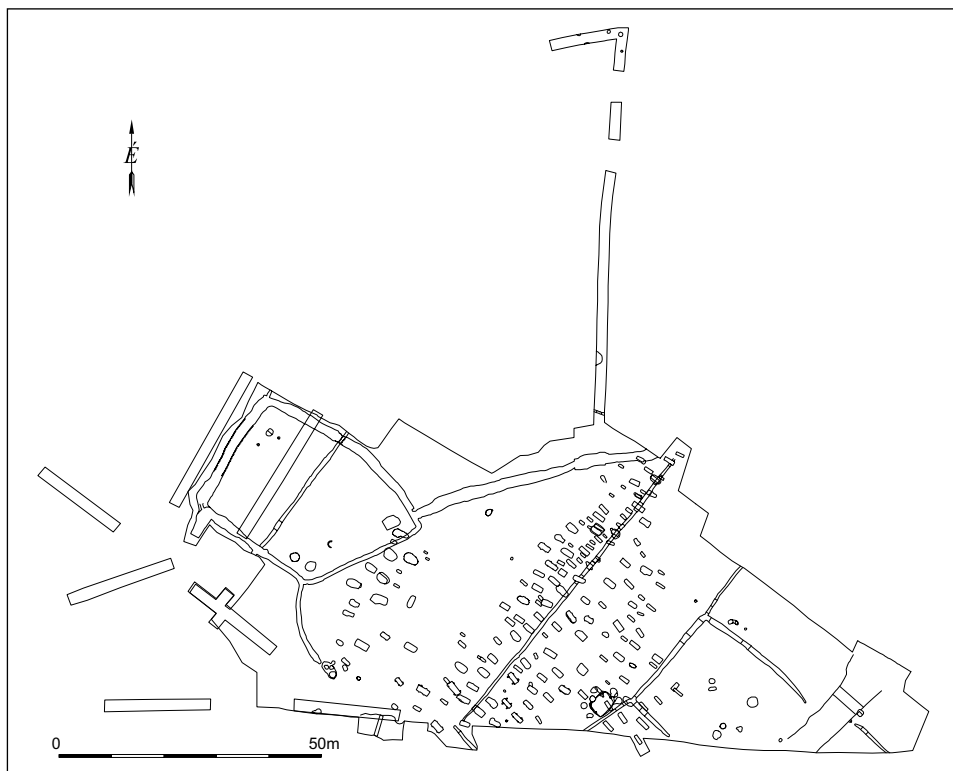
Augusztus hónap folyamán tovább folytattuk a terület humuszolását, és a keleti irányban bővített területen további 83 objektumot, többségében sírt regisztráltunk (1. kép, b).

A tényleges feltáró munkálatokra, a gépi földmunkák tovább folytatása mellett, a

The indistinctive and rather poor find material recovered from the settlement features (an oven, a storage pit and pits) suggest that they also date to the Avar period, perhaps from another phase. Nevertheless the ceramic fragments found under the oven can be dated to the Early Iron Age.

The removal of the humus continued in August and 83 more features, mostly burials, were documented on the territory as it was extended towards the east. (Fig. 1b)

The uncovering of the features was carried out between September 1 and November 6 in parallel to the continuation of mechanical earth moving work. In the end, 237 features were unearthed (Fig. 3).

3. kép: A BP 005. lelőhely térképe

Fig. 3: Map of site no. BP 005

4. kép: Kelta veremház kemencékkel, a BP 005. lelőhelyről

Fig. 4: Celtic semi-subterranean house with ovens at site no. P 005

szeptember 1. és november 6. közötti időszakban került sor, mely során végül 237 objektum látott napvilágot (3. kép).

A területen előkerült településobjektumok egy részének kora bizonytalan. A humusztalan utáni nyésések során azonban az avar korra datálható leletek mellett késő vaskori kelta kerámiatöredékeket is találtunk. A leleteket is tartalmazó gödrökből pedig szintén kelta anyag került elő.

A homokdomb délkeleti lejtőjén egy észak-déli tájolású veremházat tártunk fel (4. kép). Döngölt padlója viszonylag nagy felületen maradt épen. Az ágasfás-szelemenes tetőszerkezetet két oszlop tartotta. A bontásából előkerült minimális leletanyag alapján a ház a La Tène D (Kr. e. 1. század) időszakra tehető. Körülötte hat kemence helyezkedett el, azonban a kemencék elhelyezkedése és a körülöttük levő felszín nyéséséből előkerült kerámiatöredékek alapján arra lehet következtetni, hogy ezek inkább a BP 004-es lelőhely, ugyancsak a La Tène D korszakba sorolható, bár némileg későbbi, (Kr. u. 1. sz.) leleteivel lehetnek összefüggésben.

Az avar sírok a domb északkeleti lejtőjén helyezkedtek el, és két egymástól jól

The dating of certain settlement features remains uncertain. The scraping following the removal of the humus layer revealed Late Iron Age Celtic shards next to finds dated to the Avar period. Celtic finds were also recovered from the pits that did contain some finds.

A north-south oriented semi-subterranean house was uncovered on the south-east slope of the sand knoll (Fig. 4). The rammed floor was preserved over a relatively large surface. Two posts supported the prop-and-purlin structure roof. The few finds recovered from the house fill date it to the La Tène D (BC 1st century) period. Six ovens stood around it, but the distribution of the ovens and the shards found during the surface scraping around them suggest that they should probably be linked with finds from the late La Tène D period that had been found at site BP 004, which can also be dated to – though a little later (AD 1st century) – La Tène D period.

The Avar graves were located on the north-eastern slope of the knoll and they formed two separate, northeast-southwest oriented grave groups (Fig. 5). The smaller group in the western part of the cemetery

elkülönülő északkelet-délnyugati irányú sírcsoportot alkottak (5. kép). A temető nyugati részén előkerült kisebb csoport 15 jól körülhatárolható sírból állt. Az ásatási terület közepén és délkeleti részén feltárt sírcsoport 155 sírja azonban ennél jóval nagyobb egységet alkotott. Észak felől a Gyáli-patak határolta, nyugaton és keleten pedig „negatív” felületek jelezték, hogy ezen irányokba a temető nem terjedt ki. Déli irányban azonban tűnnyúlt a rendelkezésünkre álló terület határain.

A 170 feltárt sír szinte mindegyike bolygatott volt, ugyanakkor az érintetlenül maradt sírok általában melléklet nélküliek. A bolygatások rendszerint a felsőttestet, alkalmasint csak a koponya környékét vagy a deréktájat érintették. Nem volt ritka azonban a sírok teljes felbolygatása sem. 13 teljesen üres sírgödört regisztráltunk, és néhány esetben mindössze egy-egy, a sírfenéken megmaradt kerámiaedény jelezte a feltárt objektum eredeti funkcióját. A rablásokra nem sokkal a temetkezések után kerülhetett sor. Több esetben tártunk fel ugyanis beásás nélküli, feltehetőleg másodlagos helyzet-

consisted of 15, clearly outlined graves. The much larger grave group uncovered in the center and southeastern part of the excavation territory consisted of 155 graves. It was bordered by Gyáli streamlet on the north, while “negative” surfaces indicated the end of the cemetery in the west and the east. In the south, however, it extended beyond the investigated territory.

Nearly all the 170 uncovered graves had been robbed, while most of the intact ones contained no finds. The depredations had been aimed at the trunk area and sometimes only the skull or the waist region. Often the entire grave had been disturbed. Thirteen empty grave shafts were documented, and in a few cases only a few ceramic vessels left on the bottom of the grave indicate the original function of the feature. The graves were probably robbed soon after the funeral. In a number of cases we found skeletons or their remains on the surface, probably in a secondary position. In grave no. SE 52, the skeleton lay on the surface, half on its belly. A pair of braid straps was found by the left shoulder between the shoulder-blades

5. kép: A BP 005. lelőhely légi fotója (Civertan Bt.)

Fig. 5: Aerial photo of site no. BP 005 (photo courtesy Civertan Bt.)

6. kép: Másodlagos pozícióban nyugvó csontváz, varkocsszorítókkal
Fig. 6: Skeleton in a secondary position with braid straps

7. kép: Kettős gyermeksír
Fig. 7: Double infant grave

ben nyugvó csontvázakat, illetve azok maradványait. Az SE 52. számú sír esetében a csontváz, beásás nélkül, félig hason fekvő helyzetben került elő. A bal vállánál, a lapockacsontok között, egy varkocsszorító pár került elő (6., 8. kép). A sírok között meglévő, nyilvánvaló időrendi különbségek ellenére, szuperpozíciós temetkezések nem kerültek elő a területen.

A nemek közötti megoszlás a nagyfokú rablottság miatt, a feldolgozás jelen állapotában nehezen megállapítható. Pontos

(Fig. 6 and Fig. 8). No superposition was found despite the evident chronological discrepancies between the graves.

Distribution by gender is difficult to determined at the present stage of analysis because of the extensive damage to the burials. More precise data will only become available after the conservation of the finds and the anthropological analyses. We can, however, say even now that the proportion of females and infants was very high in the cemetery. Three double graves were un-

8. kép: Sírokból előkerült fülbevalók és varkocsszorító pár
 Fig. 8: Earrings and a pair of braid straps from graves

adatok közlésére csak a leletek restaurálása és az antropológiai vizsgálatok után lesz lehetőség. Annyit azonban már most is el lehet mondani, hogy a temetőrészletben igen magas a nők és a gyermekek aránya. Három kettős sírt is feltártunk, a területen. A két-két felnőtt (feltehetőleg férfi és nő) sír mellett, az SE 50-es számú sírban két tíz év körüli, valószínűleg leánygyermek nyugodott (7. kép). A sírmellékletek között, a két kerámiaedény, orsógomb, gyöngyök és fülbevalók mellett külön érdekességnek számítanak a termékenységi szokások jegyében velük temetett 5 tojás maradványai.

A gazdagabb férfisírok közül kettőből préselt veretes, míg egy harmadikból öntött, griffes bronz övgarnitúra elemei kerültek elő (9. kép). Egy szablya, egy kard, vaskések, reflexíjak csont merevítőlemezei, fülbevalók tartoztak még ezen sírok lele-

covered on the territory. Beside two adult burials (probably males and females), two circa 10 year old infants, probably girls, lay in grave no. SE 50 (Fig. 7). The remains of 5 eggs, placed in the grave in the spirit of fertility traditions comprised interesting elements in the grave goods in addition to two ceramic vessels, a spindle-whorl, beads and earrings.

Two of the richer male graves contained the elements of belt sets with pressed metal mounts. Cast bronze griffon-decorated mounts were found in a third grave (Fig. 9). A saber, a sword, iron knives, bone/antler stiffening plaques for composite bows and earrings comprised the finds in these graves. Most of the male graves males contained only knives, iron buckles and possibly strike-a-lights. Spindle-whorls, knives and earrings (Fig. 8), beads, egg shells and a turned bone needle-case were generally left

teihez. A férfisírok többségéből azonban csupán kések, vascsatok, esetleg csiholók kerültek elő. A női sírokban általában orsógombok, kések és fülbevalók (8. kép), gyöngyök, tojáshéjmaradványok, és egy esztergált csont tűtartó maradtak meg a bolygatások után. A temetőben összesen 75 kerámiaedényt találtunk.

over by the grave robbers in female graves. Seventy-five ceramic vessels were found in total in the cemetery.

Despite the disturbances, important pieces of information on the burial rites could be gleaned from the pits including the imprints of wood. Beside the simple shaft graves and ones with fitted with

9. kép: Griffes díszítésű öntött bronz övgarnitúra
Fig. 9: Cast bronze belt set with griffon ornaments

10. kép: Fakoporsó lenyomata egy ún. füles sírban
Fig. 10: Imprint of wooden coffin in a so-called handled grave

A rablások ellenére a beásásokból és falenyomatokból értékes információkat nyerhettünk a temetkezési szokásokról. Az egyszerű akna-, és padkás sírok mellett sok az úgynevezett „füles” sír. Nagy részükben a kerevetlábak számára ásott gödrökön kívül sírládák nyomait is megfigyelhettük (10. kép).

A megmaradt leletek alapján a temetőt körülbelül a Kr. u. 7-8. század fordulójától a 8. század közepe tájáig használhatták.

A patakmedren keresztül húzott kutatószelvényben egy keskeny árok, egy bizonytalan korú kút, és az északi parton néhány, leleteket nem tartalmazó gödör és cölöplyuk került még elő.

A területen feltárt árokrendszer kora leletek híján bizonytalan. Részben vízelvezető, részben „telekhatároló” funkciójuk lehetett. Az azonban bizonyos, hogy a temetőt átszelő árkok minden esetben vágják az avar kori sírokat.

Horváth M. Attila

benches, there were many so-called “handled” graves. We could often observe the traces of funeral caskets in them in addition to the holes dug for the feet of the funeral couch. (Fig. 10)

Based on what finds were preserved, the cemetery was used from the turn of the 7th-8th centuries to the middle of the AD 8th century.

A narrow ditch and a well of uncertain age were found in the test trench opened across the streamlet bed. Additionally, a pit and a posthole were uncovered without finds on the northern bank of the streamlet.

Given the absence of finds, the ditch system uncovered on the territory cannot be dated. It may have had a double function as a water ditch and as a “lot separator”. It is certain however, that the ditches that intersected the cemetery also intersected the Avar period graves.

Attila M. Horváth

Irodalom/References:

BENCZE 2003 – Bencze Z.: Budapest, XXIII. Soroksár határa. Régészeti kutatások Magyarországon (Archaeological Investigations in Hungary) 2001 (2003) 155.

BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009 – Bencze Z. – Korom A. – Terei Gy. Tézer Z.: Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári szakaszán (Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway). Aqfüz 15 (2009) 130–149.

Szkíta temető és népvándorlás kori telepnyomok az M0 körgyűrű Soroksár–Akácos-dűlői lelőhelyén

(BP 008-as lelőhely)

2009. július végétől október végéig megelőző régészeti feltárást végeztünk az M0 autópályát déli szektorjának BP 008-as lelőhelyén, az Akácos-dűlőben. Az elnevezés nem véletlen, a terület északi és nyugati részét ugyanis akácerdő határolta, déli, délkeleti oldalán pedig földút futott. A 60 méter széles és 300 méter hosszú, északnyugat-délkeleti irányú terület északnyugati oldalán találtunk és tártunk fel régészeti objektumokat, egészen pontosan 5738 m² nagyságú felületen 155 objektum került elő. A humuszréteg vastagsága a lelőhely északnyugati felén sokszor az egy métert is meghaladta, ezzel szemben a keleti részen szinte teljesen lekopott. Szerencsés módon a területen az elmúlt időszakban nem folyt mezőgazdasági művelés.

A lelőhelyen két régészeti korszak emléke maradt meg a feltárástól.

A 8. századra keltezhető jelenségek két nagyobb összefüggő felületen, már a mai talajszínt jelentősen meghaladó mélységben, ezért itt végig kézi erővel folyt a feltárási munka. Ebből a korszakból a feltárandó terület északnyugati sarkában két rétegből kerámia került elő, míg a lelőhely közepén, egy nagyobb felületen, a felső 40 cm-en, telepnyomok, köztük talán egy lakóház maradványait tártuk fel. A leletanyag zöme kerámiaedények töredéke (változatos peremtípusokkal és hullámvonal-, illetve hullámvonalköteg-díszítéssel)

Scythian period cemetery and marks of a Migration period settlement on the Soroksár–Akácos-dűlő sites of the M0 motorway

(Site BP 008)

Archaeological investment-led excavations were conducted at Akácos-dűlő, site no. BP 008 in the southern sector of the M0 motorway from the end of July to the end of October, 2009. The name is not accidental since an acacia forest bordered the territory on the north and west while a dirt road ran along the south and south-east sides. A hundred and fifty-five archaeological features were uncovered in a 5738 m² area on the northwest side of the 60 m wide and 300 m long northwest-southeast oriented territory. The thickness of the humus layer often surpassed a meter in the northwestern part of the site, while it was nearly completely eroded on the eastern side. Luckily, there has been no cultivation on this territory for some time. The remains of two archaeological periods were found at the site.

The phenomena dated from the AD 8th century appeared on the actual ground surface on two large coherent surfaces. Thus, the excavation was carried out manually. From this period, ceramics were found in two layers in the northwest corner of the investigated territory, while in the center of the site, settlement phenomena came to light over a large surface in the upper 40 cm, possibly including the remains of a dwelling. The majority of the finds were shards (with varied rim types)

kézikorongolt és kézzelformált típusokkal (BÁLINT 1991).

Tovább mélyítve szkíta kori hamvasztásos, majd két rétegben ugyanennek a korszaknak a csontvázas sírjait tártuk fel. A 135 szkíta kori objektumból 109 volt sír, ezen belül 51 csontvázas, 33 pedig hamvasztásos temetkezés. Ugyanakkor további 25 esetben előkerültek olyan, edényeket tartalmazó, feltehetően szimbolikus sírok is, melyeknél sem csontokat sem pedig hamvakat nem találtunk. Jellemzően egy tál és egy kisebb, felhúzott fülű bögre (1. kép) alkotta ezeket a leletcsoportokat. (Az edények nagyobb része még nincs restaurálva, a bennük található föld kiszedése és annak elemzése pontosíthatja majd ismereteinket.)

A temető szélét északnyugati, déli és délkeleti irányban megtaláltuk, ugyanakkor északkeleti irányban a nyomvonalon kívül egészen biztosan folytatódott, mert a metszetfalban két sírt is sikerült megfigyelnünk és feltámunk. A lelőhelyen észak-déli irányban II. világháborús lövészárók futott keresztül, mely néhány sírt megbolygatott és vágott. A sírmező déli részén található homokdomb alatt a sárga altalaj vöröses színű volt, de leletanyag vagy egyéb régészeti jelenség nem került elő. Kérdéses, hogy ez geológia jelenség-e, vagy esetleg égés nyomait találtuk meg. Hasonló volt az altalaj a terület keleti sarkában is, ahol egy Szentés-Vekerzug típusú zabla (PÁRDUCZ 1954; PÁRDUCZ 1955) került elő (2. kép). A jelenség még nem tisztázott, természettudományos elemzések után dönthető majd el, hogy kapcsolatba hozható-e esetleg a halotti máglyákkal.

A hamvasztásos sírok már a humuszrétegben jelentek meg. A humuszolást így mindvégig rendkívül nehézkesen tudtuk csak végezni, hiszen a kalcinált csontok

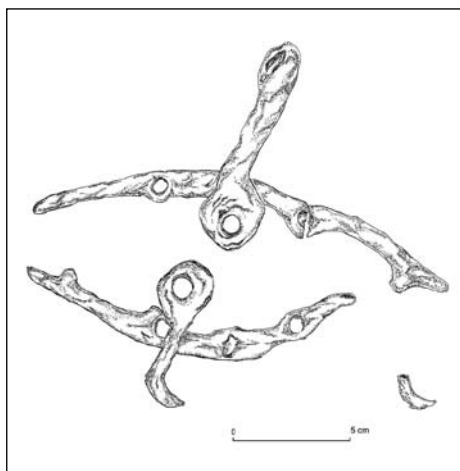
and a decoration of wavy lines or bunches of wavy lines), some hand-thrown pottery types and others made on a slow wheel (BÁLINT 1991).

As we dug deeper, cremation burials from the Scythian period followed by inhumation burials from the same period were unearthed in two layers. Of the 135 Scythian period features, 109 were graves: 51 inhumation and 33 cremation burials. At the same time, we found 25, probably symbolic, graves that contained vessels although neither bones nor ashes were found beside them. Generally, these find units comprised a bowl and a cup with a pulled-up handle (Fig. 1). (Most of the vessels were not reconstructed so that the analysis of the earth removed from them may yield new information about what they were used for).

The edges of the cemetery were found in the northwest, the south and the southeast, while in the northeast, it certainly continued beyond the motorway path since two graves could be observed and uncovered in the section wall. A military ditch

1. kép: Felhúzott fülű bögre
Fig. 1: Cup with a pulled up handle

2. kép: Szentes-Vekerzug típusú zabla rajza
 Fig. 2: Drawing of the Szentes-Vekerzug

nem egy, hanem három szintben jelentkeztek. A terület egészen 30-100 cm-es változó vastagságban fordult elő a humusz. A hamvasztásos sírok nagyobb része szórthamvas temetkezés volt, jellemzően két kerámiaedény – tál és felhúzott fülű bögre – kíséretében, továbbá egyéb, változatos mellékletekkel. A sírok kisebb része urnás rítusú volt. Az urnákba a kalcinált csontokon kívül a mellékleteket is berakták, majd a halotti máglya maradványait egy kisebb gödörbe szórták, és erre tették rá az égett csontokkal teli urnákat. Két sírnál találtunk fegyvermellékletet, mely mindkét esetben egy-egy keskeny pengéjű fűzfalevél alakú vaslándzsa volt (3. kép).

A csontvázas sírok a humusz alsó 20-30 centiméterében és a sárga altalajban húzódtak. Ez utóbbi esetben sokszor maga a sárga altalaj szolgált betöltésként (megnehezítve ezáltal a sírfolt észlelését), mely meglehetősen kemény, de jó konserváló talajként őrizte meg a csontokat. A humuszban talált vázak ugyanakkor igen rossz megtartásúak, sok esetben hiányosak, bolygatottak voltak. A vázak, három

from World War II ran across the site in a north-south direction, intersecting and disturbing a few graves. The yellow subsoil was red beneath the sandy knoll in the southern part of the cemetery, but neither finds nor other archaeological phenomena were discovered in it. It has not yet been decided if this red layer represents some sort of geological phenomenon or traces of burning. The subsoil was similar in the eastern corner of the territory where a bit of a Szentes-Vekerzug type vessel (PÁRDUCZ 1954; PÁRDUCZ 1955) was found (Fig. 2). The phenomenon has not yet been clarified. After scientific analysis it should be possible to decide whether it may perhaps be associated with funeral pyres.

The cremation burials already appeared in the humus layer. Thus, the removal of the humus was fairly difficult since the charred bones appeared not in one but in three levels. Humus covered the entire territory at a thickness ranging from 30 to 100 cm. In most of the cremation burials, the ashes were scattered and the grave goods characteristically comprised two ceramic vessels, a bowl and a cup with a pulled-up handle, and other miscellaneous grave goods. In a few graves, the ashes were placed in urns. The grave goods were also placed in urns next to the charred bones. The remains of the funeral pyre were thrown into a small pit and the urns filled with the charred bones were placed on top of it. A narrow-bladed, willow leaf-shaped iron spearhead (Figs 3) was found in each of two graves.

The inhumation burials lay in the lower 20-30 cm of the humus layer and in the yellow subsoil. In the latter case, the yellow subsoil was often refilled into the graves (which made the observation of the dis-

sír kivételével, zsugorított helyzetben fekdtek. Ennek három formája fordult elő: a felhúzott lábú, félig oldalt fektetett (az esetek kétharmadánál balra fordított), a háton fekvő, medence alá húzott lábú és az oldalra fektetett típus. A zsugorítás mértéke 100 cm körüli, mely egységesen jellemző korra, nemre való tekintet nélkül (4. kép). Az a néhány sírgödör, amelyet dokumentálni tudtunk, lekerekített téglalap formájú volt. A temetőben egyetlen kettős sírt találtunk. Két sírnál felmerült a halottcsonkítás, vagy a halottal szembeni „retorzió” gondolata, mely más hasonló korú temetőkbén szintén előfordult (PÁRDUCZ 1954; SZABÓ 1969). Temetőnkben néhány sírban a csontokat faszén és hamu fedte, illetve faszéndarabok voltak a váz mellett. Hasonlót figyelt meg pl. Szentes-Vékerzug 22. lósírnál Párducz Mihály (PÁRDUCZ 1954, 50). A csontvázas sírokba kisebb, valószínűleg ételt tartalmazó edényeket (felhúzott fülű bögre, hordó alakú fazék, behúzott peremű tál) helyeztek mellékletként. Az ékszerek közül a bronzhuzal karpereceket (rovátkolt,

coloration of the grave difficult). The fairly compact soil excellently conserved the bones. The skeletons found in the humus were, at the same time, very poorly preserved, often incomplete and disturbed. Apart from three graves, the skeletons lay in a crouched position. Three types of inhumation positions were encountered including bodies lying partly on the side (turned to the left in two thirds of the graves) with their legs pulled up; bodies with the legs pulled up beneath the pelvis; and bodies turned completely on their sides. The length of the crouched skeletons was around 100 cm, which was characteristic of the period irrespective of gender (Figs. 4). The few grave shafts that could be documented were oblong with rounded corners. There was just one double grave in the cemetery. The idea of maiming of the dead or of “retaliation” was raised in the case of two graves since phenomenon have been found in other cemeteries as well (PÁRDUCZ 1954; SZABÓ 1969). In a few graves, the bones were covered with charcoal and ashes or pieces of charcoal

3. kép:
Fegyvermelléklettel
ellátott
hamvasztásos sír
Fig. 3: Cremation
burial with
spearhead

4. kép: Zsugorított csontvázás sír
Fig. 4: Foetal positioned skeleton grave

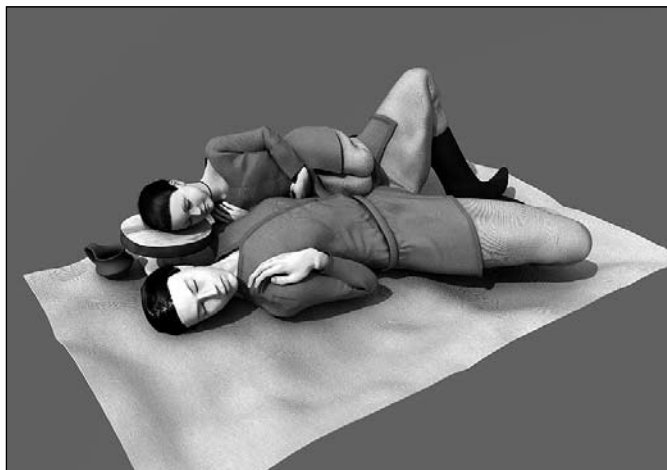

5. kép: Nő és gyermek kettős sírja
Fig. 5: Double grave of a woman and a child

vagy sima felülettel), üvegpaszta (kék színű, farkasfogdíszes, sima apró, vörös vagy narancssárga színű), agyag-, borostyán- és vasgyöngyöket említhetjük. Használati tárgyként orsógombokat, csiszolóköveket és késeket mellékeltek. A kövek szerepe nem tisztázott, mivel a lapos csiszolóköveken kívül vörös színű idomtalan kavicsok is előfordultak a sírokban (SZABÓ 1969). A ruházat részeként vascsatot, és vaskarikát találtunk. Ezeken kívül kibontásra kerültek testbe fúródott (bronz és vas) nyílhegyek is.

Mint fentebb említettük a temetőben egyetlen kettős sírt találtunk, melyet eredeti helyzetében kiemeltünk és a múzeumba szállítottunk. A sírba egy felnőtt nőt és egy 6-7 év körüli gyermeket temettek. A felnőtt érdekes módon feküdt a

lay beside the skeleton. Mihály Párducz observed similar phenomena e.g. in horse grave no. 22 from Szentes-Vekerzug (PÁRDUCZ 1954, 50). Smaller vessels (cups with pulled-up handles, barrel-shaped pots and bowls with inverted rims) were placed in the graves, probably with food in them. Bronze wire bracelets (with notched or smooth surfaces), glass paste (blue, with rickrack patterns, smooth and tiny, red or orange), clay, amber and iron beads were among the pieces of jewelry brought to light. The objects used in daily life were represented in the graves by spindle-whorls, grindstones and knives. The role of the stones is not clear since red amorphous pebbles also occurred in the graves next to the millstones (SZABÓ 1969). The iron buckles and the iron rings belonged to ar-

6. kép: A kettős temetkezés számítógépes rekonstrukciója (Németh Ádám grafikája)
 Fig. 6: Computer reconstruction of the double grave (graphic by Ádám Németh)

sírban. Bal lábát térdben felhúzva, szinte álló helyzetben behajlítva találtuk, míg a jobb lába a klasszikus békapóznak megfelelő pozícióban volt, a két lábfej viszont egymáson keresztezve feküdt, mintha bokában összekötözték volna. A gyermeket a nő mellkasára, oldalt fektették (5-6. kép). A felnőtt nő jobb oldalán az utolsó bordaívénél egy jó állapotú háromélű, klasszikus szkíta kori bronz nyílhegy került elő (7. kép), mely talán a halálát okozhatta. Ez a típusú nyílcsúcs a sírt a Kr. e. 5. század 2. felére keltezi (PÁRDUCZ 1973, 44). A gyermek egykori viseletéből három gyöngy került napvilágra. Mellékletként egy felhúzott fülű bögrét, egy lapos tálát, illetve egy csiszolókövet helyeztek a sírba.

Az embertani anyag vizsgálata a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani tárában, Bernert Zsolt vezetése mellett, folyik. Az előzetes vizsgálatok alapján annyi már elmondható, hogy a temetőben sokkal több volt a nő, mint a férfi. További érdekesség, hogy az agy- és arckoponyák többnyire keskenyek voltak és gracilis, azaz mediterrán népeiségre utalnak. Eredményeket kaptunk a hamvasztásos sírokkal kapcsolatban is, így az már

articles of wear. Bronze and Iron arrowheads were also found embedded in the bodies.

As has been mentioned, just one double grave was found in the cemetery. It was lifted out in situ and transported in the museum. An adult woman and a 6-7 years old child were buried in the grave together. The adult lay in an interesting position. The left leg was pulled up at the knee and bent in a quasi standing position, while the right leg lay in the classical 'frog' position. At the same time, the feet were crossed as if they had been bound together at the ankles. The infant was placed on the woman's chest lying on its side (Figs. 5-6). A well preserved, three-edged, classical Scythian period bronze arrowhead (Fig. 7) was found on the right side of the woman by the last rib. This arrow may have caused her death. The cast bronze three-edged arrowhead dates the grave to the second half of the 5th century BC (PÁRDUCZ 1973, 44). Three beads were found from the dress of the child. The grave goods included a cup with a pulled-up handle, a flat bowl and a millstone.

The analysis of the anthropological material is being directed by Zsolt Bernert

7. kép: A kettős sírban talált háromélű bronz nyílhegy
Fig. 7: Bronze three-edged arrowhead found in the
double grave

bizonyos, hogy az urnába temetetteknek legalább a fele gyermek volt. A temetkezésekhez közvetlenül nem kapcsolható jelenségeket is dokumentáltunk, ilyen egy gyöngysor, mely 50 darab különböző típusú, zömében sötétkék, illetve piros, narancsos-barnás piros, sárga üvegpasztá gyöngyökből állt. A temető északnyugati részén magányos lótemetkezést találtunk. Nem tisztázott melyik sírhoz tartozott, viszont a hozzá legközelebb fekvő váz feldőlt, kifosztott sírnak bizonyult. Mivel ez volt az egyetlen rabolt sír a temetőben, elképzelhető, hogy a leggazdagabb személy sírja lehetett, és az ő lovát találtuk meg (KEMENCZEI 2003, 179–182). Sajnos a ló koponyáját és alsó lábszárait a lövészárók vágta, így lószerszámzat nem került elő.

A leletanyag között egy kézzel formált, igen rossz megtartású négybütykös kis bögre, és egy kónikus korongolt, Hallstatt jellegű urna is volt. A temető datálásához a Szentés-Vekerzug típusú zabla mellett a háromélű klasszikus szkíta kori bronz nyílhegy adhat támpontot számunkra (PÁRDUCZ 1973, 44). A leletanyag előzetes elemzése alapján a temető a

in the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural Science. After the preliminary examination it can be said that women predominated in the cemetery. Another interesting feature is that the crania and the faces were generally narrow and gracile, which suggests the presence of a Mediterranean population. There are some results concerning the cremation burials as well. It is certain that at least half of the individuals buried in urns were infants. Phenomena that could not directly be linked with the burials were also documented such as a string of beads composed of 50, mostly dark blue and yellow, orange-brownish red, yellow glass paste beads of various types. A solitary horse burial was found in the northwestern part of the cemetery. It is not clear which grave it belonged to. The skeleton that lay the closest to it had been disturbed and robbed. Since this was the only disturbed grave in the cemetery, it may have been the grave of the richest individual to whom the horse also belonged (KEMENCZEI 2003, 179–182). Regrettably, the military ditch ran across the skull and the distal limbs of the horse so no harness fittings were found.

The finds included a hand-formed, very poorly preserved small cup with four knobs and a conical, wheel-thrown Hallstatt-type urn. Beside the Szentés-Vekerzug type shard, the three-edged classic Scythian period arrowhead helps to date the cemetery (PÁRDUCZ 1973, 44). Based on preliminary analyses of the find material, the cemetery dated from the Scythian period in the 5th century BC (B. HELLEBRANDT, 1988).

*Relatively few sites of the Scythian period have been found in the territory of

Kr. e. 5. századi szkíta korra keltezhető (B. HELLEBRANDT, 1988).

*Budapest területéről eddig viszonylag csekély számban ismertek a szkíta korra datálható lelőhelyek, melyek egy része ráadásul kis kiterjedésű, kevés leletanyagot felvonultató volt. A Rákospalota-Újmajori településrészleten (HORVÁTH 2002) kívül, a gyér leletanyagot és régészeti jelenséget adó Rákoskeresztúr-Csékút utcai (HORVÁTH-KOVÁCS 2002) és Soroksár-Millennium telep – Haraszti utcai (PETŐ 1992) lelőhelyeket ismerjük. Temetkezések vonatkozásában a Rákospalota-Mogyoród útján (NAGY 1959; HORVÁTH 2001, 40–41) előkerült négy urna- és három csontvázas síros temetőrészlet, és a 2008-ban Békásmegyeren előkerült magányos hamvasztásos sír (LÁNG 2009) említhető csak meg.

A most feltárt temető 109 sírjának tudományos feldolgozásával minden bizonyítással új és értékes információkat nyerhetünk Budapest területének szkíta korára vonatkozóan. (szerk.)

A feltárás során segítségünkre volt Szilágyi Gábor, továbbá konzulensként Maráz Borbála, akiknek közreműködését és támogatását itt is szeretnénk megköszönni.

*Bencze Zoltán – Böröczky Blanka
– Szigeti Judit*

Budapest and these were small with few finds. In addition to the partial settlement at Rákospalota-Újmajor (HORVÁTH 2002), the sites at Rákoskeresztúr-Csékút Street (HORVÁTH-KOVÁCS 2002) and Soroksár-Millennium telep – Haraszti Street (PETŐ 1992) have been identified although both have a poor find material and few archaeological features. As regards burials, the part of a cemetery with four urn and three inhumation graves at Rákospalota-Mogyoród Road (NAGY 1959; HORVÁTH 2001, 40–41) and the solitary cremation burial found at Békásmegyér in 2008 (LÁNG 2009) can be mentioned. The analysis of the 109 graves from this cemetery will certainly provide interesting information on the Scythian period in the territory of Budapest. (ed.)

Gábor Szilágyi lent a helping hand during the excavation and Borbála Maráz acted as consultant: we are grateful for their co-operation and support.

*Zoltán Bencze – Blanka Böröczky –
Judit Szigeti*

Irodalom/References:

- BÁLINT 1991 – Bálint, Cs.: Die spätawarenzeitliche Siedlung von Eperjeske. Die spätawarenzeitliche Siedlung von Eperjes, Kom. Csongrád. *Varia Archaeologica Hungarica* 4. Budapest 1991.
- B. HELLEBRANDT 1988 – B. Hellebrandt M.: Szkitakori temető Kesznyéten-Szerűskerten (Skythenzeitliches Gräberfeld in Kesznyéten-Szerűskert). *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve* 25-26 (1988) 107–126.
- HORVÁTH 2001 – Horváth A.: Budapest a szkíta korban. In: Havassy Péter (szerk.), *Hatalmasok viadalokban : Az Alföld szkíta kora*. Gyulai katalógusok 10. Gyula 2001, 37–49.
- HORVÁTH 2002 – Horváth A.: Előzetes jelentés, a Bp. XVII. ker. Rákospalota–Újmajorban előkerült szkíta kori településrészeletről (Vorbericht über den Siedlungsteil aus skythischer Zeit in Rákospalota–Újmajor, 17. Bzrk. Budapest). *BudRég* 35 (2002) 103–123.
- HORVÁTH–KOVÁCS 2002 – Horváth A. – Kovács E.: Budapest, XVII. ker., Rákoskeresztúr–Csékkút utca (Budapest, XVII, Rákoskeresztúr–Csékkút Street). *Aqfűz* 8 (2002) 147–149.
- LÁNG 2009 – Láng O.: Budapest, III. ker., Barát-patak – Ország út – Hadrianus utca – Királyok útja által határolt terület, Hrsz.: 65554/27, 28, 29. *Aqfűz* 15 (2009) 167–169.
- KEMENCZEI 2003 – Kemenczei T.: A középső vaskor: a szkíták a Tisza vidéken. In: *Visy Zs. (szerk.), Magyar Régészet az Ezredfordulón*. Budapest 2003, 179–183.
- NAGY 1959 – Nagy T.: La Tène-kori szkíta-jellegű sírlelet Rákospalotáról. *BudRég* 19 (1959) 123–138.
- PÁRDUCZ 1954 – Párducz, M.: Le cimetière hallstattien de Szentes-Vekerzug II. *ActaArchHung* 4 (1954) 25–91.
- PÁRDUCZ 1955 – Párducz, M.: Le cimetière hallstattien de Szentes-Vekerzug III. *ActaArchHung* 5 (1955) 1–22.
- PÁRDUCZ 1973 – Párducz, M.: Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken. *ActaArchHung* 25 (1973) 27–63.
- PETŐ 1992 – Pető M.: Budapest XX. (Millenium-telep, strand) Harashti út 42. *RégFűz* 44 (1992) 7.
- SZABÓ 1969 – Szabó J. Gy.: A hevesi szkítakori temető (Das Gräberfeld von Heves aus der Skythenzeit). *Egri Múzeum Évkönyve* 7 (1969) 55–128.

Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós- Üdülősoron, az M0 körgyűrű nyomvonalán

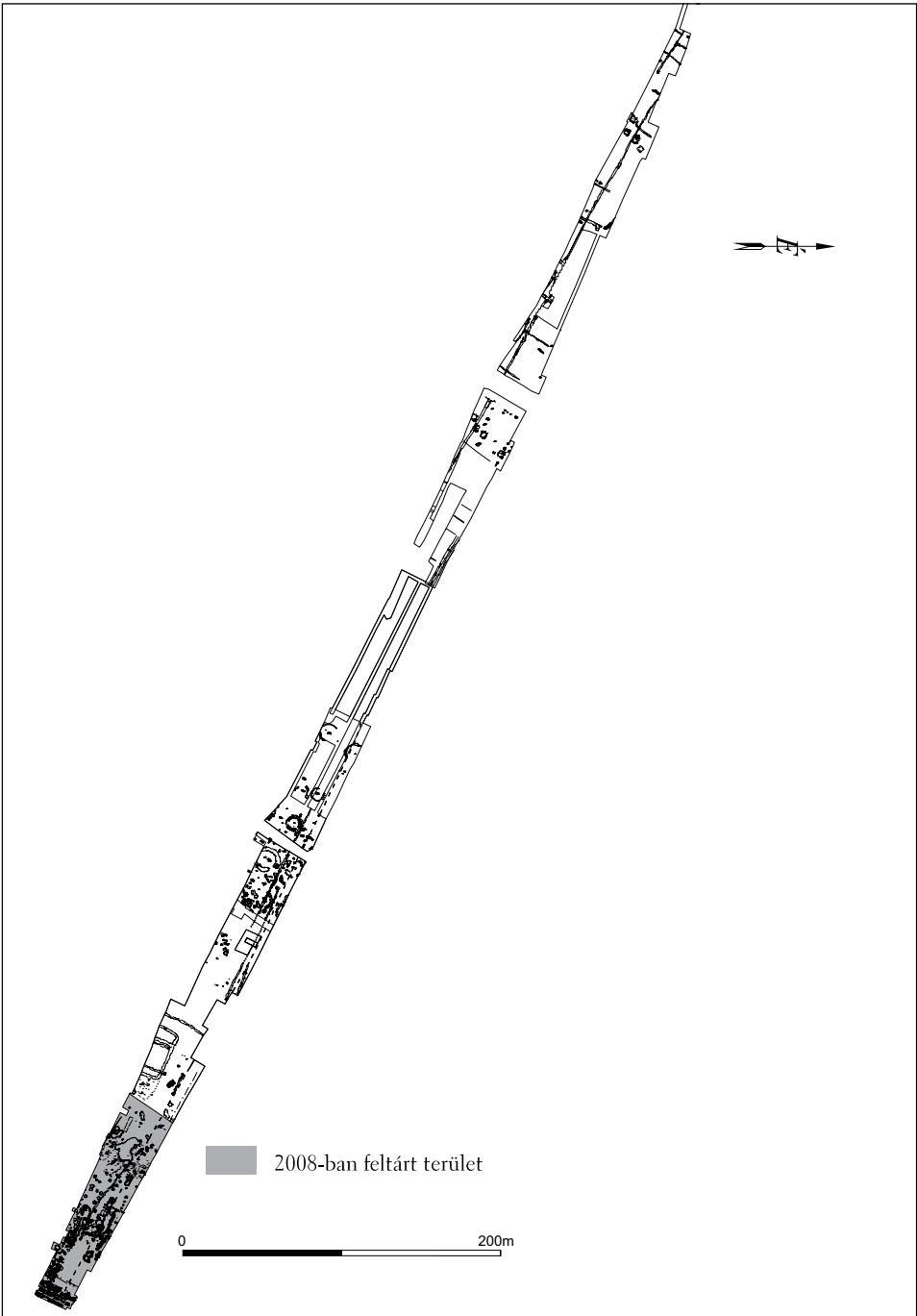
(PM 005-009-es lelőhelyek)

Korábban több ízben beszámoltunk arról, hogy Budapest közigazgatási határától három kilométerre, a Csepel-szigeten, a soroksári Duna-ág partjától 100 m-re, az M0 autópályát nyomvonalán 1988-ban és 1989-ben leletmentő ásásokat, 2008-ban pedig megelőző feltárást folytatott a Budapesti Történelmi Múzeum (ENDRŐDI 1992; ENDRŐDI–HORVÁTH 2009). A régészeti lelőhely, Szigetszentmiklós–Üdülősor, a Duna árteréből kiemelkedő széles dombháton található, mely területen a java rézkori Ludanice-kultúra, késő rézkori Kosztolác-kultúra, kora bronzkori Harangedény–Csepel csoport és Proto-Nagyrév-kultúra, kelta és Árpád-kori objektumok (hulladékgödrök, házak, és sírok) kerültek napvilágra. Megállapítást nyert, hogy a legintenzívebb megtelepedés a kora bronzkor időszakában volt (ENDRŐDI 1992). A régészeti kutatások során feltárt és a kora bronzkori településhez köthető mintegy 12000 m²-en 2008 végéig 767 kora bronzkori objektum került napvilágra, melyek között összesen hét íves oldalú cölöpszerkezetes, oszlopvázás, nyugat-északnyugat-kelet-délkeleti tengelyű, nagyméretű (hosszúságuk 10-16 méter, szélességük 4-6 méter) ház cölöplyukai kerültek elő. Az építmények részben vagy teljesen rekonstruálhatók voltak (ENDRŐDI–HORVÁTH 2009). A kora

Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós- Üdülősor in the path of the M0 motorway

(Sites PM 005-009)

We have already reported on the rescue excavations of the BHM in 1988 and 1989 and the investment-led excavation in 2008 along the path of the M0 motorway, 100 m from the banks of the Soroksár Danube branch on Csepel Island and 3 km from the administrative border of Budapest (ENDRŐDI 1992; ENDRŐDI–HORVÁTH 2009). The archaeological site of Szigetszentmiklós–Üdülősor is located on a wide hill rising from the floodplain of the Danube. Features (refuse pits, houses and burials) from the Middle Copper Age Ludanice culture, the Late Copper Age Kostolac culture, the Early Bronze Age Bell Beaker–Csepel group and Proto-Nagyrév culture, the Celtic and the early medieval Árpád period were brought to light at this location. It could be determined that habitation was most intensive in during the Early Bronze Age (ENDRŐDI 1992). From the end of 2008, a total of 767 Early Bronze Age features were uncovered within the circa 12,000 m² territory occupied by the Early Bronze Age settlement. Seven of these features included west-northwest – east-southeast oriented, large post-structure houses with curved walls on the long axis (length = 10-16 m, width = 4-6 m). These buildings could be partly or completely reconstructed (ENDRŐDI–HORVÁTH 2009). The Early Bronze Age

1. kép: Az ásatási terület alaprajza
Fig. 1: Summary map of the excavation

2. kép: Légi felvétel a körárkos sírokról: Szigetszentmiklós-Üdülősor 2009 (Civertan Bt.)

Fig. 2: Aerial photo of the graves with ditches: Szigetszentmiklós-Üdülősor 2009 (photo courtesy Civertan Bt.)

bronzkori település a Csepel-sziget alacsonyabb tengerszint feletti magasságú térszínén helyezkedik el, így az óholocén időszakai ártéri szintet csak a legmagasabb árvíz öntötte el. A szerkezeti mozgások, és az óholocén időszakai klímaingadozások hatására a Duna a II/A teraszfelszínbe 2-3 méter mélységű medreket vájt, a folyó sekély mellékágai több kisebb szigetet fogtak közre (SCHWEITZER 1992). Csepel-szigeten Szigetszentmiklós-Üdülősor kora bronzkori települése is hasonló módon kialakult kisebb szigeten helyezkedett el. A kora bronzkori település keleti határát a Duna természetes vonala alkotta, nyugati határán egy kb. 40 méter széles kötöttebb, üledékes iszappal feltöltődött medret dokumentáltunk. A telepen élő népcsoporthoz köthető temető sírjainak 95%-a a

settlement is located in a higher part of Csepel Island, so that, the ancient Holocene floodplain was inundated only when water levels were very high. As an effect of structural movements and ancient Holocene climatic oscillations, the Danube cut 2-3 m deep beds through terrace level II/A and the shallow river branches enclosed small islands (SCHWEITZER 1992). The Early Bronze Age settlement of Szigetszentmiklós-Üdülősor on Csepel Island was established on just such an island. The natural line of the Danube formed the eastern border of the Early Bronze Age settlement, while a circa 40 m wide bed, filled in with compact sedimentary loam, was documented on its western border. Ninety-five percent of the graves of the cemetery associated with the in-

Dunától távolabb, a telep nyugati határán lévő háztól kb. 100 m-re, a feltárás során megfigyelt medren túl egy északkelet-dél-nyugati irányú széles sávban húzódott.

Az 1988-1989-ben, majd 2008-ban folytatott feltárások során összesen 67 sír került felszínre, nagyobb részben urnás, szórthamvas, kisebb számban zsugorított csontvázas és szimbolikus sírok voltak.

A 2009. május 18 – szeptember 9. között a PM 005-009. lelőhelyeken folytatott megelőző feltárás során 9036 m²-en 245 objektumot (Harangedény-Csepel csoport, Nagyrév-kultúra, Árpád-kor) tártunk fel.

Kora bronzkor

A PM 005 lelőhelyen, 5400 m²-en a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport temetőjének területén további 30 sír került elő (1. kép), a temetkezési rítusok aránya nem tért el az előző éveiktől. Új jelenség volt azonban 10 körárkos sír előkerülése. A sírok körárokval való övezése jól ismert többek között a Harangedény-Csepel csoport szomszédos, Cseh-Morva vidéki temetőiben (DVOŘÁK et al 1996). Magyarországon első ízben 2005-ben Budakalászon ke-

habitants of the settlement were situated farther from the Danube, in a northeast-southwest oriented zone beyond a river bed observed about 100 m from the house standing by the western border of the settlement.

In the course of the excavations in 1988-1989 and in 2008, 67 burials were also unearthed. Most of them were urn burials and burials with scattered ashes, a few were inhumation and symbolic graves. Between May 18 and September 9, 2009, 245 features (Bell Beaker–Csepel group, Nagyrév culture and early medieval Árpád period) were uncovered on a territory extending over 9036 m² during investment-led excavations conducted at sites nos. PM 005-009.

Early Bronze Age

A further 30 graves were uncovered in a Early Bronze Age Bell Beaker–Csepel group cemetery extending over a territory of 5400 m² at site no. PM 005 (Fig. 1). The proportion of the various burial rites was the same as the previous years. The uncovering of 10 graves surrounded by circular ditches was, however, a new phenomenon.

3. kép: Az SE 863-as körárkos sír

Fig. 3: Grave no. SE 863 with a ditch

4. kép: Plasztikusan
díszített edény melléklet
az SE 863-as sírből
Fig. 4: Vessel with
ornament from grave no.
SE 863

rültek elő a Harangedény-Csepel-csoport körárkos sírjai (OTTOMÁNYI-CZENE 2006).

A körárokkaal övezett sírok többsége Szigetszentmiklós-Üdülősoron szórthamvasztásos volt, több esetben azonban nem csak egy sírt övezett. Egy esetben szórthamvasztásos, urnás és egy szimbolikus sír is a körárkon belül volt (2. kép). Fontos megjegyezni, hogy a hamvasztásos urnasírok egy része, valamint a körárkos sírok között – megfigyeléseink alapján – szintbeli különbség mutatkozott, a körárkos sírok kb. 20-25 cm-el mélyebben jelentek. Az esetleges kronológiai és tipológiai különbségek meghatározása a további kutatás feladata lesz.

A talajadottságok miatt a körárkok egy-egy részlete nem mindig volt megfigyelhető, néhány sírt csak részlegesen lehetett feltárni (nyomvonalon belül), ugyanakkor egy-két esetben dokumentálni lehetett a keleti oldalon lévő „bejáratot” is. Különlegesnek számít az SE 902. számú, kettős körárokkaal övezett (feltételezhetően) szimbolikus sír jelenléte. Három esetben figyelhettük meg továbbá, hogy a „bejárat” közelében, a körárkok betöltésében, azok

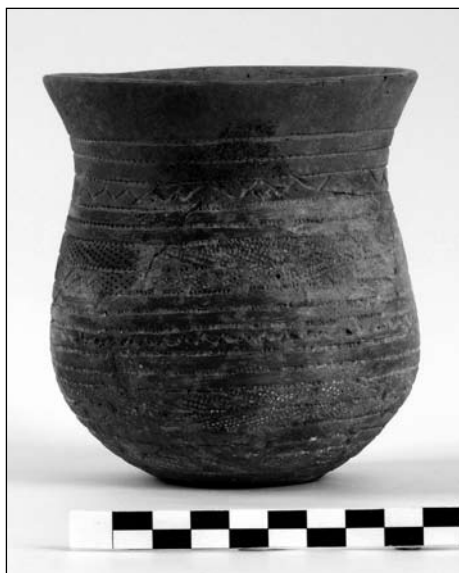
The enclosing of the graves with circular ditches is a well known phenomenon in cemeteries of the Bell Beaker–Csepel group in neighboring Bohemian–Moravian territories among other places (DVOŘAK et al 1996). In Hungary, the first graves with round ditches of the Bell Beaker–Csepel group were uncovered at Budakalász in 2005 (OTTOMÁNYI-CZENE 2006).

Most of the burials with circular ditches around them at Szigetszentmiklós–Üdülősor were scattered ash cremations. The circular ditches sometimes surrounded more than one burial. A circular ditch enclosed a scattered ash cremation burial, an urn burial and a symbolic grave (Fig. 2). It is important that there was a difference in altitude between some of the cremation urn burials and those with circular ditches with the latter burials appearing about 20-25 cm deeper in the earth. The identification of possible chronological and typological differences will be the task of future investigations.

Not all the details of the circular ditches could be observed because of soil conditions. A few graves could not totally be

alján összetört kis edények, többségében kis korsók voltak, melyeket valószínűleg a temetési szertartás során, italáldozathoz (*libatio*) használhattak.

A 2009-ben végzett temetőfeltárás egyik legkiemelkedőbb leletegyüttesét az SE 863. számú szórthamvas sírban elhelyezett sírmellékletek képezték (3. kép). Az észak-északkelet–dél-délnyugati tájolású, 253 cm hosszú, 123 cm széles, 7 cm mély ovális, szórthamvas sírgödörben két csoportban elhelyezett mellékletek között egy függőleges, plasztikus, hármastagolású bordákkal díszített edény volt (4. kép), a bordák között egy-egy (összesen négy) plasztikus „napkorong” dísszel (ENDRŐDI-PÁSZTOR 2006). A különlegesen díszített urnaszerű edény nyugati oldala mellett (minimális mennyiségű kalcinált csonttal keveredve) 25 cm sugarú körben visszahajlított végű kis aranylemezek (29 db), valamint ezüstlemez töredékek jelentek. A nagyobb ezüstlemez

5. kép: Harangedény melléklet az SE 863-as sírból
Fig. 5: Bell beaker from grave no. SE 863

uncovered (within the path of construction work), while in a few cases even the “entrance”, located on the east side, could be documented. A (probably) symbolic grave, no. 902, was enclosed by a double circular ditch is unique. It could also be observed in three cases that small crushed vessels, mostly small jugs, lay in the fills of the circular ditches close to their “entrances”. These may have been used for *libation* during the funeral ceremony.

The most important find unit from the cemetery excavations from 2009 were the grave goods from scattered ash cremation burial no. 863 (Fig. 3). The north-north-east–south-southwest oriented scattered ash oval grave was 253 cm long, 123 cm wide and 7 cm deep. Among the grave-goods placed in the grave in two groups was a vessel (Fig. 4) decorated with three vertical, modeled ribs that segmented the body into four parts, with each a modeled “Sun disk” ornament between the ribs (4 in total). (ENDRŐDI-PÁSZTOR 2006) On the western side of the individually decorated urn-shaped vessel, small gold plaques (29 objects) with returned terminals and silver plaque fragments appeared in a circle with a radius of 25 cm (mixed with a few charred bones). On the edge of the large silver plaque, a row of pierced holes served to help fix the object. Beside the precious metal finds, two fragmentary handled cups and a wrist-plate lay on the bottom of the grave. The other group of grave goods in the southern third of the grave comprised three bell beakers (Fig. 5), a stone depot and a large bowl with a rim decorated using a characteristic bell beaker technique.

According to the reconstruction of the precious metal finds, they must have come from a headdress worn as a diadem. Some

szélén a felerősítést szolgáló áttört lyukak láthatók egy sorban. A nemesfém leletek mellett két töredékes fülesbögre, valamint egy csuklólévődő lemez volt a sírgödör alján. A sírgödör déli harmadán egy másik csoportban lévő mellékleteket pedig három harangedény (5. kép), kődepó, valamint egy nagyméretű tál (pereme harangedényes technikával díszítve) képezte.

A sírban feltárt nemesfém leletek általunk elkészített rekonstrukciója alapján elmondható, hogy azok egy diadémaként viselt fejdísz részei. A többi lelet egy része (kődepó, csuklólévődő lemez) férfi sírjára utal. A különleges leletek a Harangedény-Csepel csoport falusias jellegű települése életében „vezető” szerepet betöltő egyén hagyatékaként értékelhetők.

A 2009-ben befejezett kutatások alapján megállapítható, hogy mind a település, mind a temető keleti és nyugati irányban lehatárolható, míg észak és dél felé az eddig feltárt területeken is túlnyúlik. Helyesnek bizonyulhat az 1989-ben tett megállapításunk miszerint a lelőhely kiterjedése, a felszíni kerámiatöredékek alapján, akár 2,5-3 hektár is lehet. Szigetszentmiklós-Üdülősoron, amely a Harangedény-Csepel csoport egyetlen olyan régészeti lelőhelye, ahol a település mellett a temető részlete is előkerült, számolni lehet további házak és sírok előkerülésével.

Árpád-kor

A nyomvonal bővítésével lehetőség nyílt az 1988-89-ben előkerült középkori falu további kutatására (a korábbi feltárásokról ld. IRÁSNÉ 1992). Az 1999-es feltárás eredményeit is figyelembe véve úgy tűnik, hogy falu a Dunával párhuzamos, kisebb dombháton helyezkedett el, melyek között időszakos vízmosások voltak. 2008-ban a Dunához közelebb (PM-004

of the other finds (stone depot, wrist-plate) suggest that this was the grave of a man. The special finds can be interpreted as the bequest of a person who played a “leading” role in life at this rural settlement of the Bell Beaker–Csepel group.

From the archaeological investigations that ended in 2009 we now know that the borders of both the settlement and the cemetery can be identified on the east and the west, while they extend over the investigated territories in the north and the south. The statement made in 1989 that the extent of the site may reach 2.5-3 hectares based on the distribution of surface shards seems to have been correct. We can expect the appearance of more houses and cemeteries at the archaeological site of Szigetszentmiklós-Üdülősor, which is the only site of the Bell Beaker–Csepel group where part of a cemetery was also found beside the settlement.

Árpád period

The widening of the construction path of the M0 offered an opportunity to investigate a medieval village found first in 1988-1989 (for former excavations see IRÁSNÉ 1992). Based on the results of an excavation there in 1999, it seems that the village stood on the slopes of small promontories lying parallel with the Danube and separated by intermittent water courses. Three semi-subterranean houses, an outdoor oven and a few, mostly east-west oriented ditches running perpendicular to the Danube were uncovered close to the Danube (site no. PM 004) in 2008. The houses were loosely distributed over a large territory, similarly to the houses uncovered earlier. The few finds recovered date the partial settlement to the 11th-12th centuries (ENDRÓDI–HORVÁTH 2009).

6. kép. Az SE 968. kőkemencés Árpád-kori ház
 Fig. 6: Árpád period house no. SE 968 with a stone oven

lelőhely) három veremház, egy külső kemence és néhány, többnyire kelet-nyugati irányú, a Dunára merőleges árok került feltáráásra. A házak – illeszkedve a korábban előkerültekhez – nagyobb területen, laza szerkezetben helyezkedtek el. Az előkerült kevés leletanyag alapján a településrészlet a 11-12. századra keltezhető (ENDRŐDI-HORVÁTH 2009).

A sziget belseje felé két, a Dunával párhuzamos kisebb, feltöltődött medret figyeltünk meg. Mindkét meder nyugati partján házcsoportokat találtunk. A házak olyan közel voltak egymáshoz, hogy egyidejű használatuk kizárható. Mivel szuperpozíció nem volt közöttük, csak a leletanyag feldolgozása után lehet majd megállapítani építési sorrendjüket. (Ugyanezt az elhelyezkedést figyeltük meg a mostani munkaterülettől északra az 1999-es feltárás során. A MOL Csepel–Vecsés gázvezeték nyomvonalán feltárt településrész azon-

Two smaller, filled-in riverbeds were observed running parallel to the Danube farther towards the interior of the island. Groups of houses were found on the western banks of both old riverbeds. The houses were located so close to one another that they were certainly not used at the same time. As no superposition could be observed, the order of their construction can only be determined after the analysis of the finds. (The same kind of distribution was observed north of this territory in 1999. The partial settlement that lay in the path of the MOL Csepel–Vecsés gas pipe line was, however, still inhabited in the 13th-14th centuries, see KOVÁCS 2001).

The prop-and purlin structure roof of the houses was supported by two, often three posts along the east-west axis. The ovens were built into the northeast corner in all eight houses. Six of the ov-

ban a 13-14. században volt használatban, lásd KOVÁCS 2001.)

A házak ágasfás-szelemenés tetőszerkezetét a kelet-nyugati tengelyben két, több esetben három oszlop tartotta. Mind a nyolc ház kemencéjét az északkeleti sarokban alakították ki, ebből hat kőpakolásos (6. kép), kettő agyagtapasztásos volt. A kőkemencék falát több esetben agyagpadkáról indították, keleti és nyugati oldaluk a ház északi falának támaszkodott, melybe belevájtak és agyaggal kitapasztották. Ez képezte a kemence északi falát. Kőanyaguk tört édesvízi mészkő és márga volt, de másodlagosan durva mészkőből készült malomkődarabokat is felhasználtak. A házak között nagyméretű, munkagödrös külső kemencék, lapos fenekű, méhkas alakú tárolóvermek, valamint árkok kerültek kibontásra. A feltárás során igen kevés leletanyag (kerámiatöredék, vaseszköz, fenőkő, orsógomb, étkezési hulladék) került elő, ezek alapján a településrészlet a 12-13. századra keltezhető.

A falu a Dunával párhuzamos, kb. 1 km széles sávban terült el, északi és déli végét még nem tudtuk meghatározni. 1989-ben egy 13. századi részlete került feltárássra a szigetszentmiklósi Vízmű területén (IRÁSNÉ 1992, 51–56). Itt előkerült egy fallal körülvett templom és temető maradványa is, melyet az ásató a 18. századra keltezett, de elképzelhető, hogy a középkori templom is ezen a területen állhatott.

A település az írott forrásokból ismert Szöllös faluval azonosítható, melynek első ismert említése IV. Béla 1246-os adományszó oklevelében található, amely leírja a szintén a Csepel-szigeten található Háros falu határát. Ekkor Szöllös a visegrádi apátság birtokában volt, később a királyé lett. A török hódoltság korában mindvégig lakott volt, ekkor a kovini (ráckevei) *náhije*hez tar-

ens (Fig. 6) were reinforced with stones and two of them daubed with clay. The walls of the stone ovens were raised in a few cases on a clay bench. Their eastern and western walls leaned against the north wall of the house into which they were cut and daubed with clay. This find marks the north wall of the oven. The stone material comprised broken travertine and marl, although millstone fragments from coarse limestone were also used in it secondarily. Large outdoor ovens with working pits, beehive-shaped storage pits with flat bottoms and ditches were uncovered between the houses. Very few finds (shards, iron tools, whetstones, spindle-whorls, kitchen refuse) were recovered but these date the partial settlement from the 12th-13th centuries.

The village lay in a circa 1 km wide zone lying parallel to the Danube. The northern and the southern borders of it could not yet be identified. In 1989, part of the village from the 13th century was uncovered on the territory of the Water Plant in Szigetszentmiklós (IRÁSNÉ 1992, 51–56). The remains of a church and a churchyard enclosed by a wall were found here, dated by the excavator to the 18th century. However, the medieval church may have stood in the same territory as well.

The settlement can be identified with the village of Szöllös village, known from documents. It was first mentioned in Béla IV's donation deed from 1246, which described the borders of Háros village, also on Csepel Island. At that time, Szöllös was in the possession of the Visegrád abbot but later the king became the owner. It was inhabited during the Turkish occupation, when it belonged to the Kovin (Ráckeve) *náhije*. As a *Has*-estate of the

tozott. Szultáni *hász*-birtokként nagyobb védettséget élvezett, és jelentős jövedelemre tett szert. (E. A. – H. M. A. – K. E.)

*Endródi Anna – Horváth M. Attila
– Kovács Eszter*

sultan, it was protected and it produced a significant income. (A. E. – M. A. H. – E. K.)

*Anna Endródi – M. Attila Horváth
– Eszter Kovács*

Irodalom/References:

DVOŘÁK et al 1996 – Dvořák, P. – Matějčková, A. – Peška, J. – Rakovský, I.: Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II. (Bezirk Břeclav). Katalog der Funde. Brno 1996.

ENDRÓDI 1992 – Endródi A.: A kora bronzkori Haragedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában (The settlement and cemetery of the Bell Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós). In: Havassy P. – Selmeczi L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I). BTM Műhely 5. Budapest 1992, 83–201.

ENDRÓDI-HORVÁTH 2009 – Endródi A. – Horváth A.: Régészeti kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron az M0 autópálya nyomvonalán (Archaeological investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the track of highway M0). Aqfűz 15 (2009) 150–166.

ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006 – Endródi, A. – Pásztor, E.: Symbolism and Traditions in the Society of Bell Beaker-Csepel Group (A szimbolizmus és a tradíciók szerepe a Haragedény-Csepel-Csoport társadalmában). ArchÉrt 131 (2006) 7–25.

IRÁSNÉ 1992 – Irásné Melis K.: Árpád-kori falvak Szigetszentmiklós határában (Arpadenzeitliche Dörfer in der

Gemarkung von Szigetszentmiklós). In: Havassy P. – Selmeczi L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán II (Archaeological researches on the line of Motorway M0 II). BTM Műhely 6. Budapest 1992, 41–70.

KOVÁCS 2001 – Kovács E.: Földbe vájt kemencéjű veremház feltárása Csepel-Nyilasokra dűlön. In: Cseri M. – Tárnoki J. (szerk.), Népi építészet a Kárpát-medencében a Honfoglalástól a 18. századig. Szentendre 2001, 437–446.

SCHWEITZER 1992 – Schweitzer F.: A Szigetszentmiklóstól északra húzódó M0 autópálya környezetében elhelyezkedő régészeti lelőhelyek geomorfológiai viszonyai (Die geomorphologischen Verhältnissen der nördlich von Szigetszentmiklós, in der Umgebung der Autobahn M0 liegenden archäologischen Fundstellen). In: Havassy P. – Selmeczi L. (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I). BTM Műhely 5 (1992) 9–15.

OTTOMÁNYI-CZENE 2006 – Ottományi K. – Czene A.: Az M0-ás autópálya északi szakaszának feltárása, Budakalász. In: Tari E. (szerk.), Régészeti kutatások másfél millió négyzetméteren. Szentendre 2006, 69–73.

Árpád-kori településrészlet és késő középkori temető Szigetszentmiklós-Dunára- dűlőn az M0 körgyűrű nyomvonalán

(PM 010-es lelőhely)

2009. május 25. és október 30. között került sor a Csepel-sziget nyugati szélén az M0-ás autópályától délre eső terület feltáráására. A helyszín nem volt ismeretlen számunkra, hiszen 1988-ban Írásné Melis Katalin számolt be arról, hogy az épülő M0-ás nyomvonalában végzett letmentés során kora bronzkori gödrök és 16. századi gabonásveremek kerültek elő (ÍRÁSNÉ 1991, 70). 2003-ban Reményi László és Terei György folytatott kutatásokat az autópályát lehajtójában, ahol az elmúlt évekhez hasonlóan őskori objektumok, néhány Árpád-kori gödör és egy nagyobb kemencebokr látott napvilágot (REMÉNYI–TEREI 2004).

A 2009-ben kutatott terület régészeti szempontból két részre osztható. Az északi, Dunához közelebb eső területre, illetve a II. Rákóczi Ferenc utcától keletre, a sziget belseje felé eső kisebb részre. Az előbbin néhány őskori tárológödör valamint nagyobb számban késő középkori beásások illetve árkok kerültek elő, melyeket a későbbi mezőgazdasági művelés erősen megbotlygatott. Ezen terület déli felében csak középkori objektumokat találtunk. Közöttük a legjelentősebb két Árpád-kori földbe mélyített ház előkerülése (SE-178, SE-179).

Az egyik (SE-178-as) ház téglalap alaprajzú, oldala rézsús, alja egyenes és

Detail of an Árpád period settlement and late Medieval cemetery at Szigetszentmiklós-Dunára- dűlő along the path of the M0 motorway

(Site PM 010)

The territory south of the M0 motorway on the western edge of Csepel Island was uncovered between May 25 and October 30, 2009. The site was already familiar since in 1988, Katalin Írásné Melis had reported on early bronze age pits and 16th century grain pits unearthed during rescue excavations along the path of the M0 motorway (ÍRÁSNÉ 1991, 70). László Reményi and György Terei conducted investigations in the area of a motorway exit in 2003, where, similarly to the past years, prehistoric features, a few Árpád period pits and a large cluster of ovens were uncovered (REMÉNYI–TEREI 2004).

The territory investigated in 2009 could be divided in two parts from an archaeological point of view: a northern part closer to the Danube and a smaller part east of II Rákóczi Ferenc Street running towards the interior of the island. A few prehistoric storage pits and a large number of late medieval pits and ditches were uncovered on the former territory, all badly disturbed by later agricultural activities. The southern part of this area contained only medieval features. The most significant ones were two Árpád period semi-subterranean houses (SE-178, SE-179).

One of the houses (SE-178) had an oblong ground plan with slanting walls and

1. kép: Az SE-178-as ház
Fig. 1: House no. SE-178

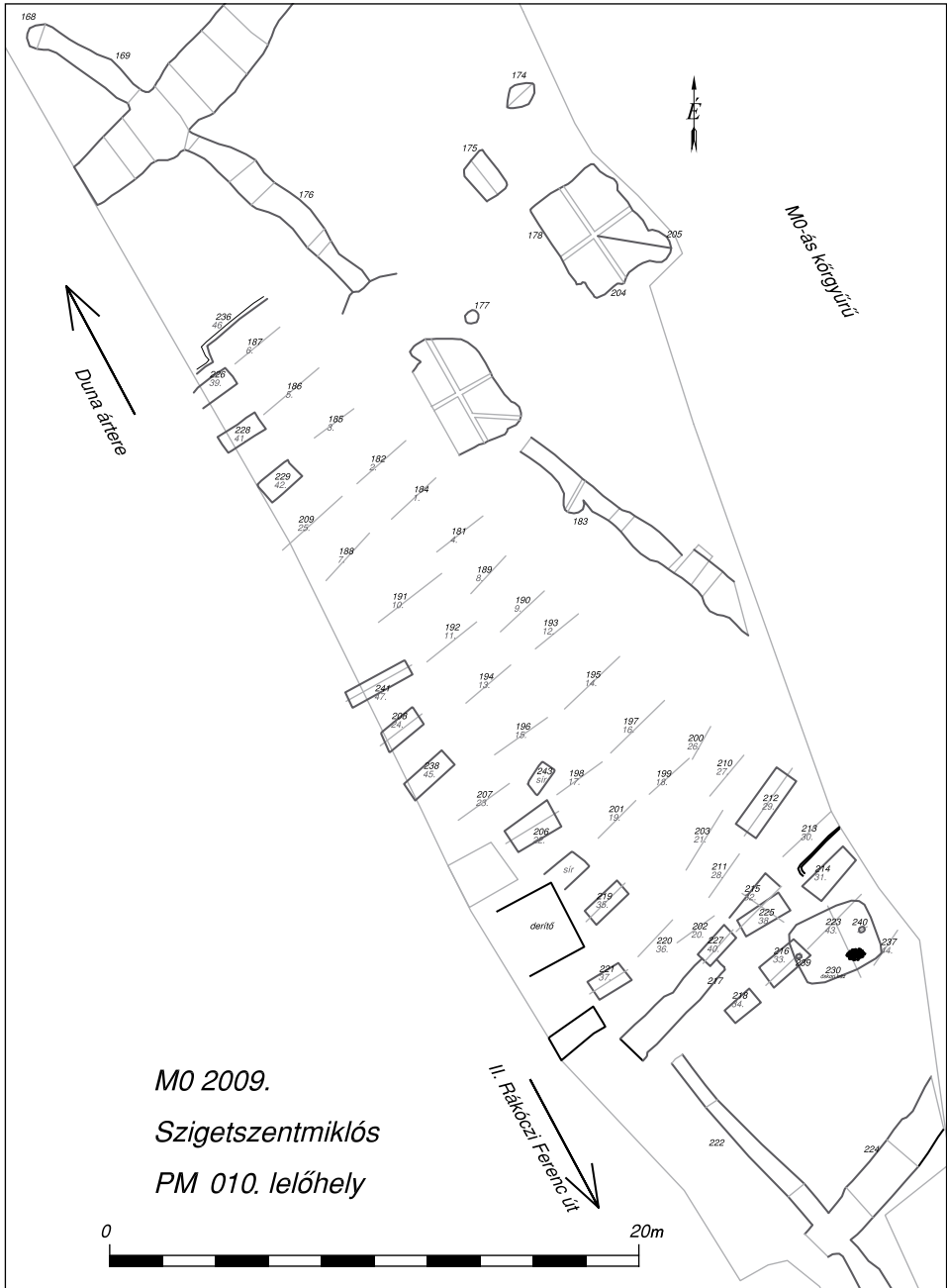

tapasztott volt. Keleti sarkában tapasztott agyagkemencét figyelhetünk meg, mely erősen túlnyúlt a ház keleti oldalán. A kemence oldalát illetve száját kváderkövekkel és malomkő töredékeivel erősítették meg. A ház tengelyében három oszlophely került elő, ezen kívül a bejáratnál lehetett kapcsolatban az a sekély cölöplyuk, mely a kemencével szemközti oldalon került elő (1. kép).

A másik, téglalap alaprajzú, egyenes oldalú, egyenetlen aljú házat (SE-179-es) kelet-nyugati irányban egy újkori csatornaárok vágta át. Ez erősen roncsolta az előző építményhez hasonlóan itt is meglévő, a keleti sarokba tapasztott, a ház oldalán túlnyúló agyagkemencét. A kemence környezetében nagyszámú kváderkőtöredéket találtunk. Az oszlophelyek közül itt csak egyet tudtunk dokumentálni a délkeleti oldalon: a kis mélységű cölöplyukat a ház oldalába vágták. Valószínűleg a többi is hasonló jellegű lehetett, ezeket azonban a későbbi beásások elpusztították. A ház nyugati oldalát egy későbbi árok vágta.

a flat, plastered floor. A daubed clay oven was observed in the eastern corner, which extended far beyond the eastern side of the house. The walls and the mouth of the oven were strengthened with ashlars and millstone fragments. Three postholes were found along the axis of the house, while the shallow posthole discovered across the oven could be connected to the entrance (Fig. 1).

The other oblong house with straight walls and an uneven floor (SE-179) was intersected by a modern sewage ditch running in an east-west direction which badly damaged the daubed clay oven, which, similarly to the construction described above and stood in the eastern corner and extended beyond the wall of the house. Only one of the postholes could be documented on the southeast side where a shallow posthole was cut into the wall of the house. The other postholes must have been similar but they were destroyed by later pits. A later ditch intersected the western wall of the house.

2. kép: A temető felmérési rajza
 Fig. 2: Survey map of the cemetery

3. kép: Madártávlati felvétel a temetőből
 Fig. 3: Aerial photo of the cemetery

Jelentősebbnek mondható a Dunához közelebb eső terület keleti részén előkerült 47 síros késő középkori temetőrészlet (2-3. kép). Sajnos a temető egészét nem sikerült feltárnunk, mivel a NIF Zrt. nem tudta a teljes kisajátítási területet átadni a feltárás számára. Reményeink szerint 2010 tavaszán ez a terület is átadásra kerül, így ennek feltárásával még több információt nyerhetünk majd a temetőről.

A 2009. évi ásátás során a temető északi, nyugati és keleti szélét találtuk meg. Ugyanakkor megfigyelhettük, hogy a temetőkezések déli irányban tovább húzódnak az átadásra nem került kisajátítási terület alá. A sírok soros elrendezésűek, melyekből eddig három sort tártunk fel. A temető közelében feltételezhetően egy templom is állhatott, ez azonban a kutattott területen nem került elő.

Part of a medieval cemetery with 47 graves was a significant find found in the eastern part of the territory lying closer to the Danube (Figs. 2-3). Regrettably the entire cemetery could not be unearthed since the NIF Zrt. could not make the whole of the appropriated territory ready for excavation. Hopefully, it will still be accessible in the spring of 2010 and its excavation will yield even more information on the cemetery.

The northern, the western and the eastern edges of the cemetery were found in 2009. We could also observe that the graves continued in a southerly direction to the part of the appropriated territory that was not yet accessible for excavation. The graves were arranged in rows. Three rows were unearthed. A church must have stood close to the cemetery but it was not found on the investigated territory.

Zsolt Bernert, anthropologist in the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural History has carried out the physical anthropological analysis of the cemetery and has determined the age and the gender of the dead.

The graves were intact disregarding a few shallow modern disturbances (water pipes). Most of the northwest-southeast oriented graves were oblong (a single trapezoid grave was observed – grave no. 12) with straight walls. They had diverse measurements. In general, adults were buried in larger graves (longer than 2 m and 75-120 cm wide), while the graves of the infants were smaller (generally less than 2 m long and less than 1 m wide). The fills mostly contained shards.

Three quarters of the graves contained traces of coffins, mostly in the form of coffin nails. Their numbers ranged between 1 and 3 pieces although grave no. 5 con-

A temető embertani vizsgálatát, a kor és nem szerinti meghatározásokat Bernert Zsolt, a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának antropológusa végzi.

Néhány sekélyebb, modern kori (vízvezetékcső) bolygatástól eltekintve a sírok érintetlenek voltak. Az északnyugat-délkeleti tájolású sírgödörök legtöbbször téglalap alakú (egy esetben figyeltünk meg trapéz alakú sírt – 12. sír), egyenes falú volt. Méretük változó, általánosságban azonban elmondhatjuk, hogy a felnőtteket nagyobb méretű (2 méternél hosszabb és 75–120 cm széles) sírokba temették, míg a gyermekek sírjai kisebbek voltak (hosszban általában 2 m, míg szélességben 1 m alattiak). Betöltésükben főleg kerámiatöredékeket találtunk.

A temetkezések 75 %-ában találtunk koporsóra utaló nyomokat, legtöbbször koporsószegeket. Számuk átlagosan 1 és 3 közötti, de előfordult olyan sír is (5. sír), melyben 10 darab koporsószeg volt. Két esetben (7. és 10. sír) famaradványokat, egyben pedig (47. sír) koporsóvasalás töredékét is megfigyelhettük, a koporsóvagy faszervezet alakjára azonban még ezek sem nyújtanak elég információt.

A halottakat a sírgödörben háton fekvő, nyújtott helyzetben temették el. Két esetben figyeltünk meg rendellenes temetkezést. A 32. sírban, közvetlenül a 38-as sír mellé, egy oldalára fektetett, felhúzott lábú egyént temettek, míg a 44. sírban lévő halott lábait valószínűleg összekötözték.

A temető összes feltárt sírját tekintve, 50 %-ban maradtak meg a kéz és karcsontjai, így ezeknél tudtunk kartartást megfigyelni. A karokat keresztben közvetlenül a medence fölött, a medencén vagy mellkason helyezték el. Néhány esetben

találtak 10 koporsóvasalást. In two cases (graves nos. 7 and 10), wooden remains were also found, while in a single grave (no. 47) an iron coffin fitting could be observed. These finds, however, did not provide sufficient information on the shape of the coffin or the wooden construction.

The dead were placed in the grave shaft in an extended position on their backs. Irregular burials were observed in two cases. In grave no. 32, where the deceased had been laid on their side with pulled up legs, was buried right next to grave no. 38. The legs of the person buried in grave no. 44 were probably bound together.

The positioning of the arms could be observed in half the recovered graves where the bones of the hands and the arms were preserved. The arms were crossed just above the pelvis, over the pelvis or over

4. kép: A 30. sír
Fig. 4: Grave no. 30

az eltemetett karjai szorosan a testtel párhuzamosan helyezkedtek el, vagy kissé a combnyakhoz közelítettek, de megfigyeltünk olyan helyzetet is, mely során az egyik kar szívtájékra, a másik kar keresztben volt elhelyezve a medence fölött, vagy a mellkason (21. sír, 23. sír, 25. sír).

Feltételezhetően családi, rokoni kapcsolatra utaló temetkezést négy esetben állapítottunk meg. Mind a négy sírban egymás mellé gyermekeket temettek el. Három esetben két-két gyermek volt közösen eltemetve (18., 20., és a 23. sír), míg egyszer három gyermek feküdt egymás mellett (46. sír). A családi sírok közül három (18., 23. és 46. sír) mellékletet is tartalmazott.

Ezekkel együtt összesen kilenc sírban találtunk sírmellékletet, melyek többségükben a viselet részét képezték. A talált mellékletek a késő középkori (Anjou-, Zsigmond-kori) temetők jellegzetes leletei. A leletekről bővebb információt majd csak restaurálásuk után tudunk közölni, az alábbiakban csupán egy rövid bemutatást adunk.

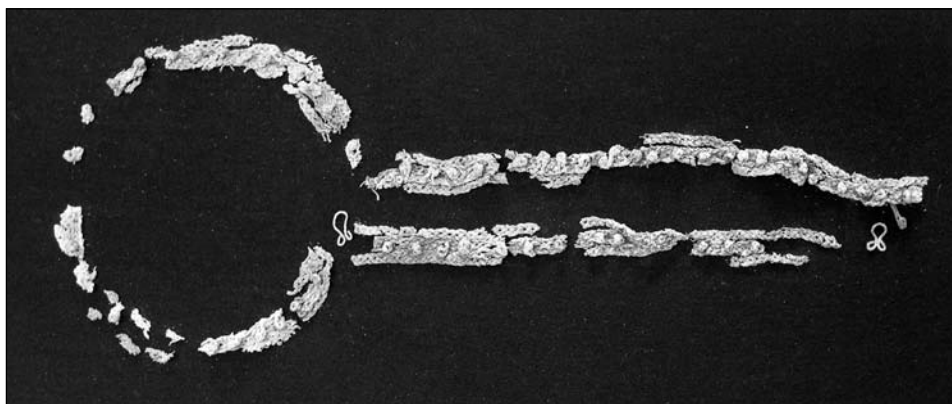
A 3. sírban fekvő gyermek övtájékán kisméretű bronzveretet találtunk, amely feltehetően ruhadísz lehetett. Ugyancsak ruhadísznek gondoljuk a 30. sírban (4. kép) feltárt női csontváz mellkasán talált ruhaszegélyt (5. kép), amelyen textilmaradványokat és párizsi kapcsot sikerült megfigyelni. Ugyanebből a sírból, a koponya mellől egy gömbfejű hajtű is előkerült. A hajtű és a párizsi kapocs párhuzamait a legtöbb késő középkori temetőben megtaláljuk. A 18. sírban fekvő két gyermek közül az egyik bordái között bőrfoszlányokat és fémszállal futtatott csipkefonat maradványait találtuk meg. A 43. sírban talált bronzlemez párizsi kapoccsal, valamint a 46. sírban fekvő egyik

the chest. In a few cases, the arms were extended parallel to the body, or were somewhat flexed at the thighs. In a few cases, one of the arms was bent in the region of the heart while the other one had been crossed over the pelvis or the chest (graves nos. 21, 23 and 25).

Burials suggesting family or kinship relations could be determined in four cases. Infants were buried side by side in all the four graves. In three cases, two children were buried together (graves nos. 18, 20 and 23), and three infants lay side by side in one of the graves (no. 46). Three of the family graves contained grave goods (graves nos. 18, 23 and 46).

Together with the above burials, nine graves contained grave goods, generally articles of clothing. The grave goods may be classed among the characteristic finds of late medieval cemeteries (Anjou and Sigismund periods). A more detailed description of the finds will be possible after they are restored. In the following description they will only be introduced briefly.

A small bronze mount was found in the region of the waist region of the child in grave no. 3, which was probably a clothing ornament. The edging of the garment was trimmed (Fig. 5) found on the chest of a female skeleton in grave no. 30 (Fig. 4) and was perhaps also a decoration on the dress. Textile remains and a French hook could also be observed on the body. A globular-headed hairpin was uncovered by the skull in the same grave. The analogues to the hairpin and the French hook can be found in most late medieval cemeteries. Leather shreds and the remains of a lace plaiting decorated with a metal thread were found among the ribs of one of the two infants in grave no. 18. The bronze plaque with a French hook in grave no. 43 and the textile

5. kép: A 30. sírban feltárt ruhaszegély maradványai
 Fig. 5: Remains of garment edging from grave no. 30

gyermek mellkasán háromszög alakban talált textilmaradványt is a ruhadíszekhez köthetjük. A temetőből egy sima, díszítés nélküli karikagyűrű is előkerült (16. sír). Analógiája többek között Kaszaperről ismert (BÁLINT 1938, 162).

A már említett 23. számú kettős gyermeksírban az egyik kislány fején és feje alatt bronzfíttel díszített csipkés pártadisz, vagy fátyol maradványa került elő. Hasonló darab Sajószögeden került elő (SZÖRÉNYI 2008, 262). A másik kislány bordái között ruhához tartozó csipkemaradványokat, a koponya fölött pedig spirális gömbös díszet találtunk. A 24. sírban fekvő töredékes csontvázú gyermek mellett, szintén spirális gömbös ruhadísz volt. Spirális gömbös dísz analógiáit Kaszaperről és Homokmégéről (LANTOS 2008, 276–277) is ismerünk. Csipkés pártatöredéket találtunk még a 46. számú, hármas gyerektemetkezést tartalmazó sír egyik koponyájánál is. Pontos datálást segítő éremlelet sajnos nem került elő, ugyanakkor a leletek és párhuzamaik alapján a temető korát az Anjou- és Zsigmond-korra tehetjük.

remains delineating a triangle on the chest of one of the infants in grave no. 46 were also dress ornaments. A plain finger ring without any decoration was also found in the cemetery (grave no. 16). Among other places, an analogy to this ring was found at Kaszaper (BÁLINT 1938, 162).

The remains of a lace-decorated, spangled headdress or a veil were uncovered on and under the head of one of the little girls in grave no. 23 with the two infant burials. A similar item was found at Sajószöged (SZÖRÉNYI 2008, 262). Lace remains from the dress were found among the ribs and a spiral globular ornament lay over the skull of the other girl. Another spiral globular ornament lay beside the incomplete skeleton of an infant in grave no. 24. The analogies to the spiral globular ornaments are known from Kaszaper and Homokmég (LANTOS 2008, 276–277). A headdress fragment with a lace ornament was found by one of the skulls in the triple infant burial in grave no. 46. Regrettably, no coins were found to help date the graves more exactly. Nevertheless, the cemetery can be dated from the Anjou

Végül megemlítendő még, hogy ugyan ezen a lelőhelyen kissé távolabb, a terület déli, sziget belseje felé eső részén, szondázó feltárást végeztünk, amely során egy bronzkori gödörkomplexum került elő.

Mint fentebb említettük a feltárások a 2010-es évben folytatódnak, melyek során a temető további sírjai és déli határa is előkerülhetnek.

Merkl Máté – Terei György

and Sigismund periods based on the finds and their analogies.

Finally, it should be mentioned that test excavations where a Bronze Age pit complex was unearthed were conducted at the same site somewhat farther to the south towards the interior of the island.

As already mentioned, excavations will continue in 2010 and hopefully further graves and the southern edge of the cemetery will be identified.

Máté Merkl – György Terei

Irodalom/References:

BÁLINT 1938 – Bálint A.: A kaszapéri középkori templom és temető. (Das Gräberfeld und die Kirche von Kaszaper aus dem Mittelalter). *Dolgozatok* 14 (1938) 139–190.

ÍRÁSNÉ 1991 – Írásné Melis K.: Csepel-sziget–Vízművek. *RégFüz* 42 (1991) 70.

REMÉNYI–TEREI 2004 – Reményi L. – Terei Gy.: Szigetszentmiklós-Laki hegy-Dunára dűlő. *Aqfüz* 10 (2004) 172–176.

LANTOS 2009 – Lantos E.: Középkori templom és temetőrészlet Homokmégy-Szentegyházparton (Mittelalterliche Kirche und Gräberfeldsteil von Homokmégy-Szentegyházpart). *ArchÉrt* 134 (2009) 259–281.

SZÖRÉNYI 2008 – Szörényi G. A.: Sajószöged középkori temetői. *ArchÉrt* 133 (2008) 251–272.

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2009. évben

(A helyszínek számát lásd jelölve a 189. oldali térképen)

16. Budapest, III. ker., Szentendrei út 133, volt MHSZ Lőtér, Aquincum – polgárváros, Hrsz.: 19348/8

Intézményünk múzeumfejlesztő európai uniós pályázat előkészítéseként a 2009-es év folyamán szondázó jellegű feltárást végzett a polgárváros déli részén. A terület a déli városfal közvetlen közelében található, ahol 1941-ben Nagy Tibor több régészeti feltárást is végzett (NAGY 1958, 149–189 és 1943, 378–383). Az ekkor már tereprendezés alatt álló területen (katonai lőtér építése, lőtérdombok miatt) csak izolált, kisebb részekben tudott kutatni, így összefüggő városszerkezet nem körvonalazódott. A munka során, a kelet-nyugati irányú „G” utca déli oldalán kelet felől, észak-déli irányítású ún. hosszúházakat tárt fel (XIX., XXXVI.) nyugat felé pedig egy pinceépület, illetve egy kilenchelyiséges, gazdag freskódekorációval ellátott lakóépület, az úgynevezett „Festőlakás” került elő (XXXVII.). Az épület közvetlen környezetét Nagy Tibor nem tudta kutatni, így ennek kapcsolata pl. a „G” utcával nem ismert. Nyugat felé egy további, hathelyiséges kisebb épület is feltárással került (XXXVIII.).

A területrészen később Zsidi Paula végzett kutatást 1992-ben. Az egykori lőtér délnyugati szélén húzott kutatóárokban a „Festőlakás”, illetve a pince maradványai

nem kerültek elő, a sárga homokos altalaj azonban igen magasan mutatkozott, objektumok nélkül (ZSIDI 1994, 36). 2007-ben a múzeum új kiállítási épületének (volt ELMŰ épület) kialakítása során a lőtér déli részén húzott kelet-nyugati irányú közműárokban egy észak-déli irányú falrészlet és egy ugyanilyen irányú kisebb csatornarészlet került elő, továbbá az itt is igen magasan jelentkező altalaj (LÁNG 2008, 82). A fenti adatokból egyrészt leszűrhetjük, hogy dél felé az egykori terepszint emelkedett, másrészt, hogy a lőtér tereprendezése, illetve építése során a régészeti rétegeket valószínűleg nagyrészt elpusztították, így már csak néhány falalap maradványa jelentkezett és az altalaj.

Az idei évben végzett kutatás során a lőtér nyugati oldalán húztunk észak-déli irányú kutatóárkokat, az 1992-es árok meghosszabbításaként. Az árok északi részében teljes vastagságban (0,5–1,2 m) csak a lőtér építésekor átforgatott, római építési törmelékekkel és egyéb leletanyaggal (terra sigillata, házikeramia, Hadrianus bronz verete) teli réteget találtunk, amely alatt dél felé erősen lejtve jött elő a sárga homokos altalaj. A felület északkeleti sarkában feltehetően egy kiszedett fal nyomát regisztráltuk (2. kép).

A déli árokszakas keleti szélénél a szintén átforgatott talajréteg alatt egy ke-

1. kép: A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei

2. kép: Kiszedett fal (?) a kutatóárok északi felében (Budapest, III. ker., Szentendrei út 133.)

let-nyugati irányú falrészlet, omladékok, egésréteg, szögletes cölöplyuk és padlószint maradványa (?) mutatkozott.

A két árokészben feltárt objektumok funkciója egymáshoz, illetve a Nagy Tibor által feltárt épületekhez viszonyított helyzete, a szelvények kis mérete miatt, csak részben volt megállapítható. Valószínűnek látszik, hogy az említett jelenségek a „Festőlakás” nyugati széléhez tartoztak, jelentős részüket a lőtér építésekor bolygatták meg.

Jelenlegi ismereteink szerint tehát az 1941-es feltárás által felszínre hozott „Festőlakás”, és pince maradványai nagyrészt elpusztulhattak a lőtér építése során. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy kutatóárkaink a terület középső és keleti részét egyelőre nem érintették, ezek feltárására sikeres pályázat esetén lesz módunk.

Láng Orsolya

Irodalom:

NAGY 1943 – Nagy T.: A Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet jelentése az 1938-

1942. évek között végzett kutatásairól. BudRég 13 (1943) 359–399.

NAGY 1958 – Nagy T.: Az aquincumi ún. Festőlakás. BudRég 18 (1958) 149–189.

ZSIDI 1994 – Zsidi P.: 50/7. III. Budapest, Szentendrei út 133. Aquincum polgárváros – déli városfal. RégFüz 46 (1994) 36.

LÁNG 2008 – Láng O.: Újabb adatok az aquincumi polgárváros déli részének közműhálózatához és beépítettségéhez (Recent data on the public utilities and building sin the southern part of the Civil Town of Aquincum). Aqfüz 14 (2008) 81–88.

17. Budapest, III. ker., Fehéregyházi út 13–15., Hrsz.: 18770/5-7

Az aquincumi katonaváros északnyugati peremén, az Overseas Invest Kft. megbízása alapján, 2009. május 12. és május 26. között rövidebb próbafeltárást végeztünk a terület római kori területhasználatának és beépítettségének kutatására. A tervezett társasház cölöpalapozásának nyomvonalában egy kelet-nyugati (2 m

széles és 28 m hosszú) és egy észak-déli (2 m széles és 7,5 m hosszú) irányú kutatóárkot nyitottunk.

A telek egy közeli, ma is működő forrás közelében helyezkedik el (TÓTH-KÁRPÁTI 2004), amely terület, a környéken folytatott kutatások alapján (KIRCHHOF 2007), a kora római időszakban lápos-vizenyős, mocsaras jellegű volt. A római megtelepedésre utaló nyomok csak a Kr. u. 2. század végétől – 3. század elejétől a 4. századig jelentkeztek, a mocsár lecsapolását és a forrás vizének elvezetését követően.

A feltárás során az újkori és a római réteg határán a késő római korra tehető, sűrűn köves, néhol téglás, L-alakban jelentkező épületplanírozás maradványai láttak napvilágot. A kutatóárkok további mélyítése során elszórtan nagyobb kövek jelentkeztek összefüggés nélkül, illetve a régészeti réteg alján, a 2. kutatóárkokban, kelet-nyugati kiterjedésű nagyobb kövekből álló felület mutatkozott, amelyből egy csapolással ellátott kváder-jellegű, feltehetően másodlagosan felhasznált, töredékes kő is került elő. Az említett laza csoportban elhelyezkedő köves felületek egy rétegben jelentkeztek, jellegük nem utalt összefüggő épületmaradványra vagy útra, sokkal inkább épületek omladékai vagy planírozásai voltak.

A telken a régészeti réteg vastagsága elérte a 40-80 centimétert, amelynek feltárása során zömmel a késő római kor emlékei, érmek és mázas kerámiatöredékek kerültek elő szórványosan. A terület középkori beépítettségére utaló emlékeket nem találtunk.

A régészeti réteg alatt fekete, homogén, forrásmészkövekkel kevert réteg jelentkezett, amely leleteket már nem tartalmazott. A közeli forrásnak köszönhetően ezen a szinten (4,50 méter mélység környékén)

már megjelent a talajvíz, mely akadályozta a további kutatási munkákat.

Összefoglalóan, a telken a régészeti kultúrréteg 40-80 centimétert tett ki, amely nyugat felé vastagodott. A feltárás során a kora római időszak emlékei nem kerültek elő, a nagyobb kiterjedésű forrásmészkövek és a közeli forrás vizéből kivált egyéb képződmények egykor elárasztott területre utaltak, amelyre csak a középső, illetve késő római időszak rétegei kerültek. Az L-alakú és kelet-nyugati irányú, laza szerkezetű, köves-téglás objektumok a terület késő római beépítettségét igazolták, melyek feltehetően a katonaváros északnyugati peremén elhelyezkedő, elplanírozott épületek maradványai voltak. Fehéregyháza középkori településének nyomai nem mutatkoztak, amely a közelben működő újkori téglagyár bolygatásainak is köszönhető.

Kirchhof Anita

Irodalom:

KIRCHHOF 2007 – Kirchhof A.: Új feltárási eredmények a katonaváros északnyugati régiójából I (New excavations results from the northwestern region of the Military Town I). Aqfűz 13 (2007) 40–56. TÓTH-KÁRPÁTI 2004 – Tóth A. – Kárpáti Z.: Budapest, III. ker., Hunor utca 56–58. (Hrsz.: 18765/1, 18767) Aqfűz 10 (2004) 181.

**18. Budapest, III. ker., Góbé utca 23.,
Hrsz.: 18764/4**

2009. július 27–29. között régészeti próbafeltárás zajlott a Góbé utca 23. szám alá tervezett társasház kivitelezési munkálatai

előtt. Korábban a telek közvetlen szomszédságában a Kunigunda 36. és 38–40. szám alatt szórványos római objektumok és temetkezések kerültek elő (LASSÁNYI 2005; LASSÁNYI 2006).

2009. július 27-én az általunk kijelölt 10 m hosszú és 4 m széles, kelet-nyugati irányú árok gépi földmunkája történt meg. A felső 1,8-2 m-en újkori – helyenként erősen törmelékeny – réteg került elő. Alatta viszont már az a sötétbarna, humuszos réteg húzódott, amelyben a római korra keltezhető leletanyagot találtunk.

Mivel a felépítendő épület tervezett alapozási síkja a mai felszíntől számított, mintegy 2,5 m mélységet érintett, ezért ezt figyelembe véve végeztük el a feltárást. Az ásás során, a sötétbarna-fekete humuszos, agyagos rétegből származó kevés római leletanyagot kívül régészeti jelenlét, objektum nem került elő. Az északi tanúfal mentén, a beruházóval történt egyeztetés után, lehetőségünk nyílt, hogy egy keskeny sávban (0,6 méter szélességben és 4 méter hosszban) lemélyítsünk az altalajig. A szürke színű agyagos altalaj az alapozási szint alatt, mintegy 15-20 cm-el jelentkezett. Ebből azonban leletanyag már nem került elő.

Lassányi Gábor

Irodalom:

LASSÁNYI 2005 – Lassányi G.: Budapest, III. ker. Kunigunda útja 38–40. Aqfűz 11 (2005) 222–223.

LASSÁNYI 2006 – Lassányi G.: Budapest, III. ker. Kunigunda útja 36. Aqfűz 12 (2006) 222–223.

19. Budapest, I. ker., A Budai Főgyűjtő csatorna Halász utca – Szilágyi Dezső tér – Batthyány tér közötti szakasza

2008. szeptember 23. és október 22. között a Budapesti Történeti Múzeum a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából régészeti megfigyelést és megelőző régészeti feltárást végzett a Budai Főgyűjtő csatorna középső szakaszán. A munkaterületen három aknát (Halász utcai, Szilágyi Dezső téri, Batthyány téri) jelölték ki a csatorna – préseléses technológiával való – építéséhez.

A Halász utcai aknában mélyített szonda komolyabb rétegződést mutatott, ezért itt szükségessé vált a gépi helyett a kézi földmunka igénybevétele. 1-3 méter közti mélységében barna humuszos, sárga agyagos és bontott mészköves rétegek váltották egymást. Ezekben többségében ugyan késő középkori kerámiatöredékek kerültek elő, de a kevés újkori cserép alapján mégis inkább a 19. századi datálás tűnik biztosabbnak. 5 méter mélyen vastag, törtmárgás réteget találtunk, ez alatt pedig, 5,5 méternél, egy újabb márgás réteg került elő, benne újkori kerámiatöredékekkel, fadarabokkal és cipőfoszlányokkal.

A Szilágyi Dezső téri akna déli felében a markoló kanalával húztunk 70 cm szélességű szondát, melyben kelet-felé lejtő földrétegek látszódtak. Tovább mélyítve, az így keletkezett – megtisztított – metszetfalban jól látszottak a 19. századi rakpart feltöltésének 45 fokban kelet-felé eső rétegei. A metszetfal dokumentálása után az akna nyugati szélén egy újabb 70 cm széles szondát nyitottunk. Itt a csatornaakna tervezett mélységéig 5,3 méterig mélyítettünk. Az említett ferde rétegződés 4 méter mélyen ért véget, ez alatt egy vízszintes irányú, nagyobb törtmárga

darabokból álló, majd egy tömött, szürke, iszapréteg húzódott. Ez utóbbiból 19. századi kerámia és bőrcipő darabok kerültek elő.

A Batthyány téri aknában komoly ipari sóderréteg feküdt változó mélységben. Az akna nyugati szélén a markoló kanálával nyitottunk egy szondát, és az építési mélységig, 5,3 méterig mélyítettünk. A sóder alatt modern, fekete salakot találtunk egészen a szonda legaljáig. Itt feltételezhetően az 1960-ban elbontott Kossuth híd budai hídfőjének helyét találtuk meg, melyet az akna közvetlen közelében, a rakpart mellvédjén elhelyezett emléktábla is jelez.

Benda Judit

20. Budapest, I. ker., Petermann bíró utca 9., Hrsz.: 6630

2009. május-június hónapban, az I. kerületi önkormányzat megbízásából megelőző régészeti kutatásokat végeztünk a fenti telek épületének északi oldalán található udvaron. A szomszéd telken, a Petermann bíró utca 7. szám alatt korábban folyó feltárások során egy 14. századi lakóház részlete került elő, melynek nyugati fala és a 9. számú telek között mély sziklaárok húzódott (H. GYÜRKY 1976). Feltárási területünkől északra, az Országház utca 33. számú telek régészeti kutatása 1996-ban, majd 2000-2002 között történt meg (BENCZE 2003). A Petermann bíró utca 9. számú lakóházat 1830 táján emelték, majd a II. világháborút követő helyreállítás után, 1954-ben az Állami Nyomda igazgatósági épülete lett (MMT IV., 425). A korábban a Kapisztrán tér 1., Országház utca 33-34-es épületeket elfoglaló Állami

3. kép: Középkori pince fala (Budapest, I. ker., Petermann bíró utca)

Nyomda épületeit (MMT IV., 383-384) 1990 után a Budavári Önkormányzat vásárolta meg. A Kapisztrán tér 1. felújítva a Budavári Önkormányzat új székháza lett, az Országház utca 33-34-es épületek helyére pedig Anjou Rezidencia néven modern lakóházakat emeltek. A Petermann bíró utca 9. számú épület északon pince-szinttel bővült, ez tette indokolttá a megelőző feltárást.

A régészeti kutatások során az ásási terület északkeleti sarkában egy középkori pince falrészlete került napvilágra (3. kép). A sziklába vágott pince behúzódott a Petermann bíró utca 7. alapozása alá, így teljes feltáráására statikai okok miatt nem volt lehetőség. A terület délnyugati sarkában egy másik középkori fal részlete is előkerült. Eredeti középkori rétegeket alig tudtunk megfigyelni, szinte a terület egészéről, a mai szint és a szikla között, újkori

anyaggal kevert hódoltság kori kerámia, továbbá nagyobb mennyiségű állatcsont került napvilágra.

Bencze Zoltán

Irodalom:

BENCZE 2003 – Bencze Z.: Előzetes jelentés a volt Állami Nyomda épületeinek területén folytatott régészeti kutatásokról (Preliminary report on the archaeological investigation conducted on the site of the buildings of the former state print). *BudRég* 37 (2003) 113–136.

H. GYÜRKY 1976 – H. Gyürky K.: Buda középkori városfalai I. *BudRég* 24 (1976) 94–96, 381–386.

MMT IV – Dercsényi D. (szerk): Magyarország Műemléki Topográfia IV. (Pogány F. [szerk.], Budapest Műemlékei I.) Budapest 1955.

21. Budapest, I. ker., Szentháromság tér, Budavári Nagyboldogasszony (Mátyás) templom, Hrsz.: 6531

A Mátyás templom rekonstrukciójához, annak üteméhez igazodó régészeti feltárás 2005 óta folyik a templom körül. 2005-2006 folyamán az északi oldalon dolgoztunk. Itt többször megújított középkori útszinteket, pincefalakat, valamint a középkori templom körüli, többsoros és többretegű temető részletét sikerült feltárnunk. 2007-ben elsősorban a déli oldalon, a közműárkok nyomvonalában folytattunk kutatásokat. Megfigyelhettük, hogy a temető sírjai már közvetlenül az útburkolat alatt jelentkeztek és nemcsak az újkori közművekkel, de több esetben későbbi rátemetkezéssel is megbolygatták a vázakat.

2008-ban a keleti oldalon, egy észak-déli irányú közműárokban folytattuk a

4. kép: Középkori temető részlete a Mátyás templom környékén (Budapest, I. ker., Szentháromság tér)

temető feltárását. A legsűrűbb betemetkezést a templom szentélyének vonalában észleltük. Jól megfigyelhetőek voltak a sírsorok, a rátemetések sűrűn egymásra rétegződtek; átlagosan 6-8 réteget lehetett elkülöníteni. A vázak kibontásakor, azok elhelyezkedéséből következtetni lehetett arra, hogy egyeseket textilbe csavarva temettek el. Koporsóládás temetkezéseket is feltártunk, többször koporsósöveket, néhány esetben a váz alatt és körülötte levő koporsóedezskák maradványait figyeltük meg. A melléklet kevés volt, az elhunytak ruházatáról csak a több sírban is feltárt franciakapocs, övcsat árulkodott.

2009-ben a tavaly már megkezdett közművezeték árkának mintegy 30 méteres szakaszát tártuk fel május 5. és június 19. között (4. kép). A keskeny árokban a szükséges rábontások elvégzése után a középkori temető újabb 105 sírját és számos bolygatott, sírhoz nem köthető szórványcsontot tártunk fel. A temető e szakaszán is megfigyelhetőek voltak a sírsorok és több rétegben a rátemetések. Két esetben olyan temetkezést találtunk, ahol a sírgödört már részben a sziklafelszínbe vágták bele. Idén is feltártunk együttes sírokat; ilyenek voltak a 727., 726., 719., 722. számú vázak, az alattuk észlelt közös koporsóedezska tanúsága szerint.

B. Nyékhelyi Dóra

22. Budapest, XI. ker., Lágymányosi utca 20–28., Hrsz.: 4125

A Lágymányosi utca Budafoki út és Stoczek utca közötti szakaszán 2009 nyarán nyíltárkos módszerű csatornázási munkálatok kezdődtek (Fővárosi Csatornázási Művek Mélyépítő Kft.). A kivitelezői munkálatok

megkezdésekor régészeti szakfelügyeletet végeztünk, majd ennek pozitív eredménye alapján kézi erővel feltártuk a csatorna nyomvonalát.

A régészeti korú rétegek már 1,5 m mélységben jelentkeztek. A kora újkori kerámia-töredéken kívül, főként római kori (Kr. u. 1-2. századi) edénytöredékek jellemezték a leletanyagot. A keskeny közműárókban néhány – jórészt roncsolt – régészeti jelenséget is dokumentáltunk: három kora császárkori kemencemaradvány, kisebb köves felületek, egy falrészlet, egy gödörkomplexum, valamint három csontvázás temetkezés (háton, nyújtott helyzetben) került elő. A feltárt jelenségek közül majdnem mindegyiket a római császárkor első két évszázadára keltezhetjük, csupán a csontvázás temetkezések idejének meghatározása bizonytalan, ezek mellől ugyanis keltezőértékű melléklet nem került elő.

Bechtold Eszter – Beszédes József

23. Budapest, XI. ker., Ulászló utca 4., Hrsz.: 4330

A fenti telken 2009. június 11-12-én régészeti megfigyelést végeztünk egy társasház építéséhez kapcsolódóan. A kivitelezői gépi földmunka során, az átlagosan 50 cm vastag újkori törmelékes felső réteg eltávolítása után több helyen, mintegy 30-50 cm vastagságban bolygatlan őshumusz jelentkezett szórványos őskori kerámiával, ezért a munkát kézi erővel kibővítve, június 22. és 25. között régészeti feltárást végeztünk. A munkaterület mintegy 50%-át újkori épületek pinceszintjei bolygatták, a fennmaradó mintegy 200 m²-nyi területen középső bronzkori és késő vaskori telepnyomok kerültek elő.

A 39 előkerült régészeti objektum egy része sekély, egymásba átsótt gödrökből álló nagyméretű gödörkomplexum volt (5. kép), kormeghatározásra kevésbé alkalmas, gyér mennyiségű leletanyaggal. Ezek közelében előkerült egy középső bronzkori kerámiatöredékeket tartalmazó hulladék-gödör is, amely talán a leletszegény gödörkomplexumok korának meghatározásához is némi támpontot nyújt. A feltárási terület déli harmadában egy kelet-északkelet-nyugat-délnyugati irányú egyenes vonalú, 1,2 m széles, 30 cm mély, ívelt aljú árkot tártunk fel, melynek betöltéséből kis mennyiségben késő vaskori edénytöredékek kerültek elő.

A szóban forgó lelőhelyrészlet egy nagy kiterjedésű, kora- és középső bronzkori település déli perifériális részéhez köthető. Legutóbb, 2006 telén, Reményi László a területünkkel határos Bocskai úton tárt fel vátya-koszider időszakba sorolható telepnymokat (REMÉNYI-HORVÁTH 2007, 192–193). A Bocskai út – Fehérvári út kereszteződésében 2003-ban végzett feltárás során ugyanezen lelőhely középső bronzkori és ké-

ső vaskori leletek kerültek napvilágra (BESZÉDES–SZILAS 2004).

Beszédes József – Szilas Gábor

Irodalom:

BESZÉDES–SZILAS 2004 – Beszédes J. – Szilas G.: Középső bronzkori település nyomai Lágymányoson (Traces of a Middle Bronze Age settlement at Lágymányos). *Aqfűz* 10 (2004) 147–152.

REMÉNYI–HORVÁTH 2007 – Reményi L. – Horváth L. A.: Régészeti lelőhelyek a 4. számú metróvonal Lágymányosi állomásain (Archaeological excavation at Lágymányos station for underground line 4). *Aqfűz* 13 (2007) 187–195.

24. A Budai Főgyűjtő csatorna csatlakozó létesítményeinek építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelések, ásások a XI. kerületben

A Budai Főgyűjtő csatorna csatlakozó létesítményeinek építésének 2009 őszén meg-

5. kép: Középső bronzkori gödöregyüttes bontás előtt (Budapest, XI. ker., Ulászló utca 4.)

6. kép: Csatorna-közműárok nyomvonalá közép- és bronzkori objektumokkal feltárás közben (Budapest, XI. ker., Építész utca)

kezdett munkálatainál több helyszínen végeztek régészeti megfigyelést, vagy ennek pozitív eredménye folytán megelőző feltárást a Budapesti Történelmi Múzeum szakemberei. Az egyes csatorna-szakaszokat más-más kivitelező, más-más projekt keretében végezte, így ehhez igazodva közöljük mi is a régészeti munkák eredményeit.

XI. ker., *Építész utca*, Hrsz.: 43627, 43779

Az Építész utcában, a Fehérvári út és a Szerémi út közötti szakaszon nyíltárkos technikával végezte a Colas Alterra Zrt. a Főgyűjtő csatorna új nyomvonalának kialakítását.

A mintegy 3 méter szélességű és 4,5 méter mély munkaárokban az Építész utca Fehérvári út és a Karcag utca közé eső szakaszán nem észleltünk régészeti leletet vagy objektumot. Ezen a szakaszon, átlagosan 3 méter vastagságú újkori feltöltés jelentkezett, alatta fekete, szürkésfekete iszapos dunai üledékes feltöltést figyelünk meg.

Ezen a részen minden bizonnyal a Duna egyik korábbi mellékágának vagy holtágának nyugati széle húzódozott.

Nyugat felé haladva, az Építész utca és Karcag utca sarkánál a szürkésfekete iszapos réteg hirtelen elvékonyodott, ezzel párhuzamosan a sárga löszös altalaj egyre magasabban jelentkezett, és fokozatosan barna humusz vette át a szürke iszap helyét. Mindez azt jelezte, hogy a vizenyős dunai mellékágat emberi megtelepedésre alkalmas szárazulat, part menti sáv váltotta föl.

Az Építész utcának ezen a szakaszán (Építész utca 7. szám és a Fegyvernek utca sarka közti szakasz) a várakozásainknak megfelelően elő is kerültek őskori telepjelenségek (6. kép), amelyeket a leletanyaguk alapján a korai és középső bronzkorra keltezhetünk. Az említett szakaszt a kivitelezői munka részleges leállításával, megelőző feltárás keretében tártuk fel szeptember és október folyamán.

Munkánk során több mint 50 régészeti objektumot sikerült feltártunk, amelyek

főként a korai bronzkorból, kisebb részben a középső bronzkorból származtak.

A kora bronzkori telepjelenségek az Építész utca 7–11. között jelentkeztek, míg a 13. szám előtti szakaszon inkább a középső bronzkori leletek sűrűsödtek.

Az előkerült leletanyag viszonylag gazdagnak mondható: Az SE-17/1 jelű objektumból átfúrt csiszolt kőbalta került elő, amely típus a neolitikumtól a kora bronzkorig volt használatban. Az SE-13/1 jelű kisebb gödörobjektum bontásából kömlódi (kozaraci) típusú balta öntőminta töredéke (7. kép), míg az SE-24/1 rétegből bronzspirál és bronztű töredéke érdemelnek említést.

Az Építész utca környékén több őskori lelőhely is ismert. Közülük a feltárási területünk közvetlen szomszédságában, a Gyapot utca 1. szám alatt Nagy László és Schreiber Rózsa által 1958-ban és 1960-ban kutatott késő rézkori és kora bronzkori telepet emelnénk ki (NAGY 1959; SCHREIBER 1961), de nincs messze lelőhelyünktől M. Virág Zsuzsa által az albertyfalvi strand területén feltárt neolitikus telep részlete (VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005) sem. (T. Z. – B. J.)

Szerémi út – Dombóvári út, Hrsz.: 3960/1; 1290

A Szerémi úton, a Prielle Kornélia utca és a Dombóvári út közötti szakaszon 2009. szeptember 3. és november 5. között folytattunk régészeti megfigyelést a mintegy 2 méter szélességben és 4 méter mélyen húzott közműárokban. A Főgyűjtő ezen szakaszát a Colas Alterra Zrt. nyíltárkos technikával készítette el. Munkánk során régészeti lelet, vagy jelenség nem került elő. A területen mintegy 2 méter vastagságban újkori törmelékes feltöltés, alatta átlagosan 1 méter vastag, barna humuszréteg húzódott. Ez alatt a sárga bolygatatlan löszös altalaj jelentkezett. (B. J.)

Mezőkövesd utca, Hrsz.: 43902, 43118, 43566/4, 43566/3

A Mezőkövesd utca Fehérvári út és Szerémi út közé eső szakaszán nyíltárkos technikával készült az új nyomvonal. A SADE-Magyarország Mélyépítő Kft. által kivitelezett munkálatokat 2009. szeptember 21. és november 12. között kísértük figyelemmel. Munkánk során régészeti lelet, vagy objektum nem került elő az átlagosan 3 méter mély és 1 méter szélességű

7. kép: Csiszolt kőbalta és öntőminta töredéke (Budapest, XI. ker., Építész utca)

közműárokban, amely a Mezőkövesd utca déli oldalán húzódott.

Az árokban az alábbi rétegeket figyelhettük meg: a jelenlegi felszíntől számítva átlagosan 2 méter mélységig újkori törmelékes feltöltés jelentkezett, amely alatt sötétbarna, kb. 40-50 cm vastag humuszréteg húzódott. A humusz alatt a sárga löszös, bolygatatlan altalaj következett.

Az újkori feltöltés nyugat felé, vagyis a Fehérvári út irányába fokozatosan vékonyodott, a Mezőkövesd utca 14. szám előtt már csak 80-90 cm vastagságú volt. A Mezőkövesd utca 6. szám előtt 3 méter mélyre nyúló, építési törmelékkel feltöltött újkori pince jelentkezett. (B. J.)

Beszédes József – Tézer Zita

Irodalom:

NAGY 1959 – Nagy L.: XI. ker. Gyapot utca 1. BudRég 19 (1959) 247.

SCHREIBER 1961 – Schreiber R.: Gyapot utca 1. RégFüz 14 (1961) 4.

VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005 – M. Virág Zs. – Beszédes J. – Reményi L.: Régészeti kutatások az egykori albertfalvi strand területén (Archaeological investigations on the territory of the former

open-air bath of Albertfalva). AqFüz 11 (2005) 129–136.

25. Budapest XI. ker., Savoya Park, Hrsz.: 43573/4

Albertfalván, a Savoya Park déli szomszédságában, a Hosszúréti-patak mellett a Norauto gyorservíz alapozási munkálataihoz kapcsolódva végeztünk megelőző feltárást 2009 májusában. A cölöpalapozással érintett, mintegy 700 m² terület feltárása során, az átlagosan 4 méter vastag újkori törmelék eltávolítása után néhány őskori telepobjektum került elő. A sekély mélységű gödrökben csupán minimális mennyiségű bronzkori kerámiatöredéket találtunk.

Beszédes József

26. Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 6., Hrsz.: 24329

Az V. kerület Pesti Barnabás utca 6. számú épület udvarán 2009. június 25. és július 24. között szondázó feltárást végeztünk. Munkaterületünk a Március 15. téri római tábor keleti oldalához közel, a középkori

8. kép: Középkori favázas ház lenyomatának részlete (Budapest, V. ker., Pesti Barnabás utca 6.)

és török kori Pest központjában fekszik. Közvetlen közelében, a Pesti Barnabás utca 1. területén 2007-ben török kori fürdő maradványai, középkori járósíntek, és a római tábornok övező árok kisebb részletei kerültek napvilágra (BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008).

A kutatás megkezdésekor, a mai járószinttől 30-50 cm mélységben azonnal jelentkeztek az újkori, 18-19. századi beépítés maradványai. A feltárt négy újkori gödör betöltéséből újkori, török kori és néhány középkori kerámiatöredéket bontottunk ki. A terület déli végét egy 18. századi, nagyméretű, kőből rakott derítő zárta le.

Az udvar északkeleti sarkában, 300-320 cm mélységben egy favázás ház délkeleti sarka, továbbá a déli (130 cm hosszúságú) és a keleti (460 cm hosszúságú) oldalának maradványai kerültek elő. Az agyagos, homokos talajban a favázának csak a lenyomata maradt meg (8. kép). Az oldalakat ácskapocs rögzítette egymáshoz. A ház belső sarkában tűzhely maradványát tártuk fel. A kemence égett, faszenes, agyagos süttőlapjából középkori kerámiatöredékeket bontottunk ki. Ennek alapján az épület korát a 14-15. századra tehetjük.

Mivel a tervezett kivitelezési munka alsó szintje 320 cm, ezért, ebben a mélységben a régészeti kutatást be kellett fejeznünk. A további mélyítés azonban nem is lett volna indokolt mivel ezen a szinten már elértük a geológiai altalajt is.

Zádor Judit – Beszédes József

Irodalom:

BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008 – Beszédes J. – Papp A. – Zádor J.: Római kori védmű és török fürdő a pesti belvárosban (Roman period defensive works and a

Turkish bath in the city of Pest). *Aqfüz* 14 (2008) 165–171.

27. Budapest, V. ker., Egyetem tér – Papnövelde utca – Bástya utca – Ferenczy István utca – Henszlmann Imre utca – Károlyi Mihály utca – Kecskeméti utca – Királyi Pál – Szerb utca – Bécsi utca – Petőfi Sándor utca – Erzsébet tér – Október 6. utca

Az V. kerületi Belváros észak-déli tengelyében az „Új Főutca Program” keretében 2009 áprilisában kezdődtek meg az utcaburkolatok felújítását megelőző útfelbontások és közműcserék. Az új közművek – csatornák, gáz-, villany- és vízvezetékek – nagyrészt követték a régi nyomvonalak irányát. Ugyanakkor a felújításnál többfajta módszert alkalmaztak: vagy az eredeti helyén cserélték a csöveket, vagy a régi vezetékek mellé újakat helyeztek, továbbá új házi bekötéseket, és aknákat építettek ki.

A KÖH által előírt és a KÖSZ megbízásából végzett régészeti megfigyelést április 10-én az Egyetem tér burkolatának felbontásának és a Papnövelde utca közműaknáinak megfigyelésével kezdtük meg. További kiviteli munkák folytak a Belváros déli felén, többek között a Bástya, Ferenczy István, Henszlmann Imre, Károlyi Mihály, Kecskeméti, Királyi Pál és Szerb utcában, a középső területen a Bécsi és a Petőfi Sándor utcában, majd az Erzsébet téren, végül az északi területen az Október 6. utcában.

A földmunkák Pest történeti városmagját és legfontosabb nyilvántartott lelőhelyeit érintették.

A Henszlmann Imre utcában nem cserélték, hanem a régi mellé fektették az új

vezeték. A kiásott bolygatatlan árokból 120-160 cm mélységből 13. századi fazék-töredék, 15-16. századi kályhaszem- és palacktöredékek továbbá állatcsontok kerültek elő. Az árok felső 80-100 cm-es barna kevert betöltése alatt mindenhol jelentkezett a sárga homokos középkori szint. A leletanyag az utcát északról határoló lelőhelyhez a Károlyi Mihály utca 16-hoz (Károlyi Palota) tartozott. Az 1997-1998-ban itt végzett régészeti kutatás eredményeként a területen 10-12. századi temető, 13. századi telepmaradvány, török kori pince és tárolóverem került napvilágra.

A közműárok északi oldalában kelet-nyugati irányú kőfal húzódott. A faltető a mai járószint alatt 50-60 cm mélységben került elő. A hosszfalat három észak-déli irányú keresztfal osztotta részekre. Feltehetően az egykor a Károlyi Palota mellett álló 18. századi épület maradványai kerültek elő. A kivitelezés során az épület közműárokba eső falmaradványai elpusztultak.

A Károlyi Palotát északról határoló Ferenczy István utcában kiásott árokban tüzelés nyomait és paticsmaradványokat figyeltünk meg. A Palota előtt kihúzott 70 cm mélységű árok betöltéséből állatcsont jött elő.

A Szerb utca egyik közműaknájának homokos, agyagos betöltéséből török kori zöld színű kályhaszem töredéke került elő.

A Királyi Pál utcában észak-déli irányú, beszakadt téglaloboztatú, kváderkő oldalú, 19. századi csatorna került napvilágra.

Az Október 6. utca – Hild tér által határolt területen, egy lebontott épület pincemaradványát emelte ki a markoló. A 19. században egykor ezen a helyen álló épület pincéjének egy ajtaja, téglafalmaradványai és fődémrészlete kerületek napvilágra.

Zádor Judit

28. Budapest, XVII. ker., Péceli út 197., Hrsz.: 134747

A jelzett területen, a Rákoscsabai Református Egyházközség óvodát épített. Mivel a telek régészeti érdekű, a Csíky és Társa Beruházás-szervező Kkt., továbbá a Magyarterv Kft. megbízásából az építkezést megelőzően régészeti próbafeltárást végeztünk és szakfelügyeletet láttunk el. A közvetlen környékről ezt megelőzően már kerültek elő bronzkori és szarmata települések maradványai. A református templom körül végzett kutatások során Csaba falu középkori templomának félköríves záródású szentélye és temetőjének részletei kerültek feltárára (IRÁSNÉ 1975, 228–229, 237). A templomot, amelyet már a török hódoltság korában a protestánsok használtak, 1904-ben bontották le. Helyére megegyező tájolással új épült, azonban a gyülekezet megőrzött egy 15. századi kelyhet, amely még a templom eredeti berendezéséhez tartozott (Kálvin hagyománya, Kat. 2.6.11).

Csabarákosát (Chabarakusa) először a százdi apátság 1067-es (elveszett) oklevelének 1267-es átiratában említik. Ekkor adományozta a falut Péter *comes* az apátságnak. 1340-ben a Balogh nembeli Szécsi Dénes bán birtokában volt, ekkor írják, hogy Péccellel határos (GYÖRFFY 1998, 513). A falu nemcsak a középkor folyamán, de a török hódoltság alatt is mindvégig lakott volt, bár lakóinak száma gyakran változott. Közigazgatásilag a pesti *náhi*jéhez tartozott, és a budai beglerbég *hász*-birtokában volt (KÁLDY-NAGY 1985, 168–170).

Mivel az óvoda sávalapokkal épült, csak ezekben a keskeny árkokban lehetett megfigyeléseket tenni. E munka során a település 12-13. századi részlete bonta-

kozott ki. Főként kemencéket és árkokat találtunk, de feltárássra került egy veremház részlete is. A kemencék viszonylag nagy méretűek (100-120 cm átmérőjűek) voltak, többjüknek a hamusgödre is előkerült. Ezeket a lakóházakon kívül álló, úgynevezett külső kemencéket főzésre és kenyérsütésre használták. Általában csak sütőlapjuk maradt meg, felmenő részük, mely tapasztott agyagból készült, már csak összeomolva került elő. Néhány esetben a sütőfelület alá összetört kerámiaedények darabjait tapasztották. A veremháznak teljes alapterületét nem ismerjük, mivel azt középen egy közműárok vágta keresztül. Szélessége 2,5-3 méter lehetett. A település ezen részén viszonylag kevés tárgyi leletanyag került elő, főként kerámiaedények (fazekak, bográcsok) töredékeit, és étkezési hulladékként kidobott állatcsontokat találtunk.

A település későbbi korszakából is találtunk emlékeket. Olyan épületomladékok részletei kerültek elő, amelyek arra utalnak, hogy a késő középkorban (15. század) és később (a 17. században) tapasztott falú épületek álltak itt. Ez utóbbiak a század végén pusztulhattak el, és alattuk,

úgy tűnik, pince is volt. Mivel az épületek teljes kiterjedését nem ismerjük, ezek feltehetően lakóházak voltak, de gazdasági épületek is lehettek. Az egyik omladékból kályhatöredék került elő, így ezt az épületet mázatlan csempékből rakott cserépkályhával fűthették.

Kovács Eszter

Irodalom:

GYÖRFFY 1998 – Györffy Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV. Budapest 1998.

IRÁSNÉ 1975 – Irásné Melis K.: Középkori falvak Pest határában (Mittelalterliche Dörfer in der Gemarkung von Pest). ArchÉrt 102 (1975) 224–243.

KÁLDY-NAGY 1985 – Káldy-Nagy Gy.: A budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai. Budapest 1985.

Kálvin hagyománya – Farbakó P. – Kiss R. (szerk.), Kálvin hagyománya: Református kulturális örökség a Duna mentén. Kiállítási katalógus (Calvin's Legacy: The Cultural Heritage of Calvinism along the Danube. Exhibition catalogue). Budapest 2009.

Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2009

(Marked as numbers on page 189)

16. Bp. III. 133 Szentendrei Road (Lrn.: 19348/8):
Remains of Roman period building debris (Orsolya Láng)
17. Bp. III. 13–15 Fehéregyházi Road (Lrn.: 18770/5-7)
Late Roman period layers (building debris) (Anita Kirchhof)
18. Bp. III. 23 Góbé Street (Lrn.: 18764/4)
Roman period layer (Gábor Lassányi)
19. Bp. II. Area surrounded by Halász Street – Szilágyi Dezső Square – Batthyány Square (Buda Main Collector)
Modern period layers (Judit Benda)
20. Bp. I. 9 Petermann bíró Street (Lrn.: 6630)
Remains of a Middle age cellar (Zoltán Bencze)
21. Bp. I. Szentháromság tér, Budavári Nagyboldogasszony (Matthias) church (Lrn.: 6531)
Part of a Middle age cemetery (Dóra B. Nyékhelyi)
22. Bp. XI. 20–28 Lágymányosi Street (Lrn.: 4125)
Roman period layers, remains of pottery kilns, remains of wall, graves of uncertain period (Eszter Bechtold – József Beszédes)
23. Bp. XI. 4 Ulászló Street (Lrn.: 4330)
Parts (pits) of Middle Bronze Age and Late Iron Age settlements (József Beszédes – Gábor Szilas)
24. Small-scale excavations and archaeological observations linked to the construction of the Buda Main Collector objects:
 - Bp. XI. Építész Street
Objects of Early and Middle Bronze Age (József Beszédes – Zita Tézer)
 - Bp. XI. Szerémi Street – Dombóvári Street
Modern period layers (József Beszédes)
 - Bp. XI. Mezőkövesd Street
Modern period layers (József Beszédes)
25. Bp. XI. Savoya Park (Lrn.: 43573/4)
Parts (pits) of a Bronze Age settlement (József Beszédes)
26. Bp. V. City Centre (Egyetem Square – Papnövelde Street – Bástya Street – Ferenczy István Street – Henszlmann Imre Street – Károlyi Mihály Street – Kecskeméti Street

– Királyi Pál Street – Szerb Street – Bécsi Street – Petőfi Sándor Street – Erzsébet Square – Október 6. Street)

Middle Age layers, parts of a Turkish period settlement (*Judit Zádor*)

27. Bp. V. 6 Pesti Barnabás Street (Lrn.: 24329)

Remains of a Middle Age timber house (*József Beszédes – Judit Zádor*)

28. Bp. XVII. 197 Péceli Road (Lrn.: 134747)

Parts of a Middle Age village (*Eszter Kovács*)

A Budapesti Történeti Múzeum további feltárást nem igénylő próbaásatásai és régészeti célú megfigyelései 2009-ben

Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2009

(A helyszíneket lásd jelölve a 207. oldali térképen)
(Marked as numbers on page 207)

Próbafeltárások – Test excavations

29. Bp. III. ker., Emőd utca 10. –
épületalapozás (Anderkó Krisztián)
30. Bp. XI. ker., Hunyadi János út 6. –
épületalapozás (Beszedes József)
31. Bp. XIV. ker., Csömöri út – Bosnyák
tér – épületalapozás
(Horváth László)

Megfigyelések – Archaeological observations

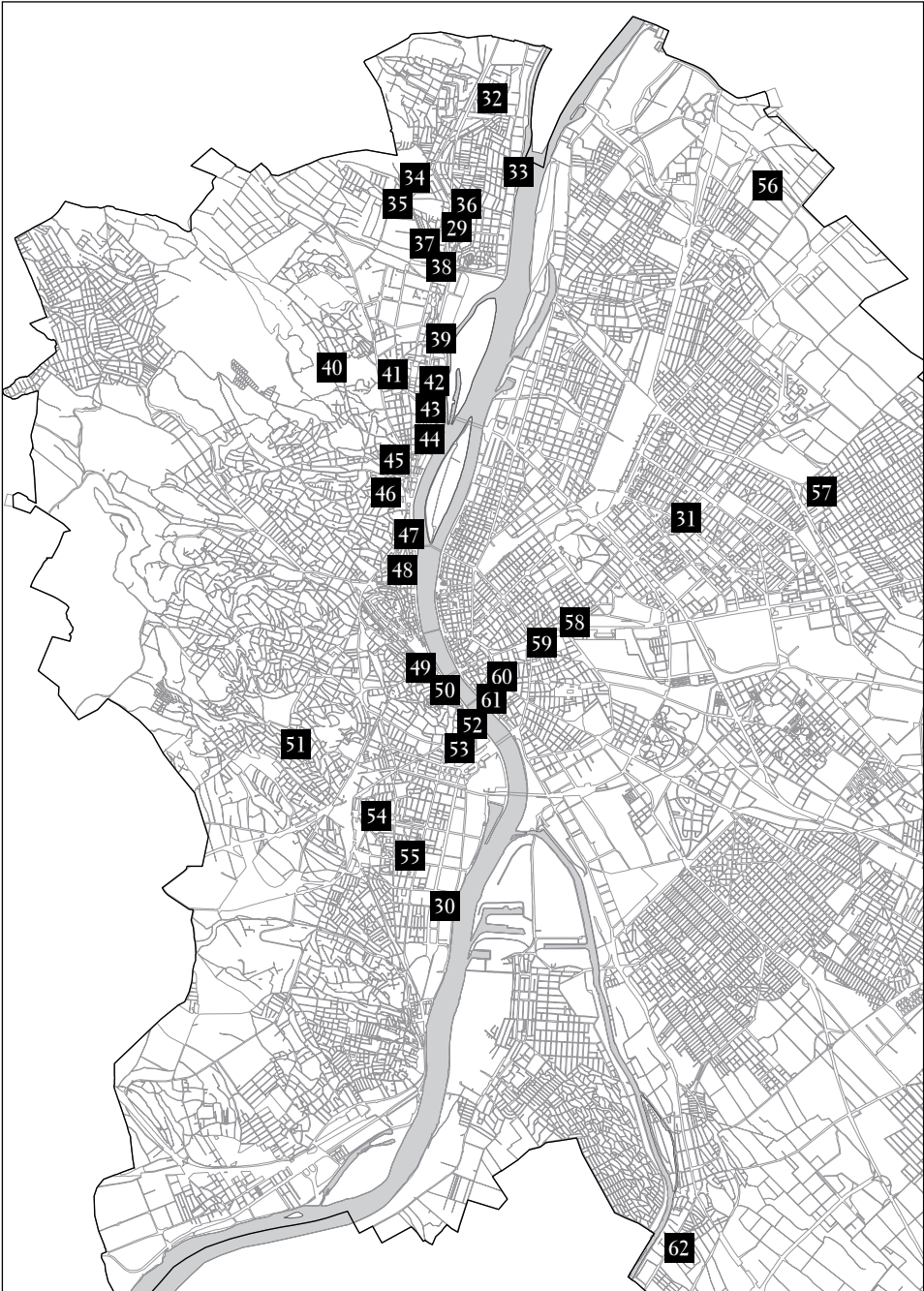
32. Bp. III. ker., Juhász Gyula utca
gázcső-rekonstrukció
(Budai Balogh Tibor)
33. Bp. III. ker., Órtorony utca 14. –
épületalapozás (Szilas Gábor)
34. III. Pusztakúti utca 54. –
épületalapozás
(Anderkó Krisztián – Lassányi Gábor)
35. Bp. III. ker., Tündérrózsa utca –
épületalapozás (Lassányi Gábor)
36. Bp. III. ker., Kalászi utca 7. –
gázcsőfektetés (Láng Orsolya)
37. Bp. III. ker., Szentendrei út (Aquincumi
HÉV megállóval szemben)
ELMŰ szekrénycsere (Láng Orsolya)

38. Bp. III. ker., Keled utca
ELMŰ kábelcsere (Láng Orsolya)
39. Bp. III. ker., Mozaik utca 1–3. –
épületalapozás (Budai Balogh Tibor)
40. Bp. III. ker., Királylaki út 60–64. –
gázcsőfektetés (Havas Zoltán)
41. Bp. III. ker., Hévízi utca – Kunigunda
útja – gázcső-rekonstrukció
(Kirchhof Anita)
42. Bp. III. ker., Vihar utca – Raktár utca
– gázcsőfektetés
(Budai Balogh Tibor)
43. Bp. III. ker., Fő tér 1. – elektromos
kábelárkok kialakítása (Hable Tibor)
44. Bp. III. ker., Lajos utca – Nagyszombat
utca – Fényes Adolf utca –
gázcsőfektetés (Budai Balogh Tibor)
45. Bp. III. ker., Névtelen utca – gázcső
rekonstrukció (Hable Tibor)
46. Bp. II. ker., Józsefhegyi út – Csejtej
utca – vízvezetékcső-rekonstrukció
(Hable Tibor)
47. Bp. II. ker., Bem tér – Zsigmond tér –
Budai Főgyűjtő csatorna
(Kovács Eszter – Tóth Anikó, a KÖSZ
megbízásából)

* A lista nem tartalmazza a BTM Régészeti Adattára
által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti
szakfelületek helyszíneit.

* This list does not contain the archaeologically
controlled locations registered in the Archaeological
Archives of the BHM, excavated mostly during
construction work on public facilities.

48. Bp. II. ker., Kacska utca 17–23. – Ganz utca 16. – Királyfürdő utca – vízvezetékcső-rekonstrukció
(*Hable Tibor*)
49. Bp. I. ker., Tabán-Rácz fürdő – épületrekonstrukció
(*Papp Adrienn*)
50. Bp. XI. ker., Rudas fürdő – épületrekonstrukció
(*Papp Adrienn*)
51. Bp. XI. ker., Sasadi út – csatorna-rekonstrukció
(*Anderkó Krisztián*)
52. Bp. XI. ker., Műgyetem rakpart – metróépítés (*Beszédes József*)
53. Bp. XI. ker., Lágymányosi utca – Stoczek utca – elektromos kábelárkok kialakítása (*Éder Katalin*)
54. Bp. XI. ker., Etele út – gázcsőfektetés (*Bechtold Eszter*)
55. Bp. XI. ker., Andor utca – Csákvár utca – metróépítés (*Bechtold Eszter*)
56. Bp. XV. ker., Felsőkert utca – Mélyfúró utca – épületalapozás (*Éder Katalin*, a KÖSZ megbízásából)
57. XVI. ker., Csömöri út – csatorna-rekonstrukció (*Éder Katalin*)
58. Bp. VIII. ker., Baross tér – Keleti Pályaudvar, aluljáró – metróépítés (*Zádor Judit*, a KÖSZ megbízásából)
59. Bp. VIII. ker., Rákóczi téri aluljáró – metróépítés (*Zádor Judit*)
60. Bp. IX. ker., Kálvin téri aluljáró – metróépítés (*Zádor Judit*)
61. Bp. IX. ker., Fővám tér – Vámház körúti aluljáró – metróépítés (*Zádor Judit*, a KÖSZ megbízásából)
62. XXIII. ker., Orbánhegyi dűlő – vízvezetékcső-rekonstrukció (*Éder Katalin*)

A Budapesti Történelmi Múzeum további feltárást nem igénylő próbafeltárásai és régészeti célú megfigyelései 2009-ben

Archaeological observation work and test excavations carried out by the Budapest History Museum in 2009

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

ActaArchHung	– Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfüz	– Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	– Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BAR	– British Archaeological Reports (Oxford)
BHM	– Budapest Historical Museum
BTM	– Budapesti Történeti Múzeum
BudRég	– Budapest Régiségei (Budapest)
BRCK	– Bericht der Römisch-Germanisches Kommission (Berlin)
CIL	– Corpus Inscriptionum Latinarum
CommArchHung	– Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
FolArch	– Folia Archaeologica (Budapest)
MittArchInst	– Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (Budapest)
ÖAI	– Österreichisches Archäologisches Institut (Wien)
RégFüz	– Régészeti Füzetek (Budapest)
RIU	– Die Römischen Inschriften Ungarns (Budapest)
TBM	– Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)

A 2009. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2009

- Alibán András – geodéta (BTM Középkori Osztály)
Anderkó Krisztián – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Bencze Zoltán – régész (BTM Középkori Osztály)
Benda Judit – régész (BTM Középkori Osztály)
Bernáth István – technikus
Bernert Zsolt – antropológus (Magyar Természettudományi Múzeum)
Beszedes József – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Beszedes Richard – technikus
Böröczky Blanka – szerződéses régész
Budai Balogh Tibor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Busi György – geodéta (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Civertan Bt. – légifotó
Deák Gábor – technikus
Dobos Csaba – technikus
Duschanek Júlia – technikus
Éder Katalin – régész (BTM Régészeti Adattár)
Endródi Anna – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Fazekas Andrea – technikus
Füleky György – talajtani vizsgálatok (SZIE)
Gálffy György – régészhallgató (ELTE)
Geomega Kft. – geofizikai felmérés
Geoservice Kft. – rajzdigitalizálás
Gyenes Gábor – technikus
Győző Eszter – technikus
Hable Tibor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Hága Tamara – régészhallgató (ELTE)
Havas Zoltán – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Hergovits András – technikus
Hóbor Katinka – technikus
Horváth László András – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Horváth M. Attila – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Hurta Orsolya – geológus (ELTE TTK)
Illés László – rajzoló (BTM Aquincumi Múzeum)
Jóri Tünde – régészhallgató (ELTE)
Juhász Gáborné – adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Kecskés Balázs – technikus
Kirchhof Anita – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Kiss Laura – régészhallgató (ELTE)
Koncz Dániel – technikus
Koncz Miklós – műszaki ellenőr
Korom Anita – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Kovács Eszter – régész (BTM Középkori Osztály)
Kovács Tibor – geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Kozma Adrienne – régészhallgató (ELTE)
Labancz Károly – műszaki ellenőr
Lajtos Tamás – technikus
Láng Orsolya – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Lassányi Gábor – régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Liebhaber Réka – technikus
Magyar Károly – régész (BTM Középkori Osztály)
Maráz Borbála – régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Merkl Máté – régészhallgató (ELTE)
Nagy Alexandra – régészhallgató (ELTE)
Nagy László – régészhallgató (ELTE)
Nagy Szabolcs Balázs – régészhallgató (ELTE)
Németh Katalin – technikus
B. Nyékhelyi Dorottya – régész (BTM Középkori Osztály)
Papp Adrienn – régész (BTM Középkori Osztály)
Petrik Ildikó – adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Polka Mónika – szerződéses régész
Rákóczi Gábor – légifotó (Aero Art)
Rostás Zsuzsanna – technikus
Sándor Ildikó – régészhallgató (ELTE)
Seres Viktor – geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Siller Erika – régészhallgató (ELTE)
Somogyi Ferenc – technikus
Sréter Kinga – régészhallgató (ELTE)
Szakmáry Béla – technikus

Szegleti Katalin – technikus
Szeredi Anna – technikus
Szigeti Judit – szerződéses régész
Szilágyi Gábor – szerződéses régész
Szilas Gábor – régész (BTM Ős- és Népvándorlás
kori Osztály)
Terei György – régész (BTM Középkori Osztály)
Tézer Zita – régész (BTM Ős- és Népvándorlás
kori Osztály)
Tormáné Lészkó Ildikó – restaurátor (BTM
Restaurátor Osztály)
Tóth Anikó – régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth Eszter – technikus

Tóth Zoltán – régészhallgató (ELTE)
Valastyán Nóra – technikus
Váradi Adél (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály)
Varga Anna – régészhallgató (ELTE)
Vargha Mária – régészhallgató (ELTE)
Veress Marcell – technikus
Viemann Zsolt – geodéta (BTM Középkori
Osztály)
M. Virág Zsuzsanna – régész (BTM Ős- és
Népvándorlás kori Osztály)
Zaj Orsolya – régészhallgató (ELTE)
Zsidi Paula – régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2009. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2009

ÁLOM SZIGET 2004 Ingatlanfejlesztő Kft.
1033 Budapest, Hajógyári-sziget 117.
(*Budapest, III. ker., Hajógyári-sziget*)

BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA,
Főpolgármesteri Hivatal
1052 Budapest, Városház u. 9–11.
(*Budapest, III. ker., Pók utca*)

BUDA PROJEKT Ingatlanhasznosító Kft.
1068. Budapest, Dózsa Gy. u. 84/b
(*Budapest, XI. ker., Bercsényi utca*)

COLAS-Alterra Zrt.
1103 Budapest, Sibrik Miklós u. 30.
(*Budapest, XI. ker., Építész utca, Szerémi út –
Dombóvári út*)

COLAS Hungaria Zrt.
1033 Budapest, Kórház u. 6–12.
(*M0 környűré déli szektora*)

CSÍKY ÉS TÁRSA BERUHÁZÁS-SZERVEZŐ Kkt.
2081 Piliscsaba-Klotildliget, Fényesliget sétány 2.
(*Budapest, XVII. ker., Péceli u. 197.*)

FCSM Mélyépítő Kft.
1095 Budapest, Laczkovich u. 1.
(*Budapest, XI. ker., Lágymányosi utca 20–28.*)

GRAPHISOFT PARK UNIVERSITAS Kft.
1031 Budapest, Záhony u. 7.
(*Budapest, III. ker., Záhony u. 7.*)

HUNGUIMMO Kft.
1122 Budapest, Városmajor u. 13.
(*Budapest, XI. ker., Savoya Park*)

KANIZSAI UTCA 1 Kft.
1037 Budapest, Hunor u. 44–46.
(*Budapest, XI. ker., Ulászló u. 4.*)

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI
SZAKSZOLGÁLAT
1036 Budapest, Dugovics Titusz tér 13–17.
(*Budapest, III. ker., Huszti út 52–54; I. ker., Tabán –
Ybl Miklór tér, Erzsébet híd – Batthyány tér, Budai
Főgyűjtő csatorna; V. ker., Pesti Barnabás utca 6.; V.
ker., Belváros, Új Főutca Program*)

MAGYARTERV Kft.
1171 Budapest, Szabadság sugárút 83.
(*Budapest, XVII. ker., Péceli u. 197.*)

MSZ Házépítő Kft.
2117 Isaszeg, Bartók Béla u. 2.
(*Budapest, I. ker., Petermann bíró u. 9.*)

NEMZETI INFRASTRUKTÚRA
FEJLESZTŐ Zrt.
1134 Budapest, Váci u. 45.
(*M0 környűré déli szektora*)

NEPTUN HÁZ PROJEKT Kft.
1036 Budapest, Góbé u. 23.
(*Budapest, III. ker., Góbé u. 23.*)

ÓBUDA-ÚJLAK-INGATLAN Kft.
1033 Budapest, Hévízi u. 3/a.
(*Budapest, III. ker., Huszti út 33/b*)

OVERSEAS INVEST Kft.
1037 Budapest, Fehéregyházi u. 15.
(*Budapest, III. ker., Fehéregyházi u. 13–15.*)

RÁKOSCSABAI REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG
1171 Budapest, Rákoscсаba u. 2.
(*Budapest, XVII. ker., Péceli u. 197.*)

RENEZÁNSZ KŐFARAGÓ Zrt
2543 Sütő, Rákóczi u. 64.
(*Budapest, I. ker., Szentháromság tér 2.*)

RÓMAI HORIZON INGATLANFORGALMAZÓ
ÉS INGATLANFEJLESZTŐ Kft.
1052 Budapest, Vármegye u. 3.
(*Budapest, III. ker., Királyok u. 291.*)

WPR Média Kft.
1037 Budapest, Bojtár u. 49–59.
(*Budapest, III. ker., Kunigunda u. 49–59.*)

SADE-Magyarország Mélyépítő Kft.
1117 Budapest, Budafoki út 72–74.
(*Budapest, XI. ker., Mezőkövesd utca*)

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2009-ben megjelent publikációi

Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2009

(Összeállította: Keszthelyi Anna)
(Compiled by Anna Keszthelyi)

Évkönyvek

Tanulmányok Budapest múltjából 34 / szerk. Szvoboda Dománszky Gabriella. – Budapest : BTM, 2009.
Budapest Régiségei 41 / szerk. Hanny Erzsébet. – Budapest : BTM, 2007 [2008].

Sorozatok

Aquincumi füzetek 15. szám

Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2008-ban = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2008 / szerk. Zsidi Paula, Vámos Péter – Budapest : BTM, 2009.

Kiállítási katalógusok

Kálvin hagyománya: Református kulturális örökség a Duna mentén: kiállítási katalógus = Calvin's Legacy: The Cultural Heritage of Calvinism along the Danube: Exhibition catalogue of Budapest History Museum : Budapesti Történeti Múzeum, 2009. október 30. – 2010. február 15. / szerk. Farbaki Péter, Kiss Réka. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum : Dunamelléki Református Egyházkerület, 2009.
Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. Zsidi Paula, Hárshgyi Pirooska, Vámos Péter : Tárgykatalógus szerk. Csontos Katalin, Szilas Gábor, Vámos Péter, Verebes Anett. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Monográfiák

A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevelei = Zunftbuch und Privilegien der Fleischer zu Ofen aus dem Mittelalter / szerk. Kenyeres István. – Budapest : BFL : BTM, 2008.

Régészeti kutatások Budapest peremén: A Budapesti Történeti Múzeum régészeti kutatásai az M0 autótútnyomvonalán (keleti szektor) 2004-2006 = On the Outskirts of Budapest: Archaeological Investigations of the Budapest History Museum in the track of Hisghway M0 2004-2006 / szerk. Endrődi Anna, Szilas Gábor. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben : Budapest, 20-22 November 2008 / red. Paula Zsidi, Orsolya Láng, Annamária Szu. – Budapest : BTM, 2009.

A munkatársak publikációi

BENCZE Zoltán

Bertalan Vilmosné (1923-2008). In: Budapest Régiségei 41 (2007), p. 7.

Nagy Emese (1926-2008). In: Budapest Régiségei 41 (2007), p. 11.

Budapest, XXIII. Soroksár. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 173.

Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán = Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway / - -, Korom Anita, Terei György, Tézer Zita. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 130-149.

Honfoglalás kori sírok feltárása az M0-körgyűrűn. In: www.regesztet.btm.hu

BENDA Judit

A budai Fő utca 14-18. telken álló középkori épület hányatott sorsa = Die ruhelose Schicksal des Gebäudes auf dem Grundstück Fő utca 14-18. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 229-237.

BESZÉDES József

Excavations at the 2nd-3rd century legionary fortress of Aquincum. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, p. 147.

Római kori kelta síregyüttes Nagytétényből. In: Aquincumi látványraktár, pp. 49-51.

Bölcskei kőemlékek: Feliratok és faragványok / - -, Mráv Zsolt, Tóth Endre. In: A bölcskei kikötőerőd : római kori feliratok és leletek a Dunából / szerk. Gaál Attila. – Szekszárd : Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 2009, pp. 121-254.

A bölcskei kőfaragványok értékelése. In: A bölcskei kikötőerőd: római kori feliratok és leletek a Dunából / szerk. Gaál Attila. – Szekszárd : Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 2009, pp. 325-369.

Feltárás az albertfalvi auxiliáris tábor védőműveinél = Excavation of the fortifications at the auxiliary fort of Albertfalva (Budapest, XI. ker., Hunyadi János út, Hrsz.: 43584/5). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 124-129.

Budapest XI. ker., Fehérvári úti piac mögötti leljártó, Hrsz.: 4211/1, 4212 / - -, Szilas Gábor. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 180.

Budapest XI. ker., Mezőkövesd utca 22., Hrsz.: 43587/11, 43587/17. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 181.

Budapest XIII. ker., Jakab J. út – Esztergomi út – Bodor út által határolt telek, Hrsz.: 25873/5. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 181-182.

Budapest XIII. ker., Jakab J. út – Esztergomi út – Bodor út által határolt telek, Hrsz.: 25873/8. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 182.

Budapest XI. Mezőkövesd utca 22. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 169.

Budapest XIII. Jakab József utca – Esztergomi út – Bodor utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 169.

BUDAI BALOGH Tibor

A washed out page in history – a case study: 103-105 Vörösvári Road, Budapest. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 53-55.

Viselet, felszerelés és fegyverzet a hódító római hadseregben. In: Aquincumi látványraktár, pp. 52-54.

Viseleti tárgyak későrómai sírokból. In: Aquincumi látványraktár, p. 81.

CHOYKE Alice

Grandmother's Awl: Individual and collective memory through material culture. In: Materializing memory: archaeological material culture and the semantics of the past / ed. Irene Barbiera, Alice M. Choyke, Judith A. Rasson. – Oxford : British Archaeological Reports, 2009, pp. 21-40.

Méretre szabva: a római és középkori városi lelőhelyek csontműves hulladékának összehasonlítása = Cut to fit: comparing Roman Period and medieval bone workshop debris from urban areas. In: Csontvázak a szekrényből. Válogatott tanulmányok a Magyar Archaeozoológusok Visegrádi Találkozóinak anyagából 2002–2009 = Skeletons from the Cupboard, Selected Studies from the Visegrád Meetings of Hungarian Archaeozoologists 2002–2009 / szerk. Bartosiewicz L., Gál E., Kovács I. – Budapest : Martin Opitz Kiadó, 2009, pp. 235-250.

CSONTOS Katalin

Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. Zsidi Paula, Hárshgyi Piroska, Vámos Péter : Tárgykatalógus szerk. - -, Szilas Gábor, Vámos Péter, Verebes Anett. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Import és helyben gyártott üvegedények. In: Aquincumi látványraktár, p. 65.

ENDRŐDI Anna

Régészeti kutatások Budapest peremén: A Budapesti Történeti Múzeum régészeti kutatásai az M0 autótút nyomvonalán (keleti szektor) 2004-2006 = On the Outskirts of Budapest: Archaeological Investigations of the Budapest History Museum in the track of Highway M0 2004-2006 / szerk. -, Szilas Gábor. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Késő rézkori település = Late copper age settlement. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 10.

Régészeti kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 autópálya nyomvonalán = Archaeological investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the path of the M0 motorway (Szigetszentmiklós, M0 autópálya PM 004-009 lelőhelyek, Hrsz.: PM 004=084/19., PM 005=090/68., PM 006-007=0162/31., PM 008-009=0165/58) / - -, Horváth M. Attila. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 150-166.

Budapest XXI. ker., Csepel – északi szigetcsúcs, Hrsz.: 20990/4; 209996; 209973; 209973; 210011 / - -, Horváth M. Attila. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 182-184.

ÉDER Katalin

Török kori fajanszok a Víziváros területéről = Fajance Wares from the Turkish Period in the Area of the Víziváros. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 239-247.

Registration of the Archaeological Heritage of Budapest - The Archaeological Archives. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 111-113.

Mezővárosok és plebániatemplomok a középkori Hegyalján. In: Urbs: magyar várostörténeti évkönyv 4 (2009), pp. 123-148.

R. FACSÁDY Annamária

A nők ábrázolásának ikonográfiája az aquincumi sírköveken = The Iconography of female Depictions. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 21-43.

La représentation de la femme sur les stèles funéraires romaines du musée d'Aquincum (Budapest). In: Les ateliers de sculpture régionaux: techniques, styles et iconographie: Actes du Xe colloque international sur l'art provincial romain, Arles et Aix-en-Provence, 21 - 23 mai 2007 / Volume édité par Vassiliki Gaggadis-Robin, Antoine Hemony, Michel Reddé, Claude Sinles. – Aix-en-Provence : Centre Camille Julian, 2009, pp. 683-691.

Possibility of social exploitation of the excavations: exhibitions and publications. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 123-128.

A kelta viselet jellegzetes szárnyas fibulái. In: Aquincumi látványraktár, p. 51.

A szépségápolás emlékei és női ékszerek. In: Aquincumi látványraktár, p. 73.

Analysis of Roman Bronze Finger Rings from Aquincum / - -, Anett Verebes. In: Materials and Manufacturing Processes 24. évf. (2009) 9. sz., pp. 993-998.

FÉNYES Gabriella

Középkori vízmű maradványai Budán, a Lánchíd utca 19-21-ben = Reste eines mittelalterlichen Wasserwerks aus Buda, Lánchíd utca 19-21. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 193-227.

Mátyás király emblémás padlócsempéi. In: Királynők messzi földről: Magyarország és Katalónia a középkorban / szerk. Ramon Sarobe, Tóth Csaba; ford. és lekt. Mercé Costa...Hanny Erzsébet et. al. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2009, p. 456.

(idegennyelvű változata) Rajoles amb emblemes procedents del palau del rei Maties. In: Princeses de terres llunyanes: Catalunya i Hongria a l'edat mitjana / ed. Ramon Sarobe, Csaba Tóth. – Barcelona : Museu d'Història de Catalunya, 2009, p. 458.

HABLE Tibor

Urban excavations over large surfaces – or how to fight for every square metre . In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, p. 144.

Korai import tárgyak a vízivárosi ala-tábor temetőjéből. In: Aquincumi látványraktár, pp. 54-55.

Terrakotta bőségszaruk (cornucopiae) szentélyberendezésből. In: Aquincumi látványraktár, pp. 77-79.
Két újabb megelőző feltárás a vizivárosi ala tábor vicusának területén = Two recent investment-led excavations on the territory of the vicus of the ala fort in the Viziváros (Budapest, II. ker., Ganz utca 16., Hrsz.: 13572/2; Kacsá utca 15-23., Hrsz.: 13584/2, korábban: 13585, 13586, 13587, 13588, 13589). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 110-123.
Budapest II. ker., Bem tér 3. – Fekete sas utca 4., Hrsz.: 13507/1, 13507/3 / - -, Papp Adrienn. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 178-180.
Budapest II. Bem tér 3. - Feketesas utca 4. / - -, Papp Adrienn. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 158.

HÁRSHEGYI Piroska

Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. - -, Zsidi Paula, Vámos Péter : Tárgykatalógus szerk. Csontos Katalin, Szilas Gábor, Vámos Péter, Verebes Anett. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum / - -, Gabler Dénes, Lassányi Gábor, Vámos Péter. In: Acta Archaeologica Hungarica 60 (2009), pp. 51-73.

The late roman-early medieval period cemetery at Budapest-Gazdagrét in the light of glazed pottery studies / - -, Paula Zsidi. In: La ceramica invetriata tardoromana nell'arco alpino orientale e nelle province danubiane: primi risultati di un progetto internazionale: atti del I. Incontro Internazionale di Archeologia a Carlino, Carlino 14-15 dicembre 2007 = Late Roman glazed pottery productions in Eastern Alpine area and Danubian provinces / a cura di Chiara Magrini, Francesca Sbarra. – Carlino : Comune di Carlino, 2009, pp. 63-69.

Amphorák és a távolsági kereskedelem. In: Aquincumi látványraktár, p. 62.

Késői kerámiaművéség. In: Aquincumi látványraktár, pp. 83-84.

HAVAS Zoltán

Iparos és mezőgazdasági eszközök. In: Aquincumi látványraktár, p. 74.

Katonai csapattestek és téglagyártó műhelyek bélyeges téglái. In: Aquincumi látványraktár, p. 83.

Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2008-ban = Excavations on the Dockyard Island in Óbuda in 2008 (Budapest, III., Hajógyári-sziget, Hrsz.: 23798/3, 23798/3, 23796/7) / - -, Tézer Zita. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 30-43.

Újabb feltárások a Testvérhegyi villa területén = Recent excavations on the territory of the Testvérhegy villa (Budapest, III., Lánglilium utca, Hrsz.: 20023/27; 10., 15., 16., 17. épület). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 86-91.

Budapest, III. Hajógyári-sziget. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), pp. 159-163.

Budapest, III. Lánglilium utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 166.

HORVÁTH László András

Kora és középső rézkor / - -, M. Virág Zsuzsanna. In: Aquincumi látványraktár, pp. 38-40.

Késő rézkor. In: Aquincumi látványraktár, p. 40.

Budapest, XIV. Csömöri út 13-19., Rákospatak utca 12-28., Bosnyák utca 48-56. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 170.

HORVÁTH M. Attila

Honfoglalás kori női sír Nyárlőrincről. In: In terra quondam avarorum: Ünnepi tanulmányok H. Tóth Elvira 80. születésnapjára / szerk. Somogyvári Ágnes, V. Székely György. – Kecskemét : Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Múzeuma, 2009, pp. 101-121.

Régészeti kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron, az M0 autópálya nyomvonalán = Archaeological investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősoron in the path of the M0 motorway (Szigetszentmiklós, M0 autópálya PM 004-009 leőhelyek, Hrsz.: PM 004=084/19., PM 005=090/68., PM 006-007=0162/31., PM 008-009=0165/58) / - -, Endrődi Anna. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 150-166.

Budapest XXI. ker., Csepel – északi szigetcsúcs, Hrsz.: 20990/4; 209996; 209973; 209973; 210011 / - -, Endrődi Anna. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 182-184.

- Budapest XI. ker., Budafoki út 72-74, Hrsz.: 4004/2., 4005., 4006/3., 4008. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 181.
- Budapest, XI. Budafoki út 72-74. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 169.
- Budapest, XXI. Csepel-sziget É-i csúcsa. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 170.
- Szigetszentmiklós, Üdülősor. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 291.

KIRCHHOF Anita

- The north-western region of the Aquincum military town: Result of recent researches. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 45-52.
- Falfestmények és stukkók. In: Aquincumi látványraktár, p. 70.
- Mozaikok. In: Aquincumi látványraktár, p. 69.
- Topográfiai kutatások az aquincumi katonaváros északnyugati régiójában, a cella trichora szomszédságában = Topographic investigations next to cella trichora in the northwestern part of the Aquincum Military Town (Budapest, III. ker., Hunor utca 24-26. – Vörösvári út 95., Hrsz.: 18726/10). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 44-62.
- Budapest III. ker., Hunor utca 21., Hrsz.: 18726/10. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 173-174.
- Budapest III. ker., San Marco utca 74., Hrsz.:17038. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 174-177.
- Budapest, III. Hunor utca 21. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 163.
- Budapest, III. Hunor utca 24-26. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 163.
- Budapest, III. San Marco utca 74. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 168.

KOROM Anita

- Barbaricum és a népvándorlás kor. In: Aquincumi látványraktár, pp. 30-31.
- A Barbaricum, népei és a népvándorlás kor. In: Aquincumi látványraktár, pp. 85-88.
- Kora bronzkori település és kora vaskori temetkezés. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 13.
- Császárkori barbár település. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 18.
- Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán = Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway / - -, Bencze Zoltán, Terei György, Tézer Zita. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 130-149.
- Budapest, XI. Kőérberki út – Repülőtéri út – Pöfeteg utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), 169. p.
- Budapest, XV. Piócás-dűlő. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 170.
- Budapest, XXIII. Vető-dűlő / - -, Terei György. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 173.

KOVÁCS Eszter

- Budapest, II. Liptay utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 159.

Tárgyleírások:

- T9 – T14, T17. 323-325. p., T24. 333. p., T26. 335. p., T37 – T40. 383-384. p. In: „Látjátok feleim.”: magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig: az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29 - 2010. február 28. / szerk. Madas Edit. – Budapest : OSZK, 2009.
- 1.41. – 1.44., 1.47. – 1.48. 183. p., 4.19. – 4.24. 186-187. p., 4.70.1., 4.80., 4.84. – 4.85., 4.89. 188. p., 5.4. – 5.5., 5.8., 5.10., 5.13. – 5.14., 5.17., 5.22. – 5.23., 5.26., 5.30. – 5.35. 197-198. p. In: Görög örökség: a görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII-XIX. században: Budapesti Történelmi Múzeum, 2009. április 2 - július 5. / szerk. Szabó Krisztina. – Budapest : Görög Ciprusi M. Baráti Társaság, 2009, p. 198.

KURUCZ Katalin

- Aquincum Baráti Kör. In: Budapesti helytörténelmi emlékkönyv 5. köt. – Budapest : Budapesti Honismereti Társaság, 2009, pp. 40-44.
- A múzeumok, mint kultúrárokvetítő intézmények a XXI. század küszöbén. In: Acta Andragogiae et Culturae 21 (2008), pp. 472-477.

Archäologie und Marketing – Begleitprogramm zu den Ausgrabungen des Aquincum Museums / - -, Enikő Bögi. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 129-135.

LÁNG Orsolya

Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben : Budapest, 20-22 November 2008 / red. - -, Paula Zsidi, Annamária Szu. – Budapest : BTM, 2009.

„Fast and effective?” – Laser scanning and geophysical surveys in preventive excavation in Aquincum. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 97-106.

Egy különleges lelet Aquincumból : Színes mozaikpadló az aquincumi polgárvárosból. In: Örökség : A KÖH tájékoztató folyóirata 13. évf. (2009) 10. sz., pp. 15-16.

A római kori villagazdaságok önálló ipari tevékenységének emlékei. In: Aquincumi látványraktár, pp. 74-76.

Budapest III. ker., Barát-patak – Ország út Hadrianus utca – Királyok útja által határolt terület, Hrsz.: 65554/27, 28, 29. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 167-169.

Budapest III. ker., Szentedrei út 135-139., Hrsz.: 19343/8. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 172-173.

Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén = Richly decorated building in the western part of the Civil Town of Aquincum (Budapest, III. ker., Keled út, Aquincum – polgárváros, West, Hrsz.: 19418). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 18-29.

Késő római épületegyüttes a Harsánylejtő területén. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 75-85.

Budapest, III. Békásmegyér, É-i városkapu. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 159.

Budapest, III. Keled utca, Aquincum polgárváros. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 164.

LASSÁNYI Gábor

Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum / - -, Gabler Dénes, Hárshegyi Piroska, Vámos Péter. In: Acta Archaeologica Hungarica 60 (2009) 1. sz., pp. 51-73.

Urban archaeology and public relations in Budapest. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, p. 147.

Sötét fohászok - Gondoltok a római átokszövegekről egy új aquincumi átoktábla kapcsán / - -, Barta Andrea. In: Ókor 8. évf. (2009) 3-4. sz. pp. 63-69.

A halottkultusz emlékei. In: Aquincumi látványraktár, pp. 79-80.

Szentélyberendezések és kultusztárgyak. In: Aquincumi látványraktár, p. 77.

Budapest III. ker., Pusztakúti út 54., Hrsz.: 22901. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 171.

Budapest, III. Pusztakúti út 54. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 167.

Budapest, XI. Rupphegyi út – Hosszúrési utca – Törökbálinti út. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 169.

MACKÓ Károly

Kána falu (Budapest, XI. ker.) feltárásának számítógépes feldolgozása = The computerised Processing of Exploration of Kána Village / - -, Terei György. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 339-348.

MAGYAR Károly

Kubinyi András (1929-2007) emlékezete. In: Budapest Régiségei 41 (2007), p. 13.

Budapest, I. Fő utca 2. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 155.

Tárgyleírások:

T34-36. 380-382. p. In: „Látjátok feleim.” : magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig : az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29 - 2010. február 28. / szerk. Madas Edit. – Budapest : OSZK, 2009.

MARÁZ Borbála

- Archäologische Angaben zur mittleren und späten La Tène-Zeit in Südosttransdanubien. In: *Communications Archaeologicae Hungariae* (2009), pp. 65-93.
- Császárkori település és temetkezések. In: *Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest*, p. 17.
- A bennszülött kelta edényművesség a római hódítás után. In: *Aquincumi látványraktár*, p. 49.
- A késő vaskori kelta edényművesség. In: *Aquincumi látványraktár*, p. 48.

B. NYÉKHELYI Dorottya

- Budapest I. Szentháromság tér-Mátyás templom. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008* (2009), p. 157.

PAPP Adrienn

- A törökkori Tabán kialakulása az újabb régészeti adatok tükrében. In: *Urbs: magyar várostörténeti évkönyv 4* (2009), pp. 185-204.
- Budapest II. ker., Bem tér 3. – Fekete sas utca 4., Hrsz.: 13507/1, 13507/3 / - -, Hable Tibor. In: *Aquincumi füzetek 15* (2009), pp. 178-180.
- A budai török fürdők kutatása az évezred elején. In.: *Műemlékvédelem 2009*, pp. 194-220.
- Budapest, I. Szarvas tér és környéke, Tabán. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008* (2009), p. 156.
- Budapest, II. Árpád fejedelem útja, Császár fürdő. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008* (2009), p. 158.
- Budapest II. Bem tér 3.- Feketesas utca 4. / - -, Hable Tibor. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008* (2009), p. 158.

SPEKNER Enikő

- A szövegkiadás elvei / - -, Kenyeres István, Szende Katalin. In: *A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevellei.*, pp. 178-179.

SZILAS Gábor

- Régészeti kutatások Budapest peremén: A Budapesti Történeti Múzeum régészeti kutatásai az M0 autótútnyomvonalán (keleti szektor) 2004-2006 = On the Outskirts of Budapest: Archaeological Investigations of the Budapest History Museum in the track of Hisghway M0 2004-2006 / szerk. - -, Endrődi Anna. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.
- Bronzkor. In: *Aquincumi látványraktár*, p. 18.
- A bronzkor emlékanyaga. In: *Aquincumi látványraktár*, pp. 42-44.
- Bronzkori katalógus. In: *Aquincumi látványraktár*, pp. 98-104.
- Rézkor. In: *Aquincumi látványraktár*, p. 16.
- Vaskor. In: *Aquincumi látványraktár*, p. 20.
- Angaben zur prähistorischen Topographie von Budapest. In: *Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben*, pp. 63-70.
- A bronzkori halomsíros-kultúra települése. In: *Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest*, p. 14.
- Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén (II. ütem) = Investment-led excavation on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest (phase II) (Budapest, III., Királyok u. 291., Hrsz.: 63629/5). In: *Aquincumi füzetek 15* (2009), pp. 63-74.
- Többretegű őskori régészeti lelőhely az óbudai Péter-hegy oldalában = Multi-layered archaeological site on the slopes of Péter-hegy in Óbuda (Budapest, III., Dobogókó utca 5., Hrsz.: 22805/5). In: *Aquincumi füzetek 15* (2009), pp. 92-96.
- Budapest III. ker., Királyok útja 195-197., Hrsz.: 63588., Királyok útja 199-203., Hrsz.: 63589. In: *Aquincumi füzetek 15* (2009), pp. 169-170.
- Budapest XI. ker., Fehérvári úti piac mögötti leljártó, Hrsz.: 4211/1, 4212 / - -, Beszedes József. In: *Aquincumi füzetek 15* (2009), p. 180.
- Budapest, III. Dobogókó utca 5. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008* (2009), p. 159.

Budapest, III. Királyok útja 195-197. és Királyok útja 199-203. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 165.

Budapest, III. Királyok útja 291. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 165.

Budapest, XXIII. Retek dűlő / - -, Tézer Zita. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 172.

SZU Annamária

Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben : Budapest, 20-22 November 2008 / red. - -, Paula Zsidi, Láng Orsolya. – Budapest : BTM, 2009.

Die gefruchtete Aufgabe: Archäologen als Wissenvermittler – Archäologen in der PR-Tätigkeit des Aquincum Museums. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 137-141.

TEREI György

Az Árpád-kori Kána falu vasleletei II. = The iron finds from Period II at the Árpadian village at Kána / - -, Horváth Antónia. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 153-192.

Kána falu (Budapest, XI. ker.) feltárásának számítógépes feldolgozása = The computerised Processing of Exploration of Kána Village / - -, Mackó Károly. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 339-348.

Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán = Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway / - -, Korom Anita, Bencze Zoltán, Tézer Zita. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 130-149.

Kána falu vasleletei = Iron finds of Kána village / - -, Horváth Antónia. In.: A vasművéség évezredei a Kárpát-medencében / szerk. Nagy Zoltán, Szulovszky János. – Budapest ; Veszprém : MTA Veab Kézművesipar-történeti Munkabizottság : MTA Veab Archaeometriai és ipárrégészeti Munkabizottság, 2009, pp. 105-118.

Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán = Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway / - -, Korom Anita, Bencze Zoltán, Tézer Zita. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 130-149.

Budapest, XXI. Csepel, Szabadkikötő út 5-7. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 170.

Budapest, XXI. Szikratávíró út. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 171.

Budapest, XXII. Háros utca 3. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 171.

Budapest, XXII. Növény utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 172.

Budapest, XXIII. Vető-dűlő / - -, Korom Anita. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 173.

TÉZER Zita

A korai és a középső vaskor hagyatéka. In: Aquincumi látványraktár, p. 46.

Feltárások az óbudai Hajógyári-szigeten 2008-ban = Excavations on the Dockyard Island in Óbuda in 2008 (Budapest, III., Hajógyári-sziget, Hrsz.: 23798/3, 23798/3, 23796/7) / - -, Havas Zoltán. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 30-43.

Budapest III. ker., Nánási út 5-7. (Római part 4.), Vöcsök II. csónak és sportház, Hrsz.:23779/8, 7. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), p. 172.

Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán = Archaeological investigations in the Soroksár section of the M0 motorway / - -, Korom Anita, Bencze Zoltán, Terei György. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 130-149.

Budapest, XXIII. Retek dűlő / - -, Szilas Gábor. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 172.

Budapest, III. Római part 4. (Nánási út 5-7.). In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 167.

TÓTH Anikó

Ásatási jelentések:

Budapest, I. Palota út – Dísz tér. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 156.

VÁMOS Péter

Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. - -, Zsidi Paula, Hárshegyi Piroska, : Tárgy-

katalógus szerk. - -, Csontos Katalin, Szilas Gábor, Verebes Anett. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2008-ban = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2008 / szerk. - -, Zsidi Paula. – Budapest : BTM, 2009.

Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum / - -, Hárshgyei Piroška, Gabler Dénes, Lassányi Gábor. In: Acta Archaeologica Hungarica 60 (2009), pp. 51-73.

Budapest III, Miklós square: an ordinary urban excavation. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben. pp.57-61.

A katonaság és polgári települések fazekasműhelyei. In: Aquincumi látványraktár. pp. 57-58.

Import terra sigillata díszedények. In: Aquincumi látványraktár. p. 63.

Konyhai- és tárolóedények. In: Aquincumi látványraktár. p. 76.

Budapest, III. Lajos utca 170. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 166.

VÉGH András

Buda város középkori helyrajza I-II. : Monumenta Historica Budapestinensia XV-XVI. : – Budapest : BTM, 2009

A budavári Nagyboldogasszony-templom középkori kőfaragványainak sorsa közgyűjteményeinkben – Gyűjteménytörténeti vázlat = The History of the Stone Carvings of the Buda Castle our Lady's Church our Public Collections. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 323-338.

A budai német mészárosok céhkönyvének helyrajzi vonatkozásai. In.: A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevelei., pp. 57-72.

Mediaeval Archaeology in Urban Site - Investigations in Budapest I-II. Víziváros, the mediaeval Suburb of the Town of Buda. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 37-44.

Buda város középkori helyrajza. Telekosztás és térszervezés egy alapított városban. In: Urbs: magyar város-történeti évkönyv 4 (2009), pp. 35-49.

Reneszánsz szobortalapzatok a budai királyi palotából. In: Reneszánsz látványtár: virtuális utazás a múltba / szerk. Buzás Gergely et al. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2009, pp. 269-279.

Reneszánsz ablakkeretek az egykori budai királyi palotából. Két vörösmárvány fragványcsoport egy készülő katalógusból. In: Művészettörténeti értesítő 58 (2009), pp. 29-43.

Buda: the multi-ethnic Capital of medieval Hungary. In: Segregation, Integration and Assimilation: Religious and Ethnic Groups in the Medieval Towns of Central and Eastern Europe / ed. Derek Keene, Balázs Nagy, Katalin Szende. – Farnham : Ashgate Publishing Ltd., 2009, pp. 89-100.

Plot and system of plots in a 13th century founded Hungarian royal town – the example of Buda. In: Trnava a počiatky stredovekých miest. (Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 12.) Trnava, 2009, pp. 79–86.

Tárgyleírások:

T1-2. 250-251. p.; T7-8. 323. p.; T15-16. 325. p.; T19. 327. p.; T27. 335. p. In: „Látjátok feleim.” : magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig : az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29 - 2010. február 28. / szerk. Madas Edit. – Budapest : OSZK, 2009.

VEREBES Anett

Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. Zsidi Paula, Hárshgyei Piroška, Vámos Péter : Tárgykatalógus szerk. - -, Csontos Katalin, Szilas Gábor, Vámos Péter. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009.

Bronzedények. In: Aquincumi látványraktár, pp. 65-66.

A lakásbelső apró tárgyai, bútor- és ládaveretek. In: Aquincumi látványraktár, pp. 67-69.

Analysis of Roman Bronze Finger Rings from Aquincum / - -, Annamária R. Facsády. In: Materials and Manufacturing Processes 24. évf. (2009) 9. sz., pp. 993-998.

M. VIRÁG Zsuzsanna

Az őskőkor (paleolitikum) tárgyi emlékei. In: Aquincumi látványraktár, p. 36.

Az újkőkor (neolitikum) és a rézkor tárgyi emlékei. In: Aquincumi látványraktár, p. 38.

- Újkőkori település. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 5.
- Temető a középső rézkor első feléből. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 6.
- Középső rézkor végi település. In: Régészeti kutatások Budapest peremén = Archeological investigations on the outskirts of Budapest, p. 9.
- Újkőkori és rézkori települések maradványai a Nánási úton = Remains of Neolithic and Copper Age settlements in Nánási Road (Budapest, III. ker., Nánási út 75-77. korábban 69., Hrsz.: 23744/2). In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 97-109.

ZÁDOR Judit

Budapest, V. Semmelweis utca 21. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008 (2009), p. 168.

ZSIDI Paula

- Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / szerk. -, Hárshegyi Piroska, Vámos Péter : Tárgykatalógus szerk. Csontos Katalin, Szilas Gábor, Vámos Péter, Verebes Anett. – Budapest : Budapesti Történelmi Múzeum, 2009.
- Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2008-ban = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2008 / szerk. -, Vámos Péter – Budapest : BTM, 2009.
- Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben : Budapest, 20-22 November 2008 / red. -, Láng Orsolya, Annamária Szu. – Budapest : BTM, 2009.
- Bécs – Budapest: Problémák és megoldások a városi régészetben = Wien – Budapest: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 6-8.
- Inner- oder ausserhalb des Museums? Tradition, praxis und perspektiven der Stadtarchäologie in Budapest. In: Vindobona-Aquincum: Probleme und Lösungen in der Stadtarchäologie = Problémák és megoldások a városi régészetben, pp. 15-21.
- Póczy Klára (1923-2008). In: Budapest Régiségei 41 (2007), p. 17.
- A Duna szerepe Aquincum topográfiájában = Die Rolle der Donau in der Topographie von Aquincum. In: Budapest Régiségei 41 (2007), pp. 57-83.
- The late roman - early medieval period cemetery at Budapest-Gazdagrét in the light of glazed pottery studies / -, Piroska Hárshegyi. In: La ceramica invetriata tardoromana nell'arco alpino orientale e nelle province danubiane: primi risultati di un progetto internazionale: atti del I. Incontro Internazionale di Archeologia a Carlino, Carlino 14-15 dicembre 2007 = Late Roman glazed pottery productions in Eastern Alpine area and Danubian provinces / a cura di Chiara Magrini, Francesca Sbarra. – Carlino : Comune di Carlino, 2009, pp. 63-69.
- Aquincum a római limes világörökségi helyszíneinek várakozó listáján. In: Tanulmányok az örökségmenedzsmentről I.: világörökség és kezelése / szerk. Bassa Lia – Budapest : Információs Társadalomért Alapítvány, 2009, pp. 19-27.
- Bronze working from the hinterland of Aquincum (the provincial capital of Pannonia) – A brooch-repairing workshop in an out-building of a Late Roman villa (Bp. Kaszás-dűlő – Csikós utca). In: Archaeometallurgy in Europe 2007 / ed. Andreas Hauptmann et al. – Milano : AIM, 2009, pp. 211-218.
- Remembrance practices in Aquincum: Memory in the roman capitol of Pannonia Inferior – Today's Budapest. In: Materializing memory: archaeological material culture and the semantics of the past / ed. Irene Barbiera, Alice M. Choyke, Judith A. Rasson. – Oxford : British Archaeological Reports, 2009, pp. 53-63.
- Aquincum legnagyobb fazekasműhelye. In: Aquincumi látványraktár, pp. 59-61.
- Épületdísz Minerva ábrázolásával. In: Aquincumi látványraktár, p. 67.
- Gyógyítás és higiénia. In: Aquincumi látványraktár, pp. 71-73.
- Ókeresztény emlékek. In: Aquincumi látványraktár, p. 84.
- Régészeti feltárások Budapest területén 2008-ban = Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2008. In: Aquincumi füzetek 15 (2009), pp. 7-11.

A nyomdai munkákat a Demax Művek Kft. végezte

